

De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen

**Eerste proeve van toepassing van
methode van satellietrekeningen**

Karolien Weekers

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Vlaamse overheid

De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen

Eerste proeve van toepassing van methode van satellietrekeningen

Karolien Weekers

Samenstelling
Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid
Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR)

Karolien Weekers

Leden Stuurgroep & Begeleidingscomité
Jeroen Bryon en Jan Van Praet, Toerisme Vlaanderen
Christel Leys, Departement Internationaal Vlaanderen
Bart Neuts en Marc Vanlangendonck, Steunpunt Toerisme en Recreatie
Pieter De Maesschalck, Josée Lemaître en Thierry Vergeynst, Studiedienst van de Vlaamse Regering

Verantwoordelijke uitgever
Josée Lemaître
Administrateur-generaal
Boudewijnlaan 30 bus 23
1000 Brussel

Lay-out cover
Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid
Communicatie
Patricia Van Dichel

Druk
Agentschap voor Facilitair Management

Depotnummer
D/2012/3241/137
<http://www.vlaanderen.be/svr>

Inhoudstafel

Inleiding	9
DEEL I TSA VLAAMS GEWEST	11
1. TSA-tabellen 1 en 2	11
1.1. Volumes	12
1.1.1. Tien groene categorieën	13
1.1.2. Tien oranje categorieën	17
1.1.3. Vier rode categorieën.....	18
1.1.4. Resultaten	19
1.2. Bestedingen.....	20
1.2.1. Algemene beslissingen	21
1.2.2. Algemene bestedingen TSA-tabellen 1 en 2	22
A. Zes groene categorieën.....	23
B. Veertien oranje codes	37
C. Vier rode categorieën.....	44
1.2.3. Transportkosten tussen thuis en vakantiebestemming	44
A. Personenvervoer door de lucht	44
B. Personenvervoer over de weg.....	45
1.2.4. Uitgaven aan reisorganisaties, touroperators en gidsen	48
1.3. Totaalbeeld TSA-tabellen 1 en 2.....	50
2. TSA-tabel 4.....	53
2.1. Toeristische consumptie	53
2.1.1. Toeristische consumptie door tweede verblijvers en VFK's.....	53
A. Tweede verblijvers aan de kust	53
B. Tweede verblijvers in de regio's.....	55
2.1.2. Toeristische consumptie door dagzakentoeeristen	56
A. Volumes	56
B. Bestedingen	59
2.2. Waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen	61
2.2.1. Tweede verblijven aan de kust	61
2.2.2. Tweede verblijven in de Vlaamse regio's	62
2.3. 'Social transfers in kind'	62
2.3.1. Subsidies voor toerisme en voor cultuur en recreatie, in zoverre ze toeristisch zijn	63
A. Gebruikstabellen IOT 2007.....	63
B. Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	64
i. Vlaamse begroting	65
ii Subsidies door Toerisme Vlaanderen	69
iii Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven	73
iv. Totaal aan Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie.....	74
C. Provinciale subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	74

D. Totaalbedrag subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	83
2.3.2. Subsidies voor vervoer	84
A. De Lijn	84
B. De NMBS	85
C. Luchtvervoer	88
D. Totaalbedrag subsidies vervoer	89
2.3.3. Totale omvang van de ‘social transfers in kind’	89
2.4. Andere vormen van toerismeconsumptie	89
2.4.1. Toerismeconsumptie als intermediaire consumptie door werkgevers	89
2.4.2. De aankoop van zogenaamde ‘tourism durables’	90
A. Welke bedrijven verkopen duurzame toerismegoederen	90
B. De totale uitgaven aan duurzame toerismegoederen	93
2.5. Totaalbeeld TSA-tabel 4	95
3. TSA-tabel 5.....	97
3.1. Bronnenmateriaal.....	97
3.2. Het aanbod.....	98
3.2.1. Toeristische producenten of bedrijfstakken in de kolommen.....	98
3.2.2. Toeristische producten en diensten in de rijen	102
3.2.3. Enkele of dubbele correctie voor cellen in opgesplitste rijen en kolommen....	105
3.3. Intermediair verbruik en toegevoegde waarde.....	106
3.4. Totaalbeeld TSA-tabel 5	107
4. TSA-tabel 6.....	109
4.1. De opbouw van TSA-tabel 6.....	109
4.1.1. De cellen in blok 2	109
4.1.2. De cellen in blok 3	110
4.1.3. De cellen in blok 1	111
4.2. Totaalbeeld TSA-tabel 6	112
4.3. De economische betekenis van toerisme	115
DEEL II SCHATTING TSA BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST	118
1. TSA-tabellen 1 en 2	118
2. TSA-tabel 4.....	123
3. TSA-tabel 5.....	123
4. TSA-tabel 6.....	126

DEEL III BENCHMARK ECONOMISCHE INDICATOREN TOERISME IN HET VLAAMSE EN BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJKE GEWEST	129
1. Bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie	129
2. Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme	131
DEEL IV UPDATEN TSA.....	133
1. TSA-tabellen 1 en 2	133
2. TSA-tabel 4.....	134
3. TSA-tabel 5.....	135
4. TSA-tabel 6.....	135
NABESCHOUWINGEN	136
1. Veel assumpties	136
2. Weinig details	136
3. Beperkte controle van de informatie	137
4. Vertraging	137
REFERENTIELIJST	138

TABELLENLIJST

Tabel 1	TSA-tabellen 1 en 2, opsplitsing van groepen toeristen	11
Tabel 2	Beschikbaarheid van informatie over de volumes toeristen in TSA-tabel 1	12
Tabel 3	Beschikbaarheid van informatie over de volumes toeristen in TSA-tabel 2	12
Tabel 4	Aantal daguitstappen door Belgen in 2010-2011, opgesplitst naar herkomst en bestemming	13
Tabel 5	Totaal aantal buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2008	15
Tabel 6	Totaal aantal Belgische overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2008, opgesplitst naar logiesvorm en macrobestemming	15
Tabel 7	Totaal aantal Belgische overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2008, opgesplitst naar herkomst en macrobestemming.....	16
Tabel 8	Totaal aantal Vlaamse korte en lange vakanties in 2008, opgesplitst naar bestemming.....	17
Tabel 9	Totaal aantal buitenlandse overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2008, opgesplitst naar motief, logiesvorm en macrobestemming	17
Tabel 10	Aantal Belgische zakelijke overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2008, opgesplitst naar herkomst en motief	18
Tabel 11	Resultaten van de volumes toeristen in TSA-tabellen 1 en 2 op basis van de hierboven beschreven methoden en in vergelijking met de resultaten uit de IDEA-studie	19
Tabel 12	Bestedingen door buitenlandse zakentoeeristen in Nederland in 2005 en in 2009.....	21
Tabel 13	Bestedingscategorieën in de verschillende TSA-tabellen	22
Tabel 14	Beschikbaarheid van informatie over de bestedingen door toeristen in TSA-tabellen 1 en 2	22
Tabel 15	Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst, bestedingscategorie en macrobestemming, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008).....	24
Tabel 16	Totale bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, in euro (prijzen 2008)	27
Tabel 17	Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen aan de Vlaamse kust in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008).....	28
Tabel 18	Gemiddelde besteding door Belgische verblijfstoeristen in de Vlaamse regio's in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst, in euro (prijzen 2008).....	29
Tabel 19	Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in de Vlaamse regio's in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008).....	30
Tabel 20	Gemiddelde besteding door Belgische verblijfstoeristen in de kunststeden in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst, in euro (prijzen 2008).....	31
Tabel 21	Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in de kunststeden in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008).....	31

Tabel 22	Totale bestedingen door Waalse en Brusselse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, in euro (prijzen 2008)	32
Tabel 23	Totale bestedingen door Vlaamse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, in euro (prijzen 2008)	32
Tabel 24	Bestedingen door Franse en Nederlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2009, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008)	33
Tabel 25	Bestedingen door Britse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2008, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008)	34
Tabel 26	Totale bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2008 (Britten) en 2009 (Fransen) voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst bestedingscategorie, in euro (prijzen 2008)	35
Tabel 27	Bestedingen door Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2010-2011, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar macrobestemming en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)	36
Tabel 28	Bestedingen door Belgische dagtoeristen in 2010, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)	37
Tabel 29	Wisselkoersen in januari 2005: waarde van 1 euro	38
Tabel 30	Bestedingscategorieën in de MICE-dataset en waar ze worden ingeschreven in de TSA-tabellen	38
Tabel 31	Berekening restwaarde participation fee, in euro (prijzen 2004)	40
Tabel 32	Bestedingen door verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2004, voor het motief MICE, opgesplitst naar bestedingscategorie en naar herkomst, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht (prijzen 2004)	40
Tabel 33	Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in 2004, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)	41
Tabel 34	Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in 2004, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)	42
Tabel 35	Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in 2004, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)	43
Tabel 36	Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in 2004, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)	43
Tabel 37	Berekening van het gebruik van luchtvervoer in het Vlaamse Gewest door Vlamingen en niet-Vlamingen op basis van de gebruikstabellen uit de IOT 2007 (in miljoen euro en prijzen 2007) en toepassing van de aandelen van dit gebruik op het aanbod dat in rekening wordt gebracht in TSA-tabel 6, in euro (prijzen 2008)	45
Tabel 38	Lengte van het Belgische wegennet in 2008, opgesplitst naar gewest en soort weg, in kilometer	46
Tabel 39	Berekening van het aantal wagens en de bestedingen aan het gebruik van deze wagens door Vlaamse dagtoeristen, opgesplitst naar bestemming	47
Tabel 40	Berekening van het aantal autovakanties door Vlamingen in het Vlaamse Gewest in 2008	48

Tabel 41	Berekening van het aantal autovakanties door Vlamingen naar Wallonië en het buitenland in 2008	48
Tabel 42	Berekening van het gebruik van de diensten van Vlaamse reisbureaus en touroperators door Vlamingen en niet-Vlamingen op basis van de gebruikstabellen uit de IOT 2007 (in miljoen euro en prijzen 2007) en toepassing van de aandelen van dit gebruik op het aanbod dat in rekening wordt gebracht in TSA-tabel 6, in euro (prijzen 2008).....	49
Tabel 43	Berekening van het aantal reizen waar beroep werd gedaan op bemiddeling, opgesplitst naar herkomst en bestemming in 2008.....	49
Tabel 44	TSA-tabel 1: consumptieuitgaven van het inkomend toerisme per bestedingscategorie, opgesplitst naar herkomst, dag- of verblijfstoerist en motief, in euro (prijzen 2008).....	51
Tabel 45	TSA-tabel 2: consumptie-uitgaven van het intern toerisme per bestedingscategorie, opgesplitst naar herkomst, dag- of verblijfstoerist en motief, in euro (prijzen 2008).....	52
Tabel 46	Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven aan de kust in 2007-2008, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008).....	54
Tabel 47	Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven (vaste standplaatsen op campings) aan de kust in 2007-2008, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)	54
Tabel 48	Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven (op basis van uitgavenprofiel vaste standplaatsen op campings en in klassieke tweede verblijven) in de Vlaamse regio's in 2007-2008, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008).....	56
Tabel 49	Berekening aantal MICE-dagzakentoeeristen op basis van aankomsten MICE 2004 naar macrobestemming	58
Tabel 50	Berekening aantal niet-MICE-dagzakentoeeristen op basis van aankomsten MICE 2004 naar macrobestemming.....	58
Tabel 51	Aandeel zakelijke overnachtingen en dagzakentoeeristen op basis van MICE 2004 naar macrobestemming.....	59
Tabel 52	Bestedingen door MICE-dagzakentoeeristen in het Vlaamse Gewest in 2004, opgesplitst naar bestedingscategorie, in euro (prijzen 2008)	60
Tabel 53	Sociale overdrachten cultuur en recreatie – regionale gebruikstabel 2007, in euro (prijzen 2008).....	64
Tabel 54	Opgenomen kredieten van het departement IV in 2008 (in euro)	66
Tabel 55	Opgenomen kredieten van het departement CJSM in 2008 (in euro)	67
Tabel 56	Opgenomen kredieten van het departement RWO in 2008 (in euro).....	68
Tabel 57	Opgenomen kredieten uit de Vlaamse begroting in 2008 (in euro)	69
Tabel 58	Opgenomen kredieten voor investeringen door Toerisme Vlaanderen in 2008 (in euro)	73
Tabel 59	Opgenomen kredieten voor subsidies en investeringen door Toerisme Vlaanderen in 2008 (in euro).....	73
Tabel 60	Opgenomen kredieten uit het Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven in 2008 (in euro)	74
Tabel 61	Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 in de functionele groep Toerisme (in euro).....	75
Tabel 62	Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 in de functionele groep provinciale recreatiedomeinen (in euro).....	76
Tabel 63	Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 in de functionele groep Cultuur en Ontspanning (in euro).....	78

Tabel 64	Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 in de functionele groep kunsten (in euro)	80
Tabel 65	Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 (in euro).....	83
Tabel 66	Totaal aan sociale overdrachten voor toerisme, cultuur en recreatie in 2008, in absolute cijfers (in euro) en in %	83
Tabel 67	Opgenomen kredieten van het departement MOW – gemeenschappelijk vervoer in 2008 (in euro)	84
Tabel 68	Subsidies 2008 aan de NMBS-groep, opgenomen in het Beheerscontract 2008-2012 (in euro) en opgesplitst naar aandeel personenvervoer.....	86
Tabel 69	Berekening van het aantal treinvakanties door Vlamingen naar Vlaanderen en Wallonië	87
Tabel 70	Opgenomen kredieten voor subsidies van het departement MOW – technische ondersteuning luchthavens in 2008 (in euro).....	88
Figuur 1	Verdeling van de ondernemingen met als hoofdactiviteit ‘Groothandel in sport- en kampeerartikelen, met uitzondering van fietsen’	91
Figuur 2	Verdeling van de ondernemingen met als hoofdactiviteit ‘Detailhandel in sport- en kampeerartikelen in gespecialiseerde winkels’	92
Figuur 3	Verdeling van de ondernemingen met als hoofdactiviteit ‘Handel in aanhangwagens, opleggers en caravans’	92
Tabel 71	TSA-tabel 4: totale toerismeconsumptie in het Vlaamse Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008).....	96
Tabel 72	Omzetten ISIC codes uit RMF 2008 naar de bedrijfstakken in de IOT	99
Tabel 73	Opsplitsing in producten en overeenkomstige kolommen in IOT, afhankelijk van methode.....	103
Tabel 74	Omzetten CPC codes uit RMF 2008 naar de productcodes in de IOT.....	104
Tabel 75	Opstellen van TSA-tabel 5 door de EU-lidstaten die TSA hebben opgesteld	106
Tabel 76	TSA-tabel 5: het aanbod van toeristische en andere producten en diensten in toeristische en andere bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008).....	108
Tabel 77	Het berekenen van de toerismeratio’s in TSA-tabel 6, in euro (prijzen 2008).....	111
Tabel 78	De Vlaamse toerismeratio’s in TSA-tabel 6, vergeleken met deze uit enkele Europese landen, in %.....	111
Tabel 79a	TSA-tabel 6 (linker deel): totaal aanbod en toeristische consumptie in het Vlaamse Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008)	113
Tabel 79b	TSA-tabel 6 (rechter deel): totaal aanbod en toeristische consumptie in het Vlaamse Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008)	114
Tabel 80	Verskillende indicatoren met betrekking tot de toegevoegde waarde van de toeristische sector	115
Tabel 81	Indicatoren voor het belang van toerisme in de economie in het Vlaamse Gewest in 2008 (prijzen 2008).....	116
Tabel 82	Directe toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest in 2008 per bedrijfstak (prijzen 2008),	117
Tabel 83	Bestedingen door Belgische dagtoeristen in 2010 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedings-categorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008).....	118
Tabel 84	Bestedingen door verblijfstoeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008)	119

Tabel 85	Bestedingen door verblijfstoeristen in 2004 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)	120
Tabel 86	Bestedingen door verblijfstoeristen in 2004 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008).....	120
Tabel 87	Bestedingen door dagzakentoeeristen in 2004 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief MICE en 'andere zaken', opgesplitst naar bestedings categorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008).....	121
Tabel 88	TSA-tabellen 1 en 2: bestedingen door verschillende groepen toeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008).....	122
Tabel 89	TSA-tabel 4: totale toerismeconsumptie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008).....	123
Tabel 90	Omzetten ISIC- en CPC codes uit RMF 2008 naar de bedrijfstakken- en productcodes in de IOT	124
Tabel 91	TSA-tabel 5: het aanbod van toeristische en andere producten in toeristische en andere bedrijfstakken in Brussel in 2008, in euro (prijzen 2008)	125
Tabel 92a	TSA-tabel 6 (linkse deel): totale aanbod en toeristische consumptie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008).....	127
Tabel 92b	TSA-tabel 6 (rechter deel): totaal aanbod en toeristische consumptie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008).....	128
Tabel 93	Aandeel van de toegevoegde waarde van verschillende groepen van bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde van het Vlaamse Gewest in 2008, in %.....	130
Tabel 94	Aandeel van de toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde, berekend op basis van TSA-tabel 6 in verschillende Europese lidstaten	131
Tabel 95	Aandeel van toerisme in de bruto toegevoegde waarde, berekend op basis van TSA-tabel 6 in verschillende Europese lidstaten.....	132

Inleiding

Het opstellen van de Satellietrekening Toerisme (TSA) voor het Vlaamse Gewest, is een project dat wordt uitgevoerd door de Studiedienst van de Vlaamse Regering in samenwerking met het departement Internationaal Vlaanderen, Toerisme Vlaanderen en het Steunpunt Toerisme, die elk vertegenwoordigd zijn in de stuurgroep. Binnen deze stuurgroep werden alle beslissingen genomen in het kader van het opstellen van de TSA voor het Vlaamse Gewest.

Een Satellietrekening Toerisme wordt in de internationale literatuur afgekort als TSA (Tourism Satellite Account). Een TSA is een internationaal erkend instrument om de economische betekenis van toerisme in kaart te brengen. De toeristische sector is geen eenvoudig afgebakende of duidelijk zichtbare economische sector, maar eerder een amalgaam van (delen van) verschillende bedrijfstakken. Vaak wordt slechts een deel van de output van deze bedrijfstakken voor toeristische consumptie gebruikt. Vandaar dat een TSA noodzakelijk is. Aan de aanbodzijde brengt ze de verschillende noodzakelijke functionele onderdelen van de nationale rekeningen samen en tegelijkertijd verbindt de TSA dit aanbod met de werkelijke toeristische consumptie.

De methodologische aanpak van de TSA is beschreven in het rapport 'Tourism Satellite Accounts: Recommended Methodological Framework' (UNSD, et al., 2008), of afgekort het RMF 2008, dat werd opgesteld volgens de 'International Recommendations for Tourism Statistics 2008', (UNSD & WTO, 2008). Het RMF is het resultaat van een samenwerking tussen de World Tourism Organisation (WTO) en de Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Beide organisaties hadden voorheen eigen voorstellen uitgewerkt voor het opstellen van een statistisch model met betrekking tot de economische impact van toerisme (WTO, 1983; OECD, 1991). Pas in de jaren 1990 raakten ze het eens over een algemeen conceptueel kader en over een definitie voor het begrip toerisme (WTO, 1999; OECD, 2000). In 2001 publiceerden beide organisaties samen (en in samenwerking met Eurostat en de UNSD) een eerste methodologische handleiding voor de ontwikkeling van een TSA: het 'Tourism Satellite Accounts: Recommended Methodological Framework' of RMF 2001. In 2008 brachten de WTO, OECD, UNSD en Eurostat een nieuwe versie van het RMF uit (UNSD, et al., 2008). Tijdens het proces van updating zijn een aantal aanpassingen gedaan die de interne consistentie en de internationale vergelijkbaarheid van de TSA moeten vergroten. Het is op basis van dit RMF 2008 dat de TSA voor het Vlaamse Gewest zal worden opgesteld.

Een volledige satellietrekening toerisme bestaat uit 10 tabellen, die hieronder worden weergegeven. De tabellen waarvan het nummer werd doorstreept, behoren niet tot het project 'TSA-Vlaams Gewest'. Concreet betekent dit dat we ons in de huidige fase van het project enkel focussen op TSA-tabellen 1, 2, 4, 5 en 6. TSA-tabellen 7 en 9 worden in 2012 ontwikkeld en zullen deel uitmaken van TSA 2010.

- TABEL 1: Consumptie-uitgaven inkomend toerisme
- TABEL 2: Consumptie-uitgaven van intern toerisme
- ~~TABEL 3~~: Consumptie-uitgaven van uitgaand toerisme
- TABEL 4: Binnenlandse toerisme-uitgaven
- TABEL 5: Bruto Toegevoegde Waarde van toerismesectoren en andere sectoren
- TABEL 6: Binnenlands aanbod en binnenlands toerismeverbruik per product
- ~~TABEL 7~~: Werkgelegenheid
- ~~TABEL 8~~: Investerings
- ~~TABEL 9~~: Collectieve overheidsuitgaven voor toerisme
- ~~TABEL 10~~: Niet-monetaire indicatoren

Aangezien de meest recente bronnen bij aanvang van het project deze van 2008 waren, werd beslist om een eerste TSA op te stellen voor 2008. Deze TSA kan dan ook als nulmeting beschouwd worden. Tegen het najaar 2012 wordt de TSA 2010 opgesteld. Hoe deze actualisatie zal gebeuren, kan u in de nabeschuiving bekijken. Naast een volledig uitgewerkte TSA voor het Vlaamse Gewest werd ook een schatting gemaakt van de TSA voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, zodat ook de resultaten voor beide gewesten samen in beeld kunnen worden gebracht.

In dit rapport wordt beschreven hoe de eerste TSA voor het Vlaamse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest tot stand kwam. In de eerste plaats zal erg gedetailleerd aandacht geschonken worden aan de manier waarop de TSA voor het Vlaamse Gewest werd ontwikkeld. Daarbij zal per TSA-tabel stilgestaan worden bij de finale keuzes die werden gemaakt en bij de toegepaste methode. In een tweede deel zal een schatting gemaakt worden van de TSA voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. In deel drie zal ten slotte het eindresultaat van de TSA 2008, met name de economische betekenis van toerisme in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest vergeleken worden met resultaten in andere landen en met het economische belang van andere sectoren in het Vlaamse Gewest.

DEEL I TSA VLAAMS GEWEST

Het opstellen van de TSA voor het Vlaamse Gewest gebeurt op basis van de methode beschreven in het RMF 2008. Hoe dat precies in zijn werk is gegaan, welke bronnen werden gebruikt en wat de resultaten zijn voor het invullen van de verschillende cellen in de verschillende tabellen, wordt hieronder in detail besproken. In de eerste plaats komen TSA-tabellen 1 en 2 aan bod, daarna is er ruimte voor de opmaak van TSA-tabel 4. Vervolgens wordt de constructie van TSA-tabel 5 besproken, waarna in een laatste punt alle details worden gegeven over de opbouw van TSA-tabel 6.

1. TSA-tabellen 1 en 2

Aan de consumptiezijde moeten in eerste instantie twee tabellen worden ingevuld: in TSA-tabel 1 wordt het inkomend toerisme opgenomen; in TSA-tabel 2 het intern toerisme. We hebben informatie nodig voor meerdere categorieën van toeristen. In de eerste plaats onderscheiden we dag- en verblijfstoeristen. Daarnaast maken we een onderscheid volgens het doel van de reis: ontspanning, MICE (Meetings, Incentives, Congressen & Evenementen) of andere beroepsdoeleinden. Voor TSA-tabel 1 moeten we daarenboven de herkomst van de toeristen kennen en voor TSA-tabel 2 moeten we weten of de toeristen in het Vlaamse Gewest verblijven of hun bestemming elders is. Tabel 1 geeft een overzicht van deze verschillende categorieën, per TSA-tabel.

Tabel 1 TSA-tabellen 1 en 2, opsplitsing van groepen toeristen

TSA-tabel 1 Inkomend toerisme			TSA-tabel 2 Intern toerisme		
1a Walen en Brusselaars in het Vlaamse Gewest	Dagtoeristen	Ontspanning	2a: Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dagtoeristen	ontspanning
		MICE andere zakenreizen			MICE andere zakenreizen
	Verblijfstoeristen	Ontspanning		Verblijfstoeristen	ontspanning
		MICE andere zakenreizen			MICE andere zakenreizen
1b Buitenlanders in het Vlaamse Gewest	Dagtoeristen	Ontspanning	2b: Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dagtoeristen	ontspanning
		MICE andere zakenreizen			MICE andere zakenreizen
	Verblijfstoeristen	Ontspanning		Verblijfstoeristen	ontspanning
		MICE andere zakenreizen			MICE andere zakenreizen

Hierna wordt aangegeven hoe de volumes en bestedingen van alle deze groepen toeristen zullen worden ingevuld. Om de beschikbaarheid en/of kwaliteit van de informatie eenvoudig voor te stellen, werken we met drie kleurencodes: groen, oranje en rood. Elke cel in de TSA-tabellen 1 en 2 kan op die manier een kleur krijgen, waarmee we meteen meer weten over de beschikbaarheid en kwaliteit van de informatie.

- Een code groen betekent dat de informatie die ter beschikking is, voldoende betrouwbaar is om te gebruiken in het kader van de TSA. Daarenboven kan de informatie zonder al te veel bewerkingen in de TSA-tabellen ingevoegd worden. Er zal uiteraard wat rekenwerk zijn en er zullen eventueel wat assumpties ingevoegd moeten worden, maar de basiskwaliteit van het materiaal blijft daarbij behouden.
- Een code oranje betekent dat er informatie ter beschikking is, maar dat deze niet rechtstreeks de informatie aanlevert die we zoeken. Dat betekent dat we voor het

verzamenen van deze cijfers vele gegevens uit onderzoeken moeten combineren, wat tot gevolg heeft dat er heel wat assumpties zullen meegenomen moeten worden en er heel veel rekenwerk schuilgaat achter de uiteindelijke cijfers. Hoe meer assumpties en hoe meer rekenwerk, hoe minder betrouwbaar het uiteindelijke cijfer.

- Een code rood betekent ten slotte dat er geen informatie beschikbaar is of dat de beschikbare informatie niet voldoende betrouwbaar of kwalitatief is.

Achtereenvolgens komen de volumes en de bestedingen aan bod. In het derde punt brengen we alles samen en bespreken we de totale bestedingen in TSA-tabellen 1 en 2.

1.1. Volumes

Hierna wordt voor TSA-tabellen 2 en 3 besproken welke informatie beschikbaar is, op welke manier de cijfers berekend worden en wat de resultaten zijn. We bespreken achtereenvolgens de verschillende groepen toeristen en ordenen de bespreking aan de hand van de kleurencode die ze krijgen: eerst de groene codes, daarna de oranje en ten slotte de groepen toeristen die een rode code kregen. In een laatste deel worden de resultaten samengebracht.

Tabel 2 Beschikbaarheid van informatie over de volumes toeristen in TSA-tabel 1

Categorieën in TSA-tabel 1			Code	Bron
Walen en Brusselaars	Dagtoeristen	Ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	TIC 2008, MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	
	Verblijfstoeristen	Ontspanning	Groen*	WES 2008, TIC 2008, KiTS 2008
		MICE	Oranje	TIC 2008, MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	
Buitenlanders	Dagtoeristen	Ontspanning	Groen	WES 2008, Westtoer 2009, Travelpac 2008, CVTO 2008-2009
		MICE	Oranje	TIC 2008, MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	
	Verblijfstoeristen	Ontspanning	Groen*	TIC 2008, KiTS 2008
		MICE	Groen	TIC 2008
		andere zakenreizen	Groen	TIC 2008

* Wel steeds zonder tweede verblijven, VFK,...

Tabel 3 Beschikbaarheid van informatie over de volumes toeristen in TSA-tabel 2

Categorieën in TSA-tabel 2			Code	Bron
Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dagtoeristen	Ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	TIC 2008, MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	
	Verblijfstoeristen	Ontspanning	Groen*	WES 2008, TIC 2008, KiTS 2008
		MICE	Oranje	TIC 2008, MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dagtoeristen	Ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Rood	Geen informatie
		andere zakenreizen	Rood	Geen informatie
	Verblijfstoeristen	Ontspanning	Groen	WES 2008
		MICE	Rood	Beperkte informatie
		andere zakenreizen	Rood	Beperkte informatie

* Wel steeds zonder tweede verblijven, VFK,...

1.1.1. Tien groene categorieën

De eerste drie groene categorieën hebben betrekking op de Belgische dagtoeristen. In het kader van de TSA hebben we voor de Belgische daguitstappen de volumes nodig in vier groepen: de Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest, de Vlamingen die vertrekken op daguitstap buiten het Vlaamse Gewest, de Brusselse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest en de Waalse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest.

We hadden verwacht dat deze volumes op een heel eenvoudige manier uit het rapport van het nieuwe Daguitstappenonderzoek zouden kunnen worden gehaald. Dat was echter niet het geval. Op basis van de achterliggende Exceltabellen, die we via Toerisme Vlaanderen ontvingen, kunnen we zelf de volumes van de verschillende groepen dagtoeristen in Vlaanderen zonder Brussel berekenen. We kennen immers het volume in het Vlaamse Gewest en Brussel samen en we weten het aandeel dat beide bestemmingen afzonderlijk hebben in het totaal aantal daguitstappen door Vlamingen. Dat totaal kennen we niet exact maar kunnen we opnieuw zelf berekenen. We presenteren hierna kort wat de door ons berekende cijfers zijn¹.

In tabel 4 kan de werkwijze voor de berekening van het volume van de daguitstappen in het Vlaamse Gewest afgelezen worden. De cijfers die vet gedrukt staan, zijn de gegevens die we uit het rapport en de achterliggende beschikbare tabellen kunnen halen. De andere cijfers werden zelf berekend en de cijfers in het groen zijn de volumes die we nodig hebben. We komen uit op een totaal van 19.537.656 Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest en 3.010.752 Waalse en Brusselse dagtoeristen. De Vlamingen zelf vertrekken daarnaast 9.109.993 keer op daguitstap naar een andere regio of een ander land. Voor de opsplitsing naar macrobestemming zonder Brussel werd een analoge methode gebruikt. We komen daarbij uit op 5.890.603 daguitstappen door Vlamingen naar de kunststeden, 4.175.197 Vlaamse daguitstappen naar de kust en 9.471.855 Vlaamse daguitstappen naar de Vlaamse regio's.

Tabel 4 Aantal daguitstappen door Belgen in 2010-2011, opgesplitst naar herkomst en bestemming

Bestemming	Vlamingen		Brusselaars		Walen	
	#	%	#	%	#	%
Vlaams Gewest + Brussels H. Gewest	21.743.520	75,9	1.821.025	52,4	2.687.090	28,6
Vlaams Gewest	19.537.656	68,2	1.563.857	45,0	1.446.895	15,4
Brussels H. Gewest	2.205.864	7,7	257.168	7,4	1.240.195	13,2
Buiten						
Vlaams Gewest + Brussels H. Gewest	6.904.069	24,1	1.654.214	47,6	6.708.330	71,4
Buiten Vlaams Gewest	9.109.933	31,8	1.911.381	55,0	7.948.525	84,6
Totaal	28.647.589	100,0	3.475.239	100,0	9.395.420	100,0

Bron: Daguitstappenonderzoek 2011, eigen bewerking.

Een alternatieve berekening die in deelrapport IV wordt voorgesteld, berekende de volumes van Belgische daguitstappen in 2008 op basis van de WES-reisomnibusenquêtes voorjaar en najaar 2008 en het Westtoeronderzoek 2008 over het aantal daguitstappen aan de kust. De totalen die we daar bekwamen, liggen erg dicht bij de hierboven berekende volumes. In totaal bekomen we op deze manier een kleine 19,9 miljoen Vlaamse daguitstappen in het Vlaamse Gewest en een kleine 5,6 miljoen Waalse en Brusselse daguitstappen in het Vlaamse Gewest. Voor het aantal Vlaamse

¹ De voorgestelde berekening vertrekt immers van een totaal aantal daguitstappen dat werd berekend als extrapolatie van het aantal geregistreerde daguitstappen en dat ik dan later verdeel op basis van de verhouding in het geregistreerd aantal daguitstappen. Voor de Vlamingen werd door de onderzoekers in een Excelfile echter ook al een berekening gemaakt van het totaal aantal daguitstappen per bestemming, waarbij de geregistreerde daguitstappen per bestemming meteen werden geëxtrapoleerd. Bij deze manier van werken bekomen ze wel een ander totaalcijfer en een ander aandeel voor de daguitstappen in Brussel. Aangezien ik voor de drie groepen van herkomst de bestemming Brussel wil verwijderen en aangezien ik ook wil werken met het totaalcijfer dat in het rapport staat, kies ik voor deze manier van werken. Indien de onderzoekers later voor een andere methode zouden kiezen en een ander volumecijfer zullen communiceren, kan ik de cijfers nog aanpassen.

dagtoeristen die een uitstap maakte naar Wallonië, Brussel of het buitenland kwamen we uit op een totaal van 8,9 miljoen.

Ook de vierde groene categorie heeft betrekking op dagtoeristen, maar het betreft de buitenlanders (TSA-tabel 1) die een dagje naar het Vlaamse Gewest komen om te ontspannen. Omdat de buitenlanders niet in het Daguitstappenonderzoek werden opgenomen², deden we een beroep op een combinatie van verschillende onderzoeken. We denken het meest volledige beeld te krijgen van alle buitenlandse daguitstappen door te werken met gegevens uit een onderzoek van Westtoer, één van WES, het Britse Travelpac en het Nederlandse CVTO (ContinuVrijetijdsOnderzoek). We beschikken dan over informatie met betrekking tot daguitstappers uit Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Enkel voor deze landen is data beschikbaar, maar we mogen er ook van uitgaan dat de meeste dagtoeristen uit deze landen zullen komen. We verwachten ook nog Duitse dagtoeristen, maar hierover hebben we geen informatie.

Voor de Nederlandse dagtoeristen werken we met het CVTO of ContinuVrijetijdsOnderzoek Nederland. Gezien de kostprijs van dit onderzoek, werd beslist om slechts een deel van de data aan te kopen uit de versie 2010/2011. Toerisme Vlaanderen coördineert de aankoop. Omdat we vandaag (15/04/2012) nog geen informatie in ons bezit hebben, wordt voorlopig verder gewerkt met de 10 miljoen Nederlandse daguitstappen die door IDEA werden geraamd op basis van het CVTO 2003/2004. Gezien we voor het nieuwe CVTO waarschijnlijk eenzelfde methode zullen hanteren dan IDEA, zullen de cijfers niet zo heel veel verschillen. Met 10.454.019 daguitstappen wordt het totaal aantal daguitstappen misschien overschat, maar zoals later zal blijken is de gemiddelde besteding dan weer onderschat, zodat we hopelijk toch niet te ver van de waarheid zullen eindigen met de totale besteding.

Voor de Franse dagtoeristen werken we op basis van twee onderzoeken: het onderzoek naar daguitstappen aan de kust van Westtoer 2009 en de reisomnibusenquêtes van WES 2008. Westtoer levert informatie over het aantal daguitstappen naar de kust door Fransen: dat waren er 1.855.887 in 2009. WES biedt daarnaast informatie over de totale daguitstappen door Walen en Brusselaars naar de kust (1.309.292) en naar elders in het Vlaamse Gewest (819.640). Als we uitgaan van de assumptie dat Walen en Brusselaars hetzelfde reisgedrag met betrekking tot daguitstappen hebben dan Fransen (1 keer naar de kust = 0,62 keer naar elders in het Vlaamse Gewest), kunnen we schatten wat het totaal aantal daguitstappen van Fransen is in het Vlaamse Gewest. Op die manier komen we op een schatting van 1.149.298 daguitstappen elders in het Vlaamse Gewest. Tellen we deze op bij de daguitstappen aan de kust (weliswaar uit 2009), dan komen we op een totaal van 2.985.185 Franse daguitstappen in het Vlaamse Gewest. We merken hierbij wel meteen op dat het aantal Franse daguitstappen bij deze manier van werken onderschat wordt. Ze hebben immers zelf een kust (Walen en Brusselaars niet) en komen eerder om andere redenen naar het Vlaamse Gewest. Aangezien het toch de enige optie is om cijfers te berekenen, verkiezen we deze cijfers op te nemen. We werken liever met een onderschat cijfer dan dat we geen cijfer hebben.

Het TravelPac onderzoek 2008 levert informatie over de Britse dagtoerist in België. De onderzoekers maken geen onderscheid naar gewest, maar wel naar vervoermiddel. Er zijn dagtoeristen die via de Kanaaltunnel reizen en dagtoeristen die via de zee reizen. Om enkel die dagtoeristen te behouden die naar het Vlaamse Gewest komen, nemen we enkel deze die per boot reizen op. De dagtoeristen die via de tunnel reizen, zullen immers eerder in Brussel dan in het Vlaamse Gewest op daguitstap komen. We kunnen de daguitstappen ook opdelen naar doel. Er zijn 4 verschillende doelen in de dataset: holiday, business, VFR en miscellaneous. Het motief holiday, is te vergelijken met ons ontspanningsmotief; business is zaken, maar er is geen onderscheid tussen MICE of andere zaken; VFR is een afkorting van visiting friends and relatives en laten we onder het ontspanningsmotief vallen; de categorie 'miscellaneous' betreft de groep 'andere'. Deze laatste categorie zouden we buiten beschouwing kunnen laten, maar omdat het om zo'n groot aantal observaties gaat (45%), doen we dat niet. Een oplossing bestaat erin om de observaties proportioneel te verdelen over de andere groepen motieven. Op die manier bekomen we 121.375 daguitstappen in het 'holiday' motief en 3.787 daguitstappen in het VFR-motief. Dat maakt een totaal van 125.162 Britse daguitstappen naar het Vlaamse Gewest³.

² In 2012 zullen we echter wel een vergelijking kunnen maken met cijfers uit een nieuw onderzoek met betrekking tot de kunststeden, waar de buitenlanders wel bevestigd zullen worden.

³ Nemen we de toeristen die via de Kanaaltunnel reizen mee en gebruiken we dezelfde methode om de restgroep te verdelen, dan zouden we uitkomen op een totaal van 209.251 Britse daguitstappen naar het Vlaamse Gewest.

Alles samengenomen krijgen we dan volgend resultaat (tabel 5): we nemen ruim 13,5 miljoen buitenlandse daguitstappen naar het Vlaamse Gewest op in TSA-tabel 1. Zoals eerder aangegeven beschikken we niet over informatie met betrekking tot de Duitse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest. We hopen dat het Daguitstappenonderzoek in de kunststeden in 2012 deze lacune later kan oplossen.

Tabel 5 Totaal aantal buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2008

	Kust	Elders in Vlaanderen	Totaal
Nederlanders	-	-	10.454.019
Fransen	1.835.887	1.149.298	2.985.185
Britten	-	-	125.162

Bron: WES 2008, Westtoer 2009, Travelpac 2008, CVTO 2003-2004, eigen bewerking.

Ook Vlaamse (TSA-tabel 2) en Waalse en Brusselse (TSA-tabel 1) verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest (ter ontspanning) krijgen een groene code. Uit het onderzoek 'Toerisme in Cijfers 2008' (TIC) van Toerisme Vlaanderen kunnen de Belgische verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest gehaald worden. Toerisme Vlaanderen kent immers het aantal overnachtingen door Belgen in de commerciële logies (inclusief verhuur via immokantoren) in het Vlaamse Gewest. In deze cijfers zijn geen gegevens opgenomen met betrekking tot de directe verhuur. Aan de hand van het KiTS-onderzoek 2008 kunnen we deze wel invoegen. We tellen deze overnachtingen op bij de TIC-cijfers in de macrobestemming kust. In tabel 6 kan per soort overnachting en per macrobestemming afgelezen worden om hoeveel overnachtingen het gaat. In totaal tellen we 17.009.749 Belgische overnachtingen in het Vlaamse Gewest.

Tabel 6 Totaal aantal Belgische overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2008, opgesplitst naar logiesvorm en macrobestemming

	Kust	Vlaamse regio's	Kunststeden (exclusief Brussel)	Totaal
Hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen	3.502.178	4.025.348	551.540	8.079.066
Verhuur via immokantoren kust	4.243.976	-	-	4.243.976
Directe verhuur kust	4.686.707	-	-	4.686.707
Totaal	12.432.861	-	-	17.009.749

Bron: TIC 2008, KiTS 2008.

Deze Belgische overnachtingen kunnen we dan opsplitsen volgens gewest door een beroep te doen op het WES-onderzoek over de commerciële vakanties in Vlaanderen. In deze studie worden de korte en lange vakanties samengevoegd, waarbij de reiziger betaalt voor zijn logies. Dat betekent dat de overnachtingen bij VFK al uit de cijfers verdwenen zijn, wat maakt dat de cijfers beter te vergelijken zijn met deze van TIC. De deelstudie 'Commerciële vakanties in Vlaanderen' geeft per macrobestemming het totaal aantal reizen weer en splitst deze op naar herkomst van de reiziger. Op basis van het gemiddeld aantal overnachtingen per vakantie van Vlamingen, Walen en Brusselaars per macrobestemming (opgevraagd via Toerisme Vlaanderen bij WES), kunnen we dan het totaal aantal overnachtingen berekenen. Op die manier bekomen we een ratio voor de regionale verdeling van Belgische overnachtingen per macrobestemming. In tabel 7 kan u de werkwijze in detail aflezen.

Het resultaat van deze bewerkingen op de WES-data is dat 64,8% van de overnachtingen aan de kust Vlaamse overnachtingen zijn; 5,8% zijn Brusselse en 29,4% zijn Waalse overnachtingen. In de Vlaamse regio's gebeurt maar liefst 93,3% van de overnachtingen door Vlamingen, 0,6% door Brusselaars en 6,1% door Walen. In de kunststeden⁴ zijn er 71,9% Vlaamse overnachtingen, 5,7%

⁴ Hierbij dient wel de bemerking gemaakt te worden dat in de WES-data de stad Brussel mee is opgenomen in de kunststeden. De ratio voor de regionale verdeling in de kunststeden inclusief Brussel (WES) passen we daarom wel toe op de TIC-cijfers voor de kunststeden exclusief Brussel.

Brusselse overnachtingen en 22,5% Waalse overnachtingen. Deze ratio's kunnen we nu per macrobestemming toepassen op het totaal aantal Belgische overnachtingen uit 'Toerisme in Cijfers 2008'. Op die manier bekomen we de totale overnachtingen in het Vlaamse Gewest door Vlamingen (12.213.338), door Brusselaars (774.302) en door Walen (4.022.109).

Tabel 7 Totaal aantal Belgische overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2008, opgesplitst naar herkomst en macrobestemming

		Reizen WES	Overnachtingen WES			Belgen TIC/KiTS 2008	Ratio WES toegepast op TIC 2008
		Aantal	Gem. # / reis	Totaal	%		
Kust	Vlamingen	1.193.500	5,5	6.564.250	64,8	12.432.861	8.059.964,11
	Brusselaars	80.135	7,3	584.986	5,8		718.278,88
	Walen	431.365	6,9	2.976.419	29,4		3.654.618,00
Regio's	Vlamingen	741.787	3,8	2.818.791	93,3	4.025.348	3.757.040,73
	Brusselaars	4.514	4,1	18.509	0,6		24.669,87
	Walen	45.698	4,0	182.794	6,1		243.637,40
Kunststeden	Vlamingen	113.632	2,4	272.717	71,9	551.540	396.332,96
	Brusselaars	6.164	3,5	21.574	5,7		31.352,99
	Walen	14.204	6,0	85.224	22,5		123.854,05

Bron: WES 2008, TIC 2008, KiTS 2008, eigen bewerking.

De zevende groene categorie heeft betrekking op Vlaamse toeristen die ter ontspanning vertrekken naar Brussel, Wallonië of het buitenland (TSA-tabel 2). Hoewel het gaat om het aantal verblijfstoeristen, hebben we deze keer niet het aantal overnachtingen nodig, maar wel het aantal reizen. Op basis van de WES-studie 'Het reisgedrag van de Belgen' kennen we het aantal reizen van de Vlamingen voor het motief 'ontspanning'. Deze reizen zijn opgesplitst naar bestemming en daar kunnen we makkelijk de buitenlandse bestemmingen en de reizen naar Wallonië uithalen. De reizen van Vlamingen naar Brussel kunnen we echter niet op deze manier in kaart brengen omdat Brussel mee tot de Vlaamse kunststeden wordt gerekend. Gezien deze groep erg klein zal zijn in verhouding met het totaal (alle reizen van Vlamingen buiten het Vlaamse Gewest) lijkt het niet onoverkomelijk dat we deze groep reizen niet afzonderen van de rest. De reizen van Vlamingen naar Brussel-tellen we dus niet mee op in deze categorie.

De verschillende stappen in de berekening kunnen in tabel 8 afgelezen worden. Op basis van de brutoparticipatiecijfers van Vlamingen aan korte en lange vakanties, kunnen we het totaal aantal korte en lange vakanties van Vlamingen berekenen: in totaal waren er in 2008 6.673.013 lange vakanties en 3.388.880 korte vakanties door Vlamingen. Op basis van andere tabellen over de verhouding tussen de bestemmingen kunnen we deze reizen opsplitsen naar bestemming. In totaal waren er in 2008 7.698.50 reizen door Vlamingen naar Wallonië en naar het buitenland. Zoals gezegd kennen we het aantal reizen naar Brussel niet. Hierbij dienen we de opmerking te maken dat bij deze reizen nu wel de reizen bij VFK en in tweede verblijven worden meegerekend. Reden hiervoor is dat de bestedingen die later in rekening worden gebracht in deze TSA-tabel, enkel betrekking hebben op die kosten die de vertrekkende Vlamingen nog doen in het Vlaamse Gewest, alvorens het Vlaamse grondgebied te verlaten. Deze bestedingen zijn analoog voor reizigers die zullen logeren bij VFK, in tweede verblijven of in andere logies en moeten dus wel hier opgenomen worden.

Tabel 8 Totaal aantal Vlaamse korte en lange vakanties in 2008, opgesplitst naar bestemming

	Brutoparticipatie WES	Totaal aantal vakanties	Vlaanderen en Brussel	Bestemming	
				Wallonië	Buitenland
Lange vakanties	108,3	6.673.013	1.181.123	360.343	5.131.547
Korte vakanties	55,0	3.388.880	1.179.330	640.498	1.565.663
				7.698.050	

Bron: WES 2008, eigen bewerking.

De laatste drie groene categorieën betreffen de buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 1). Deze drie cellen zijn over te nemen uit het onderzoek 'Toerisme in Cijfers 2008' (TIC) van Toerisme Vlaanderen. Wat het zakentoeisme betreft, voeren we geen enkele bewerking uit op de cijfers: in 2008 waren er 933.180 buitenlandse MICE-overnachtingen en 1.185.487 buitenlandse andere zakelijke overnachtingen. Voor het motief ontspanning corrigeren we de cijfers wel. Bij de macrobestemming kust tellen we immers de overnachtingen via immokantoren op en voegen we de overnachtingen via directe verhuur (uit het KiTS-onderzoek) toe.

Zoals af te lezen in tabel 9, komen we op die manier op een totaal van 7.800.836 buitenlandse overnachtingen voor het motief ontspanning in het Vlaamse Gewest in 2008. Al deze overnachtingcijfers kunnen nog verder opgesplitst worden volgens herkomst. Dat zal noodzakelijk zijn voor het berekenen van de totale buitenlandse bestedingen, gezien toeristen uit verschillende landen een ander uitgavenprofiel hebben. De details over de volumes vanuit de verschillende landen, worden dan ook later gegeven bij het onderdeel over de bestedingen.

Tabel 9 Totaal aantal buitenlandse overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2008, opgesplitst naar motief, logiesvorm en macrobestemming

	Kust	Vlaamse regio's	Kunststeden	Totaal
			(exclusief Brussel)	
Totaal MICE	13.353	449.817	470.010	933.180
Totaal andere beroepsdoeleinden	65.184	584.440	535.863	1.185.487
Hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen	1.354.606	2.977.956	2.312.076	6.644.638
Verhuur via immokantoren kust	732.714	-	-	732.714
Directe verhuur kust	423.484	-	-	423.484
Totaal ontspanning	2.510.804	2.977.956	2.312.076	7.800.836

Bron: TIC 2008, KiTS 2008.

1.1.2. Tien oranje categorieën

De eerste zes oranje codes betreffen alle dagzakentoeeristen in het Vlaamse Gewest. Het gaat dan zowel over MICE-dagzakentoeeristen als over dagzakentoeeristen voor andere beroepsdoeleinden, afkomstig uit het Vlaamse Gewest, uit Brussel en Wallonië en uit het buitenland. Voor dagzakentoeerisme beschikken we op dit moment over geen enkele rechtstreekse bron. We hebben wel twee andere bronnen op basis waarvan we een cijfer kunnen schatten voor het aantal dagzakentoeeristen in het Vlaamse Gewest. We beschikken over de TIC-cijfers voor het aantal zakelijke overnachtingen en aankomsten (MICE en niet-MICE) in het Vlaamse Gewest door Belgen en niet-Belgen. Daarnaast kunnen we op basis van het MICE-onderzoek 2004 berekenen wat daar de ratio was van het aantal verblijfszakentoeeristen en dagzakentoeeristen. Zoals later zal blijken, beschikken we in beide onderzoeken echter over te weinig informatie over de herkomst van de zakentoeeristen. Als oplossing werd beslist om de dagzakentoeeristen in hun geheel te schatten en op te nemen in TSA-tabel 4. We bespreken de berekening van het aantal dagzakentoeeristen dan ook in het deel over TSA-tabel 4, verder in dit rapport.

De andere vier oranje codes gaan over het verblijfszakentoeerisme in het Vlaamse Gewest door Vlamingen, Walen en Brusselaars. We beschikken over de TIC-cijfers voor het aantal zakelijke

overnachtingen (zowel MICE als andere beroepsdoeleinden) door Belgen, maar kunnen deze niet opsplitsen naar regio van herkomst. Hier stoten we dus op hetzelfde probleem als eerder beschreven bij de dagzakentoeeristen. Het gaat er dus om dat we de Belgische verblijfszakentoeeristen moeten verdelen over TSA-tabel 1 (inkomend) en TSA-tabel 2 (intern toerisme). De oplossing die naar voor wordt geschoven, is om te werken met de herkomstgegevens van de individuele congresgangers in de MICE2004-dataset.

In tabel 10 wordt aangegeven hoe we te werk gaan. Gezien we enkel met de Belgische congresgangers werken en gezien we enkel die Belgische congresgangers opnemen die een Vlaams congres bijwonen, is het aantal gewogen observaties niet zo heel groot. Als we alle buitenlandse congresgangers elimineren en ook alle Belgische congresgangers op congressen in Brussel, dan blijven er nog 92 gewogen Belgische deelnemers over. 75 daarvan zijn Vlamingen en daarnaast zijn er slechts 6 Brusselaars en 12 Waalse congresgangers in het Vlaamse Gewest.

Tabel 10 Aantal Belgische zakelijke overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2008, opgesplitst naar herkomst en motief

	# (gewogen) congresgangers in MICE 2004	Gemiddelde verblijfsduur	Totale verblijfsduur in MICE 2004		# overnachtingen TIC 2008 (opgesplitst volgens MICE 2004)	
			Absoluut	%	MICE	Andere beroepsdoeleinden
Belgen	92	2,17	200	100,0	576.106	603.982
Vlamingen	75	2,07	155	77,5	446.482	468.086
Brusselaars	6	1,83	11	5,5	31.686	33.219
Walen	12	2,83	34	17,0	97.938	102.677

Bron: MICE 2004, TIC 2008, eigen bewerking.

Omdat het overnachtingscijfers zijn die we wensen te herverdelen, werken we niet op basis van het aantal congresgangers, maar brengen we ook de tijd dat ze in het Vlaamse Gewest verblijven in rekening. Het is immers niet verwonderlijk dat Waalse zakenreizigers iets meer in het Vlaamse Gewest zullen overnachten dan Vlaamse. Gemiddeld overnachten de Vlamingen 2,07 nachten, de Brusselaars 1,83 nachten en de Walen 2,83 nachten. In totaal betekent dit dat 77,5% van de overnachtingen in MICE 2004 door Vlamingen gebeurt, 5,5% door Brusselaars en 17% door Walen. Als we deze percentages toepassen op zakelijke overnachtingen uit TIC 2008, kunnen we deze laatste cijfers opsplitsen naar gewest van herkomst. Op die manier bekomen we 446.482 Vlaamse MICE-overnachtingen en 468.086 Vlaamse overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden. Voor de Brusselse en Waalse overnachtingen samen, resulteert dat in 129.624 MICE-overnachtingen en 135.896 overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden. Hierbij willen we wel even de aandacht vestigen op het feit dat we de overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden dus ook opdelen aan de hand van de MICE-dataset, gezien er geen andere bronnen beschikbaar zijn.

1.1.3. Vier rode categorieën

Tenslotte moeten we vaststellen dat er ook vier rode codes zijn: voor het zakentoeerisme van Vlamingen in Brussel, Wallonië en het buitenland beschikken we over geen enkele directe bron van informatie. In Wallonië of Brussel is geen onderzoek ter beschikking dat het aantal Vlaamse zakentoeeristen telt. Daarnaast kunnen we wel proberen om in het buitenland op zoek te gaan naar informatie over zakentoeerisme, maar het probleem is daar dat er misschien wel cijfers zullen zijn voor het aantal Belgen dat zakentoeerist is, maar dat hier geen regionale informatie ter beschikking is. Een voorbeeld hier is het Britse Travelpac, waar we wel het aantal Belgen kunnen uithalen die voor beroepsdoeleinden naar Groot-Brittannië reizen. Dit cijfer zouden we dan regionaal kunnen verdelen aan de hand van bevolkings-, RSZ-, of EAK-cijfers, maar dat is uiteraard een heel rudimentaire schatting. Gezien we daarenboven maar voor enkele landen over deze informatie aangaande volumes kunnen beschikken en gezien we voor de bestedingen zelfs geen informatie hebben, werd beslist om het aantal Vlaamse zakelijke reizen naar het buitenland niet mee op te nemen.

1.1.4. Resultaten

In tabel 11 hieronder wordt de tot nu toe verzamelde informatie weergegeven. Wanneer we de dagzakentoeeristen niet meerekenen (TSA-tabel 4) komen we tot een totaal volume van ruim 16,5 miljoen dagtoeristen en bijna 15 miljoen overnachtingen voor het inkomend toerisme (TSA-tabel 1). Voor het intern toerisme (TSA-tabel 2) tellen we bijna 20 miljoen daguitstappen en ruim 13 miljoen overnachtingen door Vlamingen in het Vlaamse Gewest en daarnaast ruim 9 miljoen vertrekkende daguitstappen en bijna 8 miljoen reizen van Vlamingen die vertrekken naar een ander land of andere regio.

We overlopen onze cijfers hierna, geven waar mogelijk ook het cijfer dat door het IDEA-onderzoek werd berekend en trachten te zoeken naar de redenen voor eventuele verschillen.

Tabel 11 Resultaten van de volumes toeristen in TSA-tabellen 1 en 2 op basis van de hierboven beschreven methoden en in vergelijking met de resultaten uit de IDEA-studie

Categorieën in TSA-tabel 1			IDEA	ONS CIJFER	BRONNEN
Wal en Brusselaars	Dag- toeristen	Ontspanning	2.898.766	3.010.752	Daguitstapenonderzoek 2011
		MICE	-	TSA-T4	TIC 2008, MICE 2004
		Andere zakenreizen	-	TSA-T4	
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	5.531.260	4.796.411	WES 2008, TIC 2008, KiTS 2008
		MICE	(enkel BE)	129.624	TIC 2008, MICE 2004
		Andere zakenreizen	(enkel BE)	135.896	
Buitenlanders	Dag- toeristen	Ontspanning	10.570.320	13.564.366	WES 2008, Westtoer 2009, CVTO 2004-05, TravelPac 2008
		MICE	-	TSA-T4	TIC 2008, MICE 2004
		Andere zakenreizen	-	TSA-T4	
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	7.658.968	7.800.836	TIC 2008, KiTS 2008
		MICE	684.100	933.180	TIC 2008
		Andere zakenreizen	1.285.472	1.185.487	TIC 2008
Categorieën in TSA-tabel 2			IDEA	ONS CIJFER	BRONNEN
Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	Ontspanning	23.460.700	19.537.655	Daguitstapenonderzoek 2011
		MICE	-	TSA-T4	TIC 2008, MICE 2004
		Andere zakenreizen	-	TSA-T4	
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	19.264.755	12.213.338	WES 2008, TIC 2008, KiTS 2008
		MICE	(enkel BE)	446.482	TIC 2008, MICE 2004
		Andere zakenreizen	(enkel BE)	468.086	
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dag- toeristen	Ontspanning	10.040.243	9.109.933	Daguitstapenonderzoek 2011
		MICE	-	-	Geen informatie
		Andere zakenreizen	-	-	Geen informatie
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	9.580.501	7.698.050	WES 2008
		MICE	-	-	Beperkte informatie
		Andere zakenreizen	-	-	Beperkte informatie

Wat de verblijfstoeristen voor het motief ontspanning betreft, komen onze cijfers voor Waalse, Brusselse en buitenlandse overnachtingen goed in de buurt van de IDEA-cijfers. Wij bekomen 4,8 miljoen Waalse en Brusselse overnachtingen terwijl IDEA er 5,5 miljoen had. Voor de buitenlanders komen wij tot 7,8 miljoen overnachtingen en kwam IDEA op 7,7 miljoen. Voor het aantal Vlamingen dat op reis vertrekt naar de andere gewesten of het buitenland, liggen onze cijfers wat lager dan die van IDEA. Voor de Vlaamse overnachtingen in het Vlaamse Gewest liggen onze cijfers zelfs een heel stuk lager dan de IDEA-cijfers (12 miljoen tegen 19 miljoen overnachtingen). We stellen vast dat het aantal overnachtingen aan de kust via immokantoren en via directe verhuur werkelijk afgenomen is in vergelijking met 2002. Maar deze daling kan het grote verschil niet verklaren. Een andere verklaring is dat de directe verhuur nu wordt opgenomen via het KiTS-onderzoek terwijl deze in de IDEA-studie werd geschat aan de hand van een vraag uit de kust-

survey van Vlaanderen Vakantieganger. Onze cijfers geven een kleine 5 miljoen overnachtingen door Belgen in de directe verhuur weer, terwijl men in de IDEA-studie aan bijna 8 miljoen overnachtingen kwam via directe verhuur voor Vlamingen en nog eens 1,5 voor Walen en Brusselaars. Deze verklaring is dus niet alleen geldig voor Vlamingen, maar ook voor de Waalse en Brusselse verblijfstoeristen, gezien we de correctie uitvoeren voor we opdelen naar gewest. Toch speelt de verklaring een grotere rol bij het aantal overnachtingen door Vlamingen gezien er meer Vlaamse dan Waalse en Brusselse overnachtingen aan de kust zijn en de directe verhuur volledig aan die macrobestemming zijn toegeschreven.

Wat de dagtoeristen voor het motief ontspanning betreft, liggen onze cijfers voor Vlamingen (zowel in het Vlaamse Gewest als de vertrekkers) een klein beetje onder de IDEA-cijfers. Voor de Vlamingen in het Vlaamse Gewest komen wij uit op een kleine 20 miljoen dagtoeristen, IDEA op 24 miljoen. Voor de Vlaamse vertrekkers komen wij uit op ruim 9 miljoen terwijl ze bij IDEA op 10 miljoen uitkomen. Voor de Waalse en Brusselse vertrekkers zien we echter een ander beeld. Daar liggen onze cijfers met 3 miljoen een beetje boven de 2,9 miljoen van IDEA. We werken nu op een heel andere manier dan IDEA, maar onze cijfers liggen sterk in de buurt. De daguitstappen door buitenlanders kunnen we voorlopig nog niet allemaal vergelijken omdat we de Nederlandse cijfers voorlopig overnemen van IDEA. Voor de Britten komen we op ongeveer hetzelfde cijfer uit en daarnaast tellen wij nog 3 miljoen Franse dagtoeristen die in de IDEA-studie niet werden meegerekend.

Voor het aantal verblijfszakentoeeristen moeten we onderscheid maken tussen de buitenlanders en de Belgen. De buitenlandse verblijfszakentoeeristen kunnen we rechtstreeks vergelijken: we bekommen 0,93 miljoen overnachtingen voor MICE en 1,19 miljoen overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden. Onze cijfers liggen hoger voor MICE en lager voor de andere zakenreizen, maar aangezien we dezelfde bronnen gebruiken (TIC 2008) en er geen bewerkingen op uitvoeren, zijn dat dus werkelijke verschillen. De Belgische verblijfszakentoeeristen werden in ons onderzoek opgesplitst naar herkomst op basis van de MICE 2004-dataset. In het IDEA-onderzoek werd dat niet gedaan en is er enkel een 'Belgisch' cijfer voor zakelijke overnachtingen. Tellen we onze cijfers voor Walen, Brusselaars en Vlamingen op dan blijken onze cijfers voor beide motieven hoger te liggen (steeds ongeveer 150.000 overnachtingen meer), maar aangezien ook hier geen bewerkingen op de cijfers zijn uitgevoerd, betreft het ook hier werkelijke verschillen.

De dagzakentoeeristen hebben we zoals gezegd opgenomen in TSA-tabel 4, omdat deze niet op te splitsten zijn naar herkomst.

1.2. Bestedingen

De bestedingen door toeristen zijn essentieel voor de TSA. Deze bestedingen vormen immers de essentie van de toeristische consumptie en bepalen de uiteindelijke impact van de sector toerisme op de Vlaamse economie⁵. Het bepalen van deze bestedingen is een huzarenstukje. De totale bestedingen kunnen we het beste schatten als we over gemiddelde bestedingscijfers per persoon per nacht beschikken en als we de juiste volumes van toeristen kennen.

Hieronder zullen we in detail ingaan op de manier waarop we de bestedingen van de verschillende groepen toeristen kunnen berekenen. We bespreken eerst een aantal algemene zaken, waarna we dieper ingaan op de verschillende groepen categorieën in TSA-tabellen 1 en 2. In een derde deel bespreken we hoe we de kosten voor transport tussen thuis en de vakantiebestemming in rekening brengen. Het gaat daarbij niet alleen over de manier waarop we de totale uitgaven aan luchttransport terugrekenen vanuit TSA-tabel 6 (100% toeristisch verbruik), maar we zoeken ook een manier om brandstofkosten of uitgaven aan het openbaar vervoer in rekening te brengen. In een vierde deel komt ten slotte aan bod hoe we de 100% ratio aan reisorganisatoren, touroperators en gidsen uit TSA-tabel 6 terugrekenen naar TSA-tabellen 1 en 2.

⁵ We willen er hier alvast op wijzen dat de toeristische bestedingen niet enkel bestaan uit de uitgaven gedaan door de toeristen zelf. Ook de uitgaven die gedaan worden door anderen, ten voordele van de toeristen, moeten in rekening worden gebracht om de economische impact van toerisme volledig te kennen. Deze uitgaven door derden worden in TSA-tabel 4 opgenomen.

1.2.1. Algemene beslissingen

In een eerste punt bespreken we enkele algemene beslissingen die gelden ongeacht het soort toerist, en dus ongeacht de plaats in TSA-tabel 1 en 2. Om herhaling te voorkomen geven we hierna alvast meer uitleg bij deze algemene beslissingen.

- Er is weinig informatie beschikbaar over de uitgaven aan luchtvervoer en de uitgaven voor het gebruik van diensten van reisbureaus, touroperators en gidsen. Daarom werd beslist om voor deze twee rijen in TSA-tabel 6, steeds een ratio van 100% op te nemen. We beschrijven in een afzonderlijk punt hoe we ze later terug zullen verdelen over de verschillende groepen toeristen.
- Bij het zakentoerisme worden de bestedingen door de zakentoerist zelf opgenomen in TSA-tabellen 1 en 2. De kosten door de organisator worden hier niet opgenomen, maar dat kan eventueel wel in TSA-tabel 4. De bespreking over het al dan niet opnemen van deze uitgaven, kan dan ook daar afgelezen worden.
- De bestedingen voor 'andere zakenreizen' zullen steeds 60% uitmaken van de MICE-bestedingen. De basis hiervoor ligt in het Nederlandse OIT 2005 (Onderzoek Inkomend Toerisme) waarin op grote schaal onderzoek wordt gedaan naar de buitenlandse verblijfstoeristen in Nederland. In 2005/2006 werd dit onderzoek de eerste maal uitgevoerd (voor bestedingen) en in 2009/2010 werd het herhaald. In tabel 12 worden de resultaten van deze onderzoeken met betrekking tot de bestedingen voor MICE en andere beroepsdoeleinden weergegeven.

Tabel 12 Bestedingen door buitenlandse zakentoeristen in Nederland in 2005 en in 2009

	2005/2006		2009/2010	
	In euro, prijzen toen	Aandeel andere/MICE	In euro, prijzen toen	Aandeel andere/MICE
Uitgaven per persoon per verblijf				
MICE	600		694	
Andere beroepsdoeleinden	400	0,67	431	0,62
Uitgaven per persoon per nacht				
MICE	360		442	
Andere beroepsdoeleinden	264	0,73	264	0,60

Bron: NBTC, OIT 2005 en OIT 2010.

De 2/3 ratio (die in het IDEA-onderzoek wordt gebruikt, maar waar geen bron voor deze ratio wordt gegeven) vinden we duidelijk terug als we in de cijfers de uitgaven per verblijf bekijken in het onderzoek 2005. Als we per nacht kijken, wordt de ratio groter tot bijna 3/4. In de meest recente cijfers blijkt de verhouding kleiner te zijn, met een ratio van 60%. Het lijkt ons dan ook aangewezen om als maatstaf voor de bestedingen voor andere beroepsdoeleinden uit te gaan van deze 60% van uitgaven voor MICE.

- De uitgavencategorieën in de verschillende onderzoeken zijn niet allemaal gelijk en hebben niet allemaal hetzelfde detailniveau. Dat betekent dat we niet alle categorieën gaan kunnen behouden, zoals we die in TSA-tabel 5 hebben opgesteld. Vandaar dat we verplicht zullen zijn om in TSA-tabellen 1, 2 en 4 en bijgevolg ook in TSA-tabel 6, enkele categorieën samen te voegen. Hieronder in tabel 13 geven we een kort overzicht over hoe de indeling in categorieën er in de verschillende tabellen zal uitzien.

Tabel 13 Bestedingscategorieën in de verschillende TSA-tabellen

Producten in TSA-tabel 5	Producten in TSA-tabellen 1, 2, 4 en 6
1. Accommodatie	1. Accommodatie
2. Voeding en drankverstrekking	2. Voeding en drankverstrekking
3. Personenvervoer via het spoor	3. Personenvervoer via het spoor, over de weg en over het water (hoewel geen info over watervoer) + huur van transportuitrusting
4. Personenvervoer over de weg	
5. Personenvervoer over water	4. Personenvervoer door de lucht
6. Personenvervoer door de lucht	
7. Huur van transportuitrusting	
8. Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen	5. Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen
9. Culturele diensten	6. Culturele diensten en diensten voor recreatie en sport (= ontspanning)
10. Diensten voor recreatie en sport	
11. Alle andere producten	7. Alle andere producten (inclusief shopping)

1.2.2. Algemene bestedingen TSA-tabellen 1 en 2

In TSA-tabel 1 willen we de uitgaven door Waalse, Brusselse en buitenlandse toeristen in het Vlaamse Gewest kennen. In TSA-tabel 2 nemen we de bestedingen door Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest op. We bekijken daarbij niet enkel de Vlamingen die toerist zijn in het Vlaamse Gewest, maar ook de Vlamingen die als toerist vertrekken naar Brussel, Wallonië of het buitenland. In tabel 14 wordt voor elk van deze groepen toeristen aangegeven in hoeverre we over informatie beschikken over de uitgaven door deze toeristen. Wat meteen opvalt, is dat er meer oranje codes zijn dan bij de volumes en minder groene. Wat wel goed nieuws is, is dat er evenveel rode categorieën zijn, namelijk 4.

Tabel 14 Beschikbaarheid van informatie over de bestedingen door toeristen in TSA-tabellen 1 en 2

Categorieën in TSA-tabel 1		Code	Bron	
Wal en Brusselaars	Dagtoeristen	ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2004, 60% OIT 2010
	Verblijfstoeristen	ontspanning	Groen	WES 2008, VL VAK 2005
		MICE	Oranje	MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2004, 60% OIT 2010
Buitenlanders	Dagtoeristen	ontspanning	Groen	Westtoer 2009, TravelPac 2008, CVTO 2004-05, Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2004, 60% OIT 2010
	Verblijfstoeristen	ontspanning	Groen	VL VAK 2005
		MICE	Oranje	MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2004, 60% OIT 2010
Categorieën in TSA-tabel 2		Code	Bron	
Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dagtoeristen	ontspanning	Groen	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	Oranje	MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2004, 60% OIT 2010
	Verblijfstoeristen	ontspanning	Groen	WES 2008, VL VAK 2005
		MICE	Oranje	MICE 2004
		andere zakenreizen	Oranje	MICE 2004, 60% OIT 2010
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dagtoeristen	ontspanning	Oranje	Enkel transport op basis van ≠ bronnen
		MICE	Rood	-
		andere zakenreizen	Rood	-
	Verblijfstoeristen	ontspanning	Oranje	100% ratio's, transport op basis van ≠ bronnen
		MICE	Rood	-
		andere zakenreizen	Rood	-

Hieronder bespreken we per categorie welke methode we volgen om de cel in te vullen. We ordenen deze bespreking aan de hand van de kleurcode die de categorieën kregen: eerst komen de groene codes aan bod, vervolgens de oranje en ten slotte de rode.

A. Zes groene categorieën

De eerste groene categorie betreft de bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 1). Voor deze groep toeristen werden immers de gemiddelde bestedingen en de bestedingen per uitgavencategorie berekend in het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek 2005 van Toerisme Vlaanderen. Per markt en per macrobestemming kennen we de gemiddelde uitgave per persoon per nacht en per uitgavencategorie. Voor elk van deze markten kennen we ook per macrobestemming het volume aan overnachtingen. We kunnen dus op die manier het totaal aan bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen berekenen.

Alvorens de berekeningen te bespreken en de cijfers weer te geven, dienen toch enkele bemerkingsen gemaakt te worden. In de eerste plaats zit Brussel mee opgenomen in de kunststeden, waardoor we de assumptie meenemen dat de buitenlandse toeristen eenzelfde uitgavenpatroon kennen in Brussel en in de andere kunststeden. Ten tweede hebben de bedragen uit de Vlaanderen Vakantieganger 2005 betrekking op het jaar 2005. Om alle cijfers goed te kunnen vergelijken, moeten we deze cijfers omzetten naar prijzen van 2008. We verhogen daarom de cijfers van 2005 met een factor 1,0830. Deze factor overbrugt het verschil tussen het jaargemiddelde van de Index der consumptieprijzen 2005 en 2008, respectievelijk 102,7858 en 111,3167 (2004=100).

Daarnaast hebben we niet van alle markten evenveel informatie. Enkel voor Nederland hebben we de detailinformatie over alle macrobestemmingen. Voor een heel deel andere landen hebben we slechts informatie uit twee van de drie macrobestemmingen: voor de Duitse, Franse en Britse markt kennen we de uitgaven aan de kust en in de kunststeden, maar niet in de regio's. Voor een grotere groep landen kennen we maar details over de bestedingen in één macrobestemming: we weten enkel iets over de uitgaven in de kunststeden door Spanjaarden, Italianen, Amerikanen, Japanners, Zweden en Denen (die samen de Scandinavische markt vormen); voor de Luxemburgse markt hebben we daarnaast enkel informatie over de uitgaven aan de kust. Voor de groep buitenlandse toeristen uit andere landen dan hierboven hebben we geen specifiek profiel.

Omdat het uitgavenprofiel van de buitenlandse toeristen in het Vlaamse Gewest meer verschilt naar gelang de macrobestemming waar men verblijft dan naar het land waarvan men afkomstig is, stellen we voor om voor elk van de ontbrekende categorieën van uitgaven te werken met het gemiddelde bedrag in die macrobestemming, uitgegeven door de buitenlanders waarover we wel informatie hebben. Voor de kust gaat het daarbij voor elke uitgavencategorie over het gemiddelde bedrag van 5 markten (Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Luxemburg), voor de kunststeden om 9 markten (Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Spanje, Italië, Verenigde Staten, Japan, Scandinavië) en voor de regio's wordt overal het Nederlandse cijfer opgenomen⁶.

In tabel 15 kan je voor alle buitenlandse markten aflezen wat het resultaat is en welke bestedingen er worden gedaan. Per markt, per macrobestemming en per uitgavencategorie wordt het gemiddeld uitgegeven bedrag per persoon en per nacht (pppn) gegeven. Door deze bedragen te vermenigvuldigen met het volume overnachtingen door toeristen van een bepaalde markt in een bepaald macrobestemming, kunnen we de totale bestedingen berekenen.

⁶ In de dataset over de regio's werden ook Duitse toeristen bevroegd, maar omdat deze enkel in de vakantieparken werden bevroegd en het om een beperkt aantal inrichtingen gaat, mag de informatie omwille van vertrouwelijkheid niet worden meegedeeld.

Tabel 15 Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst, bestedingscategorie en macrobestemming, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

NEDERLANDSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S		
VOLUME (nachten)		865.229		637.755		1.703.679		
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL	
Logies	26,79	23.182.363	48,70	31.060.160	32,21	54.872.616	109.115.139	
Maaltijden, drank en voeding	24,24	20.970.949	53,45	34.085.366	19,58	33.359.008	88.415.323	
Attracties en ontspanning	2,01	1.742.894	6,97	4.448.019	1,62	2.767.617	8.958.530	
Cultuur	3,99	3.448.306	32,55	20.762.028	3,11	5.295.374	29.505.708	
Verplaatsingen	2,19	1.892.820	2,33	1.484.975	1,90	3.228.886	6.606.682	
Andere uitgaven	1,33	1.152.559	3,24	2.065.152	0,05	92.254	3.309.965	
TOTAAL	60,55	52.389.891	147,24	93.905.701	58,47	99.615.755	245.911.346	
<hr/>								
DUITSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		TOTAAL
VOLUME (nachten)		654.264		195.087		388.768		
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL	
Logies	28,40	18.578.585	39,30	7.667.296	32,21	12.521.559	38.767.440	
Maaltijden, drank en voeding	27,52	18.004.647	40,88	7.975.763	19,58	7.612.300	33.592.710	
Attracties en ontspanning	2,51	1.643.872	3,02	589.467	1,62	631.551	2.864.890	
Cultuur	3,28	2.146.953	15,36	2.995.929	3,11	1.208.368	6.351.250	
Verplaatsingen	2,36	1.544.673	2,55	496.504	1,90	736.810	2.777.987	
Andere uitgaven	0,50	325.940	8,48	1.654.310	0,05	21.052	2.001.302	
TOTAAL	64,57	42.244.671	109,59	21.379.269	58,47	22.731.640	86.355.580	
<hr/>								
FRANSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		TOTAAL
VOLUME (nachten)		458.377		233.922		317.809		
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL	
Logies	29,26	13.413.283	47,11	11.020.144	32,21	10.236.090	34.669.517	
Maaltijden, drank en voeding	32,86	15.061.399	48,92	11.443.216	19,58	6.222.882	32.727.497	
Attracties en ontspanning	1,39	635.418	7,41	1.732.823	1,62	516.279	2.884.520	
Cultuur	15,43	7.073.993	20,87	4.881.797	3,11	987.814	12.943.603	
Verplaatsingen	1,45	665.204	3,13	732.143	1,90	602.325	1.999.672	
Andere uitgaven	0,18	84.391	2,47	577.608	0,05	17.209	679.208	
TOTAAL	80,57	36.933.689	129,91	30.387.730	58,47	18.582.599	85.904.017	
<hr/>								
BRITSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		TOTAAL
VOLUME (nachten)		224.536		577.090		267.006		
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL	
Logies	42,51	9.544.487	48,57	28.030.634	32,21	8.599.811	46.174.932	
Maaltijden, drank en voeding	25,39	5.699.943	60,37	34.836.735	19,58	5.228.130	45.764.808	
Attracties en ontspanning	1,16	260.194	6,50	3.749.918	1,62	433.750	4.443.861	
Cultuur	12,42	2.789.179	21,74	12.543.475	3,11	829.908	16.162.561	
Verplaatsingen	0,81	182.379	6,06	3.499.923	1,90	506.041	4.188.343	
Andere uitgaven	2,05	459.594	4,12	2.374.948	0,05	14.458	2.849.001	
TOTAAL	84,33	18.935.775	147,35	85.035.633	58,47	15.612.098	119.583.506	

LUXEBURGSE MARKT	KUST		KUNSTSTEDEN*		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		187.511		8.624		18.600	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	47,03	8.819.491	44,17	380.927	32,21	599.075	9.799.493
Maaltijden, drank en voeding	41,81	7.840.676	50,69	437.132	19,58	364.199	8.642.006
Attracties en ontspanning	1,55	290.395	5,71	49.262	1,62	30.216	369.873
Cultuur	22,08	4.140.673	24,31	209.615	3,11	57.813	4.408.101
Verplaatsingen	1,73	324.918	4,57	39.445	1,90	35.252	399.614
Andere uitgaven	0,61	113.721	5,44	46.937	0,05	1.007	161.666
TOTAAL	114,82	21.529.874	134,89	1.163.319	58,47	1.087.560	23.780.753

SPAANSE MARKT	KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		5.883		120.401		21.495	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	34,80	204.722	48,29	5.814.261	32,21	692.318	6.711.300
Maaltijden, drank en voeding	30,36	178.625	60,18	7.245.985	19,58	420.884	7.845.494
Attracties en ontspanning	1,72	10.143	7,03	846.256	1,62	34.919	891.317
Cultuur	11,44	67.306	26,25	3.160.746	3,11	66.811	3.294.863
Verplaatsingen	1,71	10.054	12,64	1.521.696	1,90	40.738	1.572.488
Andere uitgaven	0,93	5.492	3,25	391.181	0,05	1.164	397.837
TOTAAL	80,97	476.341	157,64	18.980.125	58,47	1.256.833	20.713.300

AMERIKAANSE MARKT	KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		4.604		92.367		22.481	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	34,80	160.214	49,31	4.554.507	32,21	724.075	5.438.796
Maaltijden, drank en voeding	30,36	139.791	56,34	5.203.722	19,58	440.191	5.783.704
Attracties en ontspanning	1,72	7.938	8,45	780.258	1,62	36.520	824.716
Cultuur	11,44	52.673	46,59	4.303.424	3,11	69.875	4.425.973
Verplaatsingen	1,71	7.868	5,20	480.159	1,90	42.607	530.634
Andere uitgaven	0,93	4.298	6,42	593.196	0,05	1.217	598.712
TOTAAL	80,97	372.782	172,30	15.915.268	58,47	1.314.486	17.602.535

ITALIAANSE MARKT	KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		4.696		51.062		29.391	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	34,80	163.415	32,11	1.639.644	32,21	946.634	2.749.693
Maaltijden, drank en voeding	30,36	142.584	43,63	2.228.035	19,58	575.493	2.946.112
Attracties en ontspanning	1,72	8.097	1,55	79.079	1,62	47.746	134.921
Cultuur	11,44	53.726	9,19	469.497	3,11	91.353	614.576
Verplaatsingen	1,71	8.025	4,20	214.564	1,90	55.703	278.292
Andere uitgaven	0,93	4.384	7,98	407.561	0,05	1.592	413.536
TOTAAL	80,97	380.231	98,67	5.038.379	58,47	1.718.520	7.137.130

JAPANESE MARKT	KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		2.466		36.835		7.925	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	34,80	85.814	43,64	1.607.654	32,21	255.251	1.948.719
Maaltijden, drank en voeding	30,36	74.875	43,74	1.611.245	19,58	155.176	1.841.295
Attracties en ontspanning	1,72	4.252	4,75	175.127	1,62	12.874	192.252
Cultuur	11,44	28.213	30,56	1.125.757	3,11	24.632	1.178.602
Verplaatsingen	1,71	4.214	2,50	92.151	1,90	15.020	111.385
Andere uitgaven	0,93	2.302	9,41	346.663	0,05	429	349.394
TOTAAL	80,97	199.670	134,62	4.958.596	58,47	463.382	5.621.648

SCANDINAVISCHE MARKT	KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		2.540		31.613		17.945	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	34,80	88.389	40,49	1.280.112	32,21	577.978	1.946.480
Maaltijden, drank en voeding	30,36	77.122	48,68	1.538.942	19,58	351.373	1.967.437
Attracties en ontspanning	1,72	4.379	5,73	181.112	1,62	29.152	214.643
Cultuur	11,44	29.060	15,64	494.379	3,11	55.777	579.215
Verplaatsingen	1,71	4.341	2,56	80.799	1,90	34.010	119.150
Andere uitgaven	0,93	2.371	3,62	114.351	0,05	972	117.694
TOTAAL	80,97	205.662	116,71	3.689.695	58,47	1.049.261	4.944.619

ALLE ANDERE MARKTEN	KUST*		KUNSTSTEDEN*		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		100.698		327.320		182.857	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	34,80	3.504.173	44,17	14.457.921	32,21	5.889.514	23.851.609
Maaltijden, drank en voeding	30,36	3.057.481	50,69	16.591.141	19,58	3.580.445	23.229.067
Attracties en ontspanning	1,72	173.616	5,71	1.869.718	1,62	297.050	2.340.385
Cultuur	11,44	1.152.063	24,31	7.955.855	3,11	568.356	9.676.273
Verplaatsingen	1,71	172.090	4,57	1.497.114	1,90	346.559	2.015.762
Andere uitgaven	0,93	94.006	5,44	1.781.491	0,05	9.902	1.885.398
TOTAAL	80,97	8.153.429	134,89	44.153.240	58,47	10.691.825	62.998.494

*Voor deze macrobestemming waren geen specifieke cijfers voor deze markt beschikbaar, er werd gewerkt met het gemiddelde cijfer van de buitenlandse markten waarover informatie beschikbaar was.

Bron: TIC 2008, VLA VAK 2005, eigen bewerking.

We berekenen de bestedingen in de eerste plaats per macrobestemming en daarna in totaal voor het hele Vlaamse Gewest. Op die manier bekomen we totale besteding door Nederlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest van bijna 246 miljoen euro en daarmee spannen ze heel duidelijk de kroon. De tweede grootste groep van uitgevers zijn de Britten die met een kleine 120 miljoen euro nog niet de helft uitgeven van de Nederlanders. De Duitsers en de Fransen geven ongeveer evenveel uit, namelijk een goede 85 miljoen euro. De toeristen uit Luxemburg, Spanje en de Verenigde Staten geven tussen de 17 en 24 miljoen euro uit en de Scandinavische, Japanse en Italiaanse toeristen tussen de 4 en de 7 miljoen euro. De toeristen uit alle andere landen samen zijn ten slotte nog eens goed voor een kleine 63 miljoen euro.

Tellen we de uitgaven van alle buitenlandse toeristen samen dan komen we tot een totale besteding van 680 miljoen euro. In tabel 16 is te zien dat bijna de helft van dit bedrag, namelijk een kleine 325 miljoen euro, wordt opgehaald in de kunststeden. Ruim 180 miljoen euro wordt uitgegeven aan de kust en in de regio's wordt een gelijkaardig bedrag besteed door buitenlandse toeristen (kleine 175 miljoen euro). Bekijken we de verschillende uitgavencategorieën dan blijkt dat het overgrote deel van dit geld uitgegeven wordt aan logies en aan maaltijden, voeding en

drank. 41,3% van de totale bestedingen wordt uitgegeven aan logies en nog eens 37% gaat naar maaltijden, drank en voeding. Aan transport ter plekke⁷ en aan attracties en andere ontspanningsfaciliteiten wordt telkens een 3% van het budget besteed. Voor de categorie 'andere' is er nog een kleine 15% van de bestedingen over, maar het overgrote deel daarvan wordt aan shopping uitgegeven.

Tabel 16 Totale bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, in euro (prijzen 2008)

Uitgavencategorieën	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Kust	Kunsteden	Regio's	Absoluut	Relatief
Logies	77.744.935	107.513.261	95.914.921	281.173.117	41,32
Maaltijden, drank en voeding	71.248.092	123.197.282	58.310.080	252.755.453	37,14
Transport (ter plekke)	4.816.585	10.139.473	5.643.951	20.600.009	3,03
Attracties en ontspanning	4.781.198	14.501.039	4.837.673	24.119.910	3,54
Andere Shopping	20.982.144	58.902.502	9.256.080	89.140.726	13,10
Andere	2.249.059	10.353.398	161.256	12.763.713	1,88
TOTAAL	181.822.014	324.606.955	174.123.960	680.552.929	100,00

Bron: TIC 2008, VLA VAK 2005, eigen bewerking.

De tweede en derde groene categorie wordt gevormd door de bestedingen door Vlaamse (TSA-tabel 2), en Waalse en Brusselse (TSA-tabel 1) verblijfstoeristen voor het motief 'ontspanning' in het Vlaamse Gewest. We beschikken per macrobestemming immers over de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie voor de Belgen (Toerisme Vlaanderen, Vlaanderen Vakantieganger 2005). Voor de macrobestemming kust kennen we daarenboven de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie voor Vlamingen, Walen en Brusselaars afzonderlijk (Toerisme Vlaanderen, eigen bewerking op dataset kust Vlaanderen Vakantieganger). Voor de Vlamingen, Walen en Brusselaars in de andere macrobestemmingen kennen we ten slotte het totaal gemiddelde besteed bedrag per macrobestemming (opgevraagd bij WES door Toerisme Vlaanderen). We kennen echter niet voor elk van deze groepen de opdeling van dat bedrag in verschillende uitgavencategorieën.

Alvorens te bespreken welke bewerkingen er op deze cijfers werden uitgevoerd, dienen er een aantal opmerkingen gegeven te worden. We moeten immers drie kleinere assumpties meenemen. In de eerste plaats worden voor de macrobestemmingen kunststeden en regio's dezelfde aandelen van de verschillende uitgavengroepen gebruikt zowel voor Vlamingen als voor Brusselaars en Walen. Reden hiervoor is dat het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek geen opsplitsing maakt naar herkomst⁸. We gaan er dan in feite vanuit dat, hoewel de totale besteding door Vlamingen, Brusselaars en Walen per macrobestemming kan verschillen, de onderlinge verhoudingen in de producten waaraan ze dan uitgeven voor alle Belgen dezelfde is. Een tweede opmerking betreft het feit dat Brussel mee is opgenomen in de kunststeden in de cijfers van WES en Toerisme Vlaanderen. We gebruiken daarom de gemiddelde uitgave en de opdeling in uitgavencategorieën in de kunststeden inclusief Brussel. We gaan dan uit van de assumptie dat de toeristen uit eenzelfde regio en binnen de macrobestemming kunststeden gemiddeld evenveel uitgeven en eenzelfde uitgavenpatroon kennen in de andere kunststeden dan in Brussel. Een laatste assumptie is enkel geldig voor de berekening van de bestedingen door Brusselaars in de kunststeden. Vermits hierover geen informatie ter beschikking is bij WES, nemen we de cijfers van de Waalse toeristen over. Dat betekent dat we aannemen dat de Brusselse toeristen evenveel uitgeven in de kunststeden dan de Waalse toeristen.

⁷ Het gaat hier enkel over het transport ter plaatse omdat die enkel werd bevestigd door de onderzoekers. Hoe we de uitgaven aan het transport van en naar Vlaanderen in beeld brengen, komt later in dit rapport aan bod.

⁸ In de drie datasets van de Vlaanderen Vakantieganger werd nagegaan of het mogelijk zou zijn deze opsplitsing te maken, maar dat is niet het geval voor de regio's en voor de kunststeden. In de regio's zijn immers enkel Vlamingen bevestigd (en is het Belgische cijfer dus eigenlijk een Vlaams cijfer). In de kunststeden waren er te weinig observaties uit elk van de landsdelen zodat het niet mogelijk was op basis daarvan uitspraak te doen over de gemiddelde bestedingen per bestedingscategorie.

Het berekenen van de bestedingen van de Belgische verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest vraagt wel wat meer werk dan van de buitenlanders. Om het geheel overzichtelijk te maken, bespreken we hierna stap voor stap welke bewerkingen werden uitgevoerd. We werken daarbij per macrobestemming. Waar nodig wordt het verhaal aangevuld met cijfers in tabellen.

- Aan de kust beschikken we over de meeste informatie. We beschikken niet enkel over de gemiddelde uitgave van Vlamingen, Walen en Brusselaars op basis van het WES-onderzoek Reisgedrag van de Belgen 2008. We konden ook analyses uitvoeren op de initiële dataset van het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek 2005⁹ en konden daarbij de opsplitsing maken naar herkomst¹⁰. Omdat we meer details hebben in het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek (ook uitgaven in verschillende categorieën) werd geopteerd te werken met de informatie uit deze dataset.

Op die manier konden we berekenen dat de Vlaamse toerist gemiddeld 61,61 euro uitgeeft aan de kust per persoon per nacht. Een Brusselse toerist geeft er 75,86 euro uit en een Waalse toerist spendeert 61,89 euro per persoon per nacht.

In tabel 17 kan afgelezen worden hoe dit bedrag per groep toeristen is opgesplitst over verschillende uitgavencategorieën. De Belgen geven ongeveer 40% van hun totale besteding uit aan logies: Brusselaars ongeveer 37%, Walen 39,5% en Vlamingen bijna 42%. Vergeleken met het totaal van hun uitgaven geven de Brusselaars dus relatief weinig uit aan logies, maar in absolute termen betalen ze wel het meeste. Ook bij de uitgaven aan maaltijden, voeding en drank is hetzelfde beeld te zien: met 27,66 euro per persoon per nacht geven de Brusselaars absoluut het meest uit, maar in relatieve termen het minst: 39%, tegenover 42% voor de Vlamingen en bijna 43% voor de Walen. Bij de uitgaven aan shopping zijn de Brusselaars zowel in absolute als in relatieve termen koploper: 15% van het Brusselse budget wordt aan shoppen besteed, in vergelijking met 11,5% van het Vlaamse en 9% van het Waalse budget. Voor de Waalse toeristen is er dan weer meer ruimte voor uitgaven aan attracties en ontspanning (4%) dan bij de Vlaamse en Brusselse toeristen (2%).

Tabel 17 Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen aan de Vlaamse kust in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME BESTEDINGEN	VLAMINGEN		BRUSSELAARS		WALEN		BRUSS. + WALEN TOTAAL
	Pp pn	8.059.964 TOTAAL	Pp pn	718.279 totaal	Pp pn	3.654.618 totaal	
Logies	25,84	208.288.389	28,19	20.247.007	24,47	89.430.387	109.677.394
Maaltijden, drank en voeding	26,01	209.599.471	29,95	21.515.439	26,61	97.244.939	118.760.378
Attracties en ontspanning	1,10	8.868.573	1,64	1.181.309	2,50	9.131.753	10.313.062
Shopping	7,11	57.326.247	11,97	8.599.299	5,75	21.028.917	29.628.216
Verplaatsingen	1,01	8.148.438	2,76	1.985.339	1,65	6.021.210	8.006.549
Andere uitgaven	0,54	4.364.455	1,34	963.810	0,91	3.340.895	4.304.705
TOTAAL	61,61	496.595.573	75,86	54.492.203	61,89	226.198.102	280.690.305

Bron: TIC 2008, VLA VAK 2005, WES 2008, eigen bewerking.

Brengen we dan de volumes terug in het verhaal, die eerder in dit rapport werden berekend op basis van TIC 2008 en WES 2008, dan kunnen we de totale bestedingen door Vlamingen, Brusselaars en Walen aan de kust berekenen. Alle Vlamingen geven een kleine 500 miljoen euro uit, de Brusselaars en Walen samen een 280 miljoen euro.

⁹ Als we beide onderzoeken vergelijken, zoals we ook in de andere macrobestemmingen doen, dan zien we dat er per regio van herkomst verschillen zijn: voor de Vlamingen ligt de besteding berekend door WES 1,75 keer lager dan door VLA VAK, voor de Brusselaars 2,43 keer lager en voor de Walen 2,29 keer lager.

¹⁰ We hebben immers voldoende observaties per gewest en wegen deze volgens het aantal overnachtingen per nationaliteit en logiestype. In de ongewogen versie hadden we 819 Vlaamse, 249 Waalse en 73 Brusselse observaties. In de gewogen set worden dat 1334 Vlaamse, 462 Waalse en 145 Brusselse observaties.

- Over de Belgische toeristen in de Vlaamse regio's hebben we opnieuw twee bronnen. We beschikken in de eerste plaats over de WES-gegevens in verband met de totale gemiddelde uitgave door Vlamingen, Walen en Brusselaars in de Vlaamse regio's. Daarnaast is er het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek dat voor de Belgen de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie weergeeft. Een verdere analyse van deze initiële dataset van de VLA VAK over de regio's leert echter dat er enkel Vlaamse respondenten werden bevraagd. We kunnen daarom de cijfers van de VLA VAK 2005 gebruiken als de gegevens voor de Vlaamse toeristen in de regio's. De gemiddelde totale uitgave voor de Waalse en Brusselse toeristen kunnen we dan schatten aan de hand van dit Vlaamse cijfer en de verhouding van de uitgaven van de drie groepen toeristen in het WES-onderzoek. Voor de verdeling van dit totaal bedrag over de verschillende uitgavenposten moeten we dan zoals eerder gezegd een beroep doen op de Vlaanderen Vakantieganger. We gaan er dan vanuit dat hoewel Vlamingen, Walen en Brusselaars elk een ander bedrag besteden in de Vlaamse regio's, de verhouding van de verschillende uitgavenposten voor allen dezelfde is.

Concreet betekent dit dat we eerst de totale gemiddelde uitgave van de Brusselse en de Waalse toeristen moeten berekenen. De Vlamingen geven volgens het WES-onderzoek gemiddeld 39 euro per persoon per nacht uit in de Vlaamse regio's. Volgens het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek is dat 64,71 euro (in prijzen 2008). Dat maakt dat de cijfers uit het Vlaanderen vakantiegangeronderzoek 1,68 keer hoger liggen dan deze uit het WES-onderzoek. Als we de WES-gegevens over de gemiddelde totale uitgave door Brusselaars en Walen met eenzelfde factor verhogen, bekomen we een nieuwe waarde voor de totale gemiddelde uitgave van 124,62 euro voor de Brusselaars en 56,42 euro voor Waalse toeristen in de Vlaamse regio's.

Tabel 18 Gemiddelde besteding door Belgische verblijfstoeristen in de Vlaamse regio's in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en in euro (prijzen 2008)

	VLAMINGEN	BRUSSELAARS	WALEN
WES 2008	39 euro	74 euro	34 euro
VLA VAK 2005	64,71 euro	-	-
Factor	1,68		
Eigen berekening		124,62 euro	56,42 euro

Bron: VLA VAK 2005, WES 2008, eigen bewerking.

Eens we de totale bedragen kennen, kunnen we dit ook opsplitsen over de verschillende uitgavencategorieën en kunnen we de totalen gaan berekenen. Voor de Vlamingen kennen we de verdeling over de categorieën op basis van het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek. In tabel 19 kan afgelezen worden dat meer dan de helft van de uitgaven aan logies wordt besteed en meer dan één derde aan maaltijden en drank. Deze en ook de andere aandelen passen we toe op de totale gemiddelde uitgave door Brusselaars en Walen. Op die manier bekomen we bijvoorbeeld dat een Brusselaar 62,59 euro besteed aan logies (54,4% van 115,07) en een Waalse toerist 28,34 euro (54,4% van 52,10).

Eens alle details over de gemiddelde besteding per uitgavencategorie per persoon per nacht berekend zijn, kunnen dan opnieuw de volumes ingebracht worden, zodat we de totale bestedingen kennen. Het resultaat van deze oefening is dat de Vlaamse toeristen in de Vlaamse regio's een goede 243 miljoen euro uitgeven, terwijl de Brusselse en Waalse toeristen daar samen een kleine 17 miljoen spenderen.

Tabel 19 Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in de Vlaamse regio's in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME	VLAMINGEN		BRUSSELAARS		WALEN		BRUSS + WALEN	
	Pp pn	%	TOTAAL	Pp pn	totaal	Pp pn		totaal
			3.757.041		24.670		243.637	
BESTEDINGEN (euro)								
Logies	35,20	54	132.237.977	67,79	1.672.308	30,69	7.477.574	9.149.881
Maaltijden en drank	22,62	35	84.998.503	43,57	1.074.908	19,73	4.806.354	5.881.262
Attracties en ontsp.	1,42	2	5.330.208	2,73	67.407	1,24	301.404	368.811
Shopping	2,77	4	10.416.284	5,34	131.726	2,42	589.003	720.729
Verplaatsingen	2,56	4	9.602.512	4,92	121.435	2,23	542.987	664.422
Andere uitgaven	0,14	0	528.952	0,27	6.689	0,12	29.910	36.600
TOTAAL	64,71	100	243.114.434	124,62	3.074.473	56,42	13.747.231	16.821.705

Bron: TIC 2008, VLA VAK 2005, WES 2008, eigen bewerking.

- In de kunststeden is het plaatje ten slotte het meest ingewikkeld. Hier beschikken we over dezelfde informatiebronnen dan bij de kust. We hebben de WES-gegevens over de totale gemiddelde uitgave door Vlamingen en Walen in de kunststeden en we hebben het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek dat voor de Belgen de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie weergeeft. Er zijn twee verschilpunten. Voor het WES-onderzoek beschikken we niet over informatie met betrekking tot de Brusselaars omdat er te weinig observaties zijn. Voor het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek zijn de Belgen deze keer wel een gemengde groep (Vlamingen, Walen en Brusselaars), maar kunnen we de dataset niet zelf splitsen omwille van te weinig observaties.

In de eerste plaats willen we de totale gemiddelde uitgave door Vlamingen, Walen en Brusselaars kennen. We werken hiervoor analoog aan de manier voor de macrobestemming regio's, maar moeten omwille van de tekorten in de data enkele extra bewerkingen uitvoeren¹¹. Kort gezegd komt het erop neer dat we eerst aan de hand van de verhouding Vlamingen ten opzichte van niet-Vlamingen in het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek en aan de hand van de WES-cijfers voor de verschillende gewesten, op zoek gaan naar een nieuw 'Belgisch' gemiddelde. In stap twee berekenen we dan de gemiddelde procentuele afwijking van de WES-cijfers voor elk gewest ten opzichte van het nieuwe 'Belgische' cijfer. Deze procentuele afwijkingen passen we dan in een derde stap toe op de initiële 'Belgische' gemiddelde uitgave uit de Vlaanderen Vakantieganger. Voor de verdeling van dit totaal uitgavenbedrag per gewest van herkomst over de verschillende uitgavenposten doen we dan, zoals eerder gezegd, een beroep op de Vlaanderen Vakantieganger. We gaan er dus vanuit dat hoewel Vlamingen, Walen en Brusselaars elk een ander bedrag besteden in de kunststeden, de verhouding van de verschillende uitgavenposten voor allemaal dezelfde is.

In tabel 20 wordt aangegeven hoe in de eerste plaats de totale gemiddelde uitgave van Vlamingen, Brusselaars en Walen in de kunststeden wordt berekend. Uit het WES-onderzoek weten we dat Vlamingen gemiddeld 71 euro uitgeven en Walen 103 euro. Omdat we over de Brusselaars geen informatie hebben, nemen we aan dat ze ook 103 euro zullen uitgeven, al zal dat een lichte onderschatting zijn, gezien de Brusselaars in de andere macrobestemmingen steeds het meeste uitgeven. We weten ook uit het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek dat de gemiddelde totale uitgave van de Belgen in de kunststeden 151,7 euro bedraagt, maar dat dit gemiddelde werd berekend op een steekproef met 82% Vlaamse bevrageden.

¹¹ We kunnen deze extra stappen ook zetten voor de berekeningen in het macrobestemming regio's en komen dan op hetzelfde resultaat uit. Gezien het daar echter eenvoudiger kan, hebben we geopteerd om de eenvoudige methode daar uit te leggen.

Tabel 20 Gemiddelde besteding door Belgische verblijfstoeristen in de kunststeden in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst, in euro (prijzen 2008)

	VLAMINGEN	BRUSSELAARS	WALEN	BELGEN
WES 2008	71 euro	-	103 euro	
Eigen bewerking	-	103 euro (= Walen)	-	76,94 euro (71*82%)+(103*18%)
% afwijking WES-cijfer ten opzichte van nieuwe 'Belgisch' cijfer 76,94	-7,54%	+34,36%	+34,36%	-
VLA VAK 2005	-	-	-	164,29 euro (82% Vlaamse resp.)
Eigen berekening	151,92 euro	220,74 euro	220,74 euro	

Bron: VLA VAK 2005, WES 2008, eigen bewerking.

Brengen we de gegevens uit beide onderzoeken samen dan kunnen we een nieuw 'Belgisch' gemiddelde berekenen op basis van de WES-cijfers dat perfect te vergelijken is met dat van de Vlaanderen Vakantieganger. Daartoe laten we de Vlaamse uitgaven voor 82% meetellen in het nieuwe Belgische gemiddelde en bekomen we op die manier een gemiddelde totale uitgave van de Belgen in de kunststeden van 76,94 euro. Bekijken we de cijfers opnieuw per gewest, dan blijken de Vlamingen gemiddeld 7,54% minder uit te geven dan het Belgische gemiddelde, terwijl de Walen en Brusselaars allebei 34,36% meer uitgeven. Deze percentages kunnen we dan in een laatste stap toepassen op het Belgische cijfer uit het Vlaanderen Vakantieganger-onderzoek, namelijk 164,29 euro. Als de Vlamingen 7,54% minder uitgeven, komt dat op een totale uitgave van 151,92 euro per persoon per nacht in de kunststeden. Brusselaars en Walen geven elk 220,74 euro uit per overnachting in de Vlaamse kunststeden.

Nu we de totale uitgave in de kunststeden kennen door Vlamingen, Walen en Brusselaars kunnen we deze uitgaven op analoge manier dan bij de regio's verdelen over de verschillende uitgavencategorieën. We gaan daarbij uit van het uitgavenpatroon door Belgen in de kunststeden uit de Vlaanderen Vakantieganger. Dat uitgavenpatroon is af te lezen in de eerste kolommen van tabel 21. Het zijn deze aandelen die we toepassen op de eerder berekende totale besteding per persoon per nacht van de Vlamingen, Brusselaars en Walen. Op die manier bekomen we het volledige uitgavenpatroon van de Vlaamse, Brusselse en Waalse toerist in de Vlaamse kunststeden. Dit bestedingspatroon kunnen we dan vermenigvuldigen met de volumes toeristen om zo hun totale bestedingen te kennen. Op die manier komen we uit op een totale besteding van ruim 60 miljoen euro door Vlamingen in de kunststeden en een totale besteding van ruim 34 miljoen euro door Walen en Brusselaars in de kunststeden.

Tabel 21 Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in de kunststeden in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME	BELGEN		VLAMINGEN		BRUSSELAARS		WALEN		BRUS + WALEN
	Pp pn	%	Pp pn	TOTAAL	Pp pn	totaal	Pp pn	totaal	
				396.333		31.353		123.854	
BESTEDINGEN (euro)									
Logies	52,6	32,0	48,62	19.271.435	70,66	2.215.368	70,66	8.751.390	10.966.758
Maaltijden en drank	58,8	35,8	54,40	21.561.307	79,05	2.478.602	79,05	9.791.248	12.269.850
Attracties en ontsp.	5,8	3,5	5,32	2.107.317	7,73	242.249	7,73	956.958	1.199.207
Shopping	40,3	24,5	37,27	14.771.063	54,16	1.698.023	54,16	6.707.717	8.405.740
Verplaatsingen	2,0	1,2	1,85	734.188	2,69	84.399	2,69	333.403	417.803
Andere uitgaven	4,8	2,9	4,44	1.758.082	6,45	202.102	6,45	798.366	1.000.468
TOTAAL	164,3	100,0	151,90	60.203.391	220,74	6.920.743	220,74	27.339.083	34.259.826

Bron: TIC 2008, VLA VAK 2005, WES 2008, eigen bewerking.

In het kader van de TSA is het niet zo relevant om de bestedingen per macrobestemming te hebben, maar moeten we alle bestedingen door Waalse en Brusselse toeristen in het Vlaamse Gewest verzamelen in TSA-tabel 1 en alle bestedingen door Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest in TSA-tabel 2. We brengen daarom de voorgaande deelresultaten samen in tabellen 22 (Walen en Brusselaars) en 23 (Vlamingen).

Tabel 22 Totale bestedingen door Waalse en Brusselse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, in euro (prijzen 2008)

Uitgavencategorieën	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Kust	Kunststeden	Regio's	Absoluut	Relatief
Logies	109.677.394	10.966.758	9.149.881	129.794.033	39,12
Maaltijden, drank en voeding	118.760.378	12.269.850	5.881.262	136.911.491	41,27
Transport (ter plekke)	8.006.549	417.803	664.422	9.088.774	2,74
Attracties en ontspanning	10.313.062	1.199.207	368.811	11.881.079	3,58
Andere shopping	29.628.216	8.405.740	720.729	38.754.685	11,68
Andere	4.304.705	1.000.468	36.600	5.341.772	1,61
TOTAAL	280.690.305	34.259.826	16.821.705	331.771.835	100,00

Bron: TIC 2008, VLA VAK 2005, WES 2008, eigen bewerking.

De Waalse en Brusselse toeristen hebben in 2008 ruim 331 miljoen euro uitgegeven in het Vlaamse Gewest. Bijna 85% daarvan of ruim 280 miljoen euro werd aan de kust uitgegeven, de rest in de kunststeden (10%) en in de Vlaamse regio's (5%). Bekijken we de producten en diensten waaraan deze 332 miljoen euro werd uitgegeven wat meer in detail, dan zien we dat het overgrote deel van dat bedrag werd besteed aan logies (39%) en maaltijden, drank en voeding (41%). Daarnaast ging ruimt 11% van dit bedrag op aan shopping en 3,5% aan attracties en ontspanning. Voor transport ter plaatse was ook een kleine 3% van de uitgaven of zo'n 9 miljoen euro vrijgemaakt.

Tabel 23 Totale bestedingen door Vlaamse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, in euro (prijzen 2008)

Uitgavencategorieën	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Kust	Kunststeden	Regio's	Absoluut	Relatief
Logies	208.288.389	19.271.435	132.237.977	359.797.801	44,98
Maaltijden, drank en voeding	209.599.471	21.561.307	84.998.503	316.159.281	39,52
Transport (ter plekke)	8.148.438	734.188	9.602.512	18.485.137	2,31
Attracties en ontspanning	8.868.573	2.107.317	5.330.208	16.306.098	2,04
Andere Shopping	57.326.247	14.771.063	10.416.284	82.513.593	10,32
Andere	4.364.455	1.758.082	528.952	6.651.489	0,83
TOTAAL	496.595.573	60.203.391	243.114.434	799.913.399	100,00

Bron: TIC 2008, VLA VAK 2005, WES 2008, eigen bewerking.

De Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest gaven bijna 800 miljoen euro uit in 2008. Ook de Vlamingen spendeerden het meeste aan de kust: bijna 500 miljoen euro. In vergelijking met de Waalse en Brusselse toeristen, was het aandeel van de uitgaven aan de kust tegenover de totale uitgaven wel minder groot: 62% van alle uitgaven werd gedaan aan de kust. Vlamingen blijken immers vaker naar de Vlaamse regio's te reizen en daar uitgaven te doen. Van de 800 miljoen euro wordt 30% in de regio's uitgegeven, de overige 8% wordt in de kunststeden besteed. Bekijken we de producten en diensten waaraan de Vlamingen hun geld besteden, dan gaat ook hier het overgrote deel van de pot naar logies (45%) en maaltijden, drank en voeding (40%). Verder is er

10% van de uitgaven dat aan shopping wordt besteedt en is er zowel voor transport ter plaatse als voor attracties en ontspanning telkens zo'n 2% ruimte in het budget.

De vierde groene code betreft de bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 1). We bespreken hierna de methodes en praktische uitwerking ervan om deze uitgaven in beeld te brengen. We structureren het verhaal aan de hand van het herkomstland van de dagtoerist: Fransen, Nederlanders en Britten¹². Daarbij bekijken we steeds eerst de gemiddelde besteding per persoon en nadien de opsplitsing van dit bedrag over de verschillende uitgavencategorieën.

- In de eerste plaats kunnen we voor de Franse en Nederlandse dagtoeristen de exacte gegevens uit het Westtoeronderzoek¹³ in verband met de dagtoeristen aan de kust gebruiken (i.e. 28,40 en 41,33 euro per persoon in prijzen 2008) en ervan uit te gaan dat Fransen en Nederlanders die op daguitstap zijn aan de kust, evenveel uitgeven als Fransen of Nederlanders elders in het Vlaamse Gewest. We weten dat dit waarschijnlijk een onderschatting zal zijn, maar omdat we voor de volumes voorlopig geen informatie hebben over waar in het Vlaamse Gewest de daguitstappen doorgaan, moeten we zo werken. In een volgende TSA kunnen we eventueel beslissen om de uitgaven aan de kust te verhogen aan de hand van de ratio 'uitgaven daguitstap aan de kust/in de steden door Vlamingen'. Voor de Nederlanders kan het ook zijn dat er gedetailleerde informatie in het CVTO 2010-2011 beschikbaar zal zijn.

Zoals te zien is in tabel 24 nemen we de opsplitsing in uitgavencategorieën voorlopig over uit het Westtoeronderzoek. Daar werden vier categorieën voorzien: Reca, shopping, transport en andere. Dat betekent dat we opnieuw uitgaan van eenzelfde uitgavenprofiel aan de kust en in de andere macrobestemmingen. Vooral aan restaurant, cafébezoek en aan shopping wordt veel uitgegeven. Bij de Fransen gaat 55% van het budget op in de reca en 27% aan shopping. Bij de Nederlandse dagtoeristen zijn deze aandelen nog iets hoger: 57% van hun uitgaven wordt in restaurants en cafés besteed en 29% aan shopping. In totaal geven alle Franse dagtoeristen samen bijna 85 miljoen euro uit in het Vlaamse Gewest. De Nederlandse dagtoeristen maar liefst 432 miljoen euro.

Tabel 24 Bestedingen door Franse en Nederlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2009, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	FRANSEN		NEDERLANDERS	
	Per persoon	2.985.185 TOTAAL	Per persoon	10.454.019 TOTAAL
Reca	15,51	46.305.439	23,15	241.986.392
Transport	3,20	9.547.513	4,03	42.107.304
Shopping	7,55	22.526.164	11,78	123.187.373
Andere uitgaven	2,15	6.414.735	2,37	24.762.856
TOTAAL	28,40	84.793.851	41,33	432.043.925

Bron: IDEA CONSULT (op basis van CVTO 2003-2004), WES 2008, Westtoer 2009, eigen bewerking.

- Voor de Britten kunnen we een beroep doen op het originele Travelpac 2008. In dit onderzoek worden immers de totale bestedingen per trip ook opgenomen. Voor alle Britten samen, die zonder overnachting en per boot naar België reizen binnen het motief ontspanning (holiday+visiting friends and relatives) komen we op een totale besteding van 4.716.831 Britse pond. Deze werden uitgegeven door 69.217 Britse dagtoeristen. Gemiddeld geven ze dus 68,15 pond uit per persoon¹⁴. Als we dit omzetten naar euro op basis van de gemiddelde wisselkoers 2008,

¹² Zoals beschreven in het stuk over de volumes hebben we geen informatie over de Duitse dagtoeristen in Vlaanderen.

¹³ Voor Nederlanders en Fransen hebben we ook informatie uit het attractieonderzoek en daar liggen de cijfers in de lijn van het Westtoeronderzoek. Als we de uitgaven aan logies niet meetellen komen we voor de Fransen op een totale gemiddelde uitgave per persoon van 30 euro in prijzen 2008. Voor de Nederlanders komen we uit op een gemiddelde uitgave per persoon van 48 euro in prijzen 2008.

¹⁴ Nemen we ook de dagtoeristen mee die door de Kanaaltunnel reizen, dan komen we op een totaalbedrag van 16.528.515 pond, uitgegeven door 141.244 dagtoeristen of een gemiddeld bedrag van 117 pond per persoon.

komen we uit op 85,58 euro per persoon. Dit bedrag is hoger dan het bedrag dat we bij Franse en Nederlandse daguitstappers konden vaststellen (afgerond 28 en 41 euro). Toch lijkt het om een werkelijk verschil te gaan, want ook in het attractieonderzoek liggen de uitgaven van de Britten veel hoger. Als we daar de uitgaven aan logies niet meetellen, komen we voor de Britten uit op een gemiddelde uitgave per persoon van 113 euro in prijzen 2008. Zoals gezegd kwamen we met deze manier van werken voor de Fransen en Nederlanders uit op afgerond 30 en 48 euro in prijzen 2008.

Tabel 25 Bestedingen door Britse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2008, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	BRITTEN	
	Per persoon	TOTAAL
		125.162
Maaltijden, drank en voeding	52,12	6.523.528
Attracties en ontspanning	4,00	500.693
Shopping	22,12	2.769.093
Verplaatsingen (ter plaatse)	3,46	432.829
Andere	3,88	485.228
TOTAAL	85,58	10.711.371

Bron: Travelpac 2008, VLA VAK 2005, eigen bewerking.

Op basis van het Travelpaconderzoek kennen we wel de totale uitgave van de Britse dagtoerist, maar we weten niet waaraan hij dat geld besteedt. We doen daarom een beroep op het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek en laten de uitgaven aan logies buiten beschouwing. In het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek is de informatie met betrekking tot de uitgaven van de Britse verblijfstoeristen beschikbaar voor twee macrobestemmingen: de kust en de kunststeden. We werken daarom met het gemiddelde van de aandelen per uitgavencategorie aan de kust en in de kunststeden¹⁵. Ook nu wordt het grootste deel van het budget aan maaltijden en drank besteed: de Britse dagtoerist spendeert er 61% aan. Daarnaast neemt shopping 28% van de totale uitgaven in beslag.

Tellen we alle bestedingen van Franse, Nederlandse en Britse dagtoeristen samen, dan bekomen we een totale besteding van bijna 530 miljoen euro door buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest. De Nederlanders geven het meest uit, maar dat komt omdat ze in volume veel groter zijn dan de Britten of de Fransen. In uitgave per persoon geven de Britten overduidelijk het meeste uit. Bekeken over de verschillende uitgavencategorieën zien we hetzelfde beeld als bij toeristen uit de verschillende landen afzonderlijk: er wordt bijna 56% van het budget aan restaurant- en cafébezoek besteed en daarnaast geven de buitenlandse dagtoeristen 28% van het budget uit aan shopping.

¹⁵ Hierbij werd dat gemiddelde niet gewogen en werd gewoon een rekenkundig gemiddelde van de twee aandelen genomen.

Tabel 26 Totale bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2008 (Britten) en 2009 (Fransen) voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst bestedingscategorie, in euro (prijzen 2008)

	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Nederlanders	Fransen	Britten	Absoluut	Relatief
Maaltijden, drank en voeding	241.986.392	46.305.439	6.523.528	294.815.358	55,88
Transport (ter plekke)	42.107.304	9.547.513	432.829	52.087.646	9,87
Attracties en ontspanning	-	-	500.693	500.693	0,09
Andere Shopping	123.187.373	22.526.164	2.769.093	148.482.630	28,15
Andere	24.762.856	6.414.735	485.228	31.662.819	6,00
TOTAAL	432.043.925	84.793.851	10.711.371	527.549.146	100

Bron: WES 2008, Westtoer 2009, TravelPac 2008, eigen bewerking.

De vijfde en zesde groene categorie wordt ten slotte gevormd door de bestedingen van Vlaamse (TSA-tabel 2) en Waalse en Brusselse (TSA-tabel 1) dagtoeristen. Voor de bestedingen van de Belgische dagtoeristen kunnen we een beroep doen op het Daguitstappenonderzoek van Toerisme Vlaanderen, het Steunpunt Toerisme en de provinciale toerismediensten. Het onderzoek werd uitgevoerd van juni 2010 tot juli 2011, wat maakt dat we de bedragen zullen moeten terugrekenen naar prijzen 2008¹⁶.

We willen de uitgaven voor de dagtoeristen in drie groepen bespreken: de Vlamingen in het Vlaamse Gewest, de Brusselaars in het Vlaamse Gewest en de Walen in het Vlaamse Gewest. We doen dat op basis van het onlinerapport en de afgeronde percentages per bestedingscategorie. Op basis van de afgeronde percentages en gemiddelde uitgave per groep toeristen, kunnen we dus wel bij benadering de totale bestedingen berekenen. In de eerste plaats brengen we de uitgaven van de Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in kaart.

Wat de Vlaamse daguitstappen betreft, zien we beperkte verschillen naar macrobestemming. Aan de kust wordt gemiddeld 37,65 euro per persoon per nacht uitgegeven, in de Vlaamse regio's is dat bedrag iets lager (32,23 euro pppn) en in de kunststeden wat hoger (40,95 euro pppn). Als we de volumes mee in rekening brengen, betekent dat een totale besteding van bijna 157 miljoen euro aan de kust, 304,5 miljoen euro in de Vlaamse regio's en 240,5 miljoen euro in de kunststeden. In totaal wordt door de Vlaamse dagtoeristen bijna 702 miljoen euro uitgegeven in het Vlaamse Gewest.

Opgesplitst naar uitgavencategorie zien we dat in de regio's en de kunststeden ongeveer 20% van het budget aan eten en drinken in cafés en restaurants wordt besteed. Aan de kust loopt dit aandeel zelfs op tot 32%, of 12 euro per persoon per daguitstap in absolute termen. Daarnaast wordt ongeveer 40% van het totaalbedrag uitgegeven aan shopping (inclusief eten en drinken in winkels) aan de kust (39% of 14,7 euro) en in de regio's (42% of 13,5 euro). In de kunststeden wordt maar liefst 52% van de uitgaven aan shopping besteed, wat neerkomt op meer dan 21 euro per persoon per daguitstap. De uitgaven aan transport zijn goed voor 10 tot 13% van de uitgaven, waarbij de uitgaven ter plaatse vaak verwaarloosbaar zijn. Enkel in de Vlaamse regio's zijn deze uitgaven belangrijk in vergelijking met de uitgaven aan transport naar de bestemming. De toegangsgelden en de pakketdaguitstappen worden samengenomen in de groep uitgaven aan cultuur, recreatie en ontspanning. In de Vlaamse regio's en de kunststeden zijn ze goed voor 14% van het budget, aan de kust voor 11%. In absolute termen komt dat neer op 4,5 euro, 5,7 euro en 4 euro.

¹⁶ Omdat het Daguitstappenonderzoek over twee jaren gespreid was, nemen we het gemiddelde indexcijfer van juli 2010 tot en met juni 2011 als basis. Dit indexcijfer vergelijken we met de gemiddelde waarde van 2008 en zo bekomen we dat we de cijfers uit het Daguitstappenonderzoek moeten vermenigvuldigen met een factor 0,966 (111,32/115,29) om te komen tot de bestedingen in prijzen 2008.

Tabel 27 Bestedingen door Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2010-2011, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar macrobestemming en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME	KUST		VLAAMSE REGIO'S		KUNSTSTEDEN		TOTALE BESTEDING
	Pp Pn	Totaal uitgaven	Pp Pn	Totaal uitgaven	Pp Pn	Totaal uitgaven	
BESTEDINGEN (euro)		4.175.197		9.471.855		5.890.603	
Maaltijden en drank	12,02	50.181.669	7,07	66.999.338	7,76	45.711.164	162.892.171
Transport ter plekke	0,38	1.568.177	1,29	12.181.698	0,41	2.405.851	16.155.726
heen en terug	4,51	18.818.126	2,25	21.317.971	3,68	21.652.656	61.788.754
Cultuur, recreatie en ontspanning (toegang + pakket)	4,13	17.249.949	4,50	42.635.942	5,72	33.681.910	93.567.801
Andere uitgaven: shopping, eten en drinken in winkels	14,65	61.158.910	13,50	127.907.826	21,24	125.104.237	314.170.973
Andere uitgaven: andere	1,88	7.840.886	3,54	33.499.669	2,04	12.029.254	53.369.808
TOTAAL	37,56	156.817.717	32,15	304.542.444	40,84	240.585.071	701.945.232

Bron: Dagstappenonderzoek 2011, eigen bewerking.

Voor de Brusselse en Waalse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest kunnen we geen uitspraken doen naar macrobestemming omdat we niet over detailgegevens beschikken. Dat is voor de TSA ook niet noodzakelijk. Gemiddeld geven de Brusselse dagtoeristen 56,64 euro per persoon uit. Dat is meer dan dubbel zoveel dan de gemiddelde Waalse dagtoerist, die 20,35 euro uitgeeft. Als we de volumes mee in rekening brengen, zien we een totale uitgave van 118 miljoen euro door Brusselaars en Walen in het Vlaamse Gewest. In deze bedragen zitten wel de uitgaven aan transport van en naar de bestemming mee opgenomen. Deze mogen in de TSA echter niet meegeteld worden, gezien deze uitgaven niet in het Vlaamse Gewest worden gedaan. Dat maakt dat de totale gemiddelde besteding door Brusselaars gelijk is aan 49,28 euro per persoon. De Waalse dagtoeristen geven in het Vlaamse Gewest nog 17,71 euro uit. De totale besteding door Waalse en Brusselse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest komt daarmee uit op ruim 102 miljoen euro.

Opgesplitst naar uitgavencategorie zijn er in de absolute aantallen grote verschillen waar te nemen, maar relatief gezien liggen de uitgaven wel in dezelfde lijn. Als we de uitgaven aan transport heen en terug niet in rekening brengen, gaat ruim 40% van zowel het Brusselse als Waalse budget op aan shopping. 25% tot 33% (respectievelijk Walen en Brusselaars) van de uitgaven wordt in cafés en restaurants besteed en nog eens 15% tot 18% (respectievelijk Brusselaars en Walen) gaat naar cultuur, recreatie en ontspanning. Voor transport ter plaatse geven beide groepen in absolute termen ongeveer evenveel uit, maar gezien het totaalbedrag voor de Waalse dagtoeristen een stuk kleiner is, neemt dit een grotere hap uit het budget.

Tabel 28 Bestedingen door Belgische dagtoeristen in 2010, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	BRUSSELAARS		WALEN		TOTALE BESTEDING
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	
		1.563.857		1.446.895	
Maaltijden en drank	16,43	25.686.542	4,27	6.184.370	31.870.912
Transport ter plekke	0,57	885.743	0,81	1.177.975	2.063.718
heen en terug	7,36	11.514.657	2,65	3.828.420	15.343.077
Cultuur, recreatie en ontspanning (toegang + pakket)	7,36	11.514.657	3,26	4.711.901	16.226.558
Andere uitgaven: shopping, incl. eten en drinken in winkels	20,39	31.886.742	8,14	11.779.753	43.666.495
Andere uitgaven: andere	4,53	7.085.943	1,22	1.766.963	8.852.906
TOTAAL (met transport heen en terug)	56,64	88.574.284	20,35	29.449.381	118.023.665
TOTAAL (zonder transport heen en terug)	49,28	77.059.627	17,71	25.620.962	102.680.589

Bron: Daguitstappenonderzoek 2011, eigen bewerking.

B. Veertien oranje codes

De eerste drie oranje codes in deze groep worden gevormd door de bestedingen door MICE-verblijfstoeristen uit het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 2) en uit Wallonië, Brussel en het buitenland (TSA-tabel 1). Wat de MICE-bestedingen betreft, beschikken we slechts over één bron, met name het MICE-onderzoek 2004 van Toerisme Vlaanderen. We beschikken daarnaast wel over twee bronnen met betrekking tot de rapportering van deze cijfers: het MICE-rapport van Toerisme Vlaanderen en de interpretatie van de MICE-data in het kader van de aanzet tot TSA-2002 van IDEA-Consult.

Beide studies werken met de volledige populatie aan deelnemers aan congressen in het Vlaamse Gewest en in Brussel. Enig verschil hierbij is dat men bij Toerisme Vlaanderen ook voor de bestedingen soms rekent met de gewogen dataset (bijvoorbeeld participation fee) en soms met de ongewogen (overige bestedingen), terwijl men in de IDEA-rapporten steeds met de ongewogen data werkt. Dat maakt dat de cijfers iets uit elkaar liggen, al zijn de verschillen in gemiddelde uitgave per persoon per nacht niet zo heel groot, gezien het om gemiddelden gaat. In de gewogen variant zijn de uitgaven iets hoger omdat de uitgaven door buitenlanders en door congresgangers in Brussel zwaarder worden meegeteld (er zijn er minder in de steekproef dan in werkelijkheid). In de rapportering van Toerisme Vlaanderen worden de bestedingen op geaggregeerd niveau bekeken en dan is zo'n weging inderdaad zinvol. In de rapportering van IDEA wordt echter per nationaliteit¹⁷ gekeken waardoor die weging niet meer zinvol is. Daarenboven beschikken we over exacte volumedata en willen we hier de gemiddelde uitgave per persoon per nacht kennen. Het is dus voor ons van belang dat we een voldoende aantal observaties per categorie hebben om de gemiddeldes te berekenen en hoeven we de data dus niet te wegen. Vandaar dat we werken met de ongewogen cijfers.

We kunnen echter niet zomaar de cijfers uit het IDEA-rapport overnemen. Reden hiervoor is dat in dit rapport werd gewerkt met de volledige populatie uit de MICE-dataset. Dat betekent dat niet enkel de deelnemers aan congressen in het Vlaamse Gewest, maar ook de deelnemers aan congressen in Brussel werden meegenomen in de analyse. De oplossing bestaat erin om de ruwe dataset te bekijken, daaruit de deelnemers aan de Brusselse congressen te elimineren en dan alle bewerkingen zelf opnieuw te doen om zo de gemiddelde uitgave per persoon per nacht per uitgavencategorie te berekenen voor de deelnemers aan congressen in het Vlaamse Gewest. Dit is de meest logische oplossing, zeker gezien de dataset vooral Vlaamse congresgangers telt en we dus ruim voldoende observaties overhouden, namelijk 547 of 81,2%. Deze analyses vroegen wel veel tijd en tijdens de berekeningen kwamen enkele problemen/keuzes naar boven. We bespreken

¹⁷ In werkelijkheid splitsen ze de deelnemers niet op naar nationaliteit, maar naar land van tewerkstelling. Het betreft echter maar een fractie van de deelnemers die niet werkt in het land waar hij woont.

hierna stap voor stap kort welke bewerkingen werden gedaan en hoe werd omgegaan met bepaalde problemen.

- In een eerste stap moeten we de uitgaven die de deelnemers aangeven (en die bevestigd werden voor het gehele verblijf in het totaal) omzetten naar uitgaven per persoon en per nacht. Vaak blijven de congresgangers immers meerdere dagen en soms zijn er meereizende personen die niet naar het congres komen, maar wel mee in de hotelkamer overnachten.
- In een tweede stap moeten we alle aangegeven uitgaven omzetten naar euro. Er zijn immers respondenten die hun uitgaven in een andere munt aangeven. We gebruiken daarbij de wisselkoers van januari 2005 (middenpunt van de bevestiging) als basis. In tabel 29 geven we mee wat dat precies betekent en wat 1 euro in januari 2005 waard was in verschillende munten die als basismunt werden opgegeven in dataset. Op basis van deze waarden werden de aangegeven bedragen omgezet naar euro.

Tabel 29 Wisselkoersen in januari 2005: waarde van 1 euro

	Pond Sterling	US Dollar	Hongaarse Forint	Zwitserse Frank
1 euro	0,6838	1,2441	248,05	1,5483

Bron: Belgostat, NNB.

- In stap drie moeten we alle bevestigde uitgaven groeperen volgens de uitgavencategorieën van de TSA. Hieronder in tabel 30 wordt aangegeven welke uitgavenposten uit de MICE-dataset waar worden opgenomen in de TSA. Zoals duidelijk wordt, is er ook hier geen informatie over de uitgaven aan reisbureaus of aan luchtvervoer.

Tabel 30 Bestedingscategorieën in de MICE-dataset en waar ze worden ingeschreven in de TSA-tabellen

Uitgavenposten in de MICE-dataset	Productengroepen TSA-tabellen
Prijs logies	1. Accommodatie
Maaltijden in het logies Bar, café en snack in het logies Restaurant en andere eetgelegenheden Café, terras, tearoom	2. Voeding en drankverstrekking
Lokaal openbaar vervoer Taxi Huurwagen Benzine, diesel en LPG Parkingticket	3. Personenvervoer via het spoor, over de weg en over het water (hoewel geen info over watervervoer) + huur van transportuitrusting
Prijs transport (van en naar)	
Musea Concerten en festivals Theater	6. Culturele diensten en diensten voor recreatie en sport (= ontspanning)
Sauna en fitness in het logies Koetstochten, boottochten, Sightseeing bus	
Levensmiddelen en dranken Telefoon in het logies (Souvenir)winkel in het logies Andere bestedingen in het logies Boeken en reisgidsen Kledij en schoenen Pralines, kantwerk en streekbieren Andere shoppinguitgaven	7. Alle andere producten (incl. shopping)

Uit de MICE-data kunnen we volledige informatie halen met betrekking tot de prijs van de logies. Daarnaast zijn er vijf uitgavenposten die samen alles aan kosten aan voeding en drank groeperen. Ook het personenvervoer over de weg kunnen we volledig in kaart brengen en hier hebben we niet alleen de informatie over het transport ter plaatse, maar ook over de kost van het transport van thuis tot aan de bestemming en omgekeerd. Ook voor cultuur, recreatie en

ontspanning kunnen we de nodige informatie verzamelen en hebben we ten slotte nog zeven uitgavenposten voor uitgaven aan andere producten. Voor elk van deze bestedingscategorieën werken we zoals gezegd met de gemiddelde uitgave per persoon en per nacht. Dat betekent dat we bijna alle kosten moesten delen door het aantal overnachtingen. Enkel voor de logies werd de prijs per nacht bevestigd, al moesten we daar rekening houden met het aantal mensen dat op de kamer sliep.

- Een extra post in de bestedingen in de MICE-dataset is de zogenaamde 'participation fee' of deelnamekost. In een vierde stap trachten we deze uitgaven te verdelen over de verschillende uitgavencategorieën. In het IDEA-onderzoek heeft men dat gedaan door deze proportioneel te verdelen over alle uitgavenposten waarover wel informatie beschikbaar was. Dat lijkt ons echter niet zo correct, gezien we in de dataset beschikken over informatie over wat er in die deelnamekost is opgenomen: logies, maaltijden, catering, uitstappen,... Daarnaast gaat een groot deel van die participation fee ook gewoon naar de organisator van het congres, die daarmee een deel van zijn organisatiekosten (huur lokalen, administratie, en dergelijke) betaalt, het gaat dan om de zogenaamde toegangsprijs die voor iedere observatie in de participation fee zit vervat. Als je alles proportioneel verdeelt zoals IDEA deed, ga je ook deze zogenaamde toegangsgelden toewijzen aan posten zoals logies, maaltijden en dergelijke, zodat we in deze posten met een artificieel hoog bedrag komen te zitten.

Vandaar dat wij geopteerd hebben om een andere methode te gebruiken.

- In de eerste plaats hebben we de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie berekend zonder rekening te houden met de participation fee. We werken daarbij enkel met die mensen die daadwerkelijk uitgaven deden in een bepaalde categorie. Er is immers een grote groep mensen die geen uitgaven doen, maar als een bepaalde uitgave is meegerekend in de participation fee, betekent dit dat deze uitgave ook zeker gebeurt. Op die manier kwamen we (in prijzen van 2004) op een gemiddelde van 81,45 euro per persoon per nacht (pppn) voor de logies, 24,6 euro pppn voor maaltijden en drank en 17,45 euro pppn voor cultuur en recreatie. Voor transportkosten van en naar, kwamen in totaal op 154,81 euro per persoon.
- Per observatie gingen we dan na welke onderdelen precies in de participation fee waren opgenomen en voor elk van deze onderdelen schreven we dan per observatie het gemiddelde bedrag in. Voor catering schreven we ½ maaltijd of 13,16 euro pppn in. Elke post werd zoveel keer ingevoerd als het was opgenomen in de fee. We deden deze oefening om te zien hoeveel geld er per observatie overbleef van de participation fee. We bekomen dan als het ware de restwaarde van de deelnamekost die kan gezien worden als het toegangsgeld of als het bedrag dat ten goede komt aan de organisator (betaling van de organisatiekost).
- In een volgende stap werden de uitgaven die initieel in de participation fee zaten ook nog een keer omgerekend naar prijs per persoon per nacht en werd dat bedrag extra toegevoegd aan de bestedingen in de uitgavencategorieën, zoals hierboven vermeld. Op die manier bekomen we dus de totale uitgave in de verschillende uitgavenposten, inclusief de participation fee.
- Bijkomend is er dan natuurlijk nog één post extra, namelijk deze die de restwaarde van de participation fee beschrijft. Men kan deze restwaarde zien als de betaling van (een deel van) de organisatiekost. We nemen deze uitgave dan ook op in de categorie 'andere'. We kunnen deze uitgaven natuurlijk niet zomaar opnemen, gezien het gaat om een bedrag per congres en gezien niet alle zakentoeeristen zulke participation fee betalen. Daarom zetten we in een eerste stap het bedrag steeds om naar een gemiddelde restwaarde per persoon per overnachting. In een tweede stap verminderen we dit bedrag nog met een factor die gelijk is aan het percentage van de zakentoeeristen die (op basis van de MICE-dataset) een participation fee betalen. We berekenen deze cijfers per groep van herkomst. Omdat het aantal observaties uit het buitenland nogal klein is, groeperen we de zakentoeeristen uit de buurlanden en uit andere landen en berekenen we niet voor elke markt afzonderlijk het resultaat. Op die manier komen we uit op een restbedrag per persoon en per nacht dat schommelt van 5,3 euro voor Walen en Brusselaars (maar slechts 4 observaties), tot 75 euro voor Vlamingen. Bij de buitenlanders zien we bedragen tussen deze twee uitersten in: 30 euro bij de buurlanden, 62 euro bij de toeristen uit de niet-buurlanden. Deze bedragen staan in prijzen 2004. Omgezet naar prijzen 2008 gaat het om 6, 83, 34 en 69 euro.

Tabel 31 Berekening restwaarde participation fee, in euro (in prijzen 2004)

	Aantal	Gemiddeld bedrag per persoon met fee	Gemiddeld bedrag per persoon met fee per nacht	% personen waar fee werd gevraagd	Gemiddeld bedrag per persoon per nacht
Vlamingen	23	654,7	548,2	13,6	74,6
Brusselaars en Walen	4	180,7	62,3	8,5	5,3
Buurlanden	55	339,1	113,9	26,6	30,3
Niet-buurlanden	55	574,8	139,3	44,4	61,8

Bron: MICE 2004, eigen bewerking.

- Eens we voor elke deelnemer alle andere uitgaven (inclusief de toegewezen onderdelen van de participation fee) in de juiste categorie hebben staan, moeten we alle deelnemers nog verdelen volgens herkomst en berekenen we de gemiddelde uitgave per groep en per uitgavencategorie. Bij de berekening van deze gemiddelden houden we uiteraard wel rekening met de mensen die aangaven geen uitgaven te doen of nul euro te spenderen. Voor logies, transport van en naar en participation fee, waren uiteraard geen nullen maar wel redelijk veel missing values. Ook in de andere uitgavengroepen waren hier en daar ontbrekende waarden, maar deze waren veel minder groot. Om te verduidelijken over welke aantallen het gaat, geven we hieronder per groep toeristen niet alleen de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie weer, maar zeggen we ook op basis van hoeveel observaties de gemiddelden werden berekend.

Tabel 32 Bestedingen door verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2004, voor het motief MICE, opgesplitst naar bestedingscategorie en naar herkomst, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht (prijzen 2004)

	Vlamingen	#	Brusselaars + Walen	#	Buurlanden	#	Niet-buurlanden	#
Totale populatie dataset		169		47		207		124
BESTEDINGEN								
Logies	83,29	30	57,92	10	87,23	86	85,72	76
Maaltijden, drank en voeding	12,89	143	10,43	42	22,55	186	21,41	114
Transport (ter plekke)	0,65	140	0,40	42	2,22	185	2,72	114
Transport (van en naar)	14,52	8	25,75	4	57,89	13	94,75	18
Cultuur	0,02	140	0,08	42	0,44	186	0,78	114
Attracties en ontspanning	0,12	140	0,33	42	1,90	186	2,42	114
Andere	1,27	140	0,65	42	2,92	185	6,16	114
Restwaarde participation fee	74,6	23	5,3	4	30,26	55	61,80	55
TOTAAL (in prijzen 2004)	187,36		75,12		147,53		181,02	
TOTAAL (in prijzen 2008)	208,50		83,62		164,20		201,50	

Bron: MICE 2004, eigen bewerking.

- In een laatste stap zetten we de gemiddelde uitgaven per post om naar prijzen 2008 en brengen we de volumes terug in het verhaal. We bekomen dan de totale uitgaven door MICE-verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest, weergegeven in tabel 33 (Belgen) en tabel 34 (buitenlanders).

De Vlamingen geven in totaal 93 miljoen euro uit. Vooral aan logies (44%) en aan de participation fee (40%) wordt veel uitgegeven, respectievelijk 41 en 37 miljoen euro. Verder nemen de kosten voor het transport heen en terug (8%) en voor maaltijden en drank (7%) een belangrijke plaats in in de uitgaven, met een totaalbedrag van respectievelijk 7 en 6 miljoen euro. De Waalse en Brusselse congresstoeristen geven bijna 11 miljoen euro uit in het Vlaamse Gewest. Opvallend is hier dat de uitgave per persoon per nacht bij de Waalse en Brusselse toeristen een heel stuk lager is dan bij de Vlaamse (84 euro per persoon per nacht tegenover 209 euro per persoon per nacht). Dat is vooral te wijten aan een veel lager restbedrag voor de participation fee, het niet opnemen van de uitgaven van en naar de bestemming (omdat de kosten veelal in Brussel en Wallonië worden gemaakt) en een lagere uitgave per persoon per nacht voor logies. Toch zijn ook hier de logies de grootste uitgavenpost: meer dan drie vierde van het budget of 8,3 miljoen euro wordt aan logies betaald. Andere bestedingen zijn vooral uitgaven aan maaltijden en drank (14%) en aan de participation fee (7%). Net zoals de

Vlamingen, geven ook Brusselaars en Walen minder dan 1 euro per persoon per nacht uit aan cultuur, recreatie en ontspanning, maar met 0,46 euro per persoon per nacht geven ze wel dubbel zo veel uit dan de Vlamingen. Het lijkt erop dat zakentoeeristen die van verder komen dus meer van hun budget investeren in cultuur en recreatie, dan wanneer ze zelf uit het Vlaamse Gewest komen.

Tabel 33 Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in 2004, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
		446.482			129.624	
Logies	92,71	41.395.543	44,47	64,47	8.356.767	77,10
Maaltijden en drank	14,35	6.406.087	6,88	11,61	1.504.378	13,88
Transport ter plekke	0,66	293.760	0,32	0,45	57.802	0,53
heen en terug	16,16	7.216.803	7,75	-	-	-
Cultuur	0,03	12.104	0,01	0,09	11.714	0,11
Recreatie en ontspanning	0,13	58.744	0,06	0,37	48.260	0,45
Restwaarde part fee	83,04	37.076.174	39,83	5,90	765.322	7,06
Andere uitgaven	1,41	630.712	0,68	0,73	94.475	0,87
TOTAAL	208,50	93.089.927	100,00	83,62	10.838.719	100,00

Bron: MICE 2004, TIC 2008, eigen bewerking.

De buitenlandse MICE-verblijfstoeristen besteden in totaal bijna 169 miljoen euro. Dit totaalbedrag wordt voor de helft bepaald door uitgaven door toeristen uit de buurlanden (DUI, FRA, LUX, NE en VK) en voor de helft door uitgaven door zakentoeeristen uit andere landen. De grote uitgavenposten zijn ook hier logies (53%), de participation fee (27%) en maaltijden en drank (13%). In absolute cijfers wordt bijna 90 miljoen euro aan logies besteed en deelt de congresganger voor 46 miljoen in de organisatiekosten van het congres. Verder wordt bijna 23 miljoen euro uitgegeven aan maaltijden en drank. De buitenlandse zakentoeeristen geven in absolute en relatieve termen meer uit aan andere uitgaven (shopping en dergelijke) en aan cultuur, recreatie en ontspanning. Bijna 3% van het budget gaat naar andere uitgaven en voor cultuur, ontspanning en recreatie hebben de buitenlanders 1,7% van hun budget gebruikt. Ook hier geldt de redenering dat van hoe verder men komt, hoe meer men uitgeeft aan cultuur, recreatie en ontspanning: de toeristen uit de buurlanden geven 2,6 euro per persoon per nacht uit, de toeristen uit andere landen 3,6 euro per persoon per nacht.

Tabel 34 Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in 2004, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	BUURLANDEN		NIET-BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Totale uitgaven	Relatief
		512.810		420.370		
Logies	97,10	49.795.857	95,42	40.112.116	89.907.973	53,23
Maaltijden en drank	25,10	12.874.049	23,83	10.019.506	22.893.556	13,55
Transport ter plekke	2,47	1.267.857	3,03	1.271.676	2.539.533	1,50
heen en terug	-	-	-	-	-	-
Cultuur	0,49	250.278	0,87	367.094	617.372	0,37
Recreatie en ontspanning	2,12	1.086.051	2,69	1.131.906	2.217.957	1,31
Restwaarde part fee	33,68	17.272.742	68,79	28.917.930	46.190.672	27,34
Andere uitgaven	3,25	1.668.083	6,86	2.884.051	4.552.135	2,69
TOTAAL	164,2	84.214.917	201,50	84.704.280	168.919.197	100,00

Bron: MICE 2004, TIC 2008, eigen bewerking.

Alle bestedingen van toeristen (Vlamingen in TSA-tabel 2 en Brusselaars, Walen en buitenlanders in TSA-tabel 1) met het motief 'andere beroepsdoeleinden' vormen de drie volgende oranje categorieën. Voor elk van de groepen toeristen werken we voor elk van de bestedingscategorieën met de verdeelsleutel 6/10 ten opzichte van de MICE-uitgaven. Dat betekent dat we aannemen dat de uitgaven voor 'andere beroepsdoeleinden' steeds 60% uitmaken van de uitgaven door MICE-toeristen. Het geldt met andere woorden voor alle groepen van zakentoeerisme (dag- en verblijfstoeristen uit het Vlaamse Gewest, Wallonië, Brussel en uit het buitenland). Daarenboven nemen we bij deze werkwijze alle hierboven beschreven assumpties opnieuw mee. We werken immers met een percentage van de cijfers berekend in het MICE-segment.

Twee zaken dienen wel meer uitleg te krijgen. In de eerste plaats zijn we, wat het transport heen en terug betreft, op dezelfde manier te werk gegaan als hierboven. Dat betekent dat we deze kosten enkel opnemen bij de Vlamingen. Voor de Waalse, Brusselse en buitenlandse zakentoeeristen nemen we deze uitgaven niet op gezien we vermoeden dat ze deze kosten niet in het Vlaamse Gewest hebben gemaakt. Een tweede aspect dat wat meer uitleg vraagt, betreft het feit dat we in deze cijfers de uitgaven aan een participation fee niet mee opnemen. De zakentoeeristen die voor andere dan MICE-doeleinden reizen, zijn de zogenaamde individuele zakentoeeristen en deze betalen uiteraard geen deelnamekost. Om de uitgaven van deze groep zakentoeeristen te berekenen, zijn we dus vertrokken van alle gedeclareerde kosten van de MICE-zakentoeeristen, met uitzondering van de participation fee. Per groep toeristen en per uitgavencategorie werd dan telkens 60% van het uitgegeven bedrag opgenomen als gemiddeld besteed bedrag per persoon per nacht, uitgegeven door niet-MICE zakentoeeristen. Daarna werden deze bedragen vermenigvuldigd met het volume overnachtingen in elke markt en werden de bedragen omgezet naar prijzen 2008.

Wat dat voor alle groepen toeristen concreet betekent, kan afgelezen worden in tabel 35 (Belgen) en tabel 36 (buitenlanders). Wat de Belgen betreft, werd de opsplitsing gemaakt naar gewest van herkomst. De Brusselse en Waalse zakentoeeristen werden opnieuw in één groep ingedeeld omdat we hetzelfde lage aantal observaties hebben als we ze als aparte groepen zouden onderscheiden. De Vlaamse verblijfszakentoeeristen geven 66 euro uit per persoon per nacht. Voor alle 468.000 Vlaamse toeristen samen, betekent dat een totale uitgave van bijna 31 miljoen euro. De Brusselaars en Walen geven in totaal ruim 6 miljoen euro uit. Ze geven een kleiner bedrag uit per persoon per nacht (45 euro), maar zijn vooral maar met een kleine 136.000. In relatieve termen zijn het vooral de logies die een grote uitgavenpost vormen: meer dan drie vierde van het budget van de Belgische verblijfstoerist voor het motief 'andere zaken' gaat naar logies. Verder wordt er geld uitgegeven aan vervoer en ongeveer 5 euro pppn aan maaltijden en drank. Voor cultuur, recreatie en ontspanning is er zowel bij de Vlamingen, Walen als Brusselaars bijna geen ruimte in het budget.

Tabel 35 Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in 2004, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME (nachten)	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
BESTEDINGEN (euro)						
Logies	49,90	23.359.085	75,68	38,68	5.256.671	86,56
Maaltijden en drank	5,04	2.361.139	7,65	5,07	689.004	11,35
Transport ter plekke	0,43	202.649	0,66	0,27	36.359	0,60
heen en terug	9,70	4.539.602	14,71	-	-	-
Cultuur	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Recreatie en ontspanning	0,01	5.583	0,02	0,00	0	0,00
Andere uitgaven	0,85	396.738	1,29	0,67	90.943	1,50
TOTAAL	65,94	30.864.796	100,00	44,69	6.072.977	100,00

Bron: MICE 2004, TIC 2008, eigen bewerking.

Als de uitgaven door alle buitenlandse niet-MICE zakentoeeristen samen worden geteld (tabel 36), dan bekomen we een totale besteding van ruim 85 miljoen euro. Nu zijn het vooral de zakentoeeristen uit de buurlanden die uitgaven doen in het Vlaamse Gewest: 60% van die 85 miljoen euro of 52 miljoen euro wordt door hen uitgegeven. De overige 33 miljoen euro komt op conto van de zakentoeeristen uit niet-buurlanden. In totaal en voor elke groep wordt ook hier meer dan drie vierde van de uitgaven aan logies besteed. 14% wordt aan maaltijden en drank uitgegeven en er is 2,2% budget voor transport ter plaatse. Aan cultuur, recreatie en ontspanning wordt minder dan 0,5% van de uitgaven besteed. Voor andere uitgaven is meer dan 5% van het budget opzij gezet.

Tabel 36 Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in 2004, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME (nachten)	BUURLANDEN		NIET-BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Totale uitgaven	Relatief
BESTEDINGEN (euro)						
Logies	55,14	40.697.632	57,33	25.651.812	66.349.444	77,66
Maaltijden en drank	10,88	8.030.542	9,45	4.227.863	12.258.405	14,35
Transport ter plekke	1,48	1.094.830	1,82	812.147	1.906.977	2,23
heen en terug	-	-	-	-	-	-
Cultuur	0,05	35.590	0,20	90.120	125.710	0,15
Recreatie en ontspanning	0,26	194.316	0,30	133.692	328.008	0,38
Andere uitgaven	3,03	2.237.874	4,99	2.234.799	4.472.673	5,23
TOTAAL	70,85	52.290.784	74,09	33.150.433	85.441.217	100,00

Bron: MICE 2004, TIC 2008, eigen bewerking.

De zevende tot en met twaalfde oranje codes worden gevormd door alle groepen dagzakentoeeristen: Vlamingen (TSA-tabel 2) en Brusselaars, Walen en buitenlanders (TSA-tabel 1). Tijdens de bijeenkomst van de Stuurgroep en het begeleidingscomité op 20 oktober 2010 werd beslist om de consumptie door dagzakentoeeristen niet in TSA-tabellen 1 en 2 op te nemen, maar over te hevelen naar TSA-tabel 4 omdat er geen voldoende betrouwbare informatie te vinden was over de herkomst van de dagzakentoeerist. In het volgende deel van dit rapport, waarin TSA-tabel 4 aan bod komt, zal verder ingegaan worden op de uitgaven van de dagzakentoeeristen.

De laatste twee oranje codes hebben betrekking op de Vlaamse toeristen die vertrekken op daguitstap of op vakantie naar Wallonië, Brussel of het buitenland (TSA-tabel 2). We moeten hier enkel die kosten inbrengen die ze nog in het Vlaamse Gewest maken. Hoewel het onmogelijk is om alle bestedingen die in het Vlaamse Gewest gedaan worden in functie van een daguitstap of reis op te nemen, zijn we wel in staat om de drie grootste uitgavenposten in beeld te brengen: deze aan luchtvervoer, deze aan reisorganisaties en dergelijke, en ten slotte de bestedingen aan andere vormen van transport. In de eerste plaats nemen we de uitgaven aan het luchtverkeer in het Vlaamse Gewest mee op, gezien we uitgaan van een 100% toeristische ratio in tabel 6. Hoe we dat precies doen, kan hieronder in punt 1.2.3.A. in detail afgelezen worden. Ook de uitgaven aan reisorganisaties, reisbureaus en gidsen worden opgenomen door gebruik te maken van een ratio van 100% toeristisch verbruik. Later in dit rapport zal ook hierop meer in detail worden ingegaan (zie 1.2.4). Een derde groep bestedingen die we willen meenemen, betreft de uitgaven aan benzine (en eventueel spoortickets). Omdat we deze verplaatsingskosten niet enkel voor de Vlaamse vertrekkers moeten berekenen, maar ook voor andere groepen toeristen (in de meeste onderzoeken worden enkel de bestedingen aan transport ter plaatste bevraagd), komt de bespreking van de berekening van de transportkosten later meer uitgebreid aan bod (zie 1.2.3.B.).

C. Vier rode categorieën

Tenslotte zijn er nog vier groepen van toeristen die een rode code krijgen: het betreft alle Vlamingen die voor het zakenmotief (zowel MICE als andere zaken) vertrekken naar Wallonië, Brussel of het buitenland en dat zowel voor één als voor meerdere dagen (TSA-tabel 2). We beschikken over geen enkele bron van informatie over deze groepen toeristen, zodat we ook geen cijfers kunnen opnemen in de TSA.

1.2.3. Transportkosten tussen thuis en vakantiebestemming

Zoals eerder al aangeven, worden de transportkosten tussen thuis en de plaats van vakantiebestemming zelden opgenomen in de verschillende onderzoeken over uitgaven door toeristen. Bij de zakentoeeristen hebben we deze kunnen opnemen omdat het MICE-onderzoek een aparte post voorzag. We namen daarbij enkel de uitgaven van Vlamingen op, gezien enkel deze uitgaven in het Vlaamse Gewest worden gedaan. Bij de andere onderzoeken die als basis worden genomen voor de bestedingen bij het ontspanningstoerisme (VLA VAK, Daguitstappenonderzoek, Reisgedrag) is geen soortgelijke post voor transportkosten tussen thuis en de bestemming voorzien. Toch wordt een groot deel van deze kosten in het Vlaamse Gewest gedaan en moeten deze uitgaven dus in principe worden toegekend aan de TSA-tabellen 1 en 2. Welke methoden we kunnen gebruiken om deze uitgaven alsnog in te brengen in de TSA, komt hieronder aan bod. We bespreken eerst het personenvervoer door de lucht, nadien dat over de weg.

A. Personenvervoer door de lucht

Voor het personenvervoer door de lucht zal in TSA-tabel 6 uitgegaan worden van 100% toeristisch verbruik van het aanbod. De reden hiervoor is dat deze uitgaven nooit worden opgenomen bij de uitgavencategorieën in verschillende onderzoeken, waardoor ze steeds een ontbrekende waarde krijgen in TSA-tabellen 1 en 2. Door deze 100%-ratio in te voegen in TSA-tabel 6 zorgen we ervoor dat deze bestedingen toch worden opgenomen in de TSA.

Omdat we werken met een 100% verbruik van het aanbod, moeten we uiteraard eerst het aanbod kennen. Zoals zal blijken uit de opbouw van TSA-tabellen 5 en 6 zit het personenvervoer door de lucht vervat in de categorie 62A1 van de IO-tabellen. In deze 62A1 zit de gehele luchtvaart onder NACE-code 62. Dat betekent dat ook het goederenvervoer mee onder deze groep valt. Op basis van de NACE 2003 (op basis waarvan de IOT is opgesteld) kunnen we het passagiers- en goederenvervoer niet mooi splitsen. In de nieuwe NACE 2008 kan dat wel. Daar valt de luchtvaart volledig onder NACE-code 51, passagiersvervoer onder code 51.1 en goederenvervoer en ruimtevaart onder 51.2. Een oplossing om de groep 62A1 op te splitsen kunnen we dus wel vinden omdat we de RSZ-gegevens wel op basis van NACE 2008 hebben. Als we de werkgelegenheid in arbeidsplaatsen bekijken in 2008 (en NACE 2008), dan werkt 84,44% van de werknemers in de luchtvaart in het passagiersvervoer en 15,66% in het goederenvervoer. We beslissen dus om

84,44% van het totale aanbod van de groep 62A1 op te nemen in de TSA-tabel 5¹⁸. Dat betekent dat we schatten dat er in 2008 in het Vlaamse Gewest een totale output is van 2.334.398.916 euro aan luchtvervoer voor passagiers (aan aankooprijzen en in prijzen 2008). Omdat we al een deel subsidies in rekening brachten in TSA-tabel 4, moeten deze eerst afgetrokken worden van het totaal. Omdat we (zoals later in dit rapport zal blijken) in totaal 2.767.353 euro aan subsidies opnemen, blijft er nog 2.331.631.563 euro over om terug te brengen naar TSA-tabellen 1 en 2.

Dat bedrag willen we nu verdelen over TSA-tabellen 1 en 2, om het totaalbeeld van het inkomend en intern toerisme zo goed mogelijk te schatten. Op basis van de gebruikstabellen van de IOT 2007 hebben we getracht de aandelen voor het gebruik van de Vlaamse output aan luchtvervoer¹⁹ door verschillende groepen in kaart te brengen.

Tabel 37 Berekening van het gebruik van luchtvervoer in het Vlaamse Gewest door Vlamingen en niet-Vlamingen op basis van de gebruikstabellen uit de IOT 2007 (in miljoen euro en prijzen 2007) en toepassing van de aandelen van dit gebruik op het aanbod dat in rekening wordt gebracht in TSA-tabel 6 in euro (prijzen 2008)

Bron	REGIONALE GEBRUIKSTABELLEN 2007 (in miljoen euro en prijzen 2007)		Percentages toegepast op totale aanbod: 2.331.631.563	
	Interpretatie	Absoluut	Relatief	
Regionale output – kolommen totaal bedrijfstakingen en consumptieve bestedingen	Vlamingen gebruiken Vlaamse output	1411	53,8%	1.255.211.673
Regionale output – totaal kolommen uitvoer	Niet-Vlamingen gebruiken Vlaamse output	1210	46,2%	1.076.419.890

Bron: FPB, IOT2007, eigen bewerking.

In de gebruikstabellen van de regionale output zien we twee belangrijke cijfers. Zo wordt afgerond 1.411 miljoen euro uitgegeven aan luchtvervoer (geproduceerd door Vlaamse bedrijven) door Vlaamse bedrijven en huishoudens en 1.210 miljoen euro gaat naar de uitvoer van luchtvervoer (wat betekent dat niet-Vlamingen deze Vlaamse producten kopen). Als we deze drie cijfers naast elkaar zetten betekent dat 53,8% van de totale output in het Vlaamse Gewest geconsumeerd wordt door Vlamingen die met Vlaamse maatschappijen vliegen. De niet-Vlamingen geven de overige 46,2% uit. Toegepast op het totale aanbod dat we wensen op te nemen, betekent dit dat 1.076 miljoen euro zal opgenomen worden in TSA-tabel 1. Het gaat dan om de niet-Vlamingen die met een Vlaamse maatschappij vliegen. Dat kunnen zowel buitenlanders als Brusselaars en Walen zijn en in principe zowel mensen die naar het Vlaamse Gewest vliegen, dan die die hier vertrekken. We hebben geen informatie om deze gegevens op te splitsen en daarom zullen we deze cijfers opnemen in de groep buitenlanders die naar het Vlaamse Gewest reizen, gezien deze een stuk omvangrijker is dan deze van Walen en Brusselaars die naar het Vlaamse Gewest reizen. De Vlaamse toeristen die gebruik maken van het Vlaamse luchtvervoer of niet-Vlaams luchtvervoer besteden in totaal meer dan 1.255 miljoen euro.

B. Personenvervoer over de weg

Wat het vervoer over de weg betreft, kunnen we twee dingen berekenen. De kosten voor openbaar vervoer en de benzinekosten. De kosten voor het openbaar vervoer worden enkel in rekening gebracht voor zover deze expliciet werden bevraagd. Benzinekosten nemen we zoveel mogelijk op, maar dan moeten we wel beschikken over informatie met betrekking tot:

- Het aantal toeristen dat met de wagen reist: dit aantal wordt hierna in detail berekend per groep toeristen.

¹⁸ Dat dit aandeel toch een goede inschatting geeft, zien we aan de hand van het aandeel vluchten dat passagiersvluchten zijn. In Zaventem, waar het overgrote deel van de Vlaamse vliegbewegingen plaatsvindt, was in 2008 84,7% van de vluchten een passagiersvlucht. In de lokale luchthavens schommelt het aandeel personenvluchten meer (van 65% en 100%), maar hier zitten ook trainings- en vrijetijdsvluchten in vevat.

¹⁹ We berekenen hier alles op de totale 62A1. Hier zitten dus ook goederen in, maar als we eerst overal 84,44% van nemen en we berekenen dan de verhouding, dan blijft dat hetzelfde.

- De afstand die met de wagen wordt afgelegd: daar waar geen informatie beschikbaar was over de afstand die wordt afgelegd, werken we met een gemiddelde afstand van 92,4 km. Deze gemiddelde afstand konden we schatten aan de hand van de gemiddelde afstand voor de export van het goederenvervoer uit het Vlaamse Gewest. Voor België gebruikt de FOD Economie een gemiddelde van 100 km. Om deze afstand om te zetten naar een afstand die geldig is voor het Vlaamse Gewest, berekenen we de verhouding tussen de lengte van het Vlaamse wegennet ten opzichte van het Belgische wegennet. Op basis van cijfers van de FOD Mobiliteit, hieronder weergegeven in tabel 38, bekomen we een ratio van 46,2%.

Tabel 38 Lengte van het Belgische wegennet in 2008, opgesplitst naar gewest en soort weg, in kilometer

	Autosnel- wegen	Gewest- en Provinciewegen	Gemeente- wegen	TOTALE LENGTE VAN HET WEGENNET	
				Absoluut	Relatief
Vlaams Gewest	883	6.055	64.020	70.958	46,20
Waals Gewest	869	7.587	72.300	80.756	52,58
Brussels H. Gewest	11,3	320	1.550	1.881,3	1,22
TOTAAL				153.595,3	100,00

Bron: FOD Mobiliteit, eigen bewerking.

Toegepast op de 100 km export in België, gaan we er dan vanuit dat een Vlaming die reist naar een bestemming buiten het Vlaamse Gewest, gemiddeld nog 46,2 km over Vlaamse wegen rijdt. Omdat hij ook bij het terugrijden over Vlaamse wegen rijdt, verdubbelen we deze afstand, wat neerkomt op een totale afstand van 92,4 km. Het is echter de vraag of je enkel die rit over de Vlaamse wegen in rekening mag brengen, want als toeristen in het Vlaamse Gewest tanken, kunnen ze daar wel een eind verder mee rijden, dan 92,4 km. Omdat we echter geen informatie hebben over de bestemming van deze toeristen, werd beslist te werken met deze 92,4 km.

- De prijs van de brandstof: we werken niet met de brandstofprijs, maar met de 0,15 euro per kilometer die door de FOD Financiën wordt gebruikt voor de berekening van de kostenafrek woon-werkverkeer. In deze 0,15 euro/km zit niet enkel de benzinekost verrekend, maar ook de kost voor het onderhoud en waardeverlies van de wagen.

We berekenen hier enkel de kosten gemaakt bij toerisme voor het motief 'ontspanning'. Bij het zakentoeerisme hebben we de transportkosten immers al in rekening gebracht (exclusief kosten voor vliegreizen). Wat de ontspanningstoeristen betreft, bespreken we hierna achtereenvolgens voor de dagtoeristen en de verblijfstoeristen hoe we de transportkosten berekenen. We gaan er daarbij vanuit dat enkel de Vlamingen hier in het Vlaamse Gewest brandstof zullen tanken/een treinticket zullen betalen. De buitenlandse dagtoeristen en de Waalse en Brusselse dagtoeristen zullen immers eerder bij het vertrek in hun eigen regio brandstof/een ticket voor het openbaar vervoer kopen. We moeten in totaal dus voor vier groepen toeristen de benzinekosten/kosten voor openbaar vervoer berekenen:

- De Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest. In het Daguitstappenonderzoek is een variabele opgenomen die de prijs van het vervoer (enkel openbaar vervoer) tussen thuis en de bestemming bevroegt. De kosten werden eerder opgenomen. Voor die mensen die met de wagen gaan, is de brandstofkost niet bevroegt. Voor hen kunnen we wel trachten de kosten te berekenen. De details zijn af te lezen in tabel 39.

Tabel 39 Berekening van het aantal wagens en de bestedingen aan het gebruik van deze wagens door Vlaamse dagtoeristen, opgesplitst naar bestemming

	Aantal dagtoeristen	% dat wagen gebruikt	Aantal toeristen met wagen	Grootte reisgezelschap	Totaal aantal wagens	Prijs per wagen	TOTALE BESTEDINGEN
Vlaams Gewest	19.537.656	75,0	14.653.242	3,5	4.186.640	13,86	58.024.361
Buiten het Vlaamse Gewest	9.109.933	72,5	6.604.702	3,6	1.834.639	13,86	25.427.016

Bron: Daguitstappenonderzoek 2011, eigen bewerking.

In de eerste plaats moeten we het aantal wagens kennen dat voor daguitstappen werd gebruikt. We weten dat er in totaal 19.537.656 Vlaamse daguitstappen in het Vlaamse Gewest zijn. Uit het databestand van het Daguitstappenonderzoek konden we daarenboven berekenen dat 75% van die daguitstappen met de wagen gebeurd en dat de gemiddelde grootte van het Vlaamse reisgezelschap dat in het Vlaamse Gewest met de wagen op daguitstap gaat, 3,5 personen omvat. Dat maakt dat er in totaal 4.186.640 wagens voor daguitstappen worden gebruikt. De afgelegde afstand van de daguitstap zouden we in principe ook kunnen berekenen op basis van de informatie uit het Daguitstappenonderzoek. Omdat dit echter een heel arbeidsintensieve opdracht is (men moet per observatie de afstand gaan berekenen tussen de woonplaats en de plaats van bestemming), opteren we echter om ook hier te werken met de gemiddelde afstand van 92,4 km en dus met een gemiddelde uitgave van 13,86 euro per wagen. Vermenigvuldigd met de ruim 4 miljoen wagens, komen we daarom uit op een totale besteding van 58.024.361 euro aan benzinekosten.

- De Vlamingen die op dagtocht gaan naar Wallonië, Brussel en het buitenland. Voor deze groep toeristen kunnen we op basis van het Daguitstappenonderzoek dezelfde dingen berekenen dan bij de Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest. We werken op analoge manier. In totaal waren er 9.109.933 Vlamingen die op daguitstap buiten het Vlaamse Gewest gingen. In 72,5% van deze uitstappen werd de wagen als vervoermiddel gebruikt en toen was het reisgezelschap gemiddeld 3,6 personen groot. Dat betekent dat er in totaal 1.834.639 auto's waren. Met een gemiddelde uitgave van 13,86 euro per auto, bekomen we zo een totale besteding van 25.427.016 euro.
- De Vlaamse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest. Voor de Vlaamse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest brengen we enkel de brandstofkosten voor het reizen met de wagen in rekening. Voor het aantal reizen dat met de wagen gebeurt, kunnen we een beroep doen op het Reisgedragonderzoek 2008 van WES. We kennen hieruit immers het aantal korte en lange vakanties door Vlamingen naar de drie verschillende Vlaamse macrobestemmingen. Daarnaast kennen we voor de Belgische reizen naar elk van deze bestemmingen het aandeel van verschillende vervoersmodi.

Zoals af te lezen is in tabel 40 kunnen we op basis van deze gegevens berekenen dat er in totaal 2.017.884 vakanties waren door Vlamingen in Vlaanderen waarbij de wagen het vervoersmiddel was. Hierbij merken we wel op dat we moeten werken met de vervoersmodi door alle Belgen en niet enkel door Vlamingen en dat Brussel mee is opgenomen in de kunststeden. Voor elk van deze 2 miljoen vakanties rekenen we opnieuw een gemiddelde afstand van 92,4 km omdat we niet weten waar die autoreizigers vertrekken of naartoe rijden. Brengen we ook de kost van de wagen in rekening (0,15 euro per kilometer), dan komen we uit op een totale uitgave aan benzine van 27.966.679 euro door Vlaamse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest.

Tabel 40 Berekening van het aantal autovakanties door Vlamingen in het Vlaamse Gewest in 2008

	Korte vakanties		Lange vakanties		TOTAAL AANTAL AUTO- VAKANTIES
	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de wagen	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de wagen	
Vlaamse kust	616.776	85,3	860.819	90,7	1.306.873
Vlaamse regio's	471.054	84,8	300.286	74,3	622.566
Vlaamse kunststeden (incl. Brussel)	91.500	81,5	20.019	69,3	88.445
TOTAAL	1.179.330		1.181.123		2.017.884

Bron: WES 2008, eigen bewerking.

- De Vlaamse verblijfstoeristen die reizen naar een regio of land buiten het Vlaamse Gewest. Voor deze groep brengen we opnieuw enkel de brandstofkosten in rekening. Het aantal reizen door Vlamingen naar Wallonië en het buitenland kennen we op basis van het Reisgedragonderzoek van WES. Op analoge manier dan hierboven bij de Vlaamse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest berekenen we het aantal autovakanties door Vlamingen naar Wallonië en het buitenland.

Zoals in tabel 41 is af te lezen komen we uit op een totaal van 4.369.197 vakanties. Gezien we geen idee hebben over de afstand die wordt afgelegd, gaan we opnieuw uit van de hierboven berekende gemiddelde afstand voor de uitvoer in het Vlaamse Gewest, die tweemaal wordt afgelegd: 92,4 km. Voor de prijs vertrekken we van de 0,15 euro per kilometer en dus komen we uit op 13,86 euro per voertuig. Vermenigvuldigd met de 4,3 miljoen vakanties, komen we uit op een totale uitgave van 60.544.483 euro. We schatten dus dat de Vlamingen die met de auto op reis vertrekken naar een regio buiten het Vlaamse Gewest in 2008 nog bijna 61 miljoen euro hebben uitgegeven aan brandstof in het Vlaamse Gewest.

Tabel 41 Berekening van het aantal autovakanties door Vlamingen naar Wallonië en het buitenland in 2008

	Korte vakanties		Lange vakanties		TOTAAL AANTAL AUTO- VAKANTIES
	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de wagen	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de wagen	
Wallonië	640.498	92,1	360.343	76,7	866.282
Buitenland	1.565.663	65,1	5.131.547	48,4	3.502.915
TOTAAL	2.206.161		5.491.890		4.369.197

Bron: WES 2008, eigen bewerking.

1.2.4. Uitgaven aan reisorganisaties, touroperators en gidsen

Net zoals bij het personenvervoer door de lucht werd beslist om ook voor de uitgaven aan reisorganisaties, touroperators en gidsen uit te gaan van 100% toeristisch verbruik van het aanbod. De reden hiervoor is opnieuw dat deze uitgaven nooit worden opgenomen bij de uitgavencategorieën in verschillende onderzoeken, waardoor ze steeds een ontbrekende waarde krijgen in TSA-tabellen 1 en 2. Door de 100%-ratio in te voegen in TSA-tabel 6 omzeilen we deze tekortkoming en zorgen we ervoor dat deze toeristische bestedingen toch worden opgenomen in de uiteindelijke TSA.

In de eerste plaats moeten we het totale aanbod berekenen. We werken daarbij met de IO-code 63A1, die alle aanbod van diensten van reisbureaus en touroperators omvat. Omwille van het feit dat we alles netto willen boeken, werd beslist om 79,80% van de code 63A1 op te nemen. Dat betekent dat het totale aanbod (aan aankooprijzen in prijzen 2008) dat we in rekening brengen in TSA-tabel 6 dan 2.183.087.295 euro bedraagt. Het is dit bedrag dat we moeten terugbrengen naar TSA-tabellen 1 en 2 om de 100%-ratio te respecteren. We moeten dit totaalbedrag dus in een tweede stap verdelen over de Vlaamse toeristen (TSA-tabel 2) en niet-Vlaamse toeristen (TSA-tabel 1). Dat doen we op analoge manier zoals bij het terugbrengen van de 100%-ratio bij het luchtvervoer. Zoals weergegeven in tabel 42 zien we dat er slechts 0,14% van de Vlaamse output

door reisbureaus en touroperators gebruikt wordt door niet-Vlamingen en de overige 99,86% door Vlamingen. Toegepast op het totale aanbod dat we in rekening brengen in TSA-tabel 6, betekent dat een totale besteding van bijna 2.375 miljoen euro door Vlamingen en 3 miljoen euro door niet-Vlamingen.

Tabel 42 Berekening van het gebruik van de diensten van Vlaamse reisbureaus en touroperators door Vlamingen en niet-Vlamingen op basis van de gebruikstabellen uit de IOT 2007 (in miljoen euro en prijzen 2007) en toepassing van de aandelen van dit gebruik op het aanbod dat in rekening wordt gebracht in TSA-tabel 6, in euro (prijzen 2008)

REGIONALE GEBRUIKSTABELLEN 2007 (in miljoen euro en prijzen 2007)				Percentages toegepast op aanbod: 2.183.087.295
Bron	Interpretatie	Absoluut	Relatief	
Regionale output – kolommen totaal bedrijfstakingen en consumptieve bestedingen	Vlamingen gebruiken Vlaamse output	2.526	99,86%	2.180.045.042
Regionale output – totaal kolommen uitvoer	Niet-Vlamingen gebruiken Vlaamse output	4	0,14%	3.042.253

Bron: FPB, IOT2007, eigen bewerking.

Als we op deze manier werken, kennen we wel de verdeling over de verschillende TSA-tabellen, maar binnen TSA-tabel 2 kennen we dan nog niet de verdeling tussen de uitgaven gedaan door Vlamingen die reizen in het Vlaamse Gewest en Vlamingen die vertrekken naar een regio of land buiten het Vlaamse Gewest. Deze laatste opsplitsing kunnen we maken op basis van gegevens uit het onderzoek Reisgedrag van de Belgen 2008 van WES. We kunnen immers voor elk van deze groepen toeristen het aantal reizen berekenen waarbij op één of andere manier beroep werd gedaan op bemiddeling. We tellen wel het aantal reizen naar Vlaanderen en Brussel en niet enkel naar het Vlaamse Gewest.

Uit tabel 43 kunnen we afleiden dat Vlamingen voor 13% van hun reizen waarbij ze beroep doen op bemiddeling, Vlaanderen en Brussel als bestemming kiezen en voor 87% buiten Vlaanderen en Brussel reizen. Hoewel de prijzen voor beide soort reizen verschillen, gebruiken we toch deze percentages om de totale uitgave door Vlamingen op te splitsen. Dat betekent dat Vlamingen die in het Vlaamse Gewest reizen in totaal 283.405.855 euro uitgeven aan diensten van reisbureaus en touroperators. Voor Vlamingen die vertrekken komt de totale besteding uit op 1.896.639.186 euro.

Tabel 43 Berekening van het aantal reizen waar beroep werd gedaan op bemiddeling, opgesplitst naar herkomst en bestemming in 2008

	KORTE VAKANTIES			LANGE VAKANTIES			TOTAAL	
	Aantal reizen	Via bemiddeling		Aantal reizen	Via bemiddeling		Absoluut	Relatief
		Relatief	Absoluut		Relatief	Absoluut		
Vlamingen naar Vlaanderen en Brussel	1.179.330	19,1	225.252	1.181.123	27,1	320.084	545.336	13,0
Vlamingen naar Wallonië of buitenland	2.206.161	40,9	902.320	5.491.889	49,9	2.740.453	3.642.772	87,0
TOTAAL			1.127.572			3.060.537	4.188.109	100,0

Bron: WES 2008, eigen bewerking.

1.3. Totaalbeeld TSA-tabellen 1 en 2

Nu we alle cijfers die we nodig hebben voor het invullen van TSA-tabellen 1 en 2 hebben besproken, zijn we zover gekomen dat we kunnen kijken wat dit alles concreet betekent. We hebben hierna dan ook alle totalen die hierboven werden berekend, ingebracht in de juiste tabel. Tabel 44 bespreekt de totale TSA-tabel 1, tabel 45 doet hetzelfde voor de totale TSA-tabel 2.

Zoals eerder gezegd, wordt het dagzakentoeerisme hier voorlopig niet opgenomen maar verschoven naar TSA-tabel 4. Voor TSA-tabellen 1 en 2 samen, komen we uit op een totale besteding van ruim 8,2 miljard euro.

In TSA-tabel 1 zien we een totaalbedrag van 3 miljard euro aan consumptie-uitgaven door het inkomend toerisme in het Vlaamse Gewest. Van deze uitgaven door niet-Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest, wordt 0,5 miljard euro aan bestedingen gedaan door Brusselse en Waalse toeristen en 2,5 miljard euro door de buitenlandse toeristen. Van deze 2,5 miljard euro aan bestedingen, wordt afgerond 1,5 miljard uitgegeven door buitenlandse verblijfstoeristen voor het motief 'ontspanning', ruim 0,5 miljard door de buitenlandse dagtoeristen voor het motief 'ontspanning' en nog eens een klein 0,5 miljard euro door de buitenlandse zakenreizigers.

Het intern toerisme, berekend in TSA-tabel 2, is goed voor meer dan 5,2 miljard euro aan consumptie-uitgaven. Ruim 3,2 miljard hiervan wordt uitgegeven door de Vlamingen die op reis vertrekken buiten het Vlaamse Gewest en in het Vlaamse Gewest nog geld uitgeven aan reisbureaus, touroperators of vervoer (luchtvervoer, benzine,...). De overige 2 miljard euro wordt uitgegeven door Vlamingen die toerist zijn in hun eigen gewest. Meer dan de helft van dit bedrag (bijna 1,1 miljard euro) wordt besteed door de Vlaamse verblijfstoeristen voor het motief 'ontspanning'. Daarnaast wordt bijna 760 miljoen euro uitgegeven door de Vlaamse dagtoerist in het Vlaamse Gewest en spenderen de Vlaamse zakentoeeristen bijna 150 miljoen euro in het Vlaamse Gewest.

Tabel 44 TSA-tabel 1: consumptie-uitgaven van het inkomend toerisme per bestedingscategorie, opgesplitst naar herkomst, dag- of verblijfstoerist en motief, in euro (prijzen 2008)

BESTEDINGEN	BRUSSELAARS EN WALEN IN HET VLAAMSE GEWEST				BUITENLANDERS IN HET VLAAMSE GEWEST				TOTAAL
	Dagtoeristen	Verblijfstoeristen			Dagtoeristen	Verblijfstoeristen			
	Ontspanning	Ontspanning	MICE	ANDERE	Ontspanning	Ontspanning	MICE	ANDERE	
1 Accommodatie	–	129.794.033	8.356.767	5.256.671	–	281.173.117	95.844.119	69.606.527	590.031.234
2 Voeding- en drankverstrekking	31.870.912	136.911.491	1.504.378	689.004	294.815.358	252.755.453	26.748.062	14.624.151	759.918.810
3 Personenvervoer te land (spoor + weg + water)	2.063.718	9.088.774	57.802	36.359	52.087.646	20.600.009	3.180.651	2.216.912	89.331.872
4 Personenvervoer door de lucht	–	–	–	–	–	1.076.419.890			1.076.419.890
5 Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen	–	3.042.253			–	–	–	–	3.042.253
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	16.226.558	11.881.079	59.974	0	500.693	24.119.910	2.890.539	395.962	56.074.715
7 Andere	52.519.401	44.096.458	859.798	90.943	180.145.449	101.904.439	57.397.837	3.150.137	440.164.462
TOTAAL	102.680.589	334.654.509	10.916.624	6.154.651	527.549.146	1.527.064.596	287.325.708	218.637.411	3.014.983.235

■ Totalen op basis van het terugbrengen uit TSA-tabel 6 van de 100% ratio

– Niet van toepassing

De kolomtotalen worden - wanneer er rij-overschrijdende gegevens zijn - berekend a rato van de verhouding in de volumes.

Tabel 45 TSA-tabel 2: consumptie-uitgaven van het intern toerisme per bestedingscategorie, opgesplitst naar herkomst, dag- of verblijfstoerist en motief, in euro (prijzen 2008)

BESTEDINGEN	VLAMINGEN IN HET VLAAMSE GEWEST				VLAMINGEN DIE VERTREKKEN				TOTAAL
	Dagtoeristen	Verblijfstoeristen			Dagtoeristen	Verblijfstoeristen			
		Ontspanning	Ontspanning	Zakentoeerisme MICE ANDERE		Ontspanning	Ontspanning	Zakentoeerisme MICE ANDERE	
1 Accommodatie	-	359.797.801	41.395.543	23.359.085	-	-	-	-	424.552.429
2 Voeding- en drankverstrekking	162.892.171	316.159.281	6.406.087	2.361.139	?	?	?	?	487.818.678
3 Personenvervoer te land (spoor + weg + water)	135.979.841	46.451.816	7.510.563	4.742.251	25.427.016	60.544.483			280.655.970
4 Personenvervoer door de lucht	-	-	-	-	-	1.255.211.673			1.255.211.673
5 Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen	-	283.405.855			-	1.896.639.186			2.180.045.042
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	93.567.801	16.306.098	70.848	5.583	-	-	-	-	109.950.330
7 Andere	367.540.781	89.165.082	37.706.886	396.738	?	?	?	?	494.809.487
TOTAAL	759.980.594	1.091.542.196	102.728.602	40.969.859	25.427.016	3.212.395.342			5.233.043.609

■ Totalen op basis van het terugbrengen uit TSA-tabel 6 van de 100% ratio

- Niet van toepassing

? Hierover hebben we geen informatie

De kolomtotalen worden - wanneer er rij-overschrijdende gegevens zijn - berekend a rato van de verhouding in de volumes.

2. TSA-tabel 4

In TSA-tabel 4 wordt de totale toeristische consumptie berekend. Daarvoor worden in de eerste plaats de toerisme-uitgaven die werden verzameld in TSA-tabel 1 en TSA-tabel 2 samengebracht. Maar daarmee weten we niet genoeg. Naast de toerisme-uitgaven zijn er immers nog een heleboel andere vormen van toerismeconsumptie die moeten opgenomen worden in de TSA. Het gaat in TSA-tabel 4 dan over de zogenaamde 'in-natura' consumptie of de 'niet-monetaire' transacties die ook opgenomen moeten worden. Meer concreet zijn er drie grote categorieën van transacties die extra aandacht moeten krijgen: de waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen, de sociale overdrachten (social transfers in kind) die maken dat toeristen minder betalen dan de werkelijke kostprijs en een groep met andere vormen van toerismeconsumptie die niet elders zijn opgenomen.

Hieronder wordt voor elk van de noodzakelijke componenten in TSA-tabel 4 uitgelegd wat het bronnenmateriaal, de methode en de resultaten zijn. Achtereenvolgens komen aan bod: de gewone toeristische consumptie, de waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen, de sociale overdrachten en de andere vormen van toerismeconsumptie.

2.1. Toeristische consumptie

Onder toeristische consumptie in strikte zin worden alle vormen van toeristische bestedingen verstaan. Het betreft met andere woorden de som van de consumptie-uitgaven van het inkomend (TSA-tabel 1) en het intern (TSA-tabel 2) toerisme²⁰. Omdat het in het kader van de Vlaamse TSA soms moeilijk was om op basis van het beschikbare bronnenmateriaal dat onderscheid te maken, konden we niet alle consumptie-uitgaven van toeristen opsplitsen in deze twee groepen. Bepaalde uitgaven die normaal in TSA-tabellen 1 en 2 zouden moeten opgenomen worden, zijn daarom aparte kolommen in TSA-tabel 4 opgenomen. Het betreft de consumptie-uitgaven gedaan door tweede verblijvers of vakantiegangers die verblijven bij vrienden, familie en kennissen (VFK's) en de consumptie-uitgaven gedaan door dagzakentoeeristen. Beide groepen van uitgaven komen hierna in detail aan bod.

2.1.1. Toeristische consumptie door tweede verblijvers en VFK's

Om de bestedingen door toeristen in tweede verblijven en bij vrienden, familie en kennissen te bepalen, werd in eerste instantie beslist te wachten op het onderzoek van Westtoer naar de bestedingen bij de gebruikers van vakantiehuizen (via immo, directe verhuur, VFK en tweede verblijvers) aan de kust. Omdat de resultaten te laat beschikbaar zullen zijn, werd beslist de bestedingen door tweede verblijvers en bij VFK voor de TSA 2008 te berekenen op basis van andere onderzoeken. Voor de TSA 2010 kan dan wel gebruik gemaakt worden van het onderzoek door Westtoer. Hierna worden eerst de bestedingen van tweede verblijvers aan de kust besproken, daarna deze in de regio's.

A. Tweede verblijvers aan de kust

De volumes van tweede verblijvers halen we uit het KiTS-tendrapport van Westtoer. Dat betekent dat we één cijfer voor het gebruik tweede verblijven hebben, zowel voor het eigen gebruik als voor het gebruik door VFK. Zoals in tabel 46 af te lezen is, komen we voor 2008 uit op een totaalvolume van 13.657.321 overnachtingen in tweede verblijven aan de kust.

Voor de bestedingen werken we op basis van de studie over tweede verblijvers door IDEA en WES. In het tabellenboek vinden we immers de gemiddelde besteding per tweede verblijver (wel eigen gebruikt en geen VFK) voor enkele verschillende uitgavencategorieën. Over alle kustgemeenten samen geeft de tweede verblijver gemiddeld 25,31 euro per nacht uit. Het overgrote deel daarvan

²⁰ Alle informatie over de berekeningen van de totale uitgaven in TSA-tabellen 1 en 2 werd hiervoor uitvoerig besproken en komt hier dus niet meer aan bod.

(64%) gaat op aan voeding en drank: er wordt bijna 10 euro pppn uitgegeven in de horeca (40%) en nog eens 6 euro pppn in de winkel (24%). Verder is er een gemiddeld budget van 1,35 euro pppn voor transport, wordt er 0,44 euro pppn uitgegeven aan toeristische activiteiten en is 7,55 euro pppn of bijna 30% van de uitgaven over voor andere uitgaven (vooral shopping). Vermenigvuldigen we deze bestedingen met het totaal volume van ruim 13,6 miljoen overnachtingen, dan komen we uit op een totale besteding van meer dan 345 miljoen euro door gebruikers van tweede verblijvers aan de kust.

Tabel 46 Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven aan de kust in 2007-2008, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

TWEEDE VERBLIJVERS KUST - KLASSIEK			
VOLUME (nachten)			13.657.321
BESTEDINGEN (euro)	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
Logies	-	0	0,00
Maaltijden en drank	9,90	135.140.890	39,10
Transport	1,35	18.408.844	5,33
Cultuur, recreatie en ontspanning	0,44	5.993.577	1,73
Andere uitgaven: voeding en drank in winkels	6,07	82.911.148	23,99
Andere uitgaven: andere (inclusief shopping)	7,55	103.175.147	29,85
TOTAAL	25,31	345.629.606	100,00

Bron: IDEA, WES, WESTTOER, 2007, eigen bewerking.

Naast de klassieke tweede verblijven aan de kust, werd ook beslist de tweede verblijven (vaste standplaatsen) op de kustcampings in rekening te brengen. Het volume kennen we in deze ook via het KiTS-onderzoek: in 2008 waren er 3.593.872 overnachtingen in deze vaste standplaatsen. In datzelfde onderzoek werden ook de uitgaven door deze gebruikers van vaste standplaatsen beschreven (al gaat het hier om cijfers uit 2007). In totaal geven de tweede verblijfstoeristen op campings minder uit dan de 'klassieke' tweede verblijvers: ze besteden een kleine 20 euro per persoon per nacht. Ook nu gaat een groot deel van dat bedrag op aan eten en drank, al wordt zowel in absolute en relatieve termen minder uitgegeven aan horeca-bezoek en meer aan shopping (eten en drinken in winkels inclusief). Voor transport en cultuur, recreatie en ontspanning wordt ongeveer evenveel uitgegeven. In totaal wordt ruim 70 miljoen euro uitgegeven door tweede verblijvers op vaste standplaatsen op campings aan de kust.

Tabel 47 Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven (vaste standplaatsen op campings) aan de kust in 2007-2008, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

TWEEDE VERBLIJVERS KUST - VASTE STANDPLAATSEN			
VOLUME (nachten)			3.593.872
BESTEDINGEN (euro)	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
Logies	-	0	0,00
Maaltijden en drank (horeca)	5,16	18.550.723	26,45
Transport	1,32	4.731.561	6,75
Cultuur, recreatie en ontspanning	0,41	1.464.531	2,09
Andere uitgaven: shopping	12,20	43.860.818	62,53
Andere uitgaven: andere	0,43	1.539.635	2,19
TOTAAL	19,52	70.147.267	100,00

Bron: WESTTOER, 2007, eigen bewerking.

B. Tweede verblijvers in de regio's

Met bovenstaande bedragen nemen we enkel de bestedingen aan de kust op, omdat we niet over exacte cijfers beschikken in verband met tweede verblijven elders in het Vlaamse Gewest. Op basis van het WES-onderzoek Reisgedrag van de Belgen 2008, kunnen we wel een inschatting maken van de tweede verblijven in de Vlaamse regio's. Uit dat onderzoek weten we dat van alle Belgen die als logies kiezen voor een tweede verblijf, 49,6% van hen dat doet in een tweede verblijf in het buitenland, 32,8% aan de kust, 15,5% in Wallonië en 2,1% in de Vlaamse regio's²¹. De verhouding tussen tweede verblijvers in de Vlaamse regio's en aan de kust is dus 2,1/32,8. We kunnen deze ratio toepassen op het aantal overnachtingen in tweede verblijven aan de kust. Omdat WES ook vaste standplaatsen op campings onder zijn tweede verblijven telt, nemen we deze ook mee op in het totaal aantal overnachtingen. We komen op basis van het KiTS-onderzoek uit op 17.251.193 overnachtingen aan de kust in tweede verblijven. Als we dit volume vermenigvuldigen met 0,064 (=2,1/32,8), dan bekomen we een geschat totaal van 1.104.497 overnachtingen in tweede verblijven in de Vlaamse regio's.

Zoals gezegd wordt deze ratio enkel berekend op basis van de verhouding kust/regio's voor de lange vakanties, maar omdat we deze toepassen op het totaal aantal overnachtingen (korte en lange samen) denken we dat we toch een juiste inschatting kunnen maken. Het is immers niet ondenkbaar dat de verhouding tussen de mensen die in een tweede verblijf overnachten aan de kust of in de regio's, niet zo heel erg veel verschilt voor lange of kortere vakanties. Daarnaast passen we een ratio van aantal vakanties (WES) toe op het aantal overnachtingen en zal hier wel een afwijking ontstaan, gezien er mogelijk een verschil in verblijfsduur is wanneer men naar de kust of naar de regio's reist. Gezien de gemiddelde verblijfsduur aan de kust hoger is dan in de regio's, zullen we mogelijk met een overschatting zitten, wanneer we werken met een volume van 1,1 miljoen overnachtingen in tweede verblijven in de regio's.

Wat de bestedingen betreft, hebben we een minder eenduidig beeld. We zitten immers met een gemengd beeld van tweede verblijvers in de volumes (zowel in woningen als op campings), terwijl we voor de bestedingen twee afzonderlijke cijfers hebben. We weten niet hoeveel van de 1,1 miljoen tweede verblijvers in de regio's er op campings, dan wel in vakantiehuizen zitten. Daarenboven betreffen het uitgaven door tweede verblijvers aan de kust en niet in de regio's, terwijl het uitgavenprofiel in de beide macrobestemmingen niet hetzelfde is. Bekijken we het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek 2005 voor de verblijfstoeristen in huurwoningen en op campings (wat het dichtste aansluit bij de tweede verblijven), dan wordt er in de regio's steeds minder uitgegeven per persoon per nacht dan aan de kust. Vertrekkende vanuit deze vaststelling zou het dus kunnen dat we met een kleine overschatting zitten. Daarom werd geopteerd om voor de bestedingen te werken met de uitgaven door tweede verblijvers op campings, die iets minder uitgeven dan deze in de klassieke tweede verblijven (19,5 euro pppn tegenover 25,3 euro), zodat we de mogelijke overschatting van het volume compenseren.

²¹ Deze verhouding is berekend op basis van een ratio voor de lange vakanties. Hoewel we verwachten dat tweede verblijven vaker voor korte dan lange vakanties gebruikt worden, kunnen we geen schatting maken aan de hand van de korte vakanties, gezien in het WES-onderzoek over korte vakanties geen vakanties in tweede verblijven zijn opgenomen.

Tabel 48 Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven (op basis van uitgavenprofiel vaste standplaatsen op campings en in klassieke tweede verblijven) in de Vlaamse regio's in 2007-2008, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

TWEEDE VERBLIJVERS REGIO'S - o.b.v. CAMPINGS			
VOLUME (nachten)			1.104.497
BESTEDINGEN (euro)	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
Logies	-	0	0,00
Maaltijden en drank (horeca)	5,16	5.701.155	26,45
Transport	1,32	1.454.141	6,75
Cultuur, recreatie en ontspanning	0,41	450.091	2,09
Andere uitgaven: shopping	12,20	13.479.653	62,53
Andere uitgaven: andere	0,43	473.173	2,19
TOTAAL	19,52	21.558.212	100,00

Bron: IDEA, WES, WESTTOER, 2007, VLA VAK, 2005, eigen bewerking.

Werken met het bestedingsprofiel van de tweede verblijvers op de kustcampings, levert een totale besteding van 21,5 miljoen euro op door de tweede verblijvers in de Vlaamse regio's. Zoals eerder beschreven gaat er veel geld naar eten en drinken en naar shopping. Aan de andere kant gaan de kampeerders meer zelf koken en doen ze minder geld op in de horeca dan de klassieke tweede verblijvers. De uitgaven aan transport en aan cultuur, recreatie en ontspanning zijn eerder aan de lagere kant.

2.1.2. Toeristische consumptie door dagzakentoeeristen

Omdat er geen voldoende betrouwbare informatie te vinden was over de herkomst van de dagzakentoeerist, werd beslist de uitgaven van deze groep over te hevelen naar TSA-tabel 4. We bespreken hierna uitgebreid hoe we te werk zijn gegaan om de volumes en de bestedingen van de dagzakentoeeristen in het Vlaamse Gewest in kaart te brengen.

A. Volumes

Hoewel we beslisten alle dagzakentoeeristen in één groep op te nemen in TSA-tabel 4, zijn er toch ook dan nog een aantal problemen die we moeten oplossen alvorens we tot een cijfer komen voor het aantal dagzakentoeeristen. Om de volumes dagzakentoeeristen te schatten beslisten we te werken met de MICE-2004 dataset op basis van de congressen. We willen hierbij meteen opmerken dat we dus enkel over gegevens met betrekking tot MICE-zakentoeerisme beschikken. Voor de zakentoeeristen voor andere beroepsdoeleinden, hebben we geen data ter beschikking. In het tweede databestand dat we gebruiken, de TIC 2008, beschikken we wel over aankomst- en overnachtingcijfers van zowel MICE-zakentoeeristen als niet-MICE-zakentoeeristen.

Hoe we het aantal dagzakentoeeristen (in beide motievgroepen) berekenden op basis van deze twee datasets (TIC 2008 en MICE2004) en welke problemen we ondervonden, komt nu in detail aan bod.

Een eerste probleem is dat we bij het vaststellen van de ratio verblijfstoerisme MICE/dagtoerisme MICE rekening moeten houden met het feit dat de congressen in Brussel ook zijn opgenomen in de MICE 2004-cijfers. Dit probleem kunnen we echter oplossen omdat we over de basisgegevens van het onderzoek beschikken en de observaties uit Brussel kunnen elimineren uit de dataset. In gewogen versie blijven er dan nog 739 van de 1005 waarnemingen over.

Een tweede probleem betreft het schatten van het aantal dagzakentoeeristen. Om de moeilijkheden in deze te kaderen zullen we onze werkwijze stapsgewijs toelichten.

- We elimineren alle observaties met missing values op het aantal deelnemers, de duur van het congres en het aandeel van de deelnemers dat blijft overnachten en dat niet blijft overnachten. Op die manier blijven 649 gewogen observaties over.
- We berekenen het aantal congresdeelnemers dat blijft slapen en het aantal dat niet blijft overnachten. Aan de hand van beide cijfers berekenen we de ratio tussen beide, zodat we een factor bekomen die zegt: per congresdeelnemer die overnacht zijn er X dagtoeristen. Die factor kunnen we in totaal berekenen of opgesplitst per macrobestemming. Het product 'andere steden' voegen we samen met de macrobestemming 'Vlaamse regio's'. Het resultaat is erg verscheiden per macrobestemming: voor elke MICE-verblijfstoerist in de regio's zijn er 13,11 dagzakentoeeristen; in de kunststeden (zonder Brussel) zijn dat er 5,40 en aan de kust slechts 1,40 MICE-dagzakentoeeristen per MICE-verblijfstoerist. Werken we met alle observaties samen, dan komen we tot een factor 7,00.
- Die ratio kunnen we dan in totaal of per macrobestemming toepassen op aankomstcijfers uit TIC 2008. We kennen nu het aantal aankomsten van dagzakentoeeristen. In totaal tellen we 7.500.928 aankomsten van MICE-dagzakentoeeristen. Voor de niet-MICE dagzakentoeeristen gebruiken we dezelfde factoren uit het MICE-onderzoek voor de ratio verblijfszaken/dagzaken, maar deze passen we toe op de aankomstcijfers uit TIC 2008 voor het motief 'andere beroepsdoeleinden'. Op die manier bekomen we 7.623.255 aankomsten van niet-MICE dagzakentoeeristen.
- We willen niet alleen het aantal aankomsten van dagzakentoeeristen kennen, maar het totaal aantal dagzakentoeeristen. Als een congres twee dagen duurt en een deelnemer blijft niet slapen, betekent dat immers dat hij twee keer een dagzakentoeerist is. We moeten hem dan ook tweemaal rekenen. We moeten dan wel schatten hoe lang een congresganger blijft. We voegen daarom de assumptie in dat de dagzakentoeerist de volledige duur van het congres aanwezig is, wat neerkomt op volgende verdeling:

Congres 0,5 dag	=	1 dag
Congres 1 dag	=	1 dag
Congres 2 dagen	=	2 dagen
Congres 3 dagen	=	3 dagen
Congres 3+ dagen	=	4 dagen

Op basis van het totale aantal dagzakentoeeristen en hun aankomsten in de MICE-dataset kunnen we de gemiddelde aanwezigheid op het congres berekenen. In totaal zijn dagzakentoeeristen gemiddeld 1,21 dagen aanwezig. Er zijn wel verschillen tussen de macrobestemmingen. Zo is een dagzakentoeerist het langst aanwezig op congressen in de kunststeden (1,29 dagen) en minder lang op congressen aan de kust (1,14) of in de Vlaamse regio's en de andere steden (1,12 dagen).
- Deze gemiddelde verblijfsduur kunnen we dan vermenigvuldigen met het aantal aankomsten van de niet-overnachtende deelnemers om het totaal aantal dagzakentoeeristen te kennen.

Deze verschillende stappen kunnen we zowel zetten voor de gehele populatie als voor de verschillende macrobestemmingen. In tabel 49 hieronder geven we een overzicht van de resultaten.

Tabel 49 Berekening aantal MICE-dagzakentoeeristen op basis van aankomsten MICE 2004 naar macrobestemming

	Aankomsten MICE 2004			MICE		Gemiddelde verblijfsduur dagzakentoeeristen 2004	Dagzakentoeeristen 2008
	Verblijfs-toeristen	Dag-toeristen	Factor	Aankomsten verblijfs-toeristen TIC 2008	Aankomsten dagzakentoeerisme 2008		
TOTAAL							
Niet herwogen	7.140	50.000	7,00	788.327	5.520.497	1,21	6.658.603
Herwogen	7.140	67.937	9,52	788.327	7.500.928	1,16	8.660.966
Kunststeden	4.654	25.133	5,40	292.198	1.577.957	1,29	2.039.987
Kust	658	901	1,37	49.529	67.820	1,14	77.605
Regio's + steden	1.828	23.966	13,11	446.600	5.855.151	1,12	6.543.374
TOTAAL							8.660.966

Bron: MICE-dataset 2004 ,TIC 2008, eigen bewerking.

Zoals u kan aflezen lijkt het aantal dagtoeristen op te lopen van 6,6 miljoen tot 8,6 miljoen. Reden hiervoor is dat hoewel we werken met een gewogen databestand, er een kleine afwijking in deze weging is opgetreden als gevolg van het elimineren van de congressen met missing values. De verschillen tussen de macrobestemmingen onderling verdwijnen deels in de totale factor omdat we met een gemiddelde werken. Als we beide datasets vergelijken, zien we in MICE 2004 immers een veel groter aandeel van aankomsten in de kunststeden dan in TIC 2008 (respectievelijk 65,2% tegenover 37,1%). Voor de regio's zijn er dan weer veel minder aankomsten in MICE 2004 dan in TIC 2008 (25,6% tegenover 56,7%). Dat maakt dat die groep die het overwicht heeft in de MICE-dataset (kunststeden) in grote mate bepalend is voor de totale factor, terwijl de groep die in TIC het overwicht heeft (regio's) bepalend wordt voor het totaal aantal dagtoeristen. Om in de totale populatie uiteindelijk eenzelfde cijfer te verkrijgen, moet je de aandelen van de aankomsten in de macrobestemmingen in MICE 2004 herwegen volgens hun onderlinge verdeling in TIC 2008. Als je dat doet en dan de factor berekend, kom je op een factor van 9,52. De gemiddelde verblijfsduur van de dagzakentoeerist moet je dan ook herberekenen nadat je de totale verblijfsduur per macrobestemming weegt volgens dezelfde sleutel: je bekomt een gewogen gemiddelde duur van 1,16 dagen. Het herwogen totaal aan dagzakentoeeristen is daardoor gelijk aan de som van de delen: namelijk 8.660.966.

Wanneer we dezelfde oefening maken, maar de aankomstcijfers van de niet-MICE-zakentoeeristen uit TIC 2008 opnemen, bekomen we een herwogen totaal van 8.897.691 dagzakentoeeristen vanuit het motief 'andere beroepsdoeleinden'. De detailgegevens en de berekeningen kan u hieronder in tabel 50 aflezen.

Tabel 50 Berekening aantal niet-MICE-dagzakentoeeristen op basis van aankomsten MICE 2004 naar macrobestemming

	Aankomsten MICE 2004			NIET-MICE		Gemiddelde verblijfsduur dagzakentoeeristen 2004	Dagzakentoeeristen 2008
	Verblijfs-toeristen	Dag-toeristen	Factor	Aankomsten verblijfs-toeristen TIC 2008	Aankomsten dagzakentoeerisme 2008		
TOTAAL							
Niet herwogen	7.140	50.000	7,00	859.324	6.017.675	1,21	7.258.279
Herwogen	7.140	63.341	8,87	859.324	7.623.255	1,17	8.897.691
Kunststeden	4654	25133	5,40	397.897	2.148.763	1,29	2.777.926
Kust	658	901	1,37	48.977	67.064	1,14	76.741
Regio's + steden	1828	23966	13,11	412.450	5.407.427	1,12	6.043.024
TOTAAL							8.897.691

Bron: MICE-dataset 2004 ,TIC 2008, eigen bewerking.

Het blijft natuurlijk een keuze om al dan niet te herwegen naar macrobestemmingen. Er werd gekozen voor herwogen variant, omdat hier de verschillen tussen de macrobestemmingen

helemaal worden meegenomen. Als je de totale zakelijke overnachtingen²² en het totaal aantal dagzakentoeeristen in MICE 2004 berekent, is de achterliggende logica voor de verschillen tussen de macrobestemmingen beter te begrijpen. In tabel 51 hieronder kan je de aandelen aflezen van het totaal aantal overnachtingen en het totaal aantal dagzakentoeeristen. We geven ook de gemiddelde duur van de congressen per macrobestemming mee en de gemiddelde verblijfsduur van de verblijfs- en dagzakentoeerist.

Tabel 51 Aandeel zakelijke overnachtingen en dagzakentoeeristen op basis van MICE 2004 naar macrobestemming

	Gemiddelde duur congressen	Aandeel zakelijke overnachtingen	Aandeel dagzakentoeeristen	Gemiddelde verblijfsduur verblijfs- toeristen	Gemiddelde verblijfsduur dagzakentoeeristen
TOTAAL					
Niet herwogen	1,17	22,41	77,59	2,44	1,21
Kunststeden	1,25	26,98	73,02	2,58	1,29
Kust	1,79	63,26	36,74	2,70	1,14
Regio's + steden	1,09	11,95	88,05	1,99	1,12

Bron: MICE-dataset 2004, eigen bewerking.

Als deze gegevens samen bekeken worden, kan men duidelijk zien dat er vooral dagzakentoeeristen zijn in de kunststeden, dat is aannemelijk gezien de kunststeden goed bereikbaar zijn en mensen dus makkelijker kunnen pendelen. Daarenboven duren de congressen er niet zo heel lang, gemiddeld 1,25 dagen. Aan de kust zien we dan weer een ander beeld: er worden meer overnachtingen geteld dan dagzakentoeeristen. Gezien het feit dat de kust vaak moeilijker te bereiken en verder gelegen is en gezien de congressen er langer duren (1,79 dagen) is dat niet zo vreemd. In de Vlaamse regio's en de andere steden zien we dan weer het grootste aandeel aan dagzakentoeeristen: maar liefst 88,05%. Gezien de congressen hier zelden langer dan een dag duren, is dat te begrijpen.

Een derde probleem betreft zoals gezegd het feit dat de gegevens in de MICE-studie ons geen informatie verschaffen over de herkomst van de MICE-toerist. Anders gezegd gaan we dus uit van de assumptie dat voor Belgen en buitenlanders eenzelfde ratio geldig is met betrekking tot het aantal overnachtingen voor MICE en het aantal dagzakentoeeristen. Deze ratio's werden berekend voor de hele populatie congresgangers en dat zijn zowel Belgen als buitenlanders²³. We passen deze cijfers zoals gezegd ook toe op de gehele populatie Belgen en niet-Belgen uit de TIC-cijfers.

B. Bestedingen

Wat de bestedingen betreft, werken we met de MICE-dataset van de congresgangers, maar ook hier zijn enkele problemen. In de eerste plaats zitten de Brusselse congresgangers mee in de dataset. Deze kunnen we wel op een eenvoudige manier elimineren uit de dataset. In de tweede plaats beschikken we niet over de specifieke uitgavenpatronen van dagzakentoeeristen en moeten we werken met de uitgaven door residentiële zakentoeeristen. We kunnen de populatie residentiële zakentoeeristen wel zodanig inperken dat we enkel die zakentoeeristen opnemen wiens verblijfspatroon het dichtste aansluit bij dat van dagzakentoeeristen. Uit de MICE-dataset elimineren we daarom eerst alle zakentoeeristen die van verder komen dan één van de buurlanden. Het is immers niet echt doenbaar om vanuit bijvoorbeeld Spanje voor één dag naar het Vlaamse Gewest te komen. Van de zakentoeeristen uit België en de buurlanden houden we daarnaast enkel die

²² In dat geval berekenen we in de MICE-2004 dataset niet enkel het totaal aantal dagen dat dagzakentoeeristen blijven, maar ook hoeveel nachten die zakentoeeristen blijven overnachten. Voor dit aantal overnachtingen gaan we opnieuw uit van dezelfde assumptie dan hierboven, namelijk dat de congresganger de volledige duur van het congres blijft en dus één nacht slaapt bij een congres van één dag enzovoort.

²³ Voor de volledigheid willen we toevoegen dat we wel de oefening hebben gedaan om de Belgen en de buitenlanders uit elkaar te halen, maar dit leverde onbetrouwbare cijfers op. We namen immers de onwaarschijnlijke assumptie mee dat Belgen en buitenlanders even vaak en even lang zouden overnachten in het Vlaamse Gewest en dat uitte zich in even onwaarschijnlijke resultaten waarbij er dubbel zoveel buitenlandse dan Belgische dagzakentoeeristen zouden zijn in het Vlaamse Gewest.

zakentoeeristen over die maximum 1 dag op het congres aanwezig zijn en maximum één nacht overnachten in het Vlaamse Gewest. Ze zijn dus bijna de hele tijd op het congres en hebben (net als de dagzakentoeerist) dus geen tijd om de stad in te trekken en uitgaven te doen aan musea, uitstappen en dergelijke.

We houden op die manier 91 gewogen en 178 ongewogen observaties over. Naar analogie met de berekeningen van de bestedingen door de verblijfszakentoeeristen in TSA-tabellen 1 en 2, werken we ook hier met de ongewogen variant. Van deze 178 observaties komt 86,5% uit de Benelux, 7,9% uit het Verenigd Koninkrijk, 3,4% uit Frankrijk en 2,2% uit Duitsland. Door met de ongewogen variant te werken hebben we meer observaties dan wanneer we werken met de gewogen variant.

We doen ook alle berekeningen analoog aan de berekeningen bij de verblijfszakentoeeristen in TSA-tabellen 1 en 2 (zie hierboven). Dat betekent dat we dezelfde stappen volgen (omzetten naar bedragen per persoon, naar euro,...), dat we de uitgaven in dezelfde categorieën groeperen en dat we rekening houden met de participation fee. Voor de berekening van de uitgaven aan het transport van en naar namen we enkel die uitgaven van de Vlamingen op, die we toekennen aan de gehele groep van dagzakentoeeristen²⁴. Tenslotte worden de uitgaven aan logies uiteraard buiten beschouwing gelaten.

Het resultaat van deze oefening kan in tabel 52 afgelezen worden. Een MICE-dagzakentoeerist in het Vlaamse Gewest geeft gemiddeld 118 euro uit per dag. Meer dan de helft van dit bedrag betreft de restwaarde van de participation fee, of de deelname van de congresganger in de organisatiekosten van beurs of congres. Ook de uitgaven in restaurants, café, terrasjes,... en de transportkosten heen en terug zijn elk goed voor bijna 15% van de totale uitgaven. Daarnaast wordt ook ruim 5 euro besteed aan andere uitgaven (voeding en drank in gewone winkels, andere shopping en diverse). Aan transport ter plaatse wordt een kleine 3 euro uitgegeven: dit zijn voornamelijk uitgaven aan het lokaal openbaar vervoer en aan taxi's. Ook parkeertickets en benzinekosten voor de eigen wagen worden hierin opgenomen. Echte toeristische of recreatieve uitgaven zijn er bijna niet: gemiddeld wordt 0,52 euro per dagzakentoeerist uitgegeven aan musea, theater, concerten of sightseeing (boot, bus, koets en dergelijke).

Tabel 52 Bestedingen door MICE-dagzakentoeeristen in het Vlaamse Gewest in 2004, opgesplitst naar bestedingscategorie, in euro (prijzen 2008)

VOLUME	MICE- DAGZAKENTOERISTEN			NIET- MICE-DAGZAKENTOERISTEN		
	Pp	TOTAAL	Relatief	Pp	TOTAAL	Relatief
		8.660.996			8.897.697	
RESTEDINGEN (euro)	Pp	TOTAAL	Relatief	Pp	TOTAAL	Relatief
Restaurant en café	17,78	153.955.385	15,03	6,80	60.474.890	31,67
Transport ter plekke	2,79	24.133.650	2,36	1,67	14.875.968	7,79
heen en terug	15,95	138.185.626	13,49	9,57	85.177.543	44,60
Cultuur	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Recreatie en ontspanning	0,52	4.473.862	0,44	0,31	2.757.686	1,44
Andere uitgaven: rest part. Fee	76,06	658.721.745	64,30	-	-	-
Andere uitgaven: andere	5,19	44.927.657	4,39	3,11	27.693.383	14,50
TOTAAL	118,28	1.024.397.925	100,00	21,46	190.979.470	100,00

Bron: MICE-dataset 2004 ,TIC 2008, eigen bewerking.

²⁴ We hebben echter maar drie Vlamingen die een bedrag voor transportkosten van en naar aangeven. Het gemiddelde van deze drie bedragen is een kleine 16 euro in prijzen 2008. We kunnen dit bedrag echter niet enkel toewijzen aan de Vlamingen omdat we deze aantallen niet kennen. We konden enkel schatten hoe groot de totale groep dagzakentoeeristen is. We passen dit bedrag dan ook toe op de hele groep dagzakentoeeristen en gaan er met andere woorden van uit dat elke dagzakentoeerist in Vlaanderen gemiddeld 16 euro aan vervoer uitgeeft in Vlaanderen. Voor de verblijfszakentoeeristen brachten we enkel de transportkosten van en naar van de Vlamingen in rekening omdat de verblijfszakentoeeristen uit andere regio's en landen vooral daar uitgaven zouden doen. Door de uitgaven hier aan alle dagzakentoeeristen toe te wijzen, overschatten we misschien het totale bedrag, maar aan de andere kant mogen we misschien wel verwachten dat een heel groot deel van de dagzakentoeeristen in Vlaanderen Vlamingen zijn.

Voor de bestedingen door niet-MICE-dagzakentoeeristen (toeristen met het motief 'andere beroepsdoeleinden'), werken we voor elk van de bestedingscategorieën met de verdeelsleutel 6/10 ten opzichte van de MICE-uitgaven. Daarnaast worden alle berekeningen met betrekking tot de participation fee weggelaten, wat ook maakt dat het bedrag voor de voeding nog wat lager zal liggen. De niet-MICE-dagzakentoeerist besteedt gemiddeld 21,46 euro per persoon. Bij deze groep toeristen is de grootste uitgavenpost het transport heen en terug met een bedrag van bijna 10 euro. Voor restaurant en cafébezoek geeft men een kleine 7 euro uit, voor transport ter plaatse bijna 2 euro. In de groep andere uitgaven wordt 3 euro besteed en voor cultuur, recreatie en ontspanning hebben de niet-MICE-dagzakentoeeristen slechts 0,31 euro.

Deze gemiddelden vermenigvuldigen we dan met het aantal MICE-dagzakentoeeristen om de totale bestedingen door deze groep toeristen te berekenen. Voor de niet-MICE-dagzakentoeeristen doen we hetzelfde. Op die manier komen we tot een totale besteding van ruim 1,2 miljard euro door alle dagzakentoeeristen in het Vlaamse Gewest.

2.2. Waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen

Het gebruik van eigen accommodatie voor toerisme behoort ook tot de toeristische consumptie en moet in rekening worden gebracht in TSA-tabel 4. Het RMF 2008 wijst daarbij op het feit dat de tweede verblijven deel uitmaken van de toeristische consumptie, ongeacht of ze ook werkelijk werden bezocht voor toeristische doeleinden. Dat maakt dat je dus het algemeen totaal van mogelijke verhuur in rekening moet brengen. Op die manier neem je de eigen vakanties in de tweede verblijven op, maar ook de logies bij vrienden, familie en kennissen en de directe verhuur.

De overnachtingen via immokantoren aan de kust en de directe verhuur werd reeds opgenomen in TSA-tabellen 1 en 2. Dat maakt dat in TSA-tabel 4 enkel ruimte is voor de overnachtingen in tweede verblijven, wanneer deze niet verhuurd zijn (direct of via immo). We beslisten ook om de potentiële huurwaarde van de tijd dat tweede verblijven leeg staan niet op te nemen in TSA-tabel 4. Hoewel het RMF zegt dat tweede verblijven en vakantiehuizen een vorm van toeristische consumptie zijn *'irrespective of whether the dwelling has been actually visited in the period of reference on a tourism trip or not'*, neemt bijna geen enkel land de volledige potentiële huurwaarde van deze verblijven op als toeristische consumptie. Bij het aanbod doet men dat wel²⁵. Ook in de Eurostat manuals verwijst men voor de berekening van de toeristische consumptie niet naar het opnemen van de totale potentiële huurwaarde, maar stelt men voor het aantal overnachtingen te vermenigvuldigen met een actuele huurprijs. We beslisten dan ook om de totale potentiële huurwaarde voor tweede verblijven in het Vlaamse Gewest niet op te nemen. Het berekenen van dit totaal is in de eerste plaats moeilijk, het levert dubbelstellingen op (verhuur via immokantoren en directe verhuur is reeds opgenomen) en het is ook onlogisch: in hotels staan soms kamers leeg en die potentiële huurwaarde nemen we ook niet op.

Er werd dan ook beslist te werken zoals voorgesteld in de Eurostat manuals: we berekenen de waarde van de accommodatie door het volume aan overnachtingen in tweede verblijven te vermenigvuldigen met de actuele huurprijs. Hierna komen achtereenvolgens de tweede verblijven aan de kust en in de regio's aan bod. We werken hier op dezelfde manier als bij de bestedingen van tweede verblijvers.

2.2.1. Tweede verblijven aan de kust

Zoals hierboven vermeld, werd de optie genomen om voor het volume aan overnachtingen in tweede verblijven te werken met de cijfers uit het KiTS-onderzoek van Westtoer en het onderzoek naar vaste standplaatsen op campings door Westtoer: in 2008 waren er 13.657.321 overnachtingen in klassieke tweede verblijven en 3.593.872 op de vaste standplaatsen op de kustcampings. Voor al deze overnachtingen moeten we nu op zoek naar de totale huurwaarde. We

²⁵ De tweede verblijven zitten vervat onder accommodatie in TSA-tabel 5, meer bepaald onder NACE-code 68.1 en 68.3: 'handel in eigen onroerend goed' en 'beheer en bemiddeling van onroerend goed voor een vast bedrag of op contractbasis'. Bij de bespreking van TSA-tabel 5 wordt in detail besproken welke codes we opnemen.

willen immers weten hoeveel er zou uitgegeven zijn aan logies, moesten de eigenaars zelf of de VFK's betaald hebben voor deze logies.

De prijs die volgens ons het beste de gemiddelde huurprijs van een klassiek tweede verblijf aan de kust benadert, is deze die betaald wordt door huurders aan de kust. In het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek van Toerisme Vlaanderen 2005 werd deze huurprijs berekend: de gemiddelde besteding aan logies voor een huurvakantiewoning (via immokantoren en via directe verhuur) aan de kust, is 21,09 euro per overnachting (in prijzen 2008). Als we dit bedrag dan vermenigvuldigen met de 13.657.321 overnachtingen, komen we op een totale huurwaarde van 287.977.396 euro voor het gebruik van klassieke tweede verblijven aan de kust.

Voor de vaste standplaatsen op campings wordt op analoge manier gewerkt: in 2005 gaf de bezoeker van kustcampings gemiddeld 8,53 euro uit aan logies (of 9,24 euro in prijzen 2008). Voor alle 3,5 miljoen overnachtingen samen, betekent dat een totale huurwaarde van 33.200.037 euro voor het gebruik van vaste standplaatsen op de campings aan de kust.

Bijkomend willen we de opmerking meegeven dat de investeringen in tweede verblijven of de kosten voor het onderhoud van tweede verblijven in het KiTS-onderzoek en dergelijke opgenomen worden als directe toeristische bestedingen. In het kader van de TSA worden deze echter niet opgenomen als toeristische consumptie. Het wordt wel als alternatief gezien, wanneer men geen informatie heeft over de huurprijzen van deze tweede verblijven. In dat geval gebuikt men de jaarlijkse kosten (soms op basis van surveys, soms op basis van nationale rekeningen) als benadering om de huurprijzen in te schatten. Gezien we voor de tweede verblijven aan de kust beschikken over informatie over deze investeringen, kunnen we deze wel berekenen om te zien of beide cijfers in elkaars buurt liggen. Op basis van het KiTS-onderzoek zou de totale jaarlijkse onderhoudskost voor alle tweede verblijven komen op 365 miljoen euro (4.200 euro per verblijf) in 2008; op basis van het onderzoek van WES en IDEA-consult is de totale jaarlijkse onderhoudskost 286 miljoen euro (3.453 euro per verblijf) in prijzen van 2008. De totale huurwaarde die wij berekenden op basis van de overnachtingen en de huurprijs, ligt met 289 dichtbij de waarde van WES en IDEA.

2.2.2. Tweede verblijven in de Vlaamse regio's

Omdat er zoals gezegd geen informatie beschikbaar is over tweede verblijven elders in het Vlaamse Gewest, schatten we het volume door te werken op basis van gegevens uit het WES-onderzoek Reisgedrag van de Belgen 2008. We bekwamen een ratio van 2,1 vakanties in tweede verblijven in de regio's tegenover 32,8 vakanties in tweede verblijven aan de kust. Toegepast op de volumes van Westtoer (KiTS + campings) betekent dat een totaal volume van 1.104.497 overnachtingen in tweede verblijven in de regio's. Zoals gezegd kunnen we dit volume niet opsplitsen naar logiesvorm.

Voor de uitgaven aan logies (en dus de potentiële huurwaarde) hebben we opnieuw wel twee cijfers uit het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek: de toeristen in huurwoningen geven gemiddeld 17,7 euro per persoon per nacht uit in de regio's, de toeristen op campings in de Vlaamse regio's gemiddeld 13,2 euro per persoon per nacht. Omwille van de mogelijke overschatting van het volume, werken we ook hier met de uitgaven op campings. Dat betekent dat we uitkomen op een totale huurwaarde van 14.617.151 euro voor het gebruik van tweede verblijven in de Vlaamse regio's.

2.3. 'Social transfers in kind'

Onder de zogenaamde 'social transfers in kind' worden de sociale overdrachten van de overheid verstaan. Het gaat dan om de subsidies aan bijvoorbeeld cultuur of aan het openbaar vervoer, wat maakt dat toeristen zelf maar een deel van de kosten moeten dragen. De waarde van de subsidie moet volgens het RMF ook opgenomen worden in de TSA, want deze maakt deel uit van de toeristische consumptie. Zonder de subsidies zou de toerist immers meer moeten betalen voor hetzelfde goed.

Er werd beslist om

- de subsidies voor cultuur en recreatie op te nemen voor zover ze voor toeristische doeleinden worden gebruikt;
- de specifieke subsidies van Toerisme Vlaanderen in kaart te brengen voor zover ze in deze tabel thuishoren;
- de subsidies voor sport niet mee te nemen gezien deze eerder ten goede komen aan de recreanten en minder aan de toeristen;
- de subsidies aan het openbaar vervoer in rekening te brengen a rato van hun verbruik door toeristen.

We vermelden hierbij dat we enkel de Vlaamse, federale en provinciale subsidies in kaart brengen en de subsidies door gemeenten of de Europese subsidies dus buiten beschouwing laten. Hoe we dat concreet doen, wordt voor elk van de soorten subsidies hieronder in detail besproken. In een laatste punt berekenen we de totale som van de op te nemen subsidies.

2.3.1. Subsidies voor toerisme en voor cultuur en recreatie, in zoverre ze toeristisch zijn

Wat de subsidies voor cultuur betreft, is het belangrijk om te weten dat niet alle subsidies mogen opgenomen worden. Het RMF vermeldt duidelijk dat enkel die subsidies mogen opgenomen worden waarbij de begunstigden individueel geïdentificeerd kunnen worden. Wanneer dat niet het geval is, worden de subsidies opgenomen in TSA-tabel 9, die de collectieve consumptie meet. In TSA-tabel 4 wordt dus de waarde opgenomen van: *“individual non-market services provided by governments and non-profit institutions serving households that benefit visitors and exceed the values paid by the visitors themselves: costs of museums, performing arts, short term education,...”* (RMF, p.46). Andere vormen van subsidies, waarbij de individuele gebruiker niet te onderscheiden is, zoals subsidies voor toerismepromotie, -informatie of -onderzoek horen dus niet thuis in TSA-tabel 4.

Er zijn twee manieren om het bedrag aan subsidies te meten. In de eerste plaats kunnen we op basis van de begroting, alle subsidies één voor één bekijken en er die subsidies uithalen die passen in TSA-tabel 4. In de tweede plaats is het volgens de methodologische nota's van Eurostat mogelijk om de subsidiestroom te schatten aan de hand van de gebruikstabellen van de nationale rekeningen. Hieronder wordt meer in detail besproken hoe we voor elk van deze methoden aan de slag zijn gegaan en wat het resultaat is. Eerst komt de meer eenvoudige manier op basis van de nationale rekeningen (gebruikstabellen) aan bod, nadien de meer arbeidsintensieve manier op basis van de begroting. Daarbij komt in de eerste plaats de Vlaamse begroting aan bod, waarna we ook de begrotingen van de verschillende Vlaamse provincies in detail bespreken. In een laatste punt bespreken we ten slotte welke optie we wensen te gebruiken en wat het totale bedrag is dat zal opgenomen worden in TSA-tabel 4 als subsidies voor cultuur en recreatie.

A. Gebruikstabellen IOT 2007

Volgens de methodologische nota's van Eurostat is het mogelijk om op basis van de gebruikstabellen in de nationale rekeningen na te gaan hoeveel de sociale overdrachten door de overheid en non-profitorganisaties bedragen. In de nationale rekeningen staan deze sectoren immers opgelijst als de institutionele sectoren onder code S13 (overheid) en S15 (instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van huishoudens). Daarnaast wordt in de kolommen van de gebruikstabel voor elk van deze sectoren de individuele consumptieve bestedingen (code P31) opgenomen per product. De producten staan dus in de rijen en we selecteren die rijen (of IO-codes) die volgens het RMF instaan voor de toeristische producten binnen de categorie diensten van culturele en recreatiebedrijven (zie verder bij de bespreking van TSA-tabel 5). Voor elk van die IO-codes moeten we dus niet de volledige waarde aan sociale overdrachten of subsidies opnemen, maar enkel die die de toeristen ten goede komen.

In de gebruikstabel van de IO 2007 werden slechts in twee van de IO-codes, die we als diensten van culturele en recreatiebedrijven opnemen in de TSA, ook daadwerkelijk subsidies opgetekend. Het betreft de codes 92B05 en 92C05. Dit zijn de codes die de diensten groeperen die niet door de markt worden aangeboden (dus door publieke instellingen). Voor elk van die codes werd aan de hand van de gedetailleerde CPC-codes nagegaan welke producten als toeristisch kunnen worden

beschouwd (aan de hand van RMF) en deze werden op basis van de RSZ-statistiek afgezonderd van de andere producten²⁶.

Tabel 53 Sociale overdrachten cultuur en recreatie – regionale gebruikstabel 2007, in euro (prijzen 2008)

IO 2007-code	CPA en NACE 2003-code	Beschrijving	Individuele bestedingen overheid	Individuele bestedingen non-profit	Aandeel toerisme	TOTAAL OP TE NEMEN BEDRAG
92B05	92.3 (partim)	Overig amusement, niet markt	121.653.106	0	98,59%	119.933.837
		Bibliotheken, openbare archieven, musea en andere culturele diensten, niet markt				
92C05	92.5 (partim)		363.741.672	84.523.249	34,78%	155.914.258
						275.848.094

Bron: IOT 2007, eigen bewerking.

Op die manier werd een toeristisch aandeel van beide IO-codes bepaald, waarna het totaal op te nemen bedrag werd berekend.

- Voor de groep producten ‘overig amusement, niet markt’ wordt 98,6% van de producten als toeristisch beschouwd, wat maakt dat we 98,6% van de 121,6 miljoen euro aan bestedingen door de non-profit of bijna 120 miljoen euro opnemen in TSA-tabel 4. Wat hier wegvalt, zijn de overige ondersteunende activiteiten voor uitvoerende kunsten.
- Voor de groep ‘Bibliotheken, openbare archieven, musea en andere culturele diensten, niet markt’ of 92C5, nemen we slechts 34,78% van de overdrachten op. Dit omdat alle subsidies aan bibliotheken en archieven niet als toeristische subsidies worden aanzien en we deze producten dus afsplitsen aan de hand van de RSZ-statistiek. Deze 34,78% levert wel een totaal bedrag van bijna 156 miljoen euro op die we opnemen in TSA-tabel 4.

Als we de overdrachten voor sport niet meenemen, maar enkel de subsidies aan de ‘toeristische’ componenten van cultuur en recreatie optellen, dan komen we tot een totaal van bijna 276 miljoen euro in 2007 (prijzen 2008). We hebben op deze manier een beeld gekregen van de totale waarde van de sociale overdrachten door de overheid ten behoeve van het toerisme. Deze manier van werken geeft ons echter weinig inzicht in de details van de overdrachten en daarenboven gaat het om schattingen, gezien de manier waarop de regionale input-outputtabellen werden opgesteld. Het lijkt ons dan ook aangewezen ook de tweede manier van berekenen van sociale overdrachten, met name op basis van de boekhouding, in detail uit te werken.

B. Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Om de Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie in beeld te brengen, worden drie bronnen gebruikt: de Vlaamse begroting, het Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven en het Jaarverslag van Toerisme Vlaanderen. Deze drie bronnen worden hierna uitgebreid toegelicht. Eerst wordt wat toelichting gegeven bij de gebruikte methode.

Het werken vanuit de Vlaamse begroting 2008, het FFEU 2008 en het Jaarverslag van Toerisme Vlaanderen 2008 is een arbeidsintensieve bezigheid, waarbij alle begrotingsposten werden overlopen en die posten worden geselecteerd die de individueel te onderscheiden toerist ten goede komen. Voor elk van deze posten werd dan in de drie begrotingscontroles gekeken of het bedrag voor de subsidie al dan niet werd aangepast. Hoewel het niet altijd eenduidig vast te stellen is of een subsidie al dan niet meegenomen dient te worden, zijn we vertrokken van de meest maximalistische optie. Dit wil zeggen dat we subsidies waarover we twijfelden in eerste instantie werden opgenomen.

²⁶ Deze berekeningen werden gemaakt op basis van de RSZ-gegevens van 31 juni 2007 in NACE 2008. Reden hiervoor is dat we in de RSZ-cijfers van 30 juni 2007 die zijn opgesteld in NACE 2003, geen onderscheid maken tussen de publieke en private sector.

Tijdens opeenvolgende bijeenkomsten van de Stuurgroep en het begeleidingscomité werd dan beslist welke subsidies we al dan niet opnemen. Er werd daarbij steeds uitgegaan van het principe dat de individuele begunstigde van de subsidie te onderscheiden moest zijn en dat de subsidie ten goede moest komen van toeristen. Concreet betekent dit dat bij subsidies aan koepels steeds in jaarverslagen werd nagegaan of en aan wie de subsidies werden doorgestort alvorens te beslissen of de subsidies werden opgenomen. Daarenboven werd de hoofdfunctie van vele vzw's en andere organisaties nagegaan, zodat de subsidies aan bijvoorbeeld vzw's belast met vooral promotionele taken niet werden opgenomen. Hoewel we dus in vele jaarverslagen de details kunnen aflezen, nemen we in de TSA toch de cijfers uit de begroting op. De cijfers in de jaarverslagen verschillen immers vaak een beetje van de begrote cijfers, maar omdat we niet voor alle posten over informatie beschikken met betrekking tot de werkelijke bestede middelen, nemen we de cijfers uit de begroting op. Tijdens deze vergaderingen werd ook beslist om investeringssubsidies principieel mee te nemen. Zonder dit soort subsidies zouden bepaalde toeristische goederen immers niet bestaan of zou de kostprijs voor de toerist hoger zijn.

Naast beslissen welke posten we al dan niet opnemen, moeten we ook kijken naar de verschillende kredieten die in de begroting zijn opgenomen en welke we daar al dan niet van opnemen. Om hier inzicht in te krijgen is het belangrijk de drie stappen in de uitgavencyclus te kennen. In de eerste plaats moet een uitgave worden vastgelegd, dit betekent dat een bedrag als het ware wordt gereserveerd voor deze uitgave. In de tweede plaats zal de uitgave vereffend moeten worden, wat inhoudt dat er wordt vastgesteld of het bedrag van de uitgave werkelijk, regelmatig en wettelijk werd bekomen. Ten slotte dient de uitgave te worden geordonneerd, dit betekent dat het betalingsmandaat en het definitieve betalingsbevel wordt gegeven. Er zijn vijf kredieten die staan opgesomd in de begrotingen en die elk een ander karakter hebben, dat veel te maken heeft met de fase in de uitgavencyclus waarin een uitgave zich bevindt. Drie kredieten nemen we op, twee niet.

- De kredieten die we wel opnemen zijn
 - de niet-gesplitste kredieten (NGK): die kredieten die zowel de vastlegging, de ordonnanciering als de uitgave dekken die binnen één jaar worden gedaan. Deze niet-gesplitste kredieten zijn de meest eenvoudige en worden dan ook het meeste gebruikt in de begroting.
 - de gesplitste ordonnancieringskredieten (GOK): die kredieten die over meer dan één jaar gesplitst worden en waarbij het maximumbedrag aangegeven wordt dat eventueel mag worden geordonnanceerd om verbintenissen aangegaan in het vorige jaar of huidige jaar aan te zuiveren.
 - de variabele kredieten (VRK): die kredieten die kunnen variëren in functie van de aangerekende toegewezen ontvangsten.
- De kredieten die we niet opnemen zijn
 - de gesplitste vastleggingskredieten (GVK): die kredieten die over meer dan één jaar gesplitst worden en het bedrag aangeven van uitgaven voor verbintenissen die nog tijdens het jaar kunnen worden aangegaan. Ze zullen dus niet werkelijk uitgegeven worden tijdens dat jaar, maar enkel vastgelegd en dat is meteen de reden waarom ze niet opgenomen worden.
 - de vastleggingsmachtigingen (MAC): die kredieten die enkel de machtiging geven om in de toekomst uitgaven aan te gaan. Voor de uitbetalingen die uit deze machtigingen zullen voortvloeien, dienen in latere begrotingen kredieten opgenomen te worden. Ze worden in het begrotingsjaar dus niet uitgegeven en worden daarom niet mee opgenomen.

i. Vlaamse begroting

De verschillende bedragen op de verschillende kredieten zullen hieronder in tabellen 54 tot en met 57 mee opgenomen worden, voor die begrotingsposten die we mee opnemen als toeristische subsidies die passen in TSA-tabel 4. We bespreken de posten en de bedragen hierna één voor één, gestructureerd volgens departement. Om de orde van grootte van de subsidies die we opnemen te kaderen, geven we ook telkens aan hoe groot het bedrag is dat we opnemen in relatie tot de totale begrote uitgaven in het departement en binnen het bepaalde programma van dat departement. Ten slotte wordt ook in grote lijnen aangegeven welke subsidies we niet opnemen en waarom.

- Voor het departement Internationaal Vlaanderen (IV) zijn de subsidies aan de KMDA (Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen) opgenomen en ingeschreven onder het programma toerisme, aangezien de individuele bezoeker van de Zoo door deze subsidies een lager bedrag aan inkom moet betalen dan de werkelijke kost. De opgenomen subsidie van ruim 3 miljoen euro is goed voor 4,6% van de begroting van het programma toerisme en 1,9% van de begroting van het hele departement. Subsidies die niet zijn opgenomen, zijn bijvoorbeeld die voor investeringen in kusttoerisme, ter ondersteuning aan het kunststedenactieplan en de dotatie aan Toerisme Vlaanderen, gezien de individuele begunstigde van de subsidie niet te onderscheiden is. Later zal een deel van deze subsidies alsnog in beeld komen bij de specifieke toerismesubsidies en eventueel opgenomen worden als we meer informatie hebben over de begunstigden van deze subsidies.

Tabel 54 Opgenomen kredieten van het departement IV in 2008 (in euro)

VLAAMSE BEGROTING 2008 (na derde controle): IV	NGK	GOK	VRK
Subsidie aan de KMDA (Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen)	2.450.000		
Bijdrage in de financiering van aankopen en voor werken die bijdragen tot de ontwikkeling van de toeristische uitrusting van de VZW KMDA		679.000	
ALGEMEEN TOTAAL		3.129.000	

- Voor het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) is een hele reeks subsidies opgenomen. In totaal wordt voor 185 miljoen euro aan subsidies opgenomen, goed voor 19,3% van de uitgaven van het departement (zie tabel 55).
 - De eerste drie posten (dotatie aan fonds infrastructuur, aan de Singel en aan het MAS) werden geboekt onder het programma algemeen en nemen 34% van de begroting voor dit programma en 3% van de totale begroting van het departement op. Omdat de eerste post de dotatie aan het FoCi nogal algemeen was (en er een bedrag van meer dan 17 miljoen euro werd ingeschreven), werd detailinformatie opgevraagd bij het departement CJSM. Uit een lijst met de verschillende projecten²⁷ die subsidies kregen, werden de subsidies opgenomen van 18 projecten, goed voor ruim 10 miljoen euro. Het betreft in deze dus wel de uitbetaalde en niet de begrote bedragen, omdat we niet over andere detailinformatie met betrekking tot de begrote middelen beschikken. De grootste bedragen vonden we voor de Singel in Antwerpen (2,5 miljoen euro), De Hoge Rielen (1,6 miljoen euro), het museumdepot Leuven (1,5 miljoen euro), de Capitole in Gent (1,5 miljoen euro) en de Vlaamse Opera (1 miljoen euro). Van 16 projecten werden de subsidies niet opgenomen omdat het om instellingen in het Brusselse Gewest ging (AB, Kaaitheater, ...) of omdat het niet om een toeristisch project ging, maar eerder om ondersteuning van kunstenaars of om vormingsinstellingen.
 - De volgende post, subsidies in het kader van het circusbeleid, staat onder het programma sociaal-cultureel werk voor volwassenen en neemt 0,6% van de begroting voor dit programma en 0,1% van de totale begroting van het departement op. In het jaarverslag van het agentschap Sociaal-Cultureel Werk kan precies worden nagegaan welke circussen een subsidie ontvingen. In eerste instantie werd ook gedacht om de subsidies aan organisaties van amateurkunsten mee op te nemen. Uit het jaarverslag van hetzelfde agentschap bleek echter dat de begunstigden eerder organisaties zijn die hun aangesloten leden moeten begeleiden en dat de

²⁷ Uit de subsidielijst van het FoCi werden de subsidies weerhouden van 18 projecten: De Hoge Rielen, De Singel Antwerpen, De Voerpoort, Destelheide, Felix De Boeck museum, Kasteel Gaasbeek, KMSK Antwerpen, Uitleendienst Machelen, Vertmanshuis Voeren, De Vooruit Gent, De Spiegel, Victorianieuwpoort Campo Gent, Vlopera, Beeldenproject provincie Limburg, Museumdepot Leuven, VZW Het Depot, Klooster Zwartzusters Lier, Capitole Gent. De 16 projecten waarvan de subsidies niet werden opgenomen zijn: Ancien Belgique, Blindenbibliotheek Laken, De Brakke Grond, Gallaitstraat Schaarbeek, Kaaitheater Brussel, Masereelcentrum, Paviljoen Venetië, Zinnema, Vlaams Nederlands Huis, VZW Troubleun, De Vaartkapoen, Studio Noise Gate, Vlaams Centrum Circuskunsten, H&L, Les Ballets C de la B, Museumplein Stad Gent.

subsidie dus niet ten goede komt van de individuele toerist. Vandaar dat werd beslist deze subsidies niet op te nemen in het kader van de TSA.

Tabel 55 Opgenomen kredieten van het departement CJSJ in 2008 (in euro)

VLAAMSE BEGROTING 2008 (na derde controle): CJSJ	NGK	GOK	VRK
Dotatie aan het fonds culturele infrastructuur (19 van 33 projecten → uitbetaald bedrag)	10.491.975		
Investeringsbijdrage aan de nieuwbouw van het internationaal kunsten centrum De Singel		7.022.000	
Investeringssubsidie aan de stad Antwerpen of aan de bouwheer van het MAS (Museum Aan de Stroom)		11.025.000	
Subsidies in het kader van het circusbeleid	1.000.000		
Subsidies aan en ten gunste van musea, samenwerkingsverbanden van musea en initiatieven ter versterking van de basisfuncties van musea	7.500.000		
Subsidies aan projecten van cultureel erfgoed	2.328.000		
Subsidies voor erfgoedconvenants	4.540.000		
Verwerving van kunstwerken en cultuurobjecten voor de collectie Vlaanderen	2.456.000		
Subsidies voor de organisatie van de erfgoeddag	251.000		
Subsidies aan VZW De Singel - gemeenschappelijk beheer	1.345.000		
Subsidies aan het centrum van de Vlaamse strip	120.000		
Subsidies aan VZW Bedevaart naar de graven van de IJzer	200.000		
Subsidies met het oog op toegang tot musea voor 1 euro	811.000		
Subsidie aan VZW de Rand - werking van het museum Felix De Boeck	102.000		
Subsidies aan kunstorganisaties - geheel van de werking	79.111.000		
Subsidies aan kunstorganisaties voor hun projecten	2.650.000		
Subsidies aan de kunstinstellingen	24.216.000		
Subsidie aan de dienst met afzonderlijk beheer "Kasteel domein van Gaasbeek"	565.000		
Subsidie aan de dienst met afzonderlijk beheer KMSKA (Koninklijk museum voor Schone Kunsten Antwerpen)	2.862.000		
Subsidie aan de dienst met afzonderlijk beheer "landcommanderij Alden Biesen"	280.000		
Dotatie Vlaamse Opera	11.707.000		
Dotatie Vlaamse Opera gefinancierd in uitvoering van de financieringswet	3.000.000		
Dotatie aan de Vlaamse opera vzw	2.152.000		
Subsidies aan het investeringsfonds van de vzw ballet van Vlaanderen	1.285.000		
Subsidie aan de VZW MUHKA (Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen)	3.693.000		
Subsidie aan VZW MUHKA - bijdrage investeringsfonds met het oog op onderhouds- en infrastructuurwerken	1.523.000		
Subsidies aan jeugdherbergen, jeugdkampeer- en jeugdvormingscentra	2.217.000		
Subsidie voor de VZW algemene dienst voor jeugdtoerisme	2.257.000		
	TOTAAL	168.662.975	18.047.000
	ALGEMEEN TOTAAL		186.709.975

→ De grootste groep posten (alle subsidies aan musea, vzw's) valt onder het programma kunsten en erfgoed. In dit programma nemen we maar liefst 77% op van de begrote uitgaven, goed voor 15,8% van de totale begroting van het departement. Ook hier kunnen de details over de begunstigden opgezocht worden in het jaarverslag 'Kunsten en Erfgoed':

- Bij de subsidies uit het erfgoeddecreet nemen we de werkings- en projectsubsidies aan erkende musea en subsidies voor projecten van erfgoed op. De subsidies voor de erfgoedconvenants met de gemeenten zijn extra toegevoegd tegenover vorige keer. Daarnaast werden ook de middelen tot aankoop van kunstwerken en cultuurobjecten opgenomen.
- Verder is er een groep niet-gereguleerde subsidies opgenomen, zoals voor de organisatie van de erfgoeddag, de beheerssubsidie aan de Singel, de subsidie aan het centrum voor de Vlaamse Strip, deze aan de VZW Bedevaart naar de graven van de IJzer en middelen ter uitvoering van het project museum voor 1 euro.
- Bij de subsidies op basis van het kunstendecreet gaat het concreet om werkings- en projectsubsidies aan organisaties met betrekking tot architectuur

en vormgeving, audiovisuele kunst, beeldende kunst, dans, muziektheater, theater en festivals. Daarnaast is er ook werkings- en projectsubsidie voor de kunstencentra en werkplaatsen. Ook de subsidies aan drie buitendiensten worden opgenomen: aan het Kasteel van Gaasbeek, het KMSK en de landcommanderij Alden Biesen.

- Tenslotte nemen we de subsidies op aan enkele van de grote cultuurinstellingen van de Vlaamse Gemeenschap. Het betreft de subsidies aan de Vlaamse Opera, het Ballet van Vlaanderen en het MUHKA.
- De laatste twee posten komen allemaal uit het programma Jeugd en zijn goed voor 7% van de uitgaven van dit programma of 0,5 % van het departement. In het jaarverslag van het agentschap Sociaal-Cultureel Werk kan afgelezen worden welke jeugdherbergen, jeugdkampeer- en jeugdvormingscentra subsidies ontvingen. In het jaarverslag konden we ook lezen dat de VZW Vlaamse Jeugdherbergcentrale en de VZW Centrum voor Jeugdtoerisme eerder ondersteunende taken hebben, zodat we hun subsidies niet moesten opnemen (wat we in een eerder rapport wel deden). Daarenboven stelden we vast dat de subsidies aan de VZW Algemene dienst voor jeugdtoerisme wel onder de TSA-voorwaarden vallen en we deze subsidie dus extra opnemen tegenover de vorige editie. Deze VZW beheert en exploiteert immers de jeugdcentra Destelheide in Dworp en Hoge Rielen in Lichtaart. Tot eind 2008 stond deze VZW ook in voor de uitleendienst van kampeermateriaal in Machelen.

Wat niet is opgenomen aan subsidies uit het departement zijn alle subsidies die te maken hebben met bibliotheken en lezen, omdat dit niet als een toeristisch product wordt beschouwd door het RMF. Ook wat te maken heeft met promotie, informatie of onderzoek wordt niet opgenomen omdat de individuele begunstigde niet te onderscheiden is. Daarenboven werden subsidies aan kunstenaars of voor de creatie van kunstwerken niet opgenomen, gezien dit niet rechtstreeks ten goede komt aan de toerist. Uit de programma's Sport en Media werden geen subsidies opgenomen.

- Ook binnen het departement Ruimtelijke ordening, Woonbeleid en Onroerend erfgoed (RWO) zijn een aantal subsidies uitbetaald die passen binnen het kader van TSA-tabel 4. Ze vallen allemaal binnen het programma Onroerend erfgoed en zijn met 44 miljoen euro goed voor 59,1% van de uitgaven in dat programma of 7,3% van de begrote uitgaven in het departement.

Tabel 56 Opgenomen kredieten van het departement RWO in 2008 (in euro)

VLAAMSE BEGROTING 2008 (na derde controle): RWO	NGK	GOK	VRK
Subsidie voor herstelling en onderhoud van het IJzermonument en het omliggende domein in Diksmuide	99.000		
Onderhoudsenveloppesysteem De Vooruit in Gent	200.000		
Aandeel van het Vlaamse Gewest in de kosten van de werkzaamheden aan de beschermde KMDA		965.000	
Subsidie aan VZW Erfgoed Vlaanderen	1.201.000		
Subsidie voor de jaarlijkse monumentenprijs	25.000		
Aankoop van beschermde monumenten, kosten voor onteigening van beschermde monumenten die gevaat lopen voor verval en kosten voor renovatie en restauratie van beschermde monumenten van het Vlaamse Gewest of de Vlaamse Gemeenschap	1.010.000		
Aandeel Vlaams Gewest in de toekenning van een restauratiepremie - openbare sector		12.464.000	
Aandeel Vlaams Gewest in de toekenning van een restauratiepremie - sector eredienssten		25.856.000	
Aandeel Vlaams Gewest in de kosten voor de opmaak van beheersplannen in beschermde landschappen - openbare sector		89.000	
Aandeel Vlaams Gewest in de toekenning van een beheerspremie voor beschermde landschappen - openbare sector		170.000	
Aandeel Vlaams Gewest in de onderhoudspremie voor beschermde monumenten - openbare sector		1.908.000	
Restauratiepremie voor projecten van bijzonder strategisch belang - publieke sector		83.000	
TOTAAL	2.535.000	41.535.000	
ALGEMEEN TOTAAL		44.070.000	

- Het betreft in de eerste plaats de subsidies voor herstellingen en onderhoud van het IJzermonument, de Vooruit en de KMDA. Daarnaast wordt ook de subsidie aan de VZW Erfgoed Vlaanderen en deze voor de jaarlijkse monumentenprijs opgenomen. Ook de middelen voor aankoop en restauratie van beschermde monumenten worden in rekening gebracht. Verder tellen we ook het aandeel van het Vlaamse Gewest in de toekenning van restauratiepremies in de openbare sector en de sector erediensten mee. Ook de restauratiepremie voor projecten van bijzonder strategisch belang uit de publieke sector wordt opgenomen. In de openbare sector wordt daarnaast ook het aandeel van het Vlaamse Gewest in de kosten voor de opmaak van beheersplannen en de toekenning van een beheerspremie voor beschermde landschappen mee opgenomen. Ook het aandeel van het Vlaamse Gewest in de onderhoudspremie van beschermde monumenten in de openbare sector werd meegenomen.
- Uit dit programma werd ongeveer de helft niet opgenomen, het betreft verder onder andere de werkingskosten van het departement, de subsidies aan regionale landschappen (geen individuele bezoeker te onderscheiden) of aan het IVA Onroerend Erfgoed (vooral onderzoek). Ook de beheers-, onderhouds- en restauratiepremie van beschermde monumenten en landschappen uit de privésector werden niet weerhouden, gezien het voor elk van deze bezienswaardigheden niet zeker is dat ze publiek toegankelijk zijn en we er niet vanuit kunnen gaan dat ze ten goede komen van individueel te onderscheiden toerist. Ook de subsidies aan de VZW monumentenwacht en aan de vrijwilligersverenigingen voor educatieve en sensibiliseringsprojecten vielen uit de tabel weg omdat ze niet ten goede komen aan de toeristen zelf.

Alle subsidies uit de Vlaamse begroting 2008 (na de derde begrotingscontrole) in acht genomen, komen we tot een totaal van 233.908.975 euro aan subsidies die we willen opnemen in TSA-tabel 4. Het gaat allemaal om subsidies die ten goede komen aan de toeristen en waarbij de individuele begunstigde (soms na enkele stappen) te onderscheiden is. Het is niet verwonderlijk dat er vooral middelen uit het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media worden opgenomen.

Tabel 57 Opgenomen kredieten uit de Vlaamse begroting in 2008 (in euro)

VLAAMSE BEGROTING 2008 - overzicht	
Internationaal Vlaanderen	3.129.000
Cultuur, Jeugd, Sport en Media	186.709.975
Ruimtelijke ordening, Woonbeleid en Onroerend erfgoed	44.070.000
ALGEMEEN TOTAAL	233.908.975

ii. Subsidies door Toerisme Vlaanderen

Een volgende groep subsidies die in rekening dient gebracht te worden, zijn de subsidies door Toerisme Vlaanderen. We moeten hierbij wel waakzaam zijn dat bepaalde subsidies niet dubbel worden geteld. Daarenboven is het zo dat we enkel die gelden in rekening mogen brengen waarbij de individuele begunstigde toerist te onderscheiden is.

Op basis van het Jaarverslag 2008 van Toerisme Vlaanderen, overlopen we dan ook de verschillende subsidies die werden uitgereikt en koppelen er de twee bovenstaande opmerkingen aan, alvorens te beslissen of we het subsidiebedrag al dan niet opnemen in TSA-tabel 4. Eerst komen de subsidies voor de toeristische-recreatieve projecten aan bod, daarna deze in verband met Toerisme voor Allen²⁸. In een derde punt komen de investeringen door Toerisme Vlaanderen aan bod. In een laatste deel bespreken we kort het totaalbedrag aan subsidies door Toerisme Vlaanderen die worden opgenomen.

²⁸ De hoofdstukken die we niet bespreken omdat er geen subsidies worden uitgereikt of de subsidies sowieso niet vallen onder TSA-tabel 4, zijn de hoofdstukken bezoekersonthaal, tewerkstellingsprojecten, steunpunt vakantieparticipatie, patrimonium Toerisme Vlaanderen en toegankelijkheid voor personen met een handicap.

De toeristisch-recreatieve projecten worden in het jaarverslag besproken in vier groepen. Eerst komen de specifieke toeristisch-recreatieve projecten aan bod, daarna is er ruimte voor de subsidies aan de provinciale diensten. In een derde punt wordt ingegaan op de subsidies aan de KMDA en in een laatste deel worden de subsidies in het kader van het kustactieplan onder de loep genomen.

- De subsidies aan specifieke toeristisch-recreatieve projecten worden hierna besproken in zeven groepen. Voor dubbeltellingen hoeven we hier niet te vrezen, gezien de subsidies door Toerisme Vlaanderen betaald worden en de dotatie door de Vlaamse overheid aan Toerisme Vlaanderen eerder niet is opgenomen. Per groep subsidies wordt besproken welke delen we opnemen en waarom:
 - Fietsen en wandelen: we nemen alle subsidies op, goed voor een totaal van 824.000 euro voor de uitbouw van verschillende fiets- en wandelroutes en fiets- en wandelnetwerken.
 - Bezoekersonthaal, infokantoren, streek -en thematische bezoekerscentra: we nemen enkel de subsidies op aan de bezoekerscentra gezien hier de individuele gebruikers te onderscheiden zijn. Het gaat in totaal om 1.184.200 euro, met daarin vooral grote bedragen voor de 'fascinerende microkosmos' in Zutendaal (300.000 euro), voor het bezoekerscentrum Ambachtelijke lambiekbieren in Beersel (364.000 euro) en voor het Museum of History in Brugge (388.000 euro).
 - Informatiedragers: we nemen niets op, want het is een informatiefunctie voor iedereen waar de individuele gebruiker niet te onderscheiden is.
 - Toeristische ontsluiting van erfgoed: we nemen alles op, in totaal gaat het om 1.869.300 euro. Duurste project in deze is de ontsluiting van de Sint-Romboutstoren in Mechelen (962.700 euro).
 - Inrichting van openbaar domein: we nemen alles op, namelijk 300.000 euro voor het Donkoeverpark in Berlare. Hier is wel enige twijfel, gezien de individuele bezoeker van een openbaar domein moeilijker te onderscheiden is dan een bezoeker van een recreatiedomein, monument en dergelijke.
 - Kindvriendelijke recreatiedomeinen: we nemen alles op, het gaat om drie projecten voor een totaal van 174.000 euro.
 - Watertoerisme en recreatie: we nemen alles op, met een totaal van 312.000 euro (302.000 euro gaat naar de uitbreiding van de toevaarthaven in Mol).

In totaal stellen we dus voor om een bedrag van 4.751.500 euro op te nemen voor toeristisch-recreatieve projecten. Dat is ongeveer 72% van de totale subsidies door Toerisme Vlaanderen aan toeristisch-recreatieve projecten.

- De subsidies aan de provinciale diensten worden niet in aanmerking genomen, gezien deze specifiek zijn bestemd voor toeristische propaganda, wat expliciet niet thuishoort in TSA-tabel 4.
- De subsidies aan de KMDA (Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen) die in het Jaarverslag van Toerisme Vlaanderen wordt vermeld, nemen we niet op, gezien we deze subsidie reeds in rekening brachten in de algemene subsidiëring door het departement Internationaal Vlaanderen.
- De subsidies voor het Kustactieplan werden expliciet niet mee opgenomen in de subsidies van het departement Internationaal Vlaanderen, omdat de individuele gebruikers er niet te onderscheiden vielen. In het Jaarverslag van Toerisme Vlaanderen, worden deze subsidies echter verdeeld over 12 projecten, waar de individuele begunstigden meestal wel te onderscheiden zijn. We zeggen meestal omdat er toch over een groot deel van de projecten twijfel heerst in het al dan niet opnemen van de subsidies:

- De projecten die we opnemen: 'Coast Music Festival (169.400 euro), het bezoekersgebouw in het Zwin (50.000 euro), kustmountenbikenetwerk (63.225 euro) en Groene Halte Kust (50.000 euro). Bij de eerste twee projecten zijn de individuele begunstigen heel duidelijk te onderscheiden, de laatste twee projecten zijn wandel- en fietsprojecten en die nemen we naar analogie met de hierboven genomen keuzes op. Verder nemen we ook de subsidies aan de 'Groene 62' (499.721 euro) en aan de 'Oudlandpolder (443.205 euro) mee op. Dit zijn twee grote wandel- en fietsnetwerkprojecten die naast hun specifiek karakter ook een meer algemene opwaardering van het landschap inhouden. We zien hier hetzelfde probleem als datgene wat we beschreven bij het beheer van beschermde landschappen: de individuele begunstigde van de subsidies is niet steeds te onderscheiden, gezien meer mensen dan de fietsers en wandelaars van deze opwaardering gebruik maken. Toch opteren we ervoor om deze subsidies op te nemen.
- Projecten die we niet opnemen: 'Ecobrug' in Bredene, de toegankelijkheidsprojecten voor de RECA-zaken op de zeedijk en de toegankelijkheid van het strand, de subsidies voor de imagoverbeterende basisinfrastructuur, de subsidies voor de kwaliteitsverhoging van huurvakantiewoningen en de subsidies voor de VZW Save Askoy II.

Het gaat in de eerste plaats om de Ecobrug in Bredene. Deze brug is op zich een project dat zeker in aanmerking komt omwille van zijn toeristische waarde²⁹, maar omdat de subsidies uitgekeerd in het kader van het kustactieplan bedoeld zijn voor het maken van een haalbaarheidsstudie over dit project, mogen de middelen niet worden opgenomen in TSA-tabel 4. Het tweede project betreft de doorlichting van de toegankelijkheid van de RECA-zaken en gezien het om een subsidie voor onderzoek gaat, mag deze niet in TSA-tabel 4 worden opgenomen. Het derde project met betrekking tot de toegankelijkheid van het strand (zon, zee, zorgeloos...) wil een ketting van toegankelijkheid creëren van de aankomstplaats tot aan de waterlijn door voldoende parkeerplaatsen, bewegwijzering, verharde paden op het strand enzovoort te voorzien. De subsidies komen dus de individueel te onderscheiden toeristen ten goede, maar men kan niet zeggen dat deze subsidies maken dat een toerist minder moet betalen voor eenzelfde goed of dat dat goed niet zou bestaan zonder deze subsidies. Het vierde project betreft de subsidies voor de imagoverbeterende basisinfrastructuur. Deze subsidies werden overgemaakt aan Westtoer die ze nadien doorstortte aan de gemeente De Panne omdat het specifieke project de nieuwbouw betrof van de Side Shore Surfers. Gezien deze vereniging toch eerder de sportieve recreanten³⁰ ten goede komt en minder de toeristen, stellen we voor de subsidies niet op te nemen. Het vijfde project behelst de subsidies in het kader van de kwaliteitsverhoging van huurvakantiewoningen. De subsidies in dit kader worden aan de CIB Kust gestort en het project wil vooral via sensibilisering en opleiding de kwaliteit van de dienstverlening in toeristische verhuurkantoren verbeteren. Gezien dit dus opleiding en informatie betreft, passen de subsidies expliciet niet in het kader van de TSA voor het Vlaamse Gewest.

In totaal stellen we dus voor om 1.275.551 euro aan subsidies uit het Kustactieplan op te nemen. Dat komt neer op ongeveer 61% van de totale subsidies van de Vlaamse overheid aan het Kustactieplan.

Nemen we alle subsidies samen die we hierboven in aanmerking lieten komen als subsidies voor recreatieve projectondersteuning, dan bekommen we een totaalbedrag van 6.027.051 euro.

Een tweede groep subsidies betreft deze in het kader van 'Toerisme voor Allen': Vlaanderen erkent ook bepaalde verblijven met een sociaal karakter die voldoen aan bepaalde kwaliteitsvoorwaarden.

²⁹ De brug is één van de groene vingers die, overheen de drukke Koninklijke Baan, Bredene terug moet linken met het duinengebied en de kust. De recreatieve enclave in Bredene (campings, park Paelsteenveld) en het Staf Versluyscentrum (congrescentrum), krijgen op die manier een mooie toegangszone naar het strand.

³⁰ Volgens hun website draait de club volledig op zijn leden-vrijwilligers. Ze zijn in de zomer dagelijks en buiten de zomer in het weekend open en baten ook een bar uit.

Dit vanuit het oogpunt dat ze zoveel mogelijk mensen een kans wil bieden om met vakantie te gaan (Toerisme voor Allen). De verblijven die erkend zijn, kunnen een subsidie aanvragen wanneer ze aanpassingswerken uitvoeren aan hun gebouwen of wanneer ze vakanties organiseren voor mensen die in armoede leven.

Voor de subsidies in het kader van Toerisme voor Allen moeten we wel opnieuw waakzaam zijn voor dubbelstellingen en moeten we in het achterhoofd houden dat veel van de gesubsidieerde verblijven niet louter door toeristen worden gebruikt.

- Wat het dubbeltellen betreft, denken we dat we niets dubbel tellen, gezien Toerisme Vlaanderen deze subsidies vanuit hun eigen dotatie betaalt en we deze dotatie niet eerder hebben opgenomen. We hebben bij het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media ook een post 'subsidies aan jeugdherbergen, jeugdkampeer- en jeugdvormingscentra' opgenomen, maar we gaan ervan uit dat dit subsidies zijn aan andere instellingen dan deze die gesubsidieerd worden op basis van hun erkenning voor Toerisme voor Allen.
- Wat het toeristisch karakter betreft van de verblijven die een subsidie ontvangen, zien we in de lijst twee grote groepen verblijven staan:
 - Grotere vakantieverblijven die doorheen het hele jaar kunnen worden gehuurd door scholen, grote groepen jongeren en volwassenen, families of bedrijven. Deze verblijven worden het grootste deel van de tijd voor toeristische doeleinden gebruikt en de subsidies aan deze verblijven dienen dan ook in rekening te worden gebracht in TSA-tabel 4. De individuele huurders dienen immers niet mee te betalen voor de vernieuwingswerken dankzij de subsidie door Toerisme Vlaanderen.
 - Lokalen van jeugdbewegingen die in het weekend of in de vakantie kunnen gehuurd worden door andere jeugdbewegingen of groepen, voor een weekend of voor het kamp. Deze verblijven worden dus voor een deel van de tijd toeristisch gebruikt, maar zijn in principe gebouwd vanuit het motief recreatie en worden ook voor een groot deel van de tijd voor recreatieve doeleinden gebruikt. Dit laatste is een argument om de subsidies aan deze verblijven niet in te brengen in TSA-tabel 4. Aan de andere kant is het wel zo dat de prijs voor het verhuur van de gebouwen laag kan blijven, gezien de tussenkomst in de moderniseringswerken door Toerisme Vlaanderen. Dit laatste argument lijkt ons dan ook doorslaggevend om ook deze subsidies mee op te nemen.

In totaal ontvingen 84 verschillende verblijven een subsidie in het kader van Toerisme voor Allen, voor een totaalbedrag van 4.528.755 euro.

Ten slotte moeten ook de investeringen in het patrimonium van Toerisme Vlaanderen mee onder de loep genomen worden. Reden daarvoor is dat we ook andere investeringssubsidies door de Vlaamse overheid principieel mee opnemen en dat we ook de investeringen in bijvoorbeeld de provinciale domeinen ook sowieso opnemen. In 2008 ging het concreet om 6.428.266 euro, waarvan het grootste deel werd geïnvesteerd in de nieuwbouw van de nieuwe Antwerpse Jeugdherberg in de Sint-Andrieswijk (3,7 miljoen euro) en in de aanleg van een recreatieve zone in Bredene (1,6 miljoen euro). Overige projecten kunnen afgelezen worden in tabel 58. De projecten die niet zijn opgenomen, zijn deze waar de individuele begunstigde niet te onderscheiden was (algemene posten voor kleine werken, de aankoop van doucherolstoelen voor de landelijke verblijfscentra) of waar het volledige bedrag uitsluitend bedoeld was voor de betaling van een studie (Donkvijver Oudenaarde).

Tabel 58 Opgenomen kredieten voor investeringen door Toerisme Vlaanderen in 2008 (in euro)

INVESTERINGEN DOOR TOERISME VLAANDEREN die passen in TSA-tabel 4	Subsidie 2008
JH Breugel	785.445
JH De Veurs	237.455
JH Antwerpen	3.746.582
De Lork	4.694
Recreatieve zone Bredene	1.635.999
Kompas Nieuwpoort	18.091
TOTAAL	6.428.266

In tabel 59 wordt een overzicht gegeven van de verschillende toeristische subsidies die worden uitgereikt en opgenomen in TSA-tabel 4. In totaal gaat het om 16.984.072 euro aan subsidies en investeringen, waarvan de individuele begunstigde toerist te onderscheiden is.

Tabel 59 Opgenomen kredieten voor subsidies en investeringen door Toerisme Vlaanderen in 2008 (in euro)

SUBSIDIES DOOR TOERISME VLAANDEREN die passen in TSA-tabel 4	Subsidie 2008
Specifieke toeristisch recreatieve projecten	4.751.500
Kustactieplan	1.275.551
Toerisme voor Allen	4.528.755
Investerings in patrimonium	6.428.266
TOTAAL	16.984.072

iii. Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven

Naast de Vlaamse begroting moet er ook gekeken worden naar het Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven (FFEU). Dit fonds verzamelt jaarlijks de overschotten uit de begroting (verschil tussen begrote en werkelijke bedragen) en wijst deze opnieuw toe aan enkele grote investeringsprojecten. Alle kleine restjes worden dus samengebracht en kunnen worden geïnvesteerd in dingen die op een bepaald ogenblik noodzakelijk zijn. De projecten waaraan middelen worden toegekend, worden jaarlijks gekozen en meestal wordt de uitbetaling gespreid over verschillende jaren.

In 2008 werden zes nieuwe projecten gekozen, maar geen van deze projecten was van belang voor de TSA. Toch werden er in 2008 nog middelen uitbetaald aan vijf projecten die vanuit cultureel en toeristisch oogpunt relevant zijn. Het betreft drie projecten uit 2002 (culturele investeringen in kunstwerken, culturele investeringen in infrastructuur en toeristische investeringen inclusief restauratie). In 2003 en 2004 was er telkens één project relevant voor de TSA, waar in 2008 ook nog middelen aan werden toegekend. Het betreft de investeringen in het Holocaust museum in Mechelen en deze in toeristische infrastructuur. De uitgaven voor toeristische investeringen (2002) en toeristische infrastructuur (2004) worden via Toerisme Vlaanderen verdeeld, maar we nemen ook deze middelen op gezien deze middelen rechtstreeks door het FFEU in de projecten worden geïnvesteerd en het geld niet eerst langs Toerisme Vlaanderen passeert. In dat laatste geval zouden we het risico lopen om deze subsidies dubbel te tellen, maar dat is zoals gezegd niet het geval. Toerisme Vlaanderen adviseert enkel over de projecten en begrote uitgaven aan het FFEU, die het geld onmiddellijk aan de projecten stort.

In totaal worden voor de drie projecten samen 2,7 miljoen euro aan begrote middelen opgenomen. We werken hier - naar analogie met de Vlaamse begroting - ook met de ordonnancements en niet met de werkelijk uitbetaalde bedragen. Vooral het project rond de investeringen in kunstwerken kreeg in 2008 nog een groot bedrag, maar ook voor de toeristische en culturele infrastructuur werd nog meer dan 500.000 budget vrijgemaakt.

Tabel 60 Opgenomen kredieten uit het Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven in 2008 (in euro)

FFEU - Ordonnanceringen 2008	Bedrag 2008
Culturele investeringen – kunstwerken (2002)	962.697,19
Culturele investeringen – infrastructuur (2002)	525.295,93
Toeristische investeringen en restauratie (2002)	398.762,44
Holocaust museum Mechelen (2003)	192.424,30
Toeristische infrastructuur (2004)	633.338,09
ALGEMEEN TOTAAL	2.712.517,95

iv. Totaal aan Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Als we de opgenomen kredieten uit de Vlaamse begroting (233.908.975 euro), de investeringen en subsidies door Toerisme Vlaanderen (16.984.072 euro) en de kredieten van het FFEU (2.712.518 euro) samentellen, komen we tot een totaal van 253.605.565 euro aan Vlaamse uitgaven voor cultuur en recreatie.

C. Provinciale subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Naast de Vlaamse subsidies werd ook beslist om de provinciale subsidies mee in rekening te brengen. We trachten daarbij zo analoog mogelijk te werken aan de manier waarop we met de Vlaamse begroting hebben gewerkt. Concreet betekent dit dat we werken met de provinciale begrotingen/budgetten en dat we zo veel mogelijk dezelfde posten opnemen.

In grote lijnen nemen we voor alle provincies kredieten op uit de functionele groepen (1) toerisme, (2) recreatiedomeinen, (3) cultuur, ontspanning en plechtigheden en (4) kunst en natuurbescherming. Daarenboven nemen we zowel de werkingskosten, de subsidies als de investeringen op (zowel gewone als buitengewone dienst), gezien deze drie verschillende soorten uitgaven allemaal maken dat de toerist minder moet betalen dan de werkelijke kostprijs voor een bepaald toeristisch goed. We werken uiteraard ook volgens de principes dat we enkel die subsidies opnemen waarbij de individuele begunstigde toerist te onderscheiden is. Hierna zullen we per functionele groep een overzicht geven van die kredieten die we per provincie wensen op te nemen.

- Voor de functionele groep '56 - toerisme' werden voor elke provincie alle begrotingsartikelen bekeken die begonnen met code 560 (niet-verdeelbare uitgaven), 561 (diensten voor toerisme), 562 (provinciale dienst voor het toerisme - toeristische promotie), 563 (kampeerterreinen) en 569 (andere toerismeactiviteiten).

We moeten ons in de eerste plaats wel de vraag stellen of we de subsidies in het kader van code 562 wel mogen opnemen. Het betreft immers de subsidies aan de provinciale diensten voor toerisme. Indien deze provinciale diensten dat geld gebruiken voor informatie- of promotiecampagnes of voor onderzoek, mag dat niet worden opgenomen. Wat enkel opgenomen mag worden in de TSA zijn die subsidies waarbij de individueel betrokken toerist aan wie de subsidie ten goede komt, te onderscheiden is. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer de provinciale diensten voor toerisme investeringen doen in toeristische infrastructuur en dergelijke. Omdat het onderscheid niet steeds te maken is waartoe de subsidies worden gebruikt en promotie en informatie toch één van de hoofdactiviteiten is van de provinciale toerismediensten, stellen we voor om de algemene subsidies en werkingskosten van deze provinciale diensten niet op te nemen in de TSA. Enkel wanneer deze subsidies onderverdeeld worden naar doel en het duidelijk is dat een bepaald bedrag valt onder de voorwaarden van de TSA, nemen we die post op.

Concreet betekent dit dat we een aantal grote bedragen uit de begrotingen niet opnemen, namelijk:

- de werkingskosten van Westtoer (22.540 euro), de basistoelage aan Westtoer (3.647.000 euro) en de toelage voor campagnes (964.500 euro);
- de werkingssubsidie aan de VZW Toerisme Oost-Vlaanderen (2.118.795 euro);
- de subsidie aan de VZW Toerisme Provincie Antwerpen (2.545.710 euro);

- de subsidie aan de VZW Toerisme Limburg (3.562.500 euro);
- de subsidie aan de VZW Toerisme Vlaams Brabant (515.000 euro).

De bedragen die we wel opnemen zijn in totaal goed voor bijna 2,5 miljoen euro aan subsidies. De bedragen tussen de provincies kunnen onderling verschillen, maar dat is omdat niet alle provincies gelijkaardige subsidies onder dezelfde functionele code inschrijven in de begroting.

Tabel 61 Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 in de functionele groep Toerisme (in euro)

PROVINCIALE BUDGETTEN 2008 – Toerisme		
WEST-VLAANDEREN		
561	Programmatietoelage aan Westtoer voor investerings- en onderhoudswerken	350.000
	TOTAAL	350.000
OOST-VLAANDEREN		
569	Werkingskosten Huysmanhoeve	26.300
561	Werkingsubsidie aan de VZW Gent Congres	70.112
562	Subsidie aan VZW Toerisme Oost-Vlaanderen voor uitbouw en onderhoud van de toeristische infrastructuur	140.000
569	Subsidies voor toeristische initiatieven met een bijzonder karakter	44.000
569	Investeringsubsidie aan de Huysmanhoeve voor de constructies en gebouwen in aanbouw	300.000
	TOTAAL	580.412
ANTWERPEN		
563	Subsidies aan kampeerterrinen - VZW Kempencampings	25.000
569	Subsidies voor de aanleg van toeristische fietspaden	50.000
569	Subsidie aan VZW Kempense Meren	20.000
	TOTAAL	95.000
LIMBURG		
561	Werkingskosten en onderhoud toeristisch fietsroutenetwerk	52.000
569	Huur toeristisch fietspad Haspengouw	30.000
560	Subsidie bijzondere toeristische initiatieven	148.090
560	Subsidie toeristische routenetwerken	509.867
560	Subsidie toeristische wandelroutes	99.200
560	Subsidie uitrusting van toeristische routenetwerken	24.000
560	Subsidie thematische, kleinschalige en kwaliteitsvolle verblijfsaccommodatie	225.090
560	Subsidie aan toerisme Limburg voor onderhoud toeristische fietsroutes	295.000
569	Investeringskosten onderhoud toeristisch fietsroutenetwerk	42.500
	TOTAAL	1.425.747
VLAAMS-BRABANT		
560	Werkingsubsidies aan VZW Kanaaltochten	12.400
560	Projectsubsidies (toeristisch-recreatieve projecten) VZW Toerisme Vlaams-Brabant	100.000
560	Werkingsubsidie aan Toerisme Vlaams-Brabant voor realisatie van Fietsknooppuntennetwerk	250.000
	TOTAAL	362.400
	ALGEMEEN TOTAAL	2.463.559

- Voor de provincie West-Vlaanderen wordt 350.000 euro opgenomen aan subsidies aan Westtoer voor investerings- en onderwerken.
- Voor de provincie Oost-Vlaanderen wordt een totaalbedrag van 580.412 euro opgenomen. Hierin zit een post begrepen die een subsidie uitkeert aan de VZW Toerisme Oost-Vlaanderen voor het onderhoud van toeristische infrastructuur. Iets meer dan de helft van het budget wordt geïnvesteerd in de Huysmanhoeve. De andere subsidies gaan naar de VZW Gent Congres en bijzondere toeristische initiatieven.
- Voor de provincie Antwerpen wordt 95.000 euro opgenomen. Het gaat om subsidies voor de aanleg van toeristische fietspaden en om subsidies aan de VZW Kempencampings en de VZW Kempense Meren.
- Voor de provincie Limburg wordt ruim 1,4 miljoen euro opgenomen. Het betreft vooral subsidies voor fiets- en wandelroutenetwerken. Daarnaast zijn er ook

subsidies voor thematische, kleinschalige en kwaliteitsvolle verblijfsaccommodatie en voor bijzondere toeristische initiatieven.

→ Voor de provincie Vlaams Brabant wordt ten slotte 362.400 euro opgenomen, waarvan ook hier het overgrote deel gaat naar de realisatie van het fietsroutenetwerk. Daarenboven zijn er nog subsidies aan de VZW Toerisme Vlaams-Brabant voor toeristisch-recreatieve projecten en voor de VZW Kanaaltochten.

- In de functionele groep '76 - Jeugdzorg, cultuur, sport en recreatie' werd in eerste instantie de code 760 Provinciale recreatiedomeinen afzonderlijk bekeken. Daarbij werden voor elke provincie alle begrotingsartikelen bekeken die begonnen met code 760. We namen daarbij zowel de investeringsuitgaven, de werkingskosten als de personeelskosten van de provinciedomeinen op.

In totaal wordt meer dan 26,7 miljoen euro aan begrote uitgaven voor provinciale recreatiedomeinen opgenomen in de TSA.

Tabel 62 Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 in de functionele groep provinciale recreatiedomeinen (in euro)

PROVINCIALE BUDGETTEN 2008 - Provinciale recreatiedomeinen		
WEST-VLAANDEREN		
760	Werkingskosten provinciale domeinen algemeen	1.222.482
760	Werkingskosten domein Raversijde	530.670
760	Werkingskosten natuurpark het Zwin	431.870
760	Investerings provinciale domeinen algemeen	4.041.500
760	Investerings domein Raversijde	415.500
760	Investerings natuurpark het Zwin	219.173
	TOTAAL	6.861.195
OOST-VLAANDEREN		
760	Personeelskosten provinciale domeinen Puyenbroeck, Het Leen en De Gavers	4.690.183
760	Werkingskosten provinciaal domein Puyenbroeck	2.213.579
760	Werkingskosten provinciaal domein Het Leen	272.950
760	Werkingskosten provinciaal domein De Gavers	8.370
760	Subsidies aan De Gavers	2.017.967
760	Investeringsubsidies aan De Gavers	750.000
760	Investeringsuitgaven in Domeinen Puyenbroeck en Het Leen	2.379.500
	TOTAAL	12.332.549
ANTWERPEN		
760	Werkingskosten provinciaal domein Zilvermeer	127.500
760	Werkingskosten provinciaal domein De Schorre	81.600
760	Subsidie aan VZW sport en recreatiecentrum "De Nekker"	1.215.420
760	Dotatie aan provinciaal recreatiedomein de Schorre	249.880
	TOTAAL	1.674.400
LIMBURG		
760	Werkingskosten domein Bokrijk	772.850
760	Werkingskosten Provinciedomein Nieuwenhoven	91.750
760	Investerings Provinciedomein Nieuwenhoven	191.770
	TOTAAL	1.056.370
VLAAMS-BRABANT		
760	Werkingskosten provinciedomein Kessel-Lo	407.500
760	Werkingskosten provinciedomein Huizingen	509.900
760	Werkingskosten provinciedomein Halve Maan Diest	320.300
760	Werkingskosten provinciedomein Het Vinne Zoutleeuw	99.400
760	Subsidie aan VZW Kanaaltochten Brabant ter stimulering van openluchtrecreatie	20.400
760	Investerings provinciedomein Kessel-Lo	738.500
760	Investerings provinciedomein Huizingen	1.491.500
760	Investerings provinciedomein Halve Maan Diest	613.500
760	Investerings provinciedomein Het Vinne Zoutleeuw	598.400
	TOTAAL	4.799.400
	ALGEMEEN TOTAAL	26.723.914

- In West-Vlaanderen wordt bijna 7 miljoen euro opgenomen, vooral aan investeringen voor de verschillende kleinere provinciale domeinen samen. Voor de domeinen Raversijde en natuurpark het Zwin worden aparte middelen ingeschreven.
- In Oost-Vlaanderen wordt meer dan 12 miljoen euro opgenomen. Meer dan één derde van dat bedrag omvat de personeelskosten in de provinciale domeinen. De andere posten zijn de werkingskosten en subsidies aan de domeinen Puyenbroeck, Het Leen en De Gavers.
- In Antwerpen wordt minder opgenomen, namelijk 1,6 miljoen euro. Het overgrote deel van dit bedrag betreft de subsidie aan de VZW sport- en recreatiecentrum "De Nekker". De andere bedragen zijn de subsidies en werkingskosten van de provinciale domeinen de Schorre en het Zilvermeer.
- Ook in Limburg wordt een redelijk laag bedrag opgenomen (iets meer dan 1 miljoen euro), maar dat komt omdat ze een deel van de kosten van hun provinciale domeinen opnemen bij de functionele groep cultuur en ontspanning. In de groep provinciale recreatiedomeinen worden enkel de werkingskosten van en de investeringen in het provinciaal domein Bokrijk en het Provinciedomein Nieuwenhove opgenomen.
- Voor de provincie Vlaams-Brabant wordt bijna 5 miljoen euro opgenomen in TSA. Het betreft de werkingskosten en investeringen in de vier provinciale domeinen (Kessel-Lo, Huizingen, Halve Maan in Diest en Het Vinne in Zoutleuw) en een subsidie aan de VZW Kanaaltochten.
- De andere delen van de functionele groep '76 - Jeugdzorg, cultuur, sport en recreatie' werden daarna afzonderlijk bekeken. We houden daarbij een eigen samengestelde subgroep 'Cultuur en recreatie' over. Daarin werden voor elke provincie alle begrotingsartikelen bekeken die begonnen met code 762 (Cultuur en ontspanning) en code 765 (openluchtrecreatie). Bij elke code werden enkel die posten overgehouden die een toeristische activiteit/infrastructuur subsidieerden. Ook de code 763 (feesten en plechtigheden) werd in eerste instantie opgenomen, maar het betrof slechts enkele posten en deze waren vooral communicatie- en promotiekosten, die niet opgenomen mogen worden binnen het kader van de TSA. De begrotingsartikelen die ook niet werden opgenomen zijn al diegene die begonnen met een code 761 (jeugdvorming), 764 (sport en lichamelijke opvoeding), 766 (openbare parken en plantsoenen) en 767 (openbare bibliotheken).

Het overgrote deel van de opgenomen begrotingsartikelen start dus met de code 762, maar binnen deze code zijn er nog een heleboel dingen die niet opgenomen worden. Een groot aantal subsidies in deze functionele groep begunstigt immers vooral de recreanten/amateurs en veel minder de toeristen. Om eenvormigheid tussen de verschillende provincies na te streven werd daarom beslist om niets op te nemen van subsidies aan sociaal-cultureel werk, aan volksontwikkeling, aan kunstenaars zelf, aan uitleendiensten, aan bibliotheken en aan cultuurraden, -promotie of -fora.

Wat wel wordt opgenomen voor elke provincie zijn subsidies aan cultuurcentra, aan grote professionele cultuurverenigingen en aan bepaalde culturele projecten en festivals als deze ook een toeristische waarde hadden. Voor deze laatste groep werd steeds bijkomende informatie gezocht over de verschillende projecten die subsidies ontvingen en werd dan beslist of de evenementen/projecten al dan niet als toeristisch konden worden aanzien (mensen komen van ver, activiteit duurt lang genoeg,...). Ook de investeringen in toeristische projecten/infrastructuur werden op die manier gecontroleerd. Die projecten die weerhouden werden, worden hieronder opgesomd, naast alle andere subsidies aan cultuurcentra en professionele cultuurverenigingen. In totaal wordt in de functionele groep cultuur en ontspanning bijna 14 miljoen euro opgenomen. Meer dan 10 miljoen euro komt uit de begroting van Limburg.

Tabel 63 Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 in de functionele groep Cultuur en Ontspanning (in euro)

PROVINCIALE BUDGETTEN 2008 - Cultuur en Ontspanning		
WEST-VLAANDEREN		
762	Werkingskosten cultuur- en gemeenschapscentra	87.184
762	Werkingskosten maritiem erfgoed	147.995
762	Werkingskosten project Kemmelberg	41.500
762	Werkingskosten 'Oorlog en vrede in de Westhoek'	84.901
762	Toelagen projecten 'Oorlog en vrede in de Westhoek': instellingen	15.000
762	Toelagen projecten 'Oorlog en vrede in de Westhoek': openbare besturen	75.000
762	Starttoelagen voor intergemeentelijke culturele samenwerkingsinitiatieven	25.000
762	Investeringsstoelage cultuurtoeristische projecten	500.000
762	Investeringsstoelage aan de Fietseling	6.500
762	Investeringssubsidie aan het Casinocursaal in Oostende	500.000
762	Investeringskosten in project 'Oorlog en vrede in de Westhoek'	20.000
	TOTAAL	1.503.080
OOST-VLAANDEREN		
762	Werkingskosten en subsidies Culturele uitwisseling	30.000
762	Projectsubsidies voor culturele initiatieven van bovenlokaal belang	109.000
762	Subsidies aan cultuurcentra en voor de ondersteuning van initiatieven in het kader van lokaal cultuurbeleid	125.000
762	Subsidie aan Wase Culturele Centra	10.000
	TOTAAL	274.000
ANTWERPEN		
762	Werkingskosten kasteel d'Ursel	138.000
762	Subsidie aan VZW Koninklijke maatschappij voor Dierkunde te Antwerpen	100.000
762	Subsidies voor culturele samenwerking met gemeenten zonder cultureel centrum	50.000
762	Subsidiering van verenigingen voor de organisatie van uitzonderlijke culturele activiteiten van bovenlokaal belang	40.000
762	Subsidiering van cultuurcentra en gemeenschapscentra	600.000
762	Subsidie aan Tall Ship Race	100.000
762	Subsidiering van Festivals	25.000
762	Subsidiering van het Stemmenfestival	25.000
762	Investeringskosten kasteel d'Ursel	2.000
762	Aankoop kunstwerken	40.000
765	Subsidie aan VZW Lilse Bergen	50.000
	TOTAAL	1.170.000
LIMBURG		
762	Werkingskosten platformwerking Dans	24.800
762	Werkingskosten platformwerking Muziek	242.700
762	Werkingskosten gebouwen culturele instellingen	10.500
762	Werkingskosten Begijnhof Sint-Truiden	47.012
762	Werkingskosten Provinciaal domein Dommelhof	669.800
762	Subsidie aan spreidende of producerende centra met regionale werking	288.860
762	Subsidie bijzondere culturele initiatieven binnen Limburg	68.500
762	Werkingskosten subsidie aan Limburgse Culturele instellingen	58.160
762	Investeringskosten subsidie voor gemeentelijke en intercommunale infrastructuur	2.430
762	Subsidie aan bedevaart graven aan de IJzer	300
762	Subsidie aan het Europees muziekfestival voor de jeugd	14.900
762	Subsidies aan het professioneel theater	34.800
762	Infrastructuur culturele gebouwen - begijnhofkerk Sint-Truiden	10.000
762	Investeringskosten infrastructuur culturele gebouwen	1.979.000
762	Investeringskosten kunstvoorwerpen -aankoop en restauratie	759.000
762	Investeringskosten culturele gebouwen - Mijnmuseum	1.144.000
762	Investeringskosten infrastructuur culturele gebouwen - nieuwe projecten	5.233.000
	TOTAAL	10.587.762
VLAAMS-BRABANT		
762	Werkingskosten subsidies provinciale culturele koepels	50.000
762	Projectsubsidies Culturele centra	150.000
762	Subsidies voor streekgerichte culturele samenwerking	240.000
	TOTAAL	440.000
	ALGEMEEN TOTAAL	13.974.842

- In West-Vlaanderen wordt 1,5 miljoen euro aan subsidies en toelages opgenomen. Vooral de investeringstoelagen maken dat dit cijfer zo hoog is: zowel voor de cultuurtoeristische projecten als voor het Casinocursaal in Oostende is 500.000 euro aan toelagen begroot in 2008. Gewone subsidies die worden opgenomen, betreffen vooral deze aan het project 'Oorlog en vrede in de Westhoek' en bij de werkingskosten treffen we vooral deze voor het maritiem erfgoed, voor de cultuurcentra en voor het project Kemmelberg.
 - In Oost-Vlaanderen wordt een lager bedrag opgenomen, namelijk 274.000 euro, dat voor een groot deel wordt opgebouwd door de subsidies aan cultuurcentra en aan culturele initiatieven van bovenlokaal belang.
 - In de provincie Antwerpen wordt bijna 1,2 miljoen euro opgenomen. De subsidies aan de cultuur- en gemeenschapscentra nemen ongeveer de helft van dit budget in. Andere grotere bedragen in de opgenomen begrotingsposten zijn de werkingskosten van het Kasteel d'Ursel, de subsidie aan de KMDA en de subsidie aan de Tall Ship Race.
 - In Limburg wordt maar liefst 10 miljoen euro opgenomen. Meer dan 85% van dit bedrag staat in de buitengewone dienst en betreft vooral investeringen in culturele instellingen. De post 'nieuwe projecten' neemt meer dan 5,7 miljoen euro voor zijn rekening. Omdat deze post weinig veelzeggend is, werd extra informatie opgevraagd bij de provincie Limburg. Deze post bevat investeringen in het Provinciaal Gallo-Romeins museum, het Dommelhof, het begijnhof Hasselt en de provinciale bibliotheek. Hoewel bibliotheken niet onder toerisme mogen gerekend worden, stellen we voor het volledige bedrag toch op te nemen. Hoewel er geen opgesplitste cijfers beschikbaar zijn, zouden de bedragen voor de bibliotheek immers maar een klein aandeel vormen van het totale bedrag, gezien het budgetten waren voor de aanpassing van het archief en vernieuwing van de toiletten. Daarnaast wordt 1,5 miljoen euro aan begrote subsidies en werkingskosten opgenomen. Bijna 670.000 euro hiervan betreffen de werkingskosten van het Provinciaal domein Dommelhof. Andere grotere bedragen vinden we terug in de werkingskosten voor de platformwerking muziek en bij de subsidies aan spreidende of producerende centra met regionale werking.
 - In Vlaams-Brabant wordt ten slotte 440.000 euro opgenomen en dit bedrag is vooral begroot voor de subsidies aan streekgerichte culturele samenwerking en aan culturele centra.
- Voor de functionele groep '77 - kunsten, oudheidkunde en natuurbescherming' werden voor elke provincie alle begrotingsartikelen bekeken die begonnen met code 770 (niet-verdeelbare uitgaven), code 771 (musea), code 772 (podiumkunsten en muziek), code 773 (historische gebouwen, monumenten en erfgoed) en 774 (beeldende kunsten). Wat niet wordt opgenomen, zijn de codes 776 (letterkunde, gespecialiseerde bibliotheken), 777 (natuurbescherming) en 778 (geschiedenis en archeologie).

We namen daarbij zowel de werkingskosten, de personeelkosten, de subsidies als de investeringen op. Wat de werkingskosten van musea betreft, betekent dit wel dat meestal ook de uitgaven aan communicatie en promotie mee zijn opgenomen, omdat het onmogelijk was deze voor elk museum uit te splitsen. Wat de subsidies betreft, werd beslist om in geen enkele provincie de subsidies aan monumentenwacht Vlaanderen of aan draaiende molens op te nemen. Wat de subsidies voor het onderhoud van beschermde gebouwen betreft, werd naar analogie met de Vlaamse subsidies beslist om deze subsidies op te nemen waarbij de gebouwen eigendom zijn van andere overheden, maar niet die subsidies waarbij de gebouwen eigendom zijn van private personen. Voor de subsidies aan de vele verschillende VZW's of andere organisaties, werd eenzelfde strategie gevolgd dan bij de groep cultuur en recreatie. Er werd voor elke vereniging gekeken naar de aard van de vereniging, de grootte en de activiteiten die ze organiseerden en op die manier werd beslist of deze verenigingen al dan niet als toeristisch konden worden aanzien. Daarbij werd bijkomend ook nagegaan of het de toeristen in het Vlaamse Gewest ten goede kwam. Zo bleken er immers een aantal grotere

kunstverenigingen te zijn die vooral in het buitenland voorstellingen spelen, zodat werd beslist de subsidies aan deze verenigingen niet mee op te nemen.

In totaal wordt in deze groep een bedrag van ruim 45,3 miljoen euro opgenomen. Meer dan één derde van dat bedrag werd opgenomen uit Oost-Vlaamse begrotingsartikelen en nog eens een vierde uit Limburgse kredieten. Uit West-Vlaanderen wordt deze keer het minste opgenomen.

Tabel 64 Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 in de functionele groep kunsten (in euro)

PROVINCIALE BUDGETTEN 2008 – Kunsten		
WEST-VLAANDEREN		
771	Musea algemeen	30.167
771	Werkingskosten Provinciaal museum voor moderne kunst Oostende	746.211
771	Werkingskosten Provinciaal museum Permeke Jabbeke	39.494
771	Werkingskosten Provinciaal museum Bulskampveld Beernem	9.700
771	Werkingskosten Herinneringshuis Stijn Streuvels "Lijsternest" Ingooigem	40.520
771	Werkingskosten BE-PART Waregem	271.512
771	Werkingskosten Westhoek Streekmuseum	50.000
772	Werkingskosten Muziek en podiumkunsten	98.160
773	Werkingskosten historische en kunstgebouwen, monumenten en erfgoed	165.194
774	Werkingskosten Beeldende kunsten	64.600
770	Subsidies aan verenigingen en instellingen in het kader van het Kunstenreglement	560.275
771	Toelagen voor projecten regionale musea	20.000
771	Toelagen aan erkende regionale musea: museumdecreet	200.000
771	Toelage voor oprichting, herinrichting en uitbreiding van musea	50.000
772	Toelage aan VZW Concertgebouw in Brugge	125.000
772	Toelage aan VZW Entrepot	37.289
772	Toelagen aan projecten en startende festivals voor en door jongeren	67.184
773	Toelage aan VZW Bedevaart naar graven aan de ijzer	2.975
773	Toelagen aan erfgoedprojecten	99.290
773	Restauratiepremie aan lokale besturen voor beschermde monumenten	1.100.000
774	Toelage aan VZW Kunst	125.000
770	Toelage aan VZW Openbaar kunstbezit in Vlaanderen	18.592
	TOTAAL	3.921.163
OOST-VLAANDEREN		
771	Werkings- en personeelskosten Molenmuseum	462.631
771	Werkings- en personeelskosten PAM Ename	853.798
771	Werkings- en personeelskosten PAM Velzeke	639.837
773	Werkings- en personeelskosten monumentaal cultureel patrimonium	1.191.848
773	Werkings- en personeelskosten Caermersklooster	708.302
774	Werkingskosten beeldende kunsten	11.100
771	Subsidie Museum Roger Raveel	46.400
771	Werkingsubsidies Oost-Vlaamse Musea	393.750
771	Subsidie Museum Donkmeer	60.000
771	Subsidie PAM Velzeke	587.926
772	Subsidie Podiumkunsten (9 van hele lijst)	90.500
772	Subsidies Muziek (16 posten van hele lijst)	296.000
772	Subsidie aan VZW Festival van Vlaanderen, Gent en historistische steden	235.000
772	Subsidie aan Capitole Gent	85.000
772	Subsidie aan Vlaamse opera	210.000
772	Subsidie aan VZW Kunstencentrum Vooruit	210.000
772	subsidie aan NT Gent (in het kader van het kunstendecreet)	565.651
773	Subsidie voor onderhoudswerken aan roerend cultureel patrimonium	37.000
773	Subsidiering van projecten ter instandhouding, restauratie en maatschappelijke integratie van waardevol cultureel erfgoed	35.000
773	Subsidie voor Open Monumentendag Vlaanderen	10.500
773	Subsidie onderhoudswerken "De Vooruit"	25.000
773	Subsidies voor het restaureren van beschermde openbare gebouwen en kerken	3.500.000
774	Subsidie VZW openbaar kunstbezit Vlaanderen	20.000
774	Subsidie aan VZW Internationaal Filmfestival van Vlaanderen, Gent	228.006
771	Investerings Molenmuseum	67.490
771	Investerings PAM Ename	948.700
771	Investerings PAM Velzeke	118.026
773	Investerings monumentaal cultureel patrimonium	252.500

773	Investerings Caermersklooster	3.247.250
773	Investerings kunstpatrimonium	90.000
	TOTAAL	15.227.215
ANTWERPEN		
771	Werkingskosten diamantmuseum provincie Antwerpen	29.400
771	Werkingskosten Zilvermuseum Sterckshof provincie Antwerpen	56.200
771	Werkingskosten modemuseum provincie Antwerpen	37.500
771	Werkingskosten fotomuseum provincie Antwerpen	91.000
772	Werkingskosten Arenbergschouburg Provincie Antwerpen	135.400
771	Subsidie aan stichting Emile Verhaeren	75.000
771	Dotatie aan Diamantmuseum Provincie Antwerpen	550.000
771	Dotatie aan Modemuseum Provincie Antwerpen	350.000
771	Dotatie aan Zilvermuseum Sterckshof Provincie Antwerpen	146.000
771	Dotatie aan Fotomuseum Provincie Antwerpen	202.000
771	Werkingssubsidie erkende musea	222.900
771	Projectsubsidie erkende musea	45.000
771	Projectsubsidie niet-erkende musea die streven naar erkenning	35.000
771	Subsidie verbond voor Heemkunde Antwerpen voor aangesloten musea	7.440
772	Subsidie aan Het Paleis	300.000
772	Dotatie aan Arenbergschouburg provincie Antwerpen	382.000
772	Subsidie aan het Koninklijk ballet van Vlaanderen VZW te Antwerpen	157.000
772	Subsidiering van poppen- en figurentheaters	22.000
772	Subsidie aan de Filharmonie van Vlaanderen	375.000
772	Subsidie aan De Vlaamse Opera	100.000
772	Subsidiering van theaters	700.000
772	Subsidies aan deSingel kunstencentrum VZW	185.000
772	Subsidiering van kunstencentra	100.000
772	Subsidie aan Het Toneelhuis	400.000
772	Subsidie voor Theater Zuidpool	190.000
772	Subsidie aan De Roma	75.000
773	Subsidiering van herstellingswerken aan beschermde gebouwen -openbaar	2.800.000
773	Subsidie aan VZW Openbaar Kunstbezit	18.500
773	Subsidie aan VZW Vlaams Erfgoed voor de open Monumentendag4	12.390
773	Subsidiering van monumenten	10.000
773	Subsidie voor klimaatbeheersing en brandverzekering aan de Kerkfabriek O.L.V. Kathedraal	70.760
773	Subsidie aan VZW monumentale kerken	30.000
774	Subsidie aan de VZW MUHKA voor de samenwerking met het GPB Fotomuseum inzake beeldcultuur	50.000
774	Subsidie aan de VZW Europees jeugdfilmfestival	10.000
774	Subsidie voor het conserveren van roerend cultureel patrimonium eigendom van kerkfabrieken	48.000
773	Investerings in historische en kunstgebouwen: groot onderhoud	865.000
	TOTAAL	8.883.490
LIMBURG		
771	Werkingskosten Provinciaal Gallo-Romeins Museum	1.105.971
771	Werkingskosten project "uitbreiding museum"	17.034
771	Werkingskosten Cel Mijnerfgoed Limburg	116.290
772	Werkingskosten Provinciaal centrum voor Theater - productiecentrum Dommelhof	50.000
772	Werkingskosten Provinciaal centrum voor Theater -project "babelut"	20.000
772	Werkingskosten project Provinciaal centrum voor Theater -" samhein nocturnes"	17.500
772	Werkingskosten Provinciaal centrum voor Theater -festival	1.022.500
772	Werkingskosten voor Zebracinema	93.000
773	Werkingskosten provinciedomein Rullingen	9.950
774	Werkingskosten beeldenproject Limburg	170.000
771	Subsidies projecten cultureel erfgoed	56.100
771	Subsidies cultureel erfgoed - musea	223.200
773	Subsidies herstellingen beschermde gebouwen openbare eigendom andere dan de staat	2.375.628
771	Investerings openluchtmuseum Bokrijk - onderhoud en herstellingen	895.094
771	Investerings Provinciaal Gallo-Romeins Museum - uitbreiding museum (+ aankoop machines)	5.775.236
772	Investerings Centrum voor Theater	117.000
773	Investerings provinciedomein Rullingen	50.510
	TOTAAL	12.115.013
VLAAMS-BRABANT		
773	Samenwerkingsprojecten cultureel erfgoed	10.000
770	Werkingssubsidie Volkssterrenwacht MIRA	10.000

770	Werkingsubsidies kunsten	204.000
770	Werkingsubsidies voor samenwerkingsverbanden kunsten	50.000
772	Werkingsubsidies Festival Van Vlaanderen Vlaams-Brabant	55.000
774	Werkingsubsidies Stuk	121.000
771	Werkingsubsidies aan erkende musea	300.000
771	Werkingsubsidie aan Museum Felix De Boeck	75.000
771	Werkingsubsidie aan VZW Museum Parkabdij	75.000
772	Projectsubsidies kunsten	175.000
773	Subsidies voor samenwerkingsprojecten cultureel erfgoed	187.000
773	Subsidies voor organisatie Open Monumentendag Vlaanderen	12.400
773	Onderhoudspremies niet-beschermd erfgoed	340.000
773	Subsidies steunpunt arbeid- en monumentenzorg	137.200
773	Investeringsubsidie geklasseerde gebouwen, eigendom andere openbare besturen dan de staat	3.400.000
774	Aankoop Kunstvoorwerpen	75.000
	TOTAAL	5.226.600
	ALGEMEEN TOTAAL	45.373.481

- Uit de West-Vlaamse provinciebegroting wordt een kleine 4 miljoen euro opgenomen. Ruim 1 miljoen euro daarvan betreft de restauratiepremie voor beschermde monumenten aan lokale besturen. Andere grote bedragen zijn terug te vinden op de begrotingsposten met betrekking tot de werkingskosten van het provinciaal museum voor Moderne Kunst in Oostende (bijna 750.000 euro) en de werkingskosten van BE-PART in Waregem (271.000 euro). Daarenboven zijn er nog de werkingskosten van een heleboel andere musea en kunstgebouwen en de subsidies aan verschillende vzw's, waarvan werd beslist dat ze een zekere toeristische waarde hadden.
- In Oost-Vlaanderen nemen we meer dan 15 miljoen euro aan begrote middelen op. Ook hier vinden we het hoogste bedrag terug bij de restauratiesubsidies voor beschermde gebouwen en monumenten (3,5 miljoen euro), al komen de middelen voor de investeringen in het Caermersklooster in de buurt (3,2 miljoen euro). Maar ook als we de werkings- en personeelskosten van het Molenmuseum, het Provinciaal Archeologisch Museum (PAM) in Ename, het PAM in Velzeke, het monumentaal cultureel patrimonium en het Caermersklooster optellen, komen we aan een som van meer dan 3,8 miljoen euro aan begrote middelen. Andere grotere posten (400.000 tot 950.000 euro) zijn de subsidies aan de Oost-Vlaamse musea, aan het PAM in Velzeke, aan het NT Gent en de investeringen in het PAM in Ename. Daarnaast zijn er nog een heleboel subsidies aan vzw's en verenigingen die na enig onderzoekwerk ook als toeristisch kunnen worden aanzien. Bij de podiumkunsten werden op die manier 9 verenigingen weerhouden uit een lijst van 24; bij muziek werden 16 van de 34 verenigingen weerhouden³¹. Wanneer verenigingen grote bedragen kregen (zoals Festival van Vlaanderen) werden ze apart in de lijst opgenomen.
- Voor de provincie Antwerpen wordt bijna 8,9 miljoen euro opgenomen. Ook in deze provincie is het grootste opgenomen bedrag dat van de subsidies voor de herstellingen van beschermde gebouwen, eigendom van de overheid, namelijk 2,8 miljoen euro. Daarnaast wordt ook meer dan 800.000 euro opzij gezet voor onderhoudsinvesteringen in andere historische en kunstgebouwen. Verder zijn er nog erg hoge bedragen terug te vinden bij de dotatie aan het Diamantmuseum, de dotatie aan het Modemuseum, de subsidie aan Het Paleis, de dotatie aan de Arenbergschouwburg, de subsidie aan de Filharmonie van Vlaanderen, bij de subsidiëring van theaters en bij de subsidie aan het Toneelhuis.

³¹ De verenigingen wiens subsidies werden weerhouden in de groep podiumkunsten zijn: VZW Ballet van Vlaanderen, VZW Internationaal straattheater festival, VZW theater Excels, VZW Hoste Sabbattini Pantominetheater, VZW d'Oude Kapel, VZW Europees Figurentheatercentrum, VZW De Vieze Gasten, VZW Tie Festival en VZW Incar. Bij de groep muziek werden weerhouden: Oost-Vlaamse popgroepen, VZW Prima La Musica, VZW Collegium Vocale, VZW Muziekcentrum De Bijloke, VZW Verenigde Cultuurfabrieken, Stichting Logogs, VZW Ex Tempore, VZW Gentse Oratoriumvereniging, VZW November Music Vlaanderen, VZW Jazz en Muziek in Gent, Oost-Vlaamse muziekfestivals, VZW Lyrica, The COMcerts, VZW Zonzo Compagnie, VZW De Spiegel en VZW Noordstar-fonds voor de werking van concertzaal Handelsbeurs.

- Voor de provincie Limburg wordt een totaal van 12,1 miljoen euro aan begrote middelen opgenomen. Bijna de helft van dit bedrag staat ingeschreven in de buitengewone dienst voor de uitbreiding van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum (nieuwbouw). Daarenboven wordt opnieuw meer dan 2 miljoen euro nodig geacht om beschermde gebouwen, eigendom van de overheid, te herstellen. Daarenboven zijn er voor de werkingskosten van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum en van het Provinciaal centrum voor Theater (enkel post met betrekking tot de organisatie van het festival) telkens meer dan 1 miljoen euro ingeschreven in de begroting.
- Voor Vlaams-Brabant wordt ruim 5,2 miljoen euro aan middelen opgenomen in de TSA. Hier gaat maar liefst 3,4 miljoen daarvan op aan de subsidies voor de herstellingen van geklasseerde gebouwen en nog eens 340.000 euro aan het onderhoud van niet-beschermd erfgoed. Het enige andere groot bedrag (300.000 euro) werd ingeschreven bij de werkingsubsidies aan de erkende musea.

In een laatste stap kan nu het totaal van opgenomen kredieten uit alle functionele groepen in alle provincies gemaakt worden. Tellen we alles op, dan nemen we in totaal ruim 88,5 miljoen euro op aan provinciale middelen voor cultuur en recreatie. Het overgrote deel komt uit de groep kunsten, maar ook de provinciale recreatiedomeinen nemen een grote hap uit de provinciale budgetten.

Tabel 65 Opgenomen kredieten in de provinciale budgetten 2008 (in euro)

PROVINCIALE BUDGETTEN 2008 - overzicht	
Toerisme	2.463.559
Recreatiedomeinen	26.723.914
Cultuur en ontspanning	13.974.842
Kunsten	45.373.481
ALGEMEEN TOTAAL	88.535.796

D. Totaalbedrag subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Wanneer we de methode op basis van de begrotingen/budgetten gebruiken, komen we in totaal uit op een op te nemen bedrag van 342.141.360 euro voor de zogenaamde "social transfers" met betrekking tot toerisme, cultuur en recreatie. Zoals in tabel 66 te zien is, komt het overgrote deel van dit bedrag, namelijk 68%, uit de Vlaamse begroting. Een kleine 5% is daarenboven afkomstig van Toerisme Vlaanderen en het FFEU staat in voor 0,79% van deze overdrachten. De overige 26% wordt door de provinciale overheden voorzien.

Tabel 66 Totaal aan sociale overdrachten voor toerisme, cultuur en recreatie in 2008, in absolute cijfers (in euro) en in %

Social transfers voor toerisme, cultuur en recreatie	Absoluut	%
Vlaamse begroting (IV, CSJM, RWO)	233.908.975	68,37
FFEU	2.712.518	0,79
Toerisme Vlaanderen	16.984.072	4,96
Provinciale budgetten (toerisme, recreatiedomeinen, cultuur en ontspanning, kunsten)	88.535.796	25,88
ALGEMEEN TOTAAL	342.141.360	100,00

Het totale bedrag, berekend op basis van de begroting (342.141.360 euro) ligt een stuk hoger dan het bedrag dat we berekenden op basis van de gebruikstabellen (275.848.094 euro). Als we enkel met de Vlaamse subsidies rekening houden (begroting, FFEU en Toerisme Vlaanderen), dan komen we uit op ruim 253 miljoen euro en liggen de beide totalen nog maar ongeveer 22 miljoen euro uit elkaar. Brengen we ook de provinciale budgetten mee in kaart, dan lopen de verschillen zoals gezien op tot bijna 66 miljoen euro.

Hoewel beide cijfers dus verschillen, moeten we kiezen voor één van beide methodes. Gezien we door het werken met de begroting 2008 toch een veel meer gedetailleerd beeld hebben dan wanneer we werken met de gebruikstabellen, werd beslist om te werken met de methode op basis van de begroting 2008. Dat betekent concreet dat we een **totaalbedrag** van 342.141.360 euro opnemen aan cultuur en recreatie.

2.3.2. Subsidies voor vervoer

Voor het vervoer werd beslist om de subsidies aan De Lijn, aan de NMBS en aan het luchtvervoer in rekening te brengen. Deze drie komen hieronder dan ook achtereenvolgens aan bod. Daarna bespreken we kort het totaalbedrag dat we opnemen.

A. De Lijn

In de eerste plaats is belangrijk te weten hoeveel subsidies De Lijn in totaal ontvangt van de Vlaamse overheid. Eens dat gekend is, kunnen we een ratio voor toeristisch verbruik toepassen op het totaalbedrag van de subsidie.

Het totaal aan subsidies aan De Lijn bedroeg 932.468.000 euro in 2008. We nemen daarbij enkel de niet-gesplitste kredieten en de gesplitste ordonnanceringskredieten uit de begroting 2008 (na 3^e controle) in rekening. Hieronder kan in tabel 67 afgelezen worden hoe we tot deze bedragen zijn gekomen en welke de verschillende onderdelen van de subsidie zijn. De subsidies aan De Lijn maken 99,2% uit van het programma gemeenschappelijk vervoer en 37,9% van de totale begroting van het departement MOW. De posten in het programma gemeenschappelijk vervoer die niet werden opgenomen, zijn de subsidies aan de gemeenten voor de schuilhuisjes van eigen ontwerp en de dotatie aan het IVA Stationsomgevingen.

Tabel 67 Opgenomen kredieten van het departement MOW – gemeenschappelijk vervoer in 2008 (in euro)

BEGROTING 2008 (na derde controle): MOW – gemeenschappelijk vervoer	NGK	GOK	VRK
Dotatie aan het EVA VVM-De Lijn als bijdrage tot het evenwicht van haar exploitatierekening met inbegrip van de werkingskosten van de bijzondere studiediensten	790.504.000		
Beschikbaarheidsvergoedingen voor de VVM-De Lijn	10.144.000		
Dotatie voor investeringen aan het EVA VVM-De Lijn		131.272.000	
Kapitaallasten leasingovereenkomst het EVA VVM-De Lijn			548.000
TOTAAL	800.648.000	131.820.000	
ALGEMEEN TOTAAL		932.468.000	

Wat vervoer via De Lijn betreft, moeten we daarnaast ook beschikken over een ratio voor het toeristisch gebruik van bus en tram. We kunnen deze ratio berekenen met de informatie afkomstig van De Lijn zelf (het gebruik van bepaalde tickets of bepaalde lijnen). De vraag is dan natuurlijk wat we als ‘toeristisch gebruik’ aanzien. Op basis van het jaarverslag 2008 van De Lijn kunnen we al een heleboel informatie vinden. Omdat deze cijfers toch niet helemaal het detailniveau leveren dan verwacht, hebben we extra informatie opgevraagd bij De Lijn. Die bijkomende informatie was echter heel beperkt. We ontvingen enkel een cijfer over het evenementenvervoer.

Vandaar dat we beslisten om zelf (op basis van het jaarverslag 2008) op zoek te gaan naar de verhouding tussen het aantal reizigersritten voor ‘toeristische doeleinden’ en het totaal aantal reizigersritten. We vatten deze toeristische ritten nogal maximalistisch op omdat we het aantal ritten op een bepaalde lijn tellen, ongeacht het motief van de gebruiker op deze lijn. Dat betekent dat we ook reizigers op weg naar het werk meetellen als zij op een ‘toeristische lijn’ zitten. Het aantal ritten zal op deze manier overschat worden, maar die overschatting compenseert dan weer het feit dat we de toeristen die binnen een stad gebruik maken van de diensten van De Lijn niet kunnen meenemen.

Als 'toeristische' ritten werden volgende ritten weerhouden:

- Ritten met de kusttram: 12 miljoen reizigers in 2008. We vatten deze toeristische ritten nogal maximalistisch op omdat we het aantal ritten op deze lijn tellen, ongeacht het motief van de gebruiker op deze lijn. Dat betekent dat we ook reizigers op weg naar het werk meetellen. Het aantal ritten zal op deze manier overschat worden, maar die overschatting compenseert dan weer het feit dat we de toeristen die binnen een stad gebruik maken van de diensten van De Lijn niet meenemen.
- Ritten van en naar de luchthaven in Zaventem: in 2008 vervoerde De Lijn 951.750 passagiers van en naar de luchthaven.
- Ritten naar evenementen:
 - ritten van en naar het Sportpaleis: 29,87% van de 1.239.436 bezoekers in 2008 gebruikte de diensten van De Lijn. Gezien elke gebruiker heen en weer reist, komt dat neer op een totaal van 740.739 ritten.
 - ritten van en naar andere evenementen: volgens de diensten van De Lijn werden in 2008 zo'n 900.000 mensen vervoerd naar evenementen (Sportpaleis exclusief).
- Ritten door dagtoeristen in het Vlaamse Gewest (exclusief kust): op basis van het Daguitstappenonderzoek kunnen we berekenen hoeveel dagtoeristen er reizen met de (openbare) bus, tram of metro. Omdat we de reizigers op de kusttram niet dubbel willen tellen, nemen we enkel de dagtoeristen op die reizen naar de kunststeden, naar Brussel en naar de Vlaamse regio's. Voor kunststeden en Brussel neemt 4,6% van de 8 miljoen Vlaamse dagtoeristen de bus, tram of metro. Voor daguitstappen naar de Vlaamse regio's gaat het om 1,9% van de 9,5 miljoen Vlaamse dagtoeristen. Gezien elk van hen heen en terug reist, komen we in totaal uit op 1.104.806 ritten.

Tellen we al deze ritten op dan komen we op 15.697.295 'toeristische' ritten, of 3,09% van de 508.103.914 reizigersritten in 2008. Met deze ratio overschatten we misschien wel het aantal toeristische kusttramgebruikers, maar voor alle andere soorten van toeristisch gebruik zitten we mogelijk met een onderschatting. Wanneer we 3,09% van de subsidies aan De Lijn opnemen in TSA-tabel 4, is dat goed voor 28.808.098 euro.

B. De NMBS

Ook voor de NMBS moeten we op eenzelfde manier tewerk gaan: we moeten het totale subsidiebedrag en een ratio voor het toeristisch verbruik kennen.

Voor het totaalbedrag aan subsidies kunnen we kijken naar de beheerscontract 2008-2012 tussen de Staat en de NMBS. Hierin worden immers in detail alle verschillende vormen van financiële relaties tussen de Staat en de NMBS-groep gepubliceerd. Hierna in tabel 68 worden alle subsidies opgesomd. In totaal werd in 2008 een kleine 3 miljard euro aan subsidies aan de NMBS uitgekeerd. Naar analogie met de subsidies aan De Lijn, nemen we alle subsidies op voor exploitatie en investeringen aan de NMBS-groep. Het zijn immers al deze subsidies die maken dat de gebruiker minder moet betalen voor zijn treinrit: zonder de subsidies zou de NMBS haar tarieven immers hoger maken om op die manier de kosten te kunnen dekken.

Aan de andere kant wordt een groot deel van de infrastructuur gebruikt voor goederen in plaats van personenvervoer. Een heel deel van de exploitatie- en investeringssubsidies aan de NMBS, Infrabel en de NMBS-Holding komt dus ook ten goede aan het goederenverkeer. Het lijkt ons dan ook noodzakelijk een deel van deze subsidies expliciet niet op te nemen. Voor elk van de onderdelen van de NMBS-groep werd daarom een verdeelsleutel bepaald. Hierna bespreken we hoe we tot de verschillende sleutels kwamen. Wat dat concreet voor de bedragen betekent, kan afgelezen worden in tabel 68.

Tabel 68 Subsidies 2008 aan de NMBS-groep, opgenomen in het Beheerscontract 2008-2012 (in euro) en opgesplitst naar aandeel personenvervoer

BEHEERSCONTRACT 2008-2012 tussen de Staat en de NMBS	Totaal bedrag subsidie	Aandeel subsidies relevant voor personenvervoer	
Subsidies voor de exploitatie van de NMBS - basisbedrag	882.372.000	100%	882.372.000
Subsidies voor de exploitatie van de NMBS - extra bedragen ter compensatie van gratis woon-werkverkeer, gratis Go- pass 16 jarigen, minderontvangsten OMNIO, HST binnenland, tekorten GEN en Noorderkempen,	23.555.000	100%	23.555.000
Subsidies voor exploitatie aan Infrabel	433.108.000	93,34%	404.263.007
Subsidies voor exploitatie aan de NMBS-holding	220.802.000	77,90%	172.008.767
Subsidies voor arbeidsongevallen aan de NMBS-holding	548.000	77,90%	426.902
Investeringsubsidies aan NMBS	298.076.000	100%	298.076.000
Investeringsubsidies aan Infrabel	718.518.000	93,34%	670.664.701
Investeringsubsidies aan de NMBS-holding	401.287.000	77,90%	312.609.859
TOTAAL	2.978.266.000		2.763.976.236

Voor de NMBS werd geen verdeelsleutel berekend om hun subsidies op te delen naar personen en goederenvervoer. Dit omdat de NMBS vanuit Europese regelgeving geen subsidies mag ontvangen ten voordele van het goederenvervoer. Alle subsidies die ze ontvangen moeten ten goede komen aan het personenvervoer en dus komen 100% van de subsidies aan de NMBS in aanmerking voor de TSA.

Voor de opsplitsing van de subsidies aan de NMBS-Holding hebben we de verdeelsleutel van de NMBS wel nodig. Vandaar dat we hier even kort toelichten hoe we deze berekenen. We beschikken daartoe over de geconsolideerde resultatenrekening 2008. Deze geconsolideerde rekening geeft het resultaat weer van alle direct of indirect gecontroleerde en geïntegreerde ondernemingen en dat volgens de globale of proportionele methode. Op die manier worden bijvoorbeeld de resultaten van alle dochterondernemingen van de NMBS mee in beeld gebracht. Deze geconsolideerde rekening is daarenboven (net als de gewone jaarrekening) beschikbaar per sector, wat maakt dat we de belangrijkheid van de sector goederenvervoer in beeld kunnen brengen. Als we alle kosten (bedrijfskosten, financiële kosten en uitzonderlijke kosten) optellen, blijkt dat 31,41% van de uitgaven aan het goederenvervoer wordt besteed en 68,59% van de kosten betreft de sector van het personenvervoer³².

Voor Infrabel beschikken we niet over opgesplitste rekeningen en zeker niet over gespreide kosten voor goederen en personenvervoer zoals bij de NMBS. Wat we wel weten uit het jaarverslag van Infrabel 2008, is dat zij voor een groot deel van hun inkomsten afhankelijk zijn van de infrastructuurvergoedingen (50,2% van de omzet in 2008). Infrabel ontvangt immers van de diverse spooroperatoren een vergoeding (berekend per treinkilometer) voor het gebruik van de Belgische spoorinfrastructuur. Het aandeel van het reizigersvervoer in de infrastructuurvergoeding bedraagt 93,34%, tegenover 6,66% voor het goederenvervoer. Gezien de dotatie van de overheid dient om de infrastructuur te onderhouden en we weten dat deze infrastructuur in 93,34% van de gevallen wordt gebruikt voor personenvervoer, stellen we voor om bij de subsidies aan Infrabel steeds 93,94% als basis op te nemen.

Voor de NMBS-Holding beschikken we niet over gelijkaardige gegevens zoals bij de NMBS of bij Infrabel. We hebben wel rekeningen en jaarverslagen, maar vinden nergens verwijzingen terug naar de verhouding tussen het personen- en goederenvervoer. Dat is ook niet onlogisch gezien de NMBS-Holding de koepel vormt boven de twee andere onderdelen van de NMBS-groep. De holding staat in voor de stations, de parkings, de fietsenstallingen, ze is ook verantwoordelijk voor de bewaking en veiligheid in de stations, voor de ICT-toepassingen enzovoort. Daarenboven is de NMBS-Holding ook de werkgever van alle personeel in de NMBS-groep. Het is in deze functie dat we wel een manier hebben gevonden om een verdeelsleutel personen- en goederenvervoer te berekenen. Hoewel het geen sluitende ratio is, lijkt het ons toch de beste manier om te doen. Nadeel is dat we immers werken met personeelscijfers en daarenboven met een deel van het personeel. Wat dan weer in het voordeel speelt is dat net het personeel tot de belangrijkste taken van de NMBS-Holding hoort (84% van de uitgaven van de Holding zijn personeelskosten).

³² Deze verhouding verschilt niet zoveel wanneer we bijvoorbeeld enkel de bedrijfskosten (31,39%), enkel de bedrijfsopbrengst (30,12%) of enkel de omzet (29,59%) als basis zouden nemen.

Concreet kennen we de verdeling van de werknemers per bedrijf. Naast een kleine groep werknemers van de Holding (en gedetacheerden), is 87% van de werknemers (VTE) aan de slag bij de NMBS of Infrabel. We werken enkel verder met deze twee bedrijven, gezien we voor deze bedrijven een verdeelsleutel voor goederen- en personenvervoer hebben (zie hierboven) en zo kunnen we inschatten hoeveel van de middelen van de NMBS-Holding ongeveer toevloeien aan personenvervoer en aan goederenvervoer. We tellen op die manier 11.386 VTE personenvervoer Infrabel (93,34% van 12.198) en 13.865 VTE personenvervoer bij de NMBS (68,59% van 20.216). Dat maakt dat in totaal 25.251 VTE van de 32.414 VTE van NMBS en Infrabel verantwoordelijk kunnen geacht worden voor het personenvervoer, ofwel 77,9% van de werknemers. Het is dan ook dit percentage van de subsidies aan de NMBS-Holding die in aanmerking komt om op te nemen in de TSA.

In tabel 68 kan afgelezen worden welke aandelen en bedragen aan subsidies er per bedrijf relevant zijn voor de TSA, gezien we ze toewijzen aan het personenvervoer. Tellen we al deze aandelen op, dan nemen we in totaal aan dat 2.763.976.236 euro aan subsidies relevant zijn voor het personenvervoer.

Maar natuurlijk moeten niet al deze subsidies ook effectief worden opgenomen in de TSA. We willen immers enkel deze subsidies die ten goede komen aan de toerist in het Vlaamse Gewest in rekeningen brengen. Daarom werd een ratio voor toeristisch verbruik berekend. Er werd gehoopt informatie te verzamelen bij de diensten van de NMBS, maar de informatie die zij konden geven, was nog beperkter dan wat we uit de jaarverslagen konden halen.

Als 'toeristische' ritten (die in aanmerking komen voor subsidiëring) werden volgende ritten weerhouden:

- De ritten van en naar de luchthaven in Zaventem: in 2008 werden in totaal 3.222.781 reizigers van en naar de luchthaven vervoerd. Als we uitgaan van de assumptie dat 58,08% van de personenkilometers in het Vlaamse Gewest werd afgelegd, betekent dat 1.871.791 toeristische ritten in het Vlaamse Gewest.
- Dagtoeristen die per trein reizen: in 2010-2011 werd volgens het Daguitstappenonderzoek bij 13,9% van de 21,7 miljoen Vlaamse daguitstappen in Vlaanderen en Brussel de trein gebruikt. Voor de 3 miljoen Vlaamse daguitstappen naar Wallonië berekenden we zelf dat 13,3%³³ de trein neemt. Als we rekening houden met het feit dat elk van hen heen en terug reist, komen we op die manier uit op 6.867.686 treinritten.
- De Vlaamse verblijfstoeristen die reizen met de trein: op basis van het Reisgedragonderzoek van WES kunnen we bij benadering het aantal Vlaamse vakanties berekenen in België waarbij de trein werd gebruikt. Zoals af te lezen in tabel 69 bekomen we in totaal 171.504 korte treinvakanties en 124.879 lange treinvakanties.

Tabel 69 Berekening van het aantal treinvakanties door Vlamingen naar Vlaanderen, Brussel en Wallonië

	Korte vakanties			Lange vakanties		
	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de trein	Aantal Vlaamse vakanties met de trein	Aantal vakanties door Vlamingen	% Belgische vakanties met de trein	Aantal Vlaamse vakanties met de trein
Kust	616.776	13,5	83.265	860.819	7,4	63.701
Vlaamse regio's Kunststeden (inclusief Brussel)	471.054	9,7	45.692	300.286	8,1	24.323
Wallonië	91.500	18,5	16.928	20.019	20,3	4.064
WALLONIË	640.498	4,0	25.620	360.343	9,1	32.791
TOTAAL			171.504			124.879

Bron: WES 2008, eigen bewerking.

³³ Dit percentage berekenden we zelf in het brondatabestand van het daguitstappenonderzoek. Toen we ter controle van onze methode het % Vlaamse daguitstappen berekenden, kwamen we hier uit op 16%. We kiezen ervoor om het % uit het rapport van 13,9% over te nemen en vragen na wat de verschillen in methode kunnen zijn.

We weten ook op basis van het WES-onderzoek dat het reisgezelschap bij de korte vakanties gemiddeld 3,5 personen groot is en bij de lange 3,6 (dit zijn wel de totale gemiddeldes voor alle Belgische korte en lange vakanties ongeacht vervoersmiddel of bestemming). Hiermee rekening houdend en ook met het feit dat deze personen allemaal heen en terug moeten, komen we uit op een totaal van 2.099.659 toeristische ritten.

Tellen we al deze reizigersritten samen, dan komen we op een totaal van 10.839.136 reizigers, of een aandeel van 5,00% van alle 216.800.000 ritten. Nemen we 5,00 % van de 2.763.976.236 euro aan subsidies aan de NMBS (zonder deze voor het goederenvervoer) op in TSA-tabel 4, dan betekent dat dat we 138.187.800 euro opnemen.

C. Luchtvervoer

Bij het doornemen van de Vlaamse begroting 2008, botsten we ook op enkele subsidies ten voordele van de Vlaamse luchthavens in Oostende, Wevelgem en Antwerpen.

Tabel 70 Opgenomen kredieten voor subsidies van het departement MOW – technische ondersteuning luchthavens in 2008 (in euro)

BEGROTING 2008 (na derde controle) : MOW – technische ondersteuning luchthavens	NGK	GOK	VRK
Subsidie voor exploitatie van de luchthaven Wevelgem-Bissegem	775.000		
Subsidie voor de aanleg, inrichting en uitrusting van verharde oppervlakten en wegen voor de exploitatie van de luchthaven Wevelgem-Bissegem		37.000	
Dotatie aan de dienst met afzonderlijk beheer luchthaven Antwerpen	2.256.000		
Dotatie aan de dienst met afzonderlijk beheer luchthaven Oostende	4.664.000		
Dotatie voor aanleg, inrichting en uitrusting van verharde oppervlakten, wegen en gebouwen voor de exploitatie van de luchthaven Antwerpen		3.180.000	
Dotatie voor aanleg, inrichting en uitrusting van verharde oppervlakten, wegen en gebouwen voor de exploitatie van de luchthaven Oostende			2.900.000
TOTAAL	7.695.000	6.117.000	
ALGEMEEN TOTAAL		13.812.000	

Naar analogie met de subsidies in de andere departementen, beschrijven we in tabel 70 dan ook de subsidies van het departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW), programma ‘technische ondersteuning luchthavens’. In totaal gaat het om 13.812.000 euro aan subsidies, die allemaal ingeschreven zijn in het programma ‘technische ondersteuning luchthavens’. Deze subsidies nemen dan ook 78,5% van de totale uitgaven in dit programma voor hun rekening, wat neerkomt op 0,6% van de totale begrote uitgaven voor het departement MOW.

Gezien niet al deze subsidies ten dienste staan van de toerist, moeten we ook hier op zoek naar een verdeelsleutel voor het toeristisch verbruik. We werken daarbij luchthaven per luchthaven:

- Voor de luchthaven van Wevelgem nemen we een 17,5% van de subsidies op, dit is 142.318 euro. Reden hiervoor is dat uit het jaarverslag blijkt dat in 2008 17,5% van de vliegbewegingen toeristische doeleinden had (zakentoeeristen). De overige vliegbewegingen zijn vooral trainingsvluchten en vrijetijdsvluchten.
- Voor de luchthaven van Antwerpen leert het statistisch jaarboek 2008 ons dat in dat jaar 6,8% van de vliegbewegingen toeristisch was (lijn- en chartervluchten). Verder waren er 35,1% goederenvluchten en 58,1% andere vluchten (lokale en training). Nemen we 6,8% van de subsidies op, dan komen we op een bedrag van 370.918 euro.

Voor de luchthaven van Oostende ten slotte nemen we 29,8% van de subsidies op, namelijk 2.254.117 euro. Uit het statistisch jaarboek 2008 blijkt immers 29,8% van de vliegbewegingen toeristische motieven te hebben (lijn- en chartervluchten, zakenvluchten en touringvluchten). Trainingsvluchten, lokale vluchten en diverse vluchten zijn goed voor 64,6% van de vliegbewegingen en het goederenvervoer was in Oostende goed voor 5,6% van de bewegingen.

In totaal worden in TSA-tabel 4 dus 2.767.353 euro aan subsidies voor het luchtvervoer opgenomen.

Daarenboven werd ook onderzocht of BIAC of de luchtverkeersleiders in Zaventem geen subsidies ontvangen. Nader onderzoek heeft uitgewezen dat geen van beide bedrijven overheidssubsidies ontvangt. BIAC haalt zijn inkomsten uit de luchthaventaksen die elke passagier moet betalen (via de luchtvaartmaatschappij of touroperator), uit de landings- en parkeerrechten voor vliegtuigen, uit de verhuur van winkels in het luchthavengebouw en uit de verhuur van auto's en parkings. Ook Belgocontrol (luchtverkeersleiding) ontvangt geen overheidssubsidies, iets wat uitdrukkelijk werd vastgelegd in de beheersovereenkomst tussen de Staat en dit overheidsbedrijf. Belgocontrol haalt zijn inkomsten uit de vergoedingen die ze per vliegtuig ontvangen dat landt of opstijgt op een Belgische openbare luchthaven en/of door het Belgisch luchtruim vliegt.

D. Totaalbedrag subsidies vervoer

Tellen we al deze subsidies aan de vervoerssector samen, dan komen we uit op een totaalbedrag van 169.763.252 euro. In vergelijking met de opgenomen subsidies aan De Lijn en aan het luchtvervoer, zijn de subsidies aan de NMBS wel erg hoog (81% van het totaal). Reden hiervoor is dat het initiële subsidiebedrag bij het luchtvervoer erg laag is, maar vooral dat dit bedrag veel hoger is bij de NMBS dan bij De Lijn (bijna driemaal zoveel) en dat daarnaast de toerismratio bij de NMBS wat hoger is dan bij De Lijn.

2.3.3. Totale omvang van de 'social transfers in kind'

De totale omvang van alle subsidies die de individuele toerist ten goede komt bedraagt 511.904.613 euro. De opgenomen subsidies voor cultuur en recreatie (342.141.360 euro) zijn goed voor 67% van dat bedrag. De opgenomen subsidies voor het vervoer (169.763.252 euro) leveren de overige 33% van het totaalbedrag.

2.4. Andere vormen van toerismeconsumptie

In dit laatste deel van TSA-tabel 4 kunnen veel verschillende groepen aan consumptie opgenomen worden. Voor de Vlaamse TSA werd beslist hier de intermediaire consumptie door werkgevers en de aankoop van duurzame toerismegoederen op te nemen. Hoe we dat precies doen en welke de bronnen en resultaten zijn, wordt hieronder meer in detail beschreven.

2.4.1. Toerismeconsumptie als intermediaire consumptie door werkgevers

Met toerismeconsumptie als intermediaire consumptie door werkgevers bedoelen we die uitgaven die de werkgever doet ten voordele van de werknemer in het kader van zakenreizen (zowel deelnameprijs, accommodatie, transport, verzekeringen, uitnodigingen voor evenementen,...). Deze uitgaven worden niet opgenomen in de individuele bestedingen door zakentoeeristen, maar moeten wel opgenomen worden in de TSA.

In de MICE-onderzoeken die we gebruiken, worden deze kosten door de werkgevers wel mee onderzocht, al wordt niet gevraagd wie wat uitgeeft. Vandaar dat we opteren om alle specifieke kosten die worden gedaan aan logies, maaltijden en dergelijke, en die worden gerapporteerd, op te nemen in TSA-tabellen 1 en 2. Ook de deelnameprijs of participation fee werd daar opgenomen. We hadden deze participation fee hier ook apart kunnen opnemen als vorm van intermediaire consumptie omdat deze vaak wordt betaald door de werkgever. Dat lijkt ons nu echter geen interessante optie omdat we niet zeker zijn wie wat heeft betaald.

Een andere vraag die we ons wel moeten stellen, is of we ook de kosten die de organisator zelf voor zijn rekening neemt, moeten opnemen. Deze uitgaven zijn immers ook uitgaven die in verband staan met de sector van het zakentoeerisme. Daarenboven is er een duidelijk verband met de deelnameprijs (indien een organisator een deelnameprijs vraagt, zal hij daardoor zelf een deel minder kosten hebben). Of anders gezegd: door de deelnameprijs op te nemen, nemen we in feite een deel van de organisatiekosten op. De andere kosten door de organisator nemen we dan ook niet op.

2.4.2. De aankoop van zogenaamde 'tourism durables'

Onder de 'tourism durables' worden die duurzame goederen verstaan die worden aangekocht met het oog op toerisme. De uitgaven die tijdens de reis of trip zelf worden gedaan zijn opgenomen in TSA-tabellen 1 en 2 in de categorie andere. De uitgaven die buiten de reis zelf worden gedaan zijn moeilijker in kaart te brengen omdat ze niet worden bevraagd in de meeste onderzoeken. Tijdens de eerste vergadering van de Stuurgroep werd beslist om niet te werken met de gedetailleerde CPC-codes die in het RMF staan, omdat er op zo'n hoog detailniveau geen informatie beschikbaar is over de consumptie van dergelijke producten. Wat wel mogelijk leek, was om een aantal grote bedrijven die kampeermateriaal en dergelijke verkopen af te zonderen en hun omzet op te nemen in de TSA³⁴. Dat is echter niet zo eenvoudig. We beschrijven hierna de verschillende stappen die zijn gezet. We bespreken daarbij eerst welke bedrijven we willen opnemen. In een tweede stap bekijken we hoe we de totale omzet van deze bedrijven kunnen berekenen.

A. Welke bedrijven verkopen duurzame toerismegoederen?

In de eerste plaats moeten we bepalen welke bedrijven we opnemen als bedrijven die hoofdzakelijke duurzame toerismegoederen verkopen. Er bleken drie NACE-codes (NACE 2008) relevant:

- 46.496: Groothandel in sport- en kampeerartikelen, met uitzondering van fietsen
- 47.640: Detailhandel in sport- en kampeerartikelen in gespecialiseerde winkels
- 45.194.02: Handel in nieuwe en gebruikte kampeervoertuigen zoals caravans, kampeerwagens, enzovoort.

De eerste twee NACE-codes geven die bedrijven weer waar sport- en kampeerartikelen worden verkocht (fietsen uitgezonderd). In een eerste reflex zou men denken dat die sportartikelen niet thuishoren in de TSA, maar wanneer je de CPC-codes uit het RMF vergelijkt met de beschrijving van de verkochte goederen in deze NACE-code, dan is er een grote overeenstemming. Het gaat immers over skimateriaal, plezier- en sportvoertuigen, surfplanken enzovoort. De derde code geeft de aankoop van kampeervoertuigen mee.

Voor het oplijsten van de bedrijven die werken binnen een bepaalde NACE-code doen we een beroep op de Kruispuntbank Ondernemingen (KBO) die alle ondernemingen actief in de sector opsomt. Dit betekent dus dat we een lijst krijgen van alle ondernemingen die als hoofdactiviteit werken binnen een bepaalde NACE-code. Bedrijven die meerdere activiteiten doen en één van hun nevenactiviteiten valt onder bovenstaande NACE-codes, worden dus niet meegerekend. Het resultaat is dat we 688 bedrijven bekomen in de sector met NACE-code 46.496 (Groothandel in sport- en kampeerartikelen, met uitzondering van fietsen) en 772 ondernemingen in sector met NACE-code 47.640 (Detailhandel in sport- en kampeerartikelen in gespecialiseerde winkels). Voor de NACE-code 45.194.02 (Handel in nieuwe en gebruikte kampeervoertuigen zoals caravans, kampeerwagens, enzovoort) kennen we niet juist het aantal ondernemingen omdat er te weinig ondernemingen zijn op dit hoge detailniveau en de gegevens daarom niet worden vrijgegeven. Wat we wel weten, is dat er binnen de hogere NACE-code 46.194 (Handel in aanhangwagens, opleggers en caravans) 198 ondernemingen actief zijn.

We beschikken echter niet voor al deze ondernemingen over informatie met betrekking tot hun omzet in 2008. Reden daarvoor is dat niet alle bedrijven verplicht zijn om een jaarrekening neer te leggen³⁵. Daarenboven zijn die bedrijven die jaarrekeningplichtig zijn, niet steeds verplicht om ook

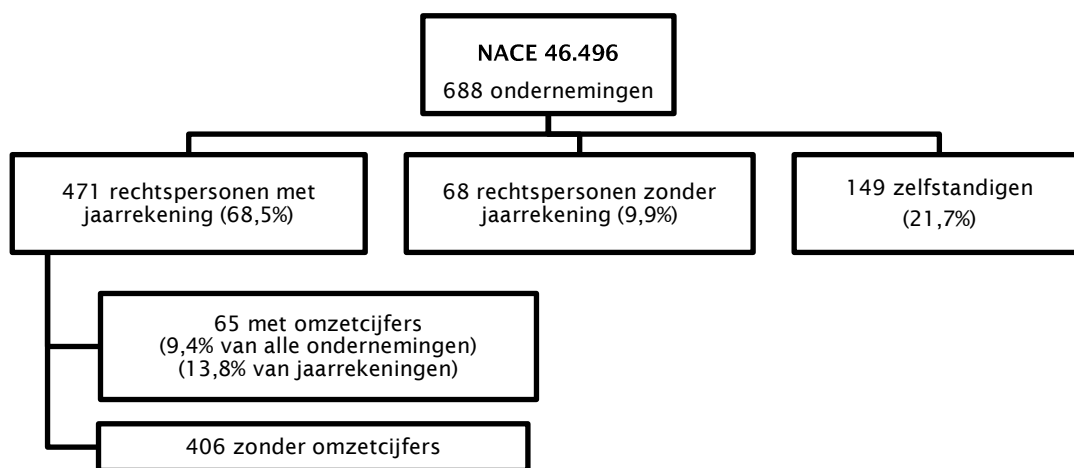
³⁴ Er werden ook nog twee andere pistes onderzocht, maar deze waren minder succesvol. In de eerste plaats werd gedacht om te werken met de gegevens over de nieuw ingeschreven voertuigen van FEBIAC. We verkregen een overzicht van het aantal nieuw ingeschreven campingwagens (code SSA bij FEBIAC) en caravans (code TCR), maar een overzicht van de prijzen van deze voertuigen was niet beschikbaar. Werken via de gemiddelde verkoopprijs per soort wagen was daarenboven niet mogelijk gezien de grote spreiding van de prijzen en modellen in deze sector. Een tweede piste was om te werken met de gegevens uit de huishoudbudgetenquête. We hebben daar wel niet de post die de exacte duurzame toerismegoederen meet, maar de post die het dichtst in de buurt komt, is deze van de "uitgaven aan speelgoeden, sport- en kampeerartikelen". Hoewel beide onderzoeksmethodes geen duidelijk resultaat leverden, bieden ze wel veel interessant materiaal dat als benchmark kan gebruikt worden. Dat zal verder in de tekst dan ook gebeuren.

³⁵ Alle Belgische vennootschappen (NV, BVBA, CVBA, ESV) dienen een jaarrekening neer te leggen bij de balanscentrale, maar de zelfstandige ondernemers kennen deze verplichting niet. We nemen hier de jaarrekeningen op van de Vlaamse

hun omzet weer te geven³⁶. Om te weten welke bedrijven hiertoe verplicht zijn, deden we een beroep op de Belfirstdatabank van Bureau Van Dyck (BVD). Zij lijsten immers die bedrijven op die verplicht zijn een jaarrekening in te dienen. Door het koppelen van de gegevens uit de KBO en BVD konden we die bedrijven die als hoofdactiviteit werken in een bepaalde sector en die al dan niet jaarrekeningplichtig zijn, onderscheiden. Daarenboven konden we voor die bedrijven die jaarrekeningplichtig zijn, nakijken of ze ook omzetgegevens opnemen in hun jaarrekening in 2008³⁷. In figuren 1 tot en met 3 hieronder geven we per NACE-code de resultaten weer.

In figuur 1 kan alle informatie met betrekking tot NACE-code 46.496 afgelezen worden. We wisten al dat er 688 ondernemingen actief zijn in de 'Groothandel in sport- en kampeerartikelen, met uitzondering van fietsen'. We kunnen nu ook verder afleiden dat 21,7% van hen zelfstandige is en 68,5% een rechtspersoon die jaarrekeningplichtig is. Van deze 471 jaarrekeningplichtige bedrijven zijn er 65 die hun omzetcijfers 2008 bekendmaken. Dat komt neer op 13,8% van de jaarrekeningplichtige bedrijven en 9,4% van het totaal aantal ondernemingen in de sector.

Figuur 1 Verdeling van de ondernemingen met als hoofdactiviteit 'Groothandel in sport- en kampeerartikelen, met uitzondering van fietsen'

Bron: VKBO, Bureau van Dijk, eigen bewerking.

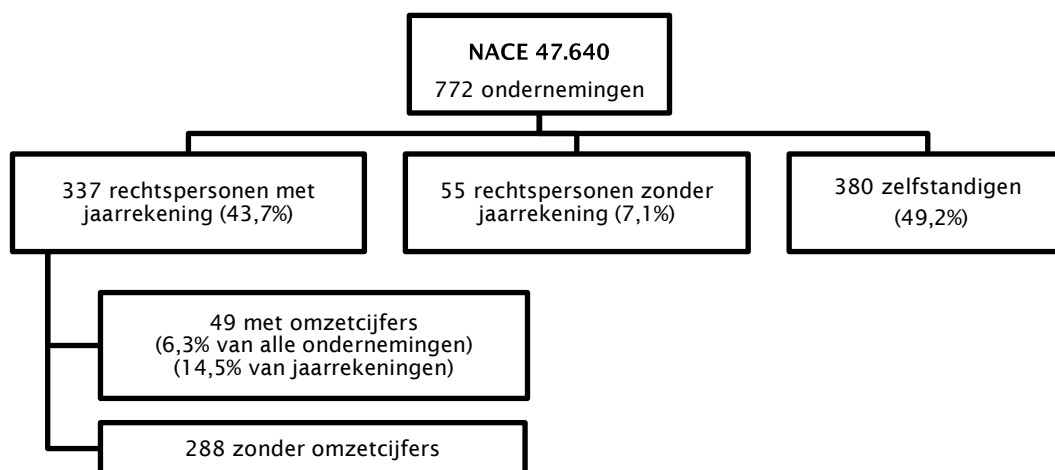
In figuur 2 kan alle informatie met betrekking tot NACE-code 47.640 afgelezen worden. Uit de KBO-data halen we 772 ondernemingen in deze sector. 49,2% zijn zelfstandigen en uit de BVD-data kunnen we afleiden dat 43,7% rechtspersonen zijn die een jaarrekening moeten neerleggen. Het gaat 337 bedrijven, waarbij we beschikken we over omzetcijfers voor 64 bedrijven of 14,5% over jaarrekeningplichtige bedrijven en 6,3% van het totaal aantal ondernemingen in de sector.

bedrijven. Dat betekent dat we die jaarrekeningen opnemen van bedrijven wiens hoofdzetel in Vlaanderen is gevestigd. De jaarrekeningen worden immers toegekend aan het gewest waar de hoofdzetel van het bedrijf gevestigd is.

³⁶ Dat is omdat enkel de grote ondernemingen verplicht zijn om de jaarrekening volgens een volledig schema neer te leggen. In dit volledig schema is het ook verplicht om de omzet weer te geven. De kleine en middelgrote ondernemingen zijn enkel verplicht om een verkort schema te volgen. In dit verkort schema is de brutomarge een verplichte vermelding. De omzet is echter facultatief. Dat maakt dat de omzet dan weer wel, dan weer niet voorkomt in de jaarrekening. De kleine of middelgrote bedrijven die toch verkiezen om omzetcijfers op te nemen, zijn wel verplicht het de komende jaren opnieuw te doen.

³⁷ Het jaartal dat we bespreken en dus de omzetcijfers die we opnemen, betreffen in principe het volledige jaar 2008. Toch verwijst het jaartal naar de datum waarop het boekjaar beëindigd werd. De meeste boekjaren lopen van 1 januari tot en met 31 december, maar soms beginnen ze later of stoppen ze vroeger. Dat betekent dat een boekjaar niet steeds gelijk is aan 365 dagen.

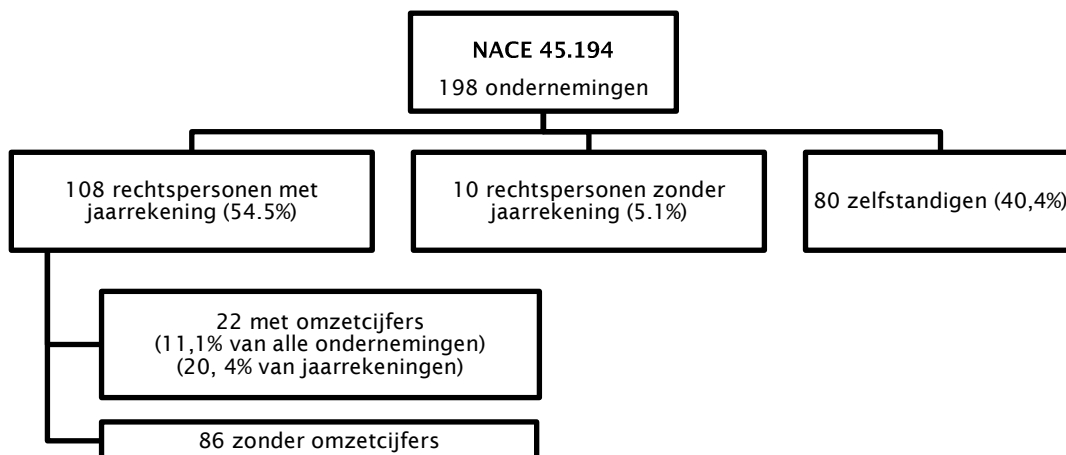
Figuur 2 Verdeling van de ondernemingen met als hoofdactiviteit 'Detailhandel in sport- en kampeerartikelen in gespecialiseerde winkels'

Bron: VKBO, Bureau van Dijk, eigen bewerking.

Zoals reeds eerder vermeld en zoals aangegeven in figuur 3, zijn er 198 bedrijven in het Vlaamse Gewest die als hoofdactiviteit 'handel voeren in aanhangwagens, opleggers en caravans' hebben. 40% doet dit als zelfstandige, 54,5% van de bedrijven is jaarrekeningplichtig. Voor 22 bedrijven beschikken we over omzetcijfers, dat komt neer op 10,4% van de jaarrekeningplichtige bedrijven of 11,1% van alle ondernemingen.

Figuur 3 Verdeling van de ondernemingen met als hoofdactiviteit 'Handel in aanhangwagens, opleggers en caravans'

Bron: VKBO, Bureau van Dijk, eigen bewerking.

We wijzen hier wel op het feit dat er in deze groep meer bedrijven zijn opgenomen dan die bedrijven die we eigenlijk wensen op te nemen. We wensen immers enkel de omzet op te nemen van de ondernemingen die kampeervoertuigen verhandelen (NACE 45.1947.02). Vandaar dat we geopteerd hebben om via het internet op zoek te gaan naar wat die bedrijven dan precies doen: verkopen ze vooral kampeerwagens en caravans of eerder andere aanhangwagens (zoals voor paarden en dergelijke) en opleggers? Na controle blijken 9 van de 22 bedrijven waarvoor we over omzetcijfers beschikken, daadwerkelijk kampeervoertuigen te verkopen. We hebben ook de 86 bedrijven waarvoor we geen omzetcijfers hebben, onderzocht maar konden niet voor alle bedrijven de nodige informatie vinden. Toch zijn we zeker dat in de lijst van 86 bedrijven binnen de code, er minstens 23 bedrijven zijn die kampeerwagens verkopen.

B. De totale uitgaven aan duurzame toerismegoederen

Nu we weten over welke omzetcijfers we precies beschikken, kunnen we methoden uitwerken over de manier waarop ze in TSA-tabel 4 opgenomen kunnen worden.

We bekijken eerst de manier waarop we de uitgaven in de groot- en detailhandel in sport- en kampeerartikelen (NACE-code 46.496 en 47.640) in beeld kunnen brengen. Als we enkel die omzetcijfers opnemen die we precies kennen (en dus geen schattingen maken van die bedrijven waarvan we geen omzetcijfers hebben), dan nemen we in totaal 351.342.000 euro op: 202.524.000 euro in de groothandel (code 46.496) en 148.818.000 euro in de detailhandel (code 47.640). We hebben zoals gezegd daarmee de omzetcijfers van alle grote ondernemingen, maar niet van de kleine en middelgrote ondernemingen of van de zelfstandigen. Dat komt neer op de omzet van ongeveer 8% van de ondernemingen en 14% van de jaarrekeningplichtige bedrijven, maar omdat we vooral de grote ondernemingen hebben, zullen zij een veel groter aandeel van de omzet vertegenwoordigen.

We kunnen proberen deze ontbrekende omzetcijfers te schatten. Om de omzet van de zelfstandigen te schatten beschikken we over te weinig bronmateriaal. We kunnen wel de omzet schatten van de kleinere jaarrekeningplichtige bedrijven op basis van informatie over hun brutomarge. Immers, bij de bedrijven die rapporteren onder het volledige schema en waar we dus zowel brutomarge als omzet kennen, kunnen we de verhouding berekenen tussen die omzet en de brutomarge. Die verhouding kunnen we dan toepassen op de gegevens met betrekking tot de brutomarge van die bedrijven waar we geen omzet kennen (en die het verkorte schema volgen). Op die manier kunnen we de omzet schatten van de bedrijven waarvan we de omzet niet kennen. Als we zo extrapoleren komen we op een totale omzet van 747.710.000 euro voor alle jaarrekeningplichtige bedrijven (351.342.000 euro gekende omzet + 396.368 euro geschatte omzet) met als hoofdactiviteit NACE-code 46.496 of 47.640.

Werken met omzet zegt veel over de verkoop van duurzame toerismegoederen, maar niet alles. Dit gezien omzet niet alleen gerealiseerd wordt door de verkoop van goederen aan particulieren, maar ook door verkopen aan andere bedrijven of door verkopen in het buitenland. Om te weten of we met de omzetcijfers toch in de goede richting zitten, kunnen we als benchmark ook gebruik maken van de huishoudbudgetenquête. Vandaar dat de huishoudbudgetenquête 2008 in detail werd bekeken en ook de deelposten onder de loep werden genomen. We stellen voor om volgende posten uit de HHBE (uitgedrukt in euro en bedrag per persoon per jaar) op te nemen als graadmeter voor uitgaven aan duurzame toerismegoederen (sport- en kampeerartikelen):

- Sportartikelen, met uitzondering van kledij en schoenen: 10,76 euro
- Artikelen voor camping, tenten, luchtmatrassen enzovoort: 3,02 euro
- Overige artikelen voor ontspanning: 9,97 euro
 - Het gaat hier enkel om een post overige artikelen binnen de groep uitgaven voor speelgoed, sport en campingartikelen. Dat betekent dat hier dus geen uitgaven inzitten voor toestellen en accessoires met betrekking tot ontspanning, geen voor abonnementen of inkomgelden (en andere culturele en sportdiensten), geen voor cd's, dvd's of niets voor huisdieren enzovoort. Ook de uitgaven binnen dezelfde groep die wel gespecificeerd zijn, vallen weg zoals uitgaven aan speelgoed, gezelschapspellen, knuffels, kinderfietsen, spelconsoles en dergelijke.
- Tuin- en campingmeubels: 13,58 euro
 - In dit bedrag zitten ook tuinmeubels verrekend, maar deze kunnen niet verwijderd worden. We vermoeden dat we misschien iets overschatten door deze cijfers op te nemen, maar aan de andere kant zijn er ook een heleboel uitgaven die we niet in rekening kunnen brengen.
- Duurzame watersportartikelen en vliegtuigen en accessoires: 8,61 euro
 - Voor deze posten zijn er echter te weinig observaties. Deze posten zitten samen in de groep met de tuinhuisen, en de andere belangrijke goederen voor ontspanning (zwembaden en pingpongtafel). Voor deze laatste twee posten zijn er op Belgisch niveau wel cijfers, voor het totaal van de groep zijn er Belgische en Vlaamse cijfers. Als we de

verhouding tussen de totale uitgaven in de groep en deze voor de tuinhuisen en zwembaden enzovoort berekenen voor België en deze verhouding toepassen op het Vlaamse Gewest, dan zou er in het Vlaamse Gewest per jaar 18 euro per persoon worden uitgeven aan tuinhuisen en zwembaden. Het totaal van de hele groep is in het Vlaamse Gewest 26 euro. Daaruit leiden we dan voorzichtig af dat een kleine 9 euro per persoon wordt besteed aan duurzame watersportartikelen en aan vliegtuigen en accessoires.

- Sportkledij en sportschoenen: 23,97 euro
→ Niet alle onderdelen uit deze posten worden voor toerisme gebruikt, maar een deel ervan gaat uitsluitend naar toerisme, zoals een skipak of duikuitrusting. Daarenboven zaten in de vorige berekening (waarbij onder andere de omzet van de grote sportwinkels in rekening werd gebracht) ook de uitgaven aan sportkledij en -schoenen vervat.
- Digitale fotocamera en accessoires: 16,04 euro
→ De uitgaven in deze post worden niet uitsluitend in het kader van toerisme gebruikt, maar wel vaak. Vandaar dat werd geopteerd deze toch mee te nemen.

Als we bovenstaande posten opnemen komen we uit op een totaalbedrag van 86 euro per persoon per jaar of een totale besteding van 529.646.713 euro. Dit bedrag ligt onder de berekende omzetcijfers (747 miljoen euro), maar geeft wel een meer gedetailleerd beeld van de uitgaven. Daarom werd beslist met deze cijfers te werken om de totale uitgaven aan duurzame toerismegoederen (met uitzondering van campingwagens en caravans) te berekenen, in plaats van te werken met de eerder beschreven methode waarin we de omzet van de groot- en detailhandel in sport- en kampeerartikelen in rekening brengen.

Wat de aankoop van kampeertuigen en caravans betreft, starten we opnieuw met het oplist van de bedrijven die als hoofdactiviteit NACE-code 45.194 hebben. Van deze bedrijven moeten we immers ook beslissen welke omzetcijfers we daadwerkelijk opnemen. Gezien in deze bedrijvengroep sowieso al meer bedrijven opgenomen zitten dan deze die we willen selecteren (namelijk enkel 45.194.02 nodig), moeten we hier zeker het gevaar voor overschatting in rekening brengen. Zelfs als we enkel de beschikbare omzet opnemen, lopen we het risico om te overschatten: de totale omzet van de 22 bedrijven bedraagt 161.069.387 euro. Vandaar dat werd geopteerd om binnen de 22 bedrijven waarvoor we over omzetcijfers beschikken, op zoek te gaan naar die bedrijven die zich daadwerkelijk bezig houden met de verkoop van kampeertuigen (NACE-code 45.194.02). Zoals eerder vermeld blijken 9 van de 22 bedrijven dit te doen. Hun omzet is in totaal gelijk aan 22.649.535 euro. Ook hier kunnen we extrapoleren naar alle jaarrekeningplichtige bedrijven, maar dan moeten we uiteraard ook alleen extrapoleren naar die jaarrekeningplichtige bedrijven met als hoofdactiviteit NACE-code 45.194 die ook daadwerkelijk kampeertuigen verhandelen. Over 23 van de 86 bedrijven zijn we zeker. Extrapoleren we de omzet van die 9 bedrijven naar deze 23 aan de hand van de verhouding omzet/brutomarge, dan komen we op een totaal van 83.731.020 euro (22.649.535 euro beschikbare omzet + 61.081.485 euro geschatte omzet).

Om te weten in hoeverre dat omzetcijfer een realistische schatting van de werkelijke bestedingen aan kampeertuigen en caravans is, kunnen we hier beroep doen op extra informatie die ons werd bezorgd door FEBIAC. We weten immers dat er in 2008 2087 nieuwe campingwagens en 956 nieuwe caravans werden ingeschreven. Als we uitgaan van een totale omzet van 83.731.020 euro, dan komt de gemiddelde prijs op ongeveer 28.800 euro. Hoewel deze 28.800 euro nog een redelijk lage prijs is, geeft het wel aan dat we met onze totale omzetcijfers in de goede richting zitten. We beslisten daarom om hier de geëxtrapolerde omzet naar de jaarrekeningplichtige bedrijven, waarvan we zeker zijn dat het bedrijven zijn die kampeertuigen verkopen, op te nemen.

In totaal nemen we dus een totale uitgave op van 613.377.733 euro aan duurzame toerismegoederen. Dit bedrag is de som van 529.646.713 euro aan uitgaven aan sport- en kampeerartikelen (inclusief fotocamera's) en 83.731.020 euro aan uitgaven voor kampeertuigen en caravans.

2.5. Totaalbeeld TSA-tabel 4

Om af te sluiten wordt hierna in tabel 71 een overzicht gegeven van welke bedragen allemaal in TSA-tabel 4 worden opgenomen. In totaal gaat het om 11,4 miljard euro.

De eerst vijf kolommen geven een totaal van bijna 10 miljard euro aan toeristische bestedingen. In de eerste twee kolommen wordt het totaalbeeld van TSA-tabellen 1 en 2 opgenomen, goed voor 3 miljard euro van het inkomend toerisme en 5,2 miljard euro van het intern toerisme. In de derde en vierde kolom worden de uitgaven door tweede verblijvers aan de kust en elders in het Vlaamse Gewest weergegeven, samen goed voor ruim 437 miljoen euro. De vijfde kolom geeft de totale bestedingen door dagzakentoeeristen in het Vlaamse Gewest weer, namelijk 1,2 miljard euro.

De andere componenten van toeristische consumptie zijn samen goed voor bijna 1,5 miljard euro. Uit kolom zes kan afgelezen worden dat de tegenwaarde van de accommodatie in tweede verblijven in 2008 goed was voor bijna 336 miljoen euro. De totale subsidies kwamen zoals besproken voor bijna 512 miljoen euro ten goede aan de toeristische sector en er werd voor ruim 613 miljoen euro geïnvesteerd in duurzame toerismegoederen.

Tabel 71 TSA-tabel 4: totale toerismeconsumptie in het Vlaamse Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008)

BESTEDINGEN	TOERISME UITGAVEN					ANDERE COMPONENTEN VAN TOERISTISCHE CONSUMPTIE			TOTAAL
	TSA-tabel 1	TSA-tabel 2	2e verblijvers + VFK		Dagzaken- toeristen	Accommodatie 2e verblijven	Subsidies	Duurzame goederen	
			Kust	Andere					
1 Accommodatie	590.031.234	424.552.429	-	-	-	335.794.584	-	-	1.350.378.246
2 Voeding- en drinkverstreking	759.918.810	487.818.678	153.691.613	5.701.155	214.430.276	-	-	-	1.621.560.531
3 Personenvervoer te land (spoor+weg+water)	89.331.872	280.655.970	23.140.404	1.454.141	262.372.787	-	166.995.898	-	823.951.072
4 Personenvervoer door de lucht	1.076.419.890	1.255.211.673	-	-	-	-	2.767.353	-	2.334.398.916
5 Diensten van reisagentschappen, tour- operators en gidsen	3.042.253	2.180.045.042	-	-	-	-	-	-	2.183.087.295
6 Culturele diensten + Diensten voor recreatie en sport	56.074.715	109.950.330	7.458.108	450.091	7.231.548	-	342.141.361	-	523.306.153
7 Andere	440.164.462	494.809.487	231.486.748	13.952.826	731.342.784	-	-	613.377.733	2.525.134.039
TOTAAL	3.014.983.235	5.233.043.609	415.776.873	21.558.212	1.215.377.395	335.794.584	511.904.613	613.377.733	11.361.816.253

3. TSA-tabel 5

In TSA-tabel 5 moeten in grote lijnen drie groepen gegevens ingevoerd worden, die ons meer informatie geven over:

- het aanbod van de in het Vlaamse Gewest geproduceerde toeristische dienstengroepen, in basisprijzen, ongeacht of ze toeristisch worden gebruikt;
- intermediair verbruik van de toeristische producenten, in aankooprijzen;
- toegevoegde waarde van de toeristische producenten, in basisprijzen.

Alle informatie over de toeristische producenten wordt ook steeds in relatie gebracht met het totaal van alle andere producenten zodat de gehele Vlaamse productie in beeld komt.

Hieronder zal in de eerste plaats stilgestaan worden bij het bronnenmateriaal dat gebruikt wordt voor het invullen van TSA-tabel 5 en bij de pijnpunten die het gebruik van deze bronnen met zich meebrengt. Daarnaast zal voor de hierboven genoemde componenten (achtereenvolgens aanbod, intermediair verbruik en toegevoegde waarde) een beschrijving gegeven worden van de te gebruiken methode en de daaraan verbonden problemen. Uiteraard zal er hierbij steeds aandacht besteed worden aan de mogelijke oplossingen en de gemaakte keuzes. In een vierde deel zal ten slotte de TSA-tabel 5 voorgesteld worden zoals ze door ons is ingevuld.

3.1. Bronnenmateriaal

Voor het invullen van TSA-tabel 5 werken we steeds met de gegevens uit de regionale Input-Outputtabellen (IOT) en de regionale Aanbod- en Gebruikstabellen (AGT). Vooral de cijfers uit de aanbodtabel en de gebruikstabel (aankooprijzen) worden gebruikt. De cijfers zijn van toepassing op het jaar 2007 en werden ons aangeleverd op A-118 bedrijfstakkeniveau door het Federaal Planbureau³⁸ (FPB).

Er werd door het Federaal Planbureau gewezen op het feit dat we zeer voorzichtig moeten omgaan met de cijfers uit deze IOT en AGT omdat ze het resultaat zijn van een vrij mechanische verdeling. De interregionale relaties tussen de gewesten werden immers in kaart gebracht aan de hand van verdeelsleutels en niet aan de hand van geobserveerd cijfermateriaal. Gezien de regionale IOT en AGT de enige bron van informatie zijn voor de opbouw van tabel 5, kunnen we weinig anders dan akte nemen van deze informatie en de cijfers toch gebruiken. Daarenboven vraagt men bij het FPB om de cijfers niet onbewerkt te publiceren. We gebruiken dan wel niet de onbewerkte cijfers, maar de bewerkingen die we doen zijn toch eerder beperkt. Daarom hebben we de TSA-tabellen eerst voorgelegd aan het FPB, alvorens de TSA te publiceren.

Omdat we bepaalde bedrijfstakinformatie op een hoger detailniveau nodig hebben dan de IOT ons kan geven, zullen we een aantal variabelen uit deze IOT versleutelen aan de hand van de gedecentraliseerde RSZ-statistiek³⁹. Deze databank geeft op basis van de NACE-codes en op 5 digit-niveau informatie over de werknemersaantallen. We zijn ons bewust van het feit dat het gebruik van deze cijfers om verdeelsleutels te maken, niet de meest ideale manier van werken is⁴⁰. Toch beschikken we niet over beter materiaal om tot op 5 digit-niveau een monetair aggregaat op te splitsen. De RSZ-gegevens zijn op verschillende momenten opvraagbaar. In samenspraak met de leden van de Stuurgroep werd beslist om het jaartal waarvoor we de RSZ-gegevens gebruiken afhankelijk te maken van de IOT. Dat betekent dat we de gegevens van 2007 opvragen. Daarnaast zijn de RSZ-statistieken jaarlijks tweemaal beschikbaar: 30 juni en 31 december. Meestal wordt een beroep gedaan op de cijfers van 31 december. Gezien we echter werken met de toeristische sector en het aantal arbeidsplaatsen in deze sector toch sterk kan verschillen tussen 30 juni en 31

³⁸ Deze IOT werd door het Federaal Planbureau opgesteld in opdracht van OVAM met als doel het opstellen van een Vlaamse milieu IOT.

³⁹ Gedecentraliseerd wil zeggen dat – in voorkomend geval – de werknemersaantallen van een vestiging van het bedrijf op een andere locatie (dan de hoofdzetel) aan die andere locatie toegerekend worden. In de gecentraliseerde statistiek worden alle werknemersaantallen aan de hoofdzetel toegerekend waar ook die werknemers werken.

⁴⁰ Het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) past echter ook een gelijkaardige methode toe voor de regionalisering van een aantal macro-economische aggregaten.

december van eenzelfde jaar, werd beslist om te werken met de cijfers van 30 juni. Een voorbeeld ter verduidelijking. Uit de RSZ-statistieken van 2007 hebben we de cijfers van 30 juni en 31 december vergeleken. Over de totale Vlaamse economie blijkt er in december 2007 een 0,5% meer werknemers in dienst te zijn dan in juni 2007. Als we echter dezelfde vergelijking maken voor de horecasector, blijkt er in deze sector in december 4,6% minder arbeidsplaatsen te zijn dan in juni.

3.2. Het aanbod

De kolommen in TSA-tabel 5 beschrijven de toeristische producenten, de rijen beschrijven de toeristische producten. Voor het invullen van de cellen doen we steeds een beroep op de gegevens uit de aanbodtabel. Hierna beschrijven we hoe we bepalen welke producenten/producten al dan niet toeristisch zijn en hoe we deze producten/producenten kunnen terugvinden in de AGT. Ten slotte worden de problemen en mogelijke oplossingen bij het concreet invullen van de verschillende cellen in TSA-tabel 5 weergegeven.

3.2.1. Toeristische producenten of bedrijfstakken in de kolommen

In de kolommen worden de ‘toeristische bedrijfstakken’ opgenomen. Om te weten welke bedrijfstakken toeristisch zijn, moeten we kijken naar het RMF 2008 en de IRTS 2008. Deze documenten geven een overzicht van de ISIC (rev4) bedrijfstakcodes die moeten worden opgenomen als toeristische bedrijfstakken. Deze ISIC-4 codes kunnen we omzetten naar de corresponderende NACE 2008-codes, die op hun beurt naar NACE 2003 kunnen omgezet worden. Dit laatste is nodig omdat de IOT 2007 is opgesteld in NACE 2003.

In tabel 72 wordt duidelijk wat die omzetting inhoudt. Eens we alle op te nemen NACE 2003-codes kennen, moeten deze worden ingepast in de bedrijfstakcodes van de IOT. Daarbij werden drie soorten problemen vastgesteld. Deze zullen hieronder in detail worden besproken en daarbij zal telkens de meest ideale oplossing voor het probleem naar voor worden geschoven.

Een eerste probleem betreft het feit dat deze IO-bedrijfstakcodes zelden de juiste te coveren groep van toeristische bedrijfstak weergeven. Meestal overspannen de IO-bedrijfstakcodes een te groot veld van bedrijfstakken. In dat geval bestaat de oplossing erin om op basis van de RSZ-cijfers te zoeken naar een verdeelsleutel waarmee we een ratio bekomen die we dan toepassen op het aanbod in die code. Een voorbeeld ter verduidelijking: in de kolom ‘voeding- en drankverstrekkers’ hebben we NACE-code 55.3, 55.4 en 55.51 nodig, die samen in de IOT vallen onder code 55B1. Wat we niet nodig hebben is 55.52, de uitzendkoks, die ook mee in code 55B1 zitten. In de RSZ-gegevens kunnen we zien dat 8,59% van de arbeidsplaatsen in 55B1 wordt ingenomen door code 55.52. Dat betekent dat we dit percentage niet zullen opnemen en verder werken met 91,41% van de IO-code om het aanbod in groep ‘voeding- en drankverstrekkers’ te kennen.

In de groep accommodatie voor tweede verblijven, hebben we wel wat meer weggedaan dan in principe noodzakelijk is. Zo hebben we enkel de verhuur van woningen meegenomen (70.20.1) en dus alle verhuur van sociale woningen en terreinen weggelaten. Daarenboven hebben we ook de handelsbemiddeling bij de aankoop en verkoop van onroerend goed weggelaten en hebben we voor het beheer van gebouwen (70.32.1) enkel de RSZ-gegevens uit West-Vlaanderen meegenomen. De keuze om enkel West-Vlaamse beheerders van residentiële gebouwen mee te nemen is een keuze die niet in het RMF aangegeven staat, maar het lijkt ons logisch deze enkel mee te nemen daar waar veel tweede verblijven zijn.

Voor sommige toeristische bedrijfstakken is het echter niet mogelijk om op basis van de RSZ-statistiek van 31 juni 2007, opgesteld in NACE 2003, een oplossing te vinden. In dat geval deden we een beroep doen op diezelfde RSZ-gegevens opgesteld in NACE 2008. Een voorbeeld is de toeristische bedrijfstak ‘personenvervoer te land’. In NACE-code 60.10 zijn zowel het personenvervoer als het goederenvervoer op het spoor samen opgenomen. In de RSZ-statistiek op basis van NACE 2003 kunnen we het goederenvervoer dus niet afsplitsen. In NACE 2008 werden daarentegen twee codes voorzien: 49.10 beschrijft het personenvervoer per spoor en 49.20 het

goederenvervoer per spoor⁴¹. Als we de IO-code die we als groep opnemen dan opnieuw bekijken kunnen we het goederenvervoer er wel uithalen: NACE-code 49.20 levert 11,38% van de arbeidsplaatsen in de IO-code 60A1+60B1+60B3 (60.1 tot en met 60.23 in NACE 2003 of 49.1 tot en met 49.39 in NACE 2008). Dat betekent dat we voor deze IO-code 88,62% opnemen om het totale aanbod van het personenvervoer te land te kennen.

Naast het feit dat een IO-code teveel bedrijfstakken overspant dan deze die we volgens het RMF 2008 en het IRTS 2008 moeten opnemen, gebeurt het ook dat er overlap is tussen bepaalde categorieën en dat delen van een IO-code dus onder verschillende groepen vallen. Dat is het geval in de kolommen 'Culturele bedrijven' en 'Recreatie- en sportbedrijven' waar telkens een deel van de IO-code 92B1 (en 92B5, 92C1, 92C5) zit. Wat je in de ene kolom zou moeten elimineren, heb je vaak net in de andere nodig en omgekeerd. Een mogelijke oplossing zou erin kunnen bestaan om per kolom op basis van de RSZ-statistiek een heel deel weg te doen, maar de cijfers worden betrouwbaarder als je dat niet doet en gewoon de kolommen samenvoegt. Door één kolom 'Culturele, recreatie- en sportbedrijven' te maken, moet er veel minder weggelaten worden op basis van RSZ-cijfers en is de foutenmarge dus kleiner. Er moeten dan nog steeds activiteiten worden weggelaten uit deze geaggregeerde code (bijvoorbeeld bibliotheken), maar veel minder dan wanneer je de kolommen apart zou houden.

Tabel 72 Omzetten ISIC codes uit RMF 2008 naar de bedrijfstakken-codes in de IOT

TSA- industrie	ISIC - rev4		NACE 2008	NACE 2003	BEDRIJFS-TAKKEN IO	MAAR WAT IS TEVEEL	RSZ juni 2007: NACE 2003	RSZ juni 2007: NACE 2008	RESUL-TAAT
1 Accommodatie	5510	Short term accommodation activities	5510	5510					
a) accommodatie zonder tweede verblijven	5520	Recreational vehicle parks, trailers parks and campings	5520 5530	5521 5522	55A1				100% van 55A1
	5590	Other accommodation	5590	5523					
b) accommodatie voor tweede verblijven	6810	Real estate activities with own or leased property	6810 6820	7012 7020		70.11 Project-ontwikkeling (deel van 42 en 41 in 2008)	Enkel overgehouden: 70.20.1		16,71% van 70A1
	6820	Real estate activities on a fee or contract basis	6830	7030	70A1	Delen van 70.20 en 70.30 horen in principe ook niet bij de tweede verblijven	70.32.1		
2 Voeding- en drankverstrekkers	5610	Restaurants and mobile food service activities	5610	5530					
	5629	Other food service activities	5629	5551	55B1	55.522 Uitzendkoks (56.21 in 2008)	55.522= 8,59% van 55B1		91,41% van 55B1
	5630	Beverage saving activities	5630	5540					
3 Personenvervoer te land (over het spoor en de weg)	4911	Passenger rail transport	4910	6010	60A1 +	Deel van 60.100 Goederenvervoer per spoor		49.20= 11,38% van groep 60	88,62% van groep 60
	4922	Other passenger land transport	4931 4932 4939	6021 6022 6023	60B1 + 60B3	(49.20 in 2008)			

⁴¹ In dit voorbeeld komen de codes bijna helemaal overeen. Een klein deel van wat vroeger in 60.10 (NACE 2003) zat, wordt nu opgenomen in 52.20 (NACE 2008: diensten in verband met vervoer te land). Het overgrote deel zit in codes 49.10 en 49.20 (NACE 2008). Als we het aantal arbeidsplaatsen vergelijken, wordt dit duidelijk: op 30 juni 2007 werken 11.636 werknemers in NACE-code 60.1 (NACE 2003) en 11.080 in NACE-codes 49.10 en 49.20 (NACE 2008). Voor de andere categorieën waar we op analoge manier werken, zien we eenzelfde verschil: ook daar wordt het overgrote deel van de oude NACE-2003-code opgesplitst in goederen- en personenvervoer, maar gaat een klein deel naar de code die instaat voor de diensten in verband met vervoer over water (52.22) en door de lucht (52.23). In enkele arbeidsplaatsen hebben we voor het watervervoer 695+783 mensen in NACE 2003 tegenover 693+497 mensen in NACE 2008. Bij het luchtvervoer gaat het om 3.933 mensen in NACE 2003 en 4.223 in NACE 2008. Het lijkt ons niet zo een probleem dat die codes niet 100% overeenkomen, gezien het doel van de oefening is om het personen- van het goederenvervoer te splitsen. Dat gebeurt overal heel duidelijk. Het stuk dat niet verdeeld kan worden en diensten levert aan beide soorten vervoer, wordt samen opgenomen in de aparte code die we niet meetellen.

4 Personen- vervoer over water	5011	Sea and coastal passenger water transport	5010	6110	61A1	Deel van 61.10 goederenvervoer over water en sleepdiensten (50.20 in 2008)	50.20= 86,72% van 61A1	13,28% van 61A1
	5021	Inland passenger water transport	5030	6120	61B1	Deel van 61.20 goederenvervoer over binnenwaterwater (50.40 in 2008)	50.40= 96,18% van 61B1	3,82% van 61B1
5 Personen- vervoer door de lucht	5110	Passenger air transport	5110	6210 6220	62A1	Deel van 62.2 goederenvervoer door de lucht en 62.3 Ruimtevaart (51.20 in 2008)	51.20= 15,56% van 62A1	84,44% van 62A1
6 Huur van transport- uitrusting	7710	Renting and leasing of motor vehicles	7711	7110	71A1	71.20 Verhuur overige transportmiddelen (77.12, 77.34, 77.35 en deel van 77.39 in 2008)	71.20= 14,39% van 71A1	85,61% van 71A1
7 Reisagent- schappen, tour- operators en gidsen	7911	Travel agency activities	7911	6330			82% van	
	7912	Tour operator activities	7912	6330	63A1	Alles buiten de marges (18%) van 63.32 touroperators	24,37% van 63A1	79,8%
8 Culturele, recreatie- en sport- bedrijven	9000	Creative, arts and entertainment activities	9001	9231		Deel van 92.34 exploitatie van dansscholen (deel van 85.52 in 200 cultureel onderwijs)	92.34= 1,32% van groep 92	
				9234				
			9002	9231		92.4 persbureaus en - fotografen (63.910 en 74.202 in 2008)	92.40= 0,25% van groep 92	
				9234				
	9102	Museum activities and operation of historical sites and buildings	9102 9103	9252		92.51 Bibliotheken en archieven (91.01 in 2008)	92.51= 13,25% van groep 92	
				9252				
	9103	Botanical and zoological gardens and nature reserve activities	9104	9253	92B1 + 92B5 + 92C1 +		83,51% van (92B1 + 92B5 + 92C1 + 92C5 + 92D1 + 92D5)	
	9200	Gambling and betting activities	9200	9270	92C5 +			
	9311	Operation of sports facilities	9311	9261		92.622: zelfstandige sportleraren (85.510 in 2008)	92.622 = 0,70% van groep 92	
				9262				
				9261				
	9319	Other sports activities	9319	9262				
				9262				
	9321	Operation of amusement parks and theme parks	9321	9233		Deel van 92.724 casting van acteurs (deel van 78.10 in 2008)	92.724 = 0,97% van groep 92	
9233								
9329	Other amusement and recreation activities nec	9329	9234					
			9261					
7920	Other reservation service activities	9329 7990	9272					
			9232					
7721	Renting and leasing of recreational and sports goods	7721	9234		71.3 Verhuur machines en bijna helemaal 71.4 Verhuur overige roerende goederen (enkel 71,406 nodig = 77.210 in 2008)	71.406 = 2,73% van 71B1	2,73% van 71B1	
			9262					
			9272	7140	71B1			

Een tweede probleem heeft te maken met de marges van touroperators. De IO-tabellen zijn opgesteld op basis van de nationale rekeningen en dus op basis van het ESR95. Dat maakt dat de touroperators 'bruto' worden geboekt: het hele bedrag dat de consument aan de touroperator betaald heeft, wordt als output geboekt. De reisbureaus worden dan weer netto geboekt: alleen de marges van deze bedrijven worden geboekt. De TSA verlangt echter dat alles 'netto' wordt

geboekt, ook bij de touroperators, zodat alle onderdelen van een pakketreis als het ware afzonderlijk te zien zijn. Het is echter heel moeilijk om die opsplitsing te maken. In theorie is het natuurlijk mogelijk: de methodologische nota van Eurostat 2010 geeft een duidelijke beschrijving van een ingewikkelde methode, maar men gaat dan wel uit van een grote en gedetailleerde bevraging bij zowel reisorganisatoren als touroperators. Op dit moment is er hierover op Vlaams niveau geen informatie beschikbaar.

De oplossing om alles netto te boeken vinden we in de RSZ-statistiek. Reisbureaus en touroperators zitten samen in NACE-code 63.3 en in IO-code 63A1. Op basis van de RSZ-statistiek kan worden berekend dat touroperators voor 24,63% deel uitmaken van de NACE-code 63.3, reisbureaus en gidsen nemen de overige 75,37% van de output voor hun rekening. Die 75,37% nemen we dus al volledig op. De overige 24,63% betreft het totaalbedrag dat de consumenten betaald hebben aan de touroperators. In theorie moeten we dit bedrag nu gaan opsplitsen in de verschillende componenten (vervoer, verblijf, marge touroperator, ...). Hoe andere landen deze opsplitsing maken, is niet steeds duidelijk. Een eerste component die we trachten te weten te komen, betreft de marges van de touroperators⁴².

- In het Nederlandse voorbeeld beschrijft men (aan de consumptiezijde) dat er een expertregel bestaat die stelt dat uitgaven aan reizen geboekt bij reisbemiddelaars (reisbureaus), opgebouwd zijn uit 35% pakketreizen, 13% reisorganisatie (touroperators) en 10% reisbemiddeling. Ze wijzen er echter op dat deze regel niet als erg betrouwbaar wordt gezien. Omdat het ook onduidelijk is waar de overige 42% naar toe is, lijkt het ons niet aangewezen deze expertregel te volgen.
- In de Belgische BTW-wetgeving vinden we specifieke regels in verband met de winstmarges van touroperators en reisbureaus⁴³. Voor touroperators wordt er in deze wetgeving uitgegaan van een forfaitaire winstmarge van 18% op de prijs van pakketreizen⁴⁴. Het is op deze 18% dat de touroperators belastingen betalen. Hoewel hier gaat om een winstmarge en wij op zoek zijn naar een toegevoegde waardemarge, lijkt deze 18% toch een redelijk betrouwbaar cijfer. Men zou daarnaast kunnen opwerpen dat in het algemeen de winstmarge lager is dan de toegevoegde waardemarge. Dat klopt, maar aan de andere kant blijkt dat de toegevoegde waardemarges van enkele grotere touroperators meestal onder de 18% blijven⁴⁵. Daarom werd beslist dit voorstel te volgen. Dat betekent dat we ervan uitgaan dat de marges van de touroperators gelijk zijn aan 18% van de output (bedrag betaald door consument). We moeten dus 18% van 24,63% van de output (=4,43%) extra nemen. In totaal moeten we dus 79,8% (75,37+4,43) van de IO-code 63A1 opnemen.

De vraag is hoe je de overige 82% (van 24,63%) aan pakketreizen moet opnemen. Het gaat dan om 20,2% van IO-code 63A1 die eventueel over andere rijen en kolommen moet verspreid worden. Na overleg werd beslist om het Noorse voorbeeld te volgen. Daar gaat men uit van de assumptie dat het merendeel van de pakketreizen sowieso naar het buitenland gaat en dat de consumptie dus ook elders gebeurt. Enkel de marges van de touroperators blijven als het ware in het binnenland. Daaruit leiden ze af dat de binnenlandse consumptie van touroperators sowieso overeenkomt alsof de pakketreizen netto worden geboekt. Dat maakt dat we de overige percentages van 63A1 enkel opnemen in de restcategorie en niet bij de toeristische sectoren.

⁴² Hoewel het nergens expliciet wordt vermeld, gaan we ervan uit dat men met 'marges' doelt op de toegevoegde waardemarges en niet op de winstmarges. Men wil immers hetzelfde bekomen als bij de reisbureaus en dat betekent dus dat men het verschil wil kennen tussen de prijs die een toerist betaalt voor de pakketreis en de prijs die de touroperator betaalt voor de onderdelen van die pakketreis. Bekeken vanuit macro-economisch standpunt komt dat dus neer op het verschil tussen de omzet van de touroperators en hun aankopen (de delen van de pakketreis), wat gelijk is aan de toegevoegde waardemarges.

⁴³ Koninklijk Besluit nr. 35 van 28 december 1999 tot invoering van een forfaitaire maatstaf van heffing van belasting over de toegevoegde waarde op de winstmarge van reisbureaus.

⁴⁴ Deze 18%-marge geldt voor touroperators die enkel reizen verkopen aan reisbureaus of zowel aan reisbureaus als rechtstreeks. Indien touroperators uitsluitend rechtstreeks aan de klant verkopen, moeten we een marge van 13% gebruiken. Omdat we uitgaan van het feit dat de touroperators in het Vlaamse Gewest hun pakketreizen zowel rechtstreeks als via reisbureaus verkopen, kunnen we de marge van 18% gebruiken.

⁴⁵ Aan de hand van de jaarrekeningen (via de gegevensbank Belfirst, Bureau Van Dijk) hebben we voor enkele grotere touroperators (Club Mediterranee, Hansa Reizen, Intermed Travel Group, TUI Travel Belgium, Thomas Cook Belgium, Voyages Beltur) de marges berekend. Gezien we voor TUI geen informatie hadden over de omzet, kunnen we ook geen resultaat geven. De winstmarges halen tussen 2003 en 2008 een maximum van 6%, terwijl er ook jaren bij zijn waarin verschillende touroperators verlies boeken. De toegevoegde waardemarges schommelen voor de meeste touroperators voor de periode 2003-2008 tussen de 4% en de 7%. Enkel Club Mediterranee boekt marges tussen de 14% en 24%. Dit laatste cijfer buiten beschouwing gelaten, liggen de genoemde percentages dus wel opvallend laag. Als we de toegevoegde waardemarge voor de volledige Vlaamse economie bekijken, ligt deze immers rond de 26% in de periode 1996-2003 (Brunello, Goethals en Vergeynst, 2005).

Daarenboven wordt er in het RMF 2008 op aangedrongen dat de kosten voor reserveringen door touroperators apart worden opgenomen. Indien de IOT beschikbaar zou zijn in NACE 2008 was er geen probleem geweest, gezien er een aparte code 79.90 bestaat in NACE 2008. Spijtig genoeg werken we in NACE 2003 waarin zo een code niet bestaat. De reserveringen zitten vervat in de codes 92.32, 92.34, 92.62 en 92.72. Deze codes moeten echter ook opgenomen worden in de categorie cultuur, recreatie en sport omdat ook daar reserveringen gebeuren. Er werd dan ook beslist om alle reserveringen (dus ook die door touroperators) mee op te nemen in de categorie culturele, recreatie- en sportbedrijven.

Een derde probleem heeft te maken met het afzonderen van de 'landspecifieke karakteristieke toerismegoederen en -diensten'. Normaal moet elk land ook 'kleinhandel in landspecifieke karakteristieke toerismegoederen' en 'landspecifieke toerismebedrijven' afzonderen. Dat is echter niet mogelijk binnen het niveau IOT en AGT waarover wij beschikken. Vandaar dat we opteren om de opsplitsing niet te maken en deze bedrijven gewoon zo te laten staan bij de restcategorie 'andere bedrijfstakken'.

Het resultaat van deze oefening levert 9 categorieën bedrijfstakken op: acht toeristische categorieën bedrijfstakken (1. accommodatie, 2. voeding- en drankverstrekkers, 3. Personenvervoer te land, 4. over water en 5. door de lucht, 6. de huur van transportuitrusting, 7. reisagentschappen, touroperators en gidsen en 8. culturele, recreatie- en sportbedrijven) en één restcategorie met alle andere bedrijfstakken. In de rechtse kolom van tabel 72 wordt telkens aangegeven waar de juiste informatie in de AGT gevonden kan worden en welk percentage we van de verschillende IO-codes opnemen per categorie.

3.2.2. Toeristische producten en diensten in de rijen

Om te weten wat toeristische producten en diensten zijn, kunnen we opnieuw beroep doen op het RMF 2008 en de IRTS 2008. Hierin staat een overzicht van de CPC-2008 productcodes van die producten die ze als toeristisch beschouwen. Ze groeperen deze producten in categorieën die ongeveer overeenkomen met de bedrijfstakken. Deze CPC-codes kunnen omgezet worden naar de CPA-codes 2008, die op hun beurt kunnen geconverteerd worden naar CPA 2002. Deze CPA-codes 2002 kunnen we dan weer omzetten naar de IO-codes.

De problemen die hier voorkomen, lijken op de problemen bij de bedrijfstakken:

- de IO-codes overspannen niet perfect de categorieën van toeristische producten;
- de marges van de reisbureaus en touroperators berekenen is moeilijk;
- de landspecifieke toerismegoederen en -diensten kunnen moeilijk worden afgesplitst.

Wat de oplossingen betreft, werken we voor het laatste probleem op dezelfde manier als bij de bedrijfstakken: we maken geen aparte categorie voor landspecifieke toerismegoederen, maar nemen ze op bij de andere goederen. Het eerste (en tweede) probleem kunnen we echter niet zomaar op dezelfde manier oplossen, gezien de RSZ-cijfers op basis van NACE-codes (bedrijfstakken) en niet op basis van CPA-codes (producten) zijn opgemaakt. Er zijn twee opties.

We kunnen in de eerste plaats toch werken op basis van de RSZ-cijfers en koppelen de producten aan de overeenkomstige bedrijfstak. Het komt er dan bijvoorbeeld op neer dat we voor de producten die teveel zijn in de categorie voeding- en drankverstrekkers (i.e. de cateringdiensten) die cateringproducten dus niet kunnen afsplitsen, maar op basis van de RSZ-statistiek de cateringbedrijven afsplitsen van de andere bedrijven in de groep. Ook in RMF 2008 en IRTS 2008 geeft men de band tussen CPC en ISIC-codes weer (is dus tussen NACE en CPA). Daarnaast zouden we ook kunnen uitgaan van symmetrie tussen de bedrijfstakken en producten. In dat geval nemen we dezelfde percentages van de codes bij de producten dan deze die we bij de bedrijfstakken hadden. Er zal dan een afwijking zijn met het percentage dat we zouden bekomen, moesten we de eerste optie kiezen maar die zal zeer beperkt zijn. Andere landen (Spanje, UK) kiezen ook vaak deze optie.

We deden de beide oefeningen. In de tweede en derde kolom van tabel 73 kan je de resultaten aflezen. Voor vele categorieën komen we op hetzelfde percentage uit, maar toch zijn er nog verschillen voor de voeding- en drankverstrekking en voor de huuractiviteiten in het kader van de culturele, recreatie- en sportdiensten. Het koppelen van producten aan bedrijfstakken is niet zo

eenvoudig, maar toch bekomen we op deze manier nog steeds resultaten die dicht bij de productcodes aansluiten dan wanneer we louter op basis van symmetrie zouden werken. Enkel voor de laatste groep van producten (cultuur, recreatie en sport), is het onmogelijk om op basis van de RSZ-statistiek een opdeling te maken. Vandaar dat we daar opteren om toch te kiezen voor de symmetrie.

Tabel 73 Opsplitsing in producten en overeenkomstige kolommen in IOT, afhankelijk van methode

Producten	Indien uitgaan van symmetrie (=% in de kolommen)	Indien berekenen op basis van RSZ- en productcodes
1. Accommodatie	100% van 55A1 16,71% van 70A1	100% van 55A1 16,71% van 70A1
2. Voeding- en drankverstrekking	91,41% van 55B1	87,97 % van 55B1
3. Personenvervoer te land (weg + spoor)	88,62% van (60A1+60B1+60C1)	88,62% van (60A1+60B1+60C1)
4. Personenvervoer over water	13,28% van 61A1 + 3,82 van 61B1	13,28% van 61A1 + 3,82 van 61B1
5. Personenvervoer door de lucht	84,44% van 62A1	84,44% van 62A1
6. Huur van transportuitrusting	85,61% van 71A1	85,61% van 71A1
7. Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen	79,8% van 63A1	79,8% van 63A1
8. Diensten voor cultuur, recreatie en sport	83,51% van (92B1+92B5+92C1+92C5 +92D1+92D5)* + 2,73% van 71B1	Symmetrie voor groep 92 + 0% van 71B1

* Geen 100% overeenstemming, maar wel bijna: we hebben 92.34 en 92.724 er helemaal uitgehaald, terwijl er maar een deel weg moest. In totaal gaat het om 2%.

De details van de producten die volgens het RMF en het IRTS 2008 moeten opgenomen worden, staan opgesomd in tabel 74. Daarnaast worden deze CPC-codes omgezet in CPA-2002-codes en in overeenstemming gebracht met de productcodes in de IO-tabel. Er wordt daarenboven aangegeven wat teveel is als we heel deze code opnemen en hoe we via de RSZ-statistiek dat wat teveel is, kunnen uitzuiveren.

Zoals hierboven aangegeven, werken we waar mogelijk met de RSZ-cijfers van juni 2007 in NACE 2003 om de producten die niet opgenomen moeten worden af te zonderen. Dat is het geval voor IO-code 70A1, 55B1, 71A1 en 63A1. Voor de codes met betrekking tot het personenvervoer doen we opnieuw een beroep op de RSZ-gegevens van juni 2007, maar dan in NACE 2008. Voor diensten van cultuur, recreatie en sport was de overeenstemming tussen producten en bedrijfstakken erg moeilijk te maken waardoor er, zoals gezegd, geopteerd wordt om daar alsnog met de symmetrie te werken.

Tabel 74 Omzetten CPC-codes uit RMF 2008 naar de productcodes in de IOT

TSA- producten	CPC-code 2008	CPA-code 2008	CPA-code 2002	PRO-DUCT-CODE IO	MAAR WAT IS TEVEEL	RSZ juni 2007: NACE 2003	RSZ juni 2007: NACE 2008	RESULTAAT
1 Accommodatie	63111	55.10.10	55.10.10					
a) accommodatie zonder tweede verblijven	63112	55.20.19	55.23.11 55.23.12 55.23.12	55A1				100% van 55A1
	63113	55.20.12	55.23.13					
	63114	55.20.11	55.23.13					
	63120	55.30.11	55.21.10 55.22.10					
	63130	55.30.12	55.22.10					
	63210	55.90.11	55.23.15					
	63290	55.90.13 55.90.19	55.23.14 55.30.14					
b) accommodatie voor tweede verblijven	72111	68.20.11	70.20.11		70.1 Projectontwikkeling en handel in onroerend goed 70.20.2 - .4 Verhuur van sociale woningen, van niet-residentiele gebouwen en van terreinen			
	72211	68.32.11	70.32.11	70A1	7.31 Handelsbemiddeling in onroerend goed, voor een vast bedrag of op contractbasis 70.32.12-13 Beheer van niet voor bewoning bestemde gebouwen voor een vast bedrag of op contractbasis. Beheer van voorzieningen en diensten van conciërges	Enkel overhouden: 70.20.1 en 70.32.11 in West-Vlaanderen		16,71% van 70A1
	72213	68.32.12	70.32.11					
	72221	68.31.11	70.32.11					
	72223	68.31.12	70.32.11					
2 Voeding- en drankverstreking	63310	56.10.11	55.30.11					
	63320	56.10.12	55.30.12					
	63399	56.10.13	55.30.13	55B1	55.52 Catering	55.52=12,03% van 55B1		87,97% van 55B1
	63400	56.10.19	55.30.14					
		56.30.10	55.40.10					
3 Personenvervoer te land (over spoor en over de weg)	64111*	49.31.10	60.21.10					
	64112*	49.31.21	60.21.31 60.21.51					
	64113*	49.31.22	60.21.20					
	64114*	49.39.13	60.21.32		60.10.2 Lokaal en interlokaal vervoer van goederen per spoor			
	64131	49.10.11	60.10.11		60.10.3 Trekken of drukken vanspoorwagens			
	64210	49.10.19	60.10.11 60.10.12					
	64115	49.32.11	60.22.11					
	64116	49.32.12	60.21.42					
	64117	49.39.35	60.23.13	6A1+				
	64118	49.39.33	60.23.14	60B1+				
	64119	49.39.20	60.21.51 60.23.14	60B3				
	64132	49.39.32	60.23.12					
	64221	49.39.11	60.21.41 60.21.52					
	64222	49.39.12	60.22.12					
	64223	49.39.34	60.23.14					
	66011*	49.39.31	60.23.11					
4 Personenvervoer over water	64121	50.30.11	61.20.11		61.20.2 Goederenvervoer met schepen over binnenwateren			
	64122	50.30.12	61.20.12	61B1	61.20.3 Verhuur van binnenvaartschepen met bemanning; slepen en duwen		50.40=96,18% van 61B1	3,82% van 61B1
	64129	50.30.19	61.20.12					
	64133	50.30.13	61.20.12					
	64231	50.10.11	61.10.11		61.10.2 Goederenvervoer over zee en over kustwateren			
	64232	50.10.12	61.10.12	61A1	61.10.3 Verhuur van zeeschepen met bemanning; slepen en duwen		50.20=86,72% van 61A1	13,28% van 61A1
	64239	50.10.19	61.10.12					

5 Personen- vervoer door de lucht	64134	51.10.15	62.20.10		62.10.2 Goederenvervoer door de lucht volgens dienstregeling		
	64241	51.10.11	62.10.10		62.20.2 Goederenvervoer door de lucht zonder dienstregeling	51.20 =	84,44%
	64242	51.10.12	62.20.10	62A1	62.20.3Verhuur van luchtvaartuigen met bemanning 62.3Ruimtevaart	15,56% van 62A1	van 62A1
	64243	51.10.13	62.10.10				
	64244	51.10.14	62.20.10				
	64250	51.22.11	62.10.10				
6 Huur van transport- uitrusting	73111	77.11.10	71.10.1	71A1	71.2 Verhuur van andere transportmiddelen	71.20= 14,39 % van 71A1	85,61% van 71A1
7 Diensten van reisagent- schappen, touroperators en gidsen	85511	79.11.11	63.30.12				
	85512	79.11.12	63.30.12				
	85513	79.11.13	63.30.12				
	85514	79.11.14	63.30.12				
	85519	79.11.19	63.30.12				
	85521	79.11.21	63.30.12				
	85522	79.90.31	63.30.12				
	85523	79.11.22	63.30.12	63A1	Alles buiten de marges (18%) van 63.32 touroperators	82% van 24,37% van 63A1	79,8% van 63A1
	85524	79.11.23	63.30.12				
	85540	79.12.11	63.30.11				
	85561**	79.90.11	63.30.13				
	85550	79.90.20	63.30.14				
85562	79.90.12	63.30.13					
8 Culturele, recreatie- en sport- diensten	85539	79.90.39	92.32.10		92.31.1 Kunstvoorwerpen	niet mogelijk	
			92.62.13		92.31.22 Auteurs, componisten, conferenciers, beeldhouwers, entertainers en andere individuele artiesten (=NACE 92.3111)	92.31.1 = 0,25 % van groep 92	
	96220	90.02.11	92.34.11				
	96310	90.01.10	92.31.21				
			92.34.11		92.4 Persagentschappen	92.40= 0,25% van groep 92	Sym- metrie met 83,51% van (92B1 + 92B5 + 92C1 + 92C5 + 92D1 + 92D5)
	96411	91.02.10	92.52.11				
	96412	91.03.10	92.52.12				
	96421	91.04.11	92.53.11		92.51 Bibliotheken en openbare archieven	92.51= 13,25% van groep 92	
	96422	91.04.12	92.53.12				
	96520	93.11.10	92.61.10	92B1 + 92B5 + 92C1 + 92C5 + 92D1 + 92D5	92.62.11-12 Promotie en organisatie van sportevenementen	niet mogelijk	
	96590	93.19.19	92.62.13				
	96910	93.21.10	92.33.10				
	96929	92.00.11	92.71.10				
			92.00.12	92.71.10			
			92.00.13	92.71.10			
			92.00.19	92.71.10			
			92.00.29	92.71.10			
	96930	93.29.22	92.72.12				
		93.29.19	92.34.12				
	96990	93.29.21	92.34.13				
		93.29.29	92.34.13				
		93.29.19	92.62.13				
	93.29.11	92.72.11					
	93.29.19	92.72.12					

3.2.3. Enkele of dubbele correctie voor cellen in opgesplitste rijen en kolommen

In het begin van het project was het niet meteen duidelijk of we zowel een correctie op de bedrijfstakken (kolommen) als op de producten (rijen) moesten doen, dan wel op één van beide. Wat als voor een bepaalde cel zowel een deel van een bedrijfstak als een deel van een

productgroep nodig zijn? Volstaat het dan een bepaald percentage van het cijfer uit de AGT eenmaal aan te passen (voor de bedrijfstak) of doe je dat tweemaal (bedrijfstak en product) en kom je dus uit op een percentage van een percentage?

Omdat we aan de hand van het RMF geen zekerheid vonden en we ook via een fictief voorbeeld niet meteen uitsluitsel kregen, werd beslist de TSA-tabellen 5 van de andere landen in detail te bekijken. Een snelle blik op deze voorbeelden had immers ook niets opgeleverd. In volume 2 van de methodologische nota's van Eurostat staat immers een mooi overzicht van de landen die een TSA-tabel 5 hebben uitgewerkt (zie tabel 75). Daaruit blijkt dat 14 landen deze tabel volledig hebben uitgewerkt.

Tabel 75 Opstellen van TSA-tabel 5 door de EU-lidstaten die TSA hebben opgesteld⁴⁶

Dekking	Aantal	Welke landen
Volledig	14	AT, CZ, DK, FI, DE, HU, LV, LT, PL, PT, RO, SI, ES, UK
Deels	6	CY, EE, IE, FR, NL, SK
Geen	2	IT, SE

Bron: Eurostat manual Volume 2, 2009, p.80.

Het land waar we in eerste instantie onze hoop op hadden ingesteld om hulp te vinden, Nederland, bleek echter geen volwaardige TSA-tabel 5 te hebben ontwikkeld. Het 'probleem' met de Nederlandse TSA-tabel 5 is dat deze tabel niet los van TSA-tabel 6 wordt opgesteld. Er bestaat dus als het ware geen TSA-tabel 5 waarin het aanbod op zich bepaald wordt. Men vertrekt in de Nederlandse TSA van het toeristisch verbruik en veronderstellingen over toerismeratio's en men berekent op die manier het aanbod in de toeristische bedrijfstakken. Dit is helemaal anders dan de methodologie die in het RMF wordt voorgesteld, waarbij de TSA-tabel 5 het aanbod van de toeristische bedrijfstakken moet voorstellen op basis van de nationale rekeningen. Bekijken we de andere TSA's waartoe we toegang hebben uit het Eurostatlijstje, dan krijgen we steeds een uitgebreide bespreking over TSA-tabel 5, maar deze informatie gaat zelden verder dan: "we doen aanpassingen". Op basis van het lezen van deze rapporten wordt het vermoeden sterker dat er meestal een dubbele correctie gebeurt, maar duidelijke verwijzingen ontbreken.

Uit de landenrapporten van Eurostat (methodologische nota's volume 1) sprong wel de bespreking van de TSA in Finland in het oog. Ze leken te werken op een manier die erg gelijkaardig was aan de onze en gaven redelijk veel uitleg. Extra voordeel was dat er naast een uitgebreid Fins rapport, ook een korter methodologisch rapport in het Engels leek te bestaan. Na contact met de schrijver ervan werd ons dat Engelstalig rapport bezorgd (Pirinen, 2004). Hieruit wordt duidelijk dat er zowel correcties gebeuren op de producten als op de bedrijfstakken. Finland hanteert dus een dubbele correctie.

Gezien we uit de meeste rapporten impliciet kunnen afleiden dat ze met een dubbele correctie werken en gezien het Finse rapport dit ook expliciteert, werd dan ook beslist om voor de Vlaamse TSA uit te gaan van een dubbele correctie.

3.3. Intermediair verbruik en toegevoegde waarde

In het onderste deel van de TSA-tabel 5 moet het intermediair verbruik en de toegevoegde waarde per kolom (dus per bedrijfstak) worden weergegeven. Het RMF 2008 vraagt het intermediair verbruik tegen aankooprijzen weer te geven om op die manier de toegevoegde waarde tegen basisrijzen te weten te komen.

Het RMF 2001 vraagt dat het intermediair verbruik daarenboven wordt opgesplitst in negen grote sectoren. In RMF 2008 adviseert men dit te doen 'if possible'. Gezien dit voor ons niet echt mogelijk is en gezien het nut hiervan ons onduidelijk blijft, opteren we om die opsplitsing niet te

⁴⁶ België wordt in dit rapport ingedeeld in de landen in groep 4, met als status: 'First Compilation Started and no empirical results'. Naast België zitten ook Luxemburg en Malta in deze groep.

maken. Dat betekent dat we enkel het intermediair verbruik (tegen aankooprijzen) per bedrijfstak nodig hebben en dat kunnen we aflezen uit de gebruikstabel (tegen aankooprijzen). We nemen hiervoor uiteraard de IO-codes en de percentages over, zoals bepaald in tabel 72.

Om de toegevoegde waarde (basisrijzen) per kolom te kennen moeten we dan enkel de totale output (basisrijzen) in die kolom verminderen met het intermediair verbruik (aankooprijzen) per kolom.

3.4. Totaalbeeld TSA-tabel 5

Hierna wordt in tabel 76 het resultaat van TSA-tabel 5 voorgesteld.

In deze tabel kan per bedrijfstak afgelezen worden wat de waarde is van de output van bepaalde toeristische producten, maar ook wat hun totale output is. De totale output staat in feite voor de omzet gegenereerd door een bepaalde sector. Als we van deze bedragen het intermediair verbruik aftrekken (of de bedragen die de sector zelf heeft betaald aan anderen om haar producten te maken), bekomen we de totale toegevoegde waarde per toeristische bedrijfstak. Alle toeristische bedrijfstakken samen leveren de totale toegevoegde waarde van de toeristische industrie op, die gelijk is aan ruim 9,4 miljoen euro.

De tabel kan ook per rij gelezen worden, waarbij voor elk toeristisch product nagegaan kan worden in welke sectoren deze producten en diensten omzet genereren. Er kan dan gekeken worden naar de totale output van een bepaald product in de toeristische bedrijfstakken en in de andere bedrijfstakken.

Tabel 76 TSA-tabel 5: het aanbod van toeristische en andere producten en diensten in toeristische en andere bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008)

	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN									TOTAAL	ANDERE BEDRIJFSTAKKEN	ALGEMEEN TOTAAL (in basisprijzen)
	1a	1b	2	3	4	5	6	7	8			
	Accommodatie	Accommodatie voor tweede verblijven	Voeding- en drank-	Personenvervoer te land	Personenvervoer over water	Personenvervoer door lucht	Huur van transport- uitrusting	Reisagentschappen, touroperators + gidsen	Culturele , recreatie- en sport- bedrijven			
1 a) Accommodatie	935.742.509	0	277.988.142	0	0	0	0	0	0	1.213.730.651	56.354.136	1.270.084.787
b) Accommodatie (TV)	0	603.842.553	0	0	0	0	0	0	0	603.842.553	3.097.283.858	3.701.126.410
2 Voeding- en drankverstreking	218.519.769	0	4.940.180.535	2.115.227	0	0	0	0	51.210.059	5.212.025.590	583.620.009	5.795.645.599
3 Personenvervoer te land	0	0	0	2.104.360.120	0	0	0	0	0	2.104.360.120	273.526.151	2.377.886.271
4 Personenvervoer over water	0	0	0	0	70.453.150	0	0	0	0	70.453.150	499.334.724	569.787.874
5 Personenvervoer door de lucht	0	0	0	0	0	1.952.676.532	0	0	0	1.952.676.532	359.761.212	2.312.437.744
6 Huur transport- uitrusting	0	0	0	49.605.070	1.979.334	0	1.630.888.217	12.350.214	0	1.694.822.834	602.171.482	2.296.994.317
7 Reisagentschappen touroperators en gidsen	0	0	0	57.147.727	0	0	0	1.626.125.987	0	1.683.273.714	425.715.525	2.108.989.239
8 Cultuur, recreatie en sportdiensten	7.075.549	0	0	0	0	0	0	0	1.475.623.390	1.482.698.939	796.677.514	2.279.376.452
9 Andere	34.958.682	3.195.146.758	742.172.022	374.776.556	484.069.232	375.000.875	332.885.637	442.507.943	412.103.616	6.393.621.322	427.584.713.932	433.978.335.254
TOTALE OUTPUT (basisprijzen)	1.196.296.509	3.798.989.311	5.960.340.699	2.588.004.700	556.501.715	2.327.677.407	1.963.773.853	2.080.984.145	1.938.937.065	22.411.505.405	434.279.158.544	456.690.663.949
INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	599.872.326	894.388.252	3.849.876.186	1.313.159.643	465.498.924	1.943.775.190	1.043.433.775	1.786.226.003	1.099.480.531	12.995.710.829	262.831.304.869	275.827.015.698
TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	596.424.183	2.904.601.059	2.110.464.513	1.274.845.057	91.002.792	383.902.218	920.340.079	294.758.142	839.456.534	9.415.794.576	171.447.853.675	180.863.648.251

4. TSA-tabel 6

TSA-tabel 6 brengt de informatie uit de voorgaande TSA-tabellen samen. Ze wordt opgemaakt door de samenvattende tabel van de consumptie, met name TSA-tabel 4 te koppelen aan TSA-tabel 5 die het aanbod meet. Daarenboven wordt informatie over import, belastingen, subsidies en handels- en transportmarges toegevoegd om de overgang te kunnen maken tussen de output aan basisprijzen (in TSA-tabel 5) en de consumptie tegen aankooprijzen (in TSA-tabel 4). In een eerste deeltje zal meer in detail ingegaan worden op de opbouw van TSA-tabel 6. In een tweede deel wordt dan het resultaat van deze oefening visueel voorgesteld. In deel drie wordt in detail ingegaan op de economische indicatoren die uit TSA-tabel 6 kunnen afgeleid worden en de resultaten daarvan in het kader van de TSA 2008.

4.1. De opbouw van TSA-tabel 6

De rijen van TSA-tabel 6 zijn dezelfde als in TSA-tabel 5. Ze geven in de eerste plaats dus een overzicht van de producten, waarna er onderaan twee rijen zijn voorzien om de intermediaire consumptie en de toegevoegde waarde per bedrijfstak in te vullen.

Wat de kolommen betreft, zien we drie grote blokken:

- In een eerste blok zijn die kolommen gegroepeerd die we ook in TSA-tabel 5 zien en die de verschillende bedrijfstakken weergeven. Elke kolom wordt hier wel opgesplitst zodat we naast het aanbod ook het aandeel gebruikt voor toerismedoelinden (toerismeratio) kunnen invullen.
- In een tweede blok worden twee kolommen toegevoegd die noodzakelijk zijn om de output aan basisprijzen om te zetten naar de output aan aankooprijzen: een kolom voor de belastingen min subsidies en een kolom voor de transport- en handelsmarges. Om de totale output in het Vlaamse Gewest te bepalen, wordt in de eerste kolom de import toegevoegd.
- In een derde blok worden de totalen dan vergeleken: de totale consumptie wordt overgenomen uit TSA-tabel 4 en aan de hand van deze consumptie en van de totale output aan aankooprijzen worden de toerismeratio's berekend.

Hierna zal per blok aangegeven worden hoe de cellen ingevuld moeten worden.

4.1.1. De cellen in blok 2

De kolommen in het tweede blok beschrijven die gegevens die noodzakelijk zijn om de output, berekend in TSA-tabel 5 aan basisprijzen om te zetten naar output aan aankooprijzen. Voor we dit doen, moeten we eerst de totale output in het Vlaamse Gewest berekenen. Dat doen we door de totale Vlaamse output te vermeerderen met het aanbod van producten die in het Vlaamse Gewest werden geïmporteerd. Toeristen kunnen immers het totale aanbod in het Vlaamse Gewest (zowel eigen productie als import) verbruiken als ze in het Vlaamse Gewest toerist zijn. Hierbij moeten we wel vermelden dat we enkel de invoer mogen meetellen van producten die daadwerkelijk hier worden aangekocht door toeristen. Producten en vooral diensten die Vlaamse bedrijven kopen in het buitenland, zonder dat ze ook eerst naar het Vlaamse Gewest komen (zoals buitenlandse hotelkamers) mogen niet mee opgenomen worden. Dat betekent dat we niet zomaar de invoercijfers uit de IOT kunnen overnemen. Omdat we niet over gegevens beschikken die ons vertellen wie of welke sectoren een bepaald goed of een bepaalde dienst importeert, moeten we per rij ofwel de totale invoer ofwel geen invoer opnemen in de TSA. Er werd beslist om enkel in de rij 'andere producten en diensten' de invoer mee te nemen. Het gaat hierbij immers om allerlei andere uitgaven die toeristen doen in het Vlaamse Gewest en deze betreffen vooral shopping en dergelijke. Het is dan ook denkbaar dat een groot deel van de aangekochte producten door toeristen eerst naar het Vlaamse Gewest werden ingevoerd. Bij de diensten (die in de andere rijen zijn opgenomen) is het daarnaast minder denkbaar dat deze eerst daadwerkelijk werden ingevoerd en dus hier fysiek werden aangekocht: een hotelkamer in het buitenland, een vlucht door een buitenlandse maatschappij, een culturele uitstap in het buitenland, Vandaar dat werd beslist om in al deze andere rijen geen import mee te nemen. Er werden weinig voorbeelden gevonden van TSA's waarin de details over de invoer beschreven stonden of waarin we de totale tabellen met de cijfers konden aflezen. De landen waar we dat wel konden, werkten op een gelijkaardige

manier: in Nederland neemt men enkel de invoer van 'andere producten en diensten' op, in Nieuw-Zeeland enkel deze van de retailsector en in Finland wordt geen invoer opgenomen. In de Eurostat-rapporten gaat men nogal snel over het invoerverhaal en krijgen we geen details.

Om de gegevens uitgedrukt in basisprijzen om te zetten naar aankooprijzen, moeten we nog twee bewerkingen doen:

- Bij de totale output (het Vlaamse Gewest + invoer) moeten we per rij het verschil tussen belastingen en subsidies optellen.
- Daar waar nodig moeten we dit laatste cijfer nog vermeerderen met de transport- en handelsmarges. Gezien er enkel in de laatste groep producten (andere) marges zitten en het totaal van de marges nul is, wordt deze kolom niet apart gepubliceerd. In elke rij staat er immers een cijfer nul, zodat er geen invloed is op de totale output aan aankooprijzen.

De informatie voor elk van deze bewerkingen vinden we in de aanbodtabel van de Vlaamse IOT. Per rij aan producten wordt een tabel weergegeven met informatie over de import, een tabel met het verschil tussen de belastingen en de subsidies en een tabel met de marges. Op die manier kunnen we dus zonder veel problemen komen tot de output per product aan aankooprijzen. Hier moeten we uiteraard ook de verdeelsleutels op de rijen toepassen zoals beschreven bij de bespreking van TSA-tabel 5.

Gezien het ontbreken van aparte informatie aan de consumptiezijde voor uitgaven gedaan voor personenvervoer over het water en het huren van transportuitrusting, worden de beide rijen samengevoegd met de rij personenvervoer over het land. We hernoemen deze rij dan ook tot personenvervoer (met uitzondering van vervoer door de lucht). In de kolommen behouden we wel het onderscheid.

4.1.2. De cellen in blok 3

De kolommen die in het derde blok staan, betreffen de eigenlijke confrontatie tussen het totale aanbod en de totale consumptie (beide aan aankooprijzen) van de verschillende toeristische producten en diensten.

- In de eerste plaats wordt het totale aanbod (of de totale output) aan aankooprijzen berekend op basis van het totaalbedrag per rij vermeld in TSA-tabel 5, te vermeerderen met de cijfers bekomen in drie kolommen van blok 2: import, belastingen min subsidies en de marges.
- In de tweede plaats wordt de totale toeristische consumptie per product (dus per rij) overgenomen uit de totalen in TSA-tabel 4.
- In de derde kolom wordt ten slotte de toerismratio bepaald op basis van beide voorgaande cijfers. De toerismratio is immers gelijk aan de totale toeristische consumptie gedeeld door het totale aanbod van een bepaald product of een bepaalde dienst. Hierbij moeten we dus – zoals eerder aangegeven – wel benadrukken dat we door het onderaanbod aan informatie betreffende de consumptie van sommige goederen en diensten, voor enkele categorieën de ratio zelf zullen invoegen, onafhankelijk van de gemeten waarden aan consumptie. Het gaat om het invoegen van een 100%-ratio voor de reisagentschappen, touroperators en gidsen en een 100%-ratio van het personenvervoer door de lucht. We gaan er met andere woorden vanuit dat het volledige aanbod door toeristen wordt gebruikt.

In tabel 77 kunnen de resultaten afgelezen worden, zoals we ze in TSA-tabel 6 berekenden. Voor de accommodatie (NACE 55.1 en 55.2) bekomen we een ratio van 73% gezien we de gehele code 55A1 opnemen. Voor de accommodatie met betrekking tot de tweede verblijven wordt 9% door toeristen gebruikt. Bij de voeding en drankverstrekking komen we uit op een toeristische consumptie van 23%. Voor het personenvervoer te land (weg + spoor) en over het water samen, berekenden we een toeristische ratio van 16%. Voor alle diensten van cultuur, sport en recreatie zien we dat de toeristen 21% ervan consumeren. Voor het personenvervoer door de lucht en de diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen hebben we, zoals in eerdere rapporten beschreven, de keuze gemaakt om te werken met een 100%-ratio.

Tabel 77 Het berekenen van de toerismeratio's in TSA-tabel 6, in euro (prijzen 2008)

	TOTALE VLAAMSE OUTPUT (aankooprijzen)	TOTALE TOERISTISCHE CONSUMPTIE (TSA-T4)	RATIO
Accommodatie	1.386.054.259	1.014.583.663	73%
Accommodatie tweede verblijven	3.724.566.859	335.794.584	9%
Voeding- en drankverstreking	6.906.587.602	1.621.560.531	23%
Personenvervoer (m.u.z. door de lucht)	5.123.454.632	826.718.426	16%
Personenvervoer door de lucht	2.334.398.916	2.334.398.916	100%
Reisagentschappen, touroperators en gidsen	2.183.087.295	2.183.087.295	100%
Diensten voor Cultuur, recreatie en sport	2.470.819.207	529.744.483	21%
Andere	659.888.658.907	2.525.134.039	0,4%

In tabel 78 vergelijken we de Vlaamse toerismeratio's per product met die in de Europese landen waar een uitgebreide TSA is ontwikkeld die op regelmatige basis geüpdatet wordt. Wat de accommodatie (zonder tweede verblijven) betreft, halen we een toerismeratio van 73%. Dat is iets onder de percentages in Oostenrijk, Tsjechië, Denemarken, Finland, Hongarije, Litouwen en Polen, die tussen de 75% en 95% toeristisch verbruik van het aanbod noteren. In Portugal en Spanje halen ze daarentegen een lager percentage, met respectievelijk een toerismeratio van 27% en 21%. Wat de Vlaamse ratio voor voeding- en drankverstreking aangaat, scoren we met 23% de laagste waarde in vergelijking met de andere landen waar de percentages schommelen tussen 24% en 48%.

Tabel 78 De Vlaamse toerismeratio's in TSA-tabel 6, vergeleken met deze uit enkele Europese landen, in %

	VLA	AUS	CZE	DEN	FIN	HUN	LIT	POL	POR	SPA
Accommodatie	73	80	74	90	89	84	85	95	27	21
Voeding- en drankverstreking	23	-	41	25	24	48	39	31	36	28
Personenvervoer (alles samen)	42	22	30	19	77	14	4	34	51	66
Reisagentschappen, touroperators en gidsen	100	100	100	57	99	34	92	40	100	100
Culturele diensten	21	26	29	6	28	19	20	9	29	8
Diensten voor recreatie en sport	-	-	6	-	39	88	-	9	25	8

Bron: Eurostat manual volume 1, 2009.

Het personenvervoer wordt in de Eurostat-documenten in één grote categorie samengenomen. Als we dat ook doen (en dus ook de 100%-ratio voor het luchtvervoer meenemen), komen we uit op een totale toerismeratio van het personenvervoer in het Vlaamse Gewest van 42%. Daarmee scoren we gemiddeld in vergelijking met de andere landen. Ook voor de diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen, scoren we met de 100%-ratio gelijkaardig aan andere landen. Ook Oostenrijk, Tsjechië, Portugal en Spanje hebben een ratio van 100%, terwijl Finland op 99% en Litouwen op 92% uitkomt. In Denemarken, Hongarije en Polen komen ze op een veel lagere toerismeratio uit. Wat de diensten voor cultuur, recreatie en sport betreft, berekenden we een Vlaamse toerismeratio van 14%. In sommige andere landen worden deze diensten ook in 1 categorie opgenomen, maar vaak zijn de ratio's ook afzonderlijk bepaald. Omdat we het gewicht van beide categorieën niet kennen, is het niet mogelijk de gezamenlijke ratio te berekenen.

4.1.3. De cellen in blok 1

In het eerste blok wordt zoals gezegd de informatie met betrekking tot het toerismeaanbod door de verschillende sectoren overgenomen uit TSA-tabel 5. In elk van de kolommen (dus voor elk van de sectoren) wordt daarenboven een extra kolom ingevoegd waarin het toerismeaandeel per product moet ingevuld worden. Het komt er dus op neer dat we voor elk product geproduceerd in

elke sector, een cijfer willen kennen voor dat aandeel van het aanbod dat daadwerkelijk voor toeristische doeleinden wordt gebruikt.

Volgens het RMF 2008 kan je al deze cellen invullen door verschillende databronnen te gebruiken: (1) informatie afkomstig van producenten en aanbieders: welke verschillende soorten consumenten hebben ze, wat is hun marktaandeel, ... (2) informatie afkomstig van de toeristen zelf: onderzoeken naar uitgaven per product met een indicatie van wie de producent is en (3) informatie van experts. In een ideale TSA zou men dus in elke cel een welbepaald specifiek aandeel moeten bekomen. De methodologische nota's van Eurostat wijzen er echter op dat deze ideale TSA bijna niet te bekomen is. Zoals bij de beschrijving van de noodzakelijke bronnen duidelijk wordt, is het onmogelijk voor elk product en voor elke producent over al deze detailinformatie te beschikken. Daarenboven moet je dan nog beginnen schuiven binnen de rijen omdat het uiteindelijke rijtotaal gelijk is aan de totale toerismeconsumptie. De Eurostat-nota geeft daarom enkele alternatieven en wijst erop dat men zich voor de keuze voor deze of gene methode moet laten leiden door de mate van detail van de beschikbare informatie.

Een eerste alternatief is om te vertrekken van de uiteindelijke totale toerismratio. Deze ratio neem je dan over voor elke kolom en zo bereken je het toeristisch aandeel van de output per sector. Je gaat dan wel uit van de assumptie dat de productspecifieke toerismratio gelijk is voor alle bedrijfstakken die dit product produceren. Een andere manier van werken is dat je vertrekt van een ratio per kolom (als je per sector over een ratio beschikt) en dat je deze ratio dan op al je producten toepast. Hier ga je dan uit van de andere assumptie, namelijk dat het toerismeaandeel in één sector gelijk is voor alle producten geproduceerd in de sector. Bijkomende moeilijkheid hier is dat je daarna wel opnieuw zal moeten kalibreren om te zien dat je totaal aan consumptie gelijk is aan de som van de aandelen.

Er werd beslist te kiezen voor de eerste optie. Ook in de IDEA-studie (Bilzen & Jans, 2007) werd deze methode gebruikt. Zoals gezegd, ga je er hierbij vanuit dat het toerismeaandeel per product voor elke sector dezelfde is. Uitgaan van deze assumptie heeft geen invloed op het uiteindelijke resultaat, maar maakt wel dat we geen 'correcte informatie' zullen hebben per bedrijfstak. Toch willen we erop wijzen dat de afwijking klein zal zijn, gezien we naast de hoofdaanbieder vaak slechts één andere bedrijfstak hebben die een bepaald product of dienst produceert.

In het RMF 2008 wordt ook aangegeven dat bij het opnemen van marges in de rijen de 'landspecifieke toerismegoederen' en de 'andere goederen', ook de toerismeaandelen anders berekend moeten worden. Achterliggende redenering is dat men wil starten bij deze marges om de aandelen te berekenen, gezien dan enkel de waarde van de output van die producent wordt meegerekend, die maakt dat het goed beschikbaar is voor de toerist. Gezien de marges nul zijn omdat we alle andere producten in één rij samennemen, kunnen we de toerismeaandelen niet anders berekenen. Er werd daarom beslist om ook voor de categorie 'andere' gewoon met de toerismratio te werken.

4.2. Totaalbeeld TSA-tabel 6

Hieronder in tabel 79 geven we het totaalbeeld van TSA-tabel 6. Omwille van de breedte van de tabel, werd de tabel gesplitst in een linkerdeel (tabel 79a) en een rechterdeel (tabel 79b). Voor de interpretatie van de cijfers verwijzen we graag naar punt 4.3 hierna: de economische betekenis van toerisme.

Tabel 79a TSA-tabel 6 (linker deel): totaal aanbod en toeristische consumptie in het Vlaamse Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008)

	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN													
	1a		1b		2		3		5		7		8	
	Accommodatie		Accommodatie		Voeding- en drankverstrekkers		Personenvervoer te land		Personenvervoer door de lucht		Reisagentschappen, touroperators en gidsen		Culturele, recreatie- en sportbedrijven	
	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan
1a) Accommodatie	935.742.509	684.958.078	0	0	277.988.142	203.485.705	0	0	0	0	0	0	0	0
1b) Accommodatie voor tweede verblijven	0	0	603.842.553	54.440.440	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2 Voeding- en drankverstrekkings	218.519.769	51.305.081	0	0	4.940.180.535	1.159.878.399	2.115.227	496.623	0	0	0	0	51.210.059	12.023.334
3 Personenvervoer zonder door de lucht)	0	0	0	0	0	0	3.857.285.890	622.409.985	0	0	12.350.214	1.992.825	0	0
4 Personenvervoer door de lucht	0	0	0	0	0	0	0	0	1.952.676.532	1.952.676.532	0	0	0	0
5 Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen	0	0	0	0	0	0	57.147.727	57.147.727	0	0	1.626.125.987	1.626.125.987	0	0
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	7.075.549	1.517.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1.475.623.390	316.374.159
7 Andere	34.958.682	133.773	3.195.146.758	12.226.568	742.172.022	2.840.000	1.191.731.425	4.560.287	375.000.875	1.434.981	442.507.943	1.693.304	412.103.616	1.576.958
TOTALE OUTPUT (basisprijzen)	1.196.296.509	737.913.932	3.798.989.311	66.667.008	5.960.340.699	1.366.204.104	5.108.280.269	684.614.621	2.327.677.407	1.954.111.513	2.080.984.145	1.629.812.116	1.938.937.065	329.974.452
TOTAAL INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	599.872.326	370.020.428	894.388.252	15.695.277	3.849.876.186	882.452.348	2.822.092.342	378.218.418	1.943.775.190	1.631.821.259	1.786.226.003	1.398.959.616	1.099.480.531	187.113.080
TOTALE TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	596.424.183	367.893.504	2.904.601.059	50.971.732	2.110.464.513	483.751.756	2.286.187.927	306.396.204	383.902.218	322.290.254	294.758.142	230.852.499	839.456.534	142.861.372
Totaal toerisme-aandeel in de sector (in %)		61,7		1,8		22,9		13,4		84,0		78,3		17,0
GECORRIGEERDE TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen) gecorrigeerd toerisme-aandeel in de sector (in %)	596.424.183	589.266.442	2.904.601.059	81.643.004	2.110.464.513	774.840.199	2.286.187.927	490.764.308	383.902.218	383.902.218	294.758.142	294.758.142	839.456.534	228.825.493
		98,8		2,8		36,7		21,5		100,0		100,0		27,3

Tabel 79b TSA-Tabel 6 (rechter deel): totaal aanbod en toeristische consumptie in het Vlaamse Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008)

	TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN		ANDERE BEDRIJFSTAKKEN		ALGEMEEN TOTAAL (aan basisprijzen)	IMPORT		BELASTINGEN - SUBSIDIES op producten (geproduceerd in Vlaanderen of import)		TOTALE VLAAMSE OUTPUT (in aankoop- prijzen)	TOTALE TOERISTISCHE CONSUMPTIE (TSA-tabel 4)	TOERISME- RATIO per product of dienst (in %)
	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan		Output	Toe Aan	Output	Toe Aan			
1a) Accommodatie	1.213.730.651	888.443.783	56.354.136	41.250.900	1.270.084.787	0	0	115.969.472	84.888.979	1.386.054.259	1.014.583.663	0,73
1b) Accommodatie voor tweede verblijven	603.842.553	54.440.440	3.097.283.858	279.240.831	3.701.126.410	0	0	23.440.449	2.113.313	3.724.566.859	335.794.584	0,090
2 Voeding- en drankverstreking	5.212.025.590	1.223.703.436	583.620.009	137.025.001	5.795.645.599	0	0	1.110.942.003	260.832.094	6.906.587.602	1.621.560.531	0,23
3 Personenvervoer (zonder door de lucht)	3.869.636.105	624.402.810	1.375.032.357	221.874.627	5.244.668.462	0	0	-121.213.830	-19.559.011	5.123.454.632	826.718.426	0,16
4 Personenvervoer door de lucht	1.952.676.532	1.952.676.532	359.761.212	359.761.212	2.312.437.744	0	0	21.961.172	21.961.172	2.334.398.916	2.334.398.916	1,00
5 Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen	1.683.273.714	1.683.273.714	425.715.525	425.715.525	2.108.989.239	0	0	74.098.055	74.098.055	2.183.087.295	2.183.087.295	1,00
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	1.482.698.939	317.891.159	796.677.514	170.807.931	2.279.376.452	0	0	191.442.755	41.045.392	2.470.819.207	529.744.483	0,21
7 Andere	6.393.621.322	24.465.871	427.584.713.932	1.636.198.321	433.978.335.254	204.516.806.210	782.605.280	21.393.517.443	81.864.567	659.888.658.907	2.525.134.039	0,004
TOTAAL OUTPUT (basisprijzen)	22.411.505.405	6.769.297.746	434.279.158.544	3.271.874.349	456.690.663.949							
TOTAAL INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	12.995.710.829	3.925.297.941	262.831.304.869	1.980.180.231	275.827.015.698							
TOTAAL TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	9.415.794.576	2.843.999.805	171.447.853.675	1.291.694.118	180.863.648.251							

4.3. De economische betekenis van toerisme

Om de totale toegevoegde waarde van de toeristische sector dan verder te berekenen, moeten volgens het RMF 2008 nog drie stappen gezet worden. In de eerste plaats wordt het toerismeaandeel per bedrijfstak berekend, door de verschillende toerisme aandelen van de geproduceerde producten in een sector op te tellen. In de tweede plaats wordt op basis van dit totale aandeel dan ook het toeristische deel van de intermediaire consumptie en van de toegevoegde waarde berekend. Door ten slotte de som te maken van het toeristische aandeel in de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken, bekomen we uiteindelijk de bruto toegevoegde waarde van de toeristische sector voor de Vlaamse economie.

Er moet echter een onderscheid gemaakt worden tussen verschillende indicatoren met betrekking tot de toegevoegde waarde van de toeristische sector. In tabel 80, overgenomen uit het RMF 2008, wordt het onderscheid tussen drie indicatoren duidelijk aangegeven.

Tabel 80 Verschillende indicatoren met betrekking tot de toegevoegde waarde van de toeristische sector

	Gross value added of tourism industries (GVATI)	Tourism direct gross value added (TDGVA)	Tourism direct gross domestic product (TDGDP)
Gross value added (at basic prices) generated by the supply to visitors by the tourism industries	YES	YES	YES
Gross value added (at basic prices) generated by the supply to non- visitors by the tourism industries	YES	NO	NO
Gross value added (at basic prices) generated by the supply to visitors by other industries	NO	YES	YES
Gross value added (at basic prices) generated by the supply to non- visitors by other industries	NO	NO	NO
Net taxes on products and imports included in the value of internal tourism consumption (at purchasers' prices)	NO	NO	YES

Bron: RMF 2008, p.57.

In het kader van de TSA is het vooral belangrijk om stil te staan bij de eerste twee indicatoren.

- De bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie (Gross value added of tourism industries of GVATI) omvat de toegevoegde waarde gegenereerd door de toeristische industrie, ongeacht het toeristisch verbruik. Deze indicator laat dus de toegevoegde waarde van de niet-toeristische industrie buiten beschouwing, hoewel deze ook producten kunnen leveren die worden afgenomen door toeristen.
- De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme (tourism direct gross value added of TDGVA) neemt daarentegen de toegevoegde waarde op van zowel de toeristische industrie als de andere industrie, maar enkel voor het aandeel dat in deze sectoren ook daadwerkelijk door toeristen werd afgenomen⁴⁷. In deze indicator wordt dus de productie van industrieën buiten beschouwing gelaten die door niet-toeristen wordt afgenomen.

In tabel 80 wordt daarnaast ook een derde concept geduid, namelijk direct bruto binnenlands product van toerisme of TDGDP. Deze indicator is ook een belangrijke indicator die soms wordt gebruikt, maar die je niet kan berekenen enkel en alleen op basis van TSA-tabel 6. We laten hem daarom ook buiten beschouwing.

⁴⁷ In de IDEA-studie over de regionale TSA in Vlaanderen, werkte men nog met een derde indicator. Als toerisme toegevoegde waarde telde men de toegevoegde waarde van de toeristische industrieën op, voor zover die door toeristen werd verbruikt. Daarmee nemen ze dus de gemeenschappelijke component van bovenstaande twee indicatoren op, maar laten steeds een ander deel buiten beschouwing. In vergelijking met de GVATI nemen ze toegevoegde waarde van de toeristische industrie, afgenomen door niet-toeristen niet op. In vergelijking met de TDGVA nemen ze daarnaast de toegevoegde waarde van de andere industrie, afgenomen door toeristen, niet op. Als we dat in tabel 6 bekijken, neemt de IDEA-studie dus enkel de eerste lijn op als indicator voor de toeristische toegevoegde waarde in Vlaanderen.

De andere indicatoren kunnen we voor de Vlaamse TSA wel berekenen en die vormen ook het sluitstuk van de TSA. De economische betekenis van het toerisme in het Vlaamse Gewest in 2008 kunnen we dan ook afleiden uit twee indicatoren (zie tabellen 76, 79 en 81).

- De bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie in het Vlaamse Gewest kan afgelezen worden uit TSA-tabel 5 en TSA-tabel 6 (zie rode cellen in tabellen 76 en 79): de totale toegevoegde waarde van de output van de toeristische bedrijfstakken is goed voor 9,4 miljard euro, of 5,2% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in 2008.
- De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest kan enkel in TSA-tabel 6 worden afgelezen (zie gele cellen in tabel 79) en is in totaal gelijk aan 4,1 miljard euro, of 2,3% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in 2008. Ruim twee derde van dit bedrag, namelijk 2.843.999.805 euro wordt gegenereerd als toegevoegde waarde voor het toeristisch verbruik in de toeristische bedrijfstakken. De toegevoegde waarde voor het toerismeaandeel in de niet-toeristische bedrijfstakken is gelijk aan 1.291.694.118 euro.

Tabel 81 Indicatoren voor het belang van toerisme in de economie in het Vlaamse Gewest in 2008 (prijzen 2008)

		Toegevoegde waarde van de totale output		Toegevoegde waarde van het toeristisch verbruik	
		= Bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie		= Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme	
		Absoluut	Relatief t.o.v. TW in Vlaams Gewest (181 miljard)	Absoluut	Relatief t.o.v. TW in Vlaams Gewest (181 miljard)
Totale Vlaamse Economie		180,9 miljard euro	100,0%	4,1 miljard euro	2,3%
Toeristische bedrijfstakken		9,4 miljard euro	5,2%	2,8 miljard euro	1,6%
Andere bedrijfstakken		171,5 miljard euro	94,8%	1,3 miljard euro	0,7%

Naast het globale beeld, kunnen we ook de toegevoegde waarde per sector bekijken. Een probleem is echter dat de som van de toerismeaandelen van de toegevoegde waardes van de sectoren niet gelijk is aan het totaal toerismeaandeel van de toegevoegde waarde van de toeristische sector. Als we de cijfers per sector optellen komen we uit op ruim 1,9 miljard euro, terwijl we op 2,8 miljard uitkomen als we het toerismeaandeel van de toegevoegde waarde van de gehele toeristische sector berekenen. Hiervoor zijn enkele redenen. Kort gezegd komt het erop neer dat we via de TSA werken met een toegevoegde waarde die we berekenen op goederen en diensten waarvoor een toerist heeft betaald, terwijl zo iets in feite niet kan omdat de toegevoegde waarde afhangt van het productieproces en niet van de output. Binnen het raamwerk van de TSA berekenen we immers per sector het toerismedeel van de toegevoegde waarde aan de hand van de mate waarin producten of diensten, geproduceerd door die sector, door toeristen zijn gekocht. Daarenboven weten we niet precies in welke sector toeristen een bepaald goed gekocht hebben, maar gaan we bij het berekenen van de toerismeaandelen uit van de toerismeratio per product. Zoals gezegd passen we de toerismeratio van een bepaald product toe in elke sector om zo het toerismeaandeel in die sector te kennen. Dat betekent bijvoorbeeld dat we voor het product accommodatie zowel in de hotelsector als in de restaurants en cafés die kamers aanbieden, 73% van het aanbod als toerisme klasseren, terwijl dit percentage in de hotels in werkelijkheid hoger zal liggen dan in de restaurants.

Het toerismeaandeel van de toegevoegde waarde van de gehele sector zou wel gelijk zijn aan de som van de industrietakken als we met een 100% specialisatie zouden zitten. In dat geval produceert elke sector één dienst of goed en zou de toerismeratio gelijk zijn aan het toerismeaandeel. Dat is uiteraard niet het geval want meestal produceren de sectoren meerdere producten of diensten die niet steeds hetzelfde toerismeaandeel hebben.

Om aan dit probleem een oplossing te bieden werd het toerismeaandeel van de toegevoegde waarde van de verschillende bedrijfstakken verhoogd (zie rij gecorrigeerde toegevoegde waarde per sector in tabel 79). Dit gebeurde a rato van hun aandeel in de initiële som (=1,9 miljard), met

de extra correctie dat het toerismeaandeel in een sector niet meer dan 100% kon zijn. In twee sectoren (luchtvervoer en reisbureaus en touroperators) stootten we immers op deze limiet. Het bedrag aan toegevoegde waarde dat dan nog overbleef, werd opnieuw over de verschillende andere sectoren verdeeld a rato van hun aandeel in het initiële totaal. Op die manier bekomen we een hogere toegevoegde waarde per bedrijfstak en stijgen ook de toerisme aandelen. Deze manier van werken lijkt ons het meest ideaal.

Bekijken we het relatieve belang van de verschillende toeristische bedrijfstakken in het totaal van de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest, dan zien we (tabel 82) dat vooral de horecasector erg belangrijk is. Hotels en andere accommodatie zijn immers goed voor 21% van de toegevoegde waarde van het toeristisch verbruik in de toeristische industrie. De restaurants en cafés doen zelfs nog beter met een aandeel van 27%. Het personenvervoer over de weg, het spoor en het water vertegenwoordigt 17% in de toegevoegde waarde van het toerismeverbruik in de toeristische bedrijfstakken. Het personenvervoer door de lucht is goed voor 13,5% aandeel, gevolgd door de sector van de reisbureaus en touroperators (10,4%). Culturele, recreatie- en sportbedrijven zijn daarnaast verantwoordelijk voor ruim 8% van de 2,9 miljard euro aan directe bruto toegevoegde waarde van toerisme, gegenereerd door de toeristische bedrijfstakken.

Tabel 82 Directe toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest per bedrijfstak in 2008 (prijzen 2008)

	Toegevoegde waarde van het toeristisch verbruik = Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme	
	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN 2,8 miljard euro = 100%	ALLE BEDRIJFSTAKKEN 4,1 miljard euro = 100%
Accommodatie	20,7%	14,2%
Accommodatie tweede verblijven	2,9%	2,0%
Voeding- en drankverstrekking	27,2%	18,7%
Personenvervoer over weg, spoor en water	17,3%	11,9%
Personenvervoer door de lucht	13,5%	9,3%
Reisagentschappen, touroperators en gidsen	10,4%	7,1%
Culturele, recreatie- en sportbedrijven	8,0%	5,5%
Andere bedrijfstakken	Niet van toepassing	31,2%

Betrekken we ook de andere bedrijfstakken in het verhaal, dan zien we dat de niet-toeristische bedrijfstakken verantwoordelijk zijn voor 31,2% van de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme. De aandelen van de toeristische sectoren zijn nu wat lager, maar de onderlinge verhouding van belangrijkheid blijft. De restaurants en cafés zijn goed voor 18,7% van de totale directe bruto toegevoegde waarde van toerisme, de accommodatie levert 14,2% van dat totaal. Het personenvervoer over de weg heeft een aandeel van 11,9% in de bruto toegevoegde waarde van toerisme en ook het luchtvervoer is goed voor een aandeel van 9,3%. Reisagentschappen, touroperators en gidsen nemen 7,1% van de bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest voor hun rekening en de culturele, recreatie- en sportbedrijven zijn verantwoordelijk voor 5,5%. De sector voor de accommodatie in tweede verblijven levert een aandeel van 2% aan de totale directe bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest in 2008.

Het relatieve belang van de verschillende bedrijfstakken in het totaal van de bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie is minder relevant, gezien deze indicator enkel rekening houdt met de productie in die bedrijfstakken en de consumptie door toeristen buiten beschouwing laat. We bespreken die dan ook niet in detail, maar de cijfers kunnen eenvoudig afgeleid worden uit TSA-tabel 5, voorgesteld in tabel 76 van dit rapport.

DEEL II SCHATTING TSA BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Op het einde van het project werd gevraagd om op een snelle manier een schatting te maken van de TSA voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Door een deel van de informatie niet op te splitsen naar details, maar enkel in globale vorm op te nemen, kan een heleboel tijd gewonnen worden. Daarenboven wordt een deel van de gegevens niet berekend maar geschat aan de hand van de Vlaamse TSA.

Wat er per tabel precies is gebeurd, kan u hieronder lezen, samen met de resultaten per TSA-tabel. Daarna is ruimte voor de bespreking van het resultaat van de TSA Brussel en de TSA voor het Vlaamse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen.

1. TSA-tabellen 1 en 2

Wat de TSA-tabellen 1 en 2 betreft (i.e. de tabellen die de toeristische bestedingen meten), werd beslist om alle bestedingen samen te nemen en dus niet steeds het onderscheid te maken tussen buitenlandse en binnenlandse toeristen. Het onderscheid naar gewest van de Belgische toeristen werd nooit gemaakt.

Wat de dagtoeristen met het motief ontspanning betreft, maken we wel een onderscheid tussen de Belgen en de buitenlanders. Voor de Belgen doen we een beroep op de gegevens uit het Daguitstappenonderzoek.

Tabel 83 Bestedingen door Belgische dagtoeristen in 2010 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME	VLAMINGEN		BRUSSELAARS		WALEN	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven
		2.205.864		257.168		1.240.195
Maaltijden en drank	6,77	14.932.319	16,43	4.224.016	4,27	5.300.886
Transport ter plekke	0,36	785.912	0,57	145.656	0,81	1.009.692
heen en terug	3,21	7.073.204	7,36	1.893.524	2,65	3.281.501
Cultuur, recreatie en ontspanning (toegangsgelden)	4,99	11.002.761	7,36	1.893.524	3,26	4.038.770
Andere uitgaven: shopping, inclusief eten en drinken in winkels	18,53	40.867.399	20,39	5.243.606	8,14	10.096.925
Andere uitgaven: andere	1,78	3.929.558	4,53	1.165.246	1,22	1.514.539
TOTAAL	35,63	78.591.152	56,64	14.565.572	20,35	25.242.312

Bron: Daguitstappenonderzoek 2011, eigen bewerking.

De volumes van Vlaamse, Brusselse en Waalse dagtoeristen in Brussel kunnen we afleiden uit dit onderzoek: er zijn 2,2 miljoen Vlaamse dagtoeristen in Brussel in 2010-2011, ruim 250 Brusselse dagtoeristen in Brussel en meer dan 1,2 miljoen Waalse dagtoeristen in Brussel. Voor de Vlaamse daguitstappers hebben we informatie over hun bestedingsgedrag in Brussel zelf (36 euro per persoon), voor de Brusselse (57 euro per persoon) en de Waalse daguitstappers (20 euro per persoon) gebruiken we de bestedingsgegevens over alle Vlaamse kunststeden samen. Dat betekent dat we uitkomen op een totale besteding door Vlaamse dagtoeristen in Brussel van 78.591.152 euro, door Brusselse dagtoeristen van 14.565.572 euro en door Waalse dagtoeristen van 25.242.312 euro.

Voor de buitenlandse dagtoeristen hebben we geen aparte informatie, noch met betrekking tot de volumes, noch met betrekking tot de bestedingen. We passen daarom per uitgavencategorie een ratio toe op het totaalbedrag aan uitgaven betaald door Belgische daguitstappers in Brussel. De ratio die we toepassen is de verhouding tussen de uitgaven betaald door Belgische en buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest. We gaan dus uit van eenzelfde verhouding Belgen en buitenlanders op daguitstap in het Vlaamse Gewest en in Brussel (wat vermoedelijk een onderschatting zal zijn) en van eenzelfde uitgavenpatroon. Dat leidt tot een totale besteding van 69 miljoen euro door buitenlandse dagtoeristen in Brussel.

Wat de verblijfstoeristen voor het ontspanningsmotief betreft, deden we voor de volumes opnieuw een beroep op Toerisme in Cijfers. Uit het TIC kunnen we aflezen dat er in 2008 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 284.031 Belgische overnachtingen en 2.070.656 buitenlandse overnachtingen waren. Voor de bestedingen werd gebruik gemaakt van het algemeen bestedingsprofiel (Belgen en buitenlanders) van de bezoekers van de kunststeden uit het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek. Dat geeft een gemiddelde besteding van 143 euro waarbij veel wordt uitgegeven aan maaltijden en drank en aan logies. Ook voor shopping is er een ruim budget. In totaal wordt bijna 336 miljoen euro uitgegeven door verblijfstoeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest voor het motief ontspanning.

Tabel 84 Bestedingen door verblijfstoeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2005, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008)

BELGEN EN BUITENLANDERS		
VOLUME		2.354.687
BESTEDINGEN (euro)	Per persoon per nacht	TOTAAL
Logies	47,20	111.134.102
Maaltijden, drank en voeding	53,65	126.332.800
Attracties en ontspanning	6,02	14.178.651
Shopping	27,31	64.313.952
Verplaatsingen	3,78	8.899.909
Andere uitgaven	4,70	11.067.508
TOTAAL	142,66	335.926.921

Bron: TIC 2008, VLA VAK 2005, eigen bewerking.

Voor de verblijfszakentoeeristen werd op analoge manier gewerkt dan bij de Vlaamse TSA, op basis van Toerisme in Cijfers en de dataset van het MICE-onderzoek. De volumes kunnen eenvoudig uit TIC worden gehaald: er zijn een kleine 315.000 Belgische MICE-overnachtingen, 1,6 miljoen buitenlandse MICE-overnachtingen, ruim 165.000 Belgische overnachtingen voor andere zaken en ruim 805.000 overnachtingen door buitenlanders voor het motief andere zaken. Wat de bestedingen betreft, werken we dus met de dataset van het MICE-onderzoek en doen dat analoog aan de TSA-methode voor het Vlaamse Gewest.

Eerst werden enkel de congresgangers in Brussel overgehouden, waarna het gemiddelde bedrag per uitgavenpost per persoon per nacht, exclusief en inclusief participation fee, werd berekend voor zowel de Belgen als de buitenlanders. Ook de restwaarde van de participation fee werd voor elke groep berekend. Het aantal observaties is klein: er zijn 38 Belgische observaties en 89 buitenlandse observaties. Aangezien er geen ander bronmateriaal beschikbaar is, werken we toch verder met de gemiddelde uitgaven van deze kleine groepen observaties.

Wat de MICE-verblijfszakentoeeristen betreft, stellen we een totale besteding van ruim 23 miljoen euro bij de Belgen vast. De Belgische MICE-zakentoeerist geeft gemiddeld 68 euro uit per dag en besteedt het meeste aan logies. Ook aan maaltijden en drank wordt bijna een vijfde van het budget uitgegeven. De buitenlandse MICE-zakentoeeristen zijn niet alleen met veel meer, ze geven per persoon per dag ook dubbel zoveel uit dan de Vlamingen, namelijk bijna 132 euro. Dat brengt

de totale besteding door buitenlandse MICE-zakentoeeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest op bijna 240 miljoen euro. Ook de buitenlandse zakentoeeristen geven veel uit aan logies en maaltijden en dranken, maar betalen ook vaak een grotere participation fee.

Tabel 85 Bestedingen door verblijfstoeristen in 2004 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	BELGEN			BUITENLANDERS		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
		314.859			1.630.620	
Logies	49,77	17.442.393	73,7	32,94	59.781.767	25,0
Maaltijden en drank	11,50	4.031.797	17,0	31,94	57.982.859	24,2
Transport ter plekke	0,00	0	0,0	2,06	3.736.984	1,6
heen en terug	-	-	-	-	-	-
Cultuur, recreatie en ontspanning	0,10	36.762	0,2	0,14	248.624	0,1
Restwaarde part fee	5,9	2.056.201	8,7	57,86	105.028.274	43,9
Andere uitgaven	0,29	101.829	0,4	6,83	12.392.144	5,2
TOTAAL	67,53	23.668.983	100,0	131,77	239.170.651	100,0

Bron: MICE 2004, TIC 2008, eigen bewerking.

Voor het motief 'andere zaken' werken we analoog aan de methode gebruikt in de TSA voor het Vlaamse Gewest. We laten de participation fee buiten beschouwing en berekenen alles opnieuw, waarna we per uitgavencategorie 60% van het bekomen resultaat gebruiken. Dat betekent dat we voor de Belgen uitkomen op 31 euro per persoon per nacht of een totale besteding van ruim 5,6 miljoen euro. Voor de buitenlanders komen we uit op 51 euro per persoon per nacht of een totale besteding van 45 miljoen euro.

Tabel 86 Bestedingen door verblijfstoeristen in 2004 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	BELGEN			BUITENLANDERS		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
		165.306			805.542	
Logies	29,25	5.382.249	94,6	26,33	23.607.552	52,1
Maaltijden en drank	1,48	272.830	4,8	18,82	16.875.007	37,2
Transport ter plekke	0,00	0	0,0	1,24	1.107.664	2,4
heen en terug	-	-	-	-	-	-
Cultuur, recreatie en ontspanning	0,00	0	0,0	0,08	73.694	0,2
Andere uitgaven	0,17	32.077	0,6	4,10	3.673.103	8,1
TOTAAL	30,91	5.687.157	100,0	50,56	45.337.019	100,0

Bron: MICE 2004, TIC 2008, eigen bewerking.

Wat de dagzakentoeeristen betreft, werd de TSA-methode voor het Vlaamse Gewest toegepast en werd gewerkt met Toerisme in Cijfers en met de MICE-dataset. Voor de volumes werd een beroep gedaan op de dataset over de congressen en werd de verhouding berekend tussen het aantal deelnemers dat blijft overnachten en het aantal dat dit niet doet. Voor elke zakentoeerist die in Brussel blijft slapen, zijn er 4,11 zakentoeeristen die dat niet doen. Door deze verhouding in relatie te brengen met de aankomsten voor MICE en andere zaken in Toerisme in Cijfers en met de

gemiddelde duur van aanwezigheid op het congres (1.18 dagen), kunnen we het aantal dagzakentoeeristen schatten. We komen daarbij uit op een totaal van 4.930.531 dagzakentoeeristen voor het motief MICE en 2.433.257 dagzakentoeeristen voor het motief 'andere zaken'.

Voor de bestedingen van deze dagzakentoeeristen doen we een beroep op de dataset van de congresgangers. In eerste instantie wilden we enkel die congresgangers die uit België of één van de buurlanden komen en die maximum 1 dag op een congres in Brussel blijven, weerhouden. Probleem is dat we hier slechts met 16 observaties zitten, waarbij weinig mensen iets uitgeven en niemand een participation fee betaalt. Als we op deze manier zouden werken, komen we als gemiddelde besteding voor de MICE-dagzakentoeerist slechts op 10 euro uit. Omdat dit bedrag wel een erg sterke onderschatting is, beslisten we om te werken met het bestedingspatroon van de congresgangers in het Vlaamse Gewest. De MICE-dagzakentoeerist geeft daar 118 euro uit, de dagzakentoeerist voor andere zaken geeft 21 euro uit (bedrag MICE zonder participation fee en per post 60% van het MICE-bedrag). In totaal komen we tot een totale besteding van 583 miljoen euro door MICE-dagzakentoeeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en een totale besteding van 52 miljoen euro door andere dagzakentoeeristen.

Tabel 87 Bestedingen door dagzakentoeeristen in 2004 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief MICE en 'andere zaken', opgesplitst naar bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2008)

VOLUME	MICE		ANDERE ZAKEN	
	Pp	Totaal uitgaven	Pp	Totaal uitgaven
BESTEDINGEN (euro)				
Maaltijden en drank	17,78	87.644.012	6,80	16.538.102
Transport ter plekke	2,79	13.738.850	1,67	4.068.139
heen en terug	15,95	78.666.573	9,57	23.293.550
Cultuur	0,00	0	0,00	0
Recreatie en ontspanning	0,52	2.546.889	0,31	754.146
Andere uitgaven: rest participation fee	76,06	374.998.354	-	-
Andere uitgaven: andere	5,19	25.576.501	3,11	7.573.325
TOTAAL	118,28	583.171.179	21,46	52.227.263

Bron: MICE 2004, TIC 2008, eigen bewerking.

De uitgaven aan personenvervoer door de lucht en aan diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen, kunnen niet uit de hiervoor beschreven databronnen gehaald worden. Vandaar dat net zoals bij de Vlaamse TSA, geopteerd wordt om de totale output van deze categorieën als toeristisch verbruik op te nemen. We gaan uit van een 100% ratio van toeristisch verbruik in TSA-tabel 6 en brengen dit bedrag terug naar TSA-tabellen 1 en 2, al splitsen we het niet verder uit. In totaal gaat het om 206 miljoen euro voor het personenvervoer door de lucht en om bijna 800 miljoen euro voor de diensten van reisbureaus, touroperators en gidsen.

Alle uitgaven in TSA-tabellen 1 en 2 worden hieronder in tabel 88 samengevoegd. Dat levert een totaalbedrag op van bijna 2,5 miljard euro aan toeristische bestedingen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Omdat we de uitgaven aan reisbureaus en touroperators en aan luchtvervoer niet verdelen over de verschillende groepen toeristen, heeft het weinig zin de totale uitgaven per groep te bespreken. Algemeen valt het wel op dat de bestedingen door zakentoeeristen een relatief groot deel van het totaal uitmaken.

2. TSA-tabel 4

In TSA-tabel 4 wordt naast de totalen uit TSA-tabellen 1 en 2, de waarde opgenomen van subsidies (social transfers) en duurzame toerismegoederen⁴⁸. Omdat het opzoeken en berekenen van deze cijfers een erg tijdrovende taak is, werd ervoor gekozen deze niet te berekenen voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. De cijfers werden wel geschat.

Voor de subsidies gebeurde dat aan de hand van de verhouding in het Vlaamse Gewest tussen de bestedingen in bepaalde uitgavencategorieën in TSA-tabellen 1 en 2 en de bedragen opgenomen aan subsidies in die categorie. Concreet werd er voor de subsidies aan vervoer een bedrag opgenomen dat 0,46 keer zo groot was als de gemeten bestedingen aan vervoer. Voor subsidies aan cultuur, ontspanning en recreatie werd 2,1 keer het bedrag van de gemeten consumptie opgenomen. Dat maakt dat we in totaal 143 miljoen euro aan subsidies opnemen: de helft is voor vervoer, de andere helft voor cultuur, recreatie en sport.

Voor de uitgaven aan duurzame goederen werd het gemiddelde bedrag per Vlaming berekend (99,55 euro) en vermenigvuldigd met het aantal inwoners in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Op die manier berekenden we een totale uitgave aan duurzame toerismegoederen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest van 104 miljoen euro.

Zoals in tabel 89 te zien is, komen we in TSA-tabel 4 voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest uit op een totale toerismeconsumptie van 2,7 miljard euro. Het overwicht van de consumptie zit duidelijk bij de toeristen zelf in TSA-tabellen 1 en 2.

Tabel 89 TSA-tabel 4: totale toerismeconsumptie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008)

	TSA-tabellen 1 en 2	Schatting subsidies	Schatting duurzame goederen	TOTAAL
1 Accommodatie	217.348.064	0	-	217.348.064
2 Voeding- en drankverstrekking	371.155.832	0	-	371.155.832
3 Personenvervoer over spoor +weg + water	153.055.243	70.227.053	-	223.282.296
4 Personenvervoer door de lucht	206.349.397	0	-	206.349.397
5 Diensten van reisagentschappen, tour- operators en gidsen	797.454.041	0	-	797.454.041
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	34.851.049	73.171.900	-	108.022.949
7 Andere	696.570.122	0	104.375.655	800.945.777
TOTAAL	2.476.783.749	143.398.953	104.375.655	2.724.558.356

3. TSA-tabel 5

TSA-tabel 5 wordt voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest analoog opgesteld als voor het Vlaamse Gewest. We beschikken immers over de regionale Input-Outputtabellen voor Brussel 2007 en over de RSZ-cijfers voor Brussel.

Dezelfde NACE-codes werden al dan niet opgenomen. We werkten met het analoge RSZ-bestand voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest: situatie juni 2007, opgesteld in NACE 2008 voor de vervoerscategorieën en in NACE 2003 voor de andere producten en bedrijfstakken. Wat dat precies betekent, kan afgelezen worden in tabel 90. Enige afwijking tegenover de TSA voor het Vlaamse

⁴⁸ Normaal moeten ook hier de andere niet-elders opgenomen componenten van toerismeconsumptie opgenomen worden. Zo was er in de TSA van het Vlaamse Gewest nog een kolom voor het dagzakentoeisme, één voor de uitgaven door toeristen in tweede verblijven en één voor de tegenwaarde van accommodatie in tweede verblijven. De dagzakentoeeristen werden voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest reeds in TSA-tabellen 1 en 2 opgenomen. Voor de tweede verblijven werd beslist om niets op te nemen. Deze gegevens zijn immers niet beschikbaar en daarenboven vermoeden we dat er slechts weinig tweede verblijven in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zijn.

Gewest is dat er geen aanbodcijfers meegenomen zijn in het kader van tweede verblijven. Reden hiervoor is dat we ervan uitgaan dat er weinig tot geen tweede verblijven vanuit toerismeoogpunt zijn in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

Tabel 90 Omzetten ISIC- en CPC codes uit RMF 2008 naar de bedrijfstakken- en productcodes in de IOT

Producten	Bedrijfstakken	Producten
1. Accommodatie	100% van 55A1	100% van 55A1
2. Voeding en drankverstreking	96,38% van 55B1	63,50 % van 55B1
3. Personenvervoer te land (weg + spoor)	98,44% van (60A1+60B1+60C1)	98,44% van (60A1+60B1+60C1)
4. Personenvervoer over water	0% van 61A1 + 0% van 61B1	0% van 61A1 + 0% van 61B1
5. Personenvervoer door de lucht	96,20% van 62A1	96,20% van 62A1
6. Huur van transportuitrusting	96,25% van 71A1	96,25% van 71A1
7. Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen	85,73% van 63A1	85,73% van 63A1
8. Diensten voor cultuur, recreatie en sport	84,93% van (92B1+92B5+92C1+92C5 +92D1+92D5) + 1,28% van 71B1	84,93 van (92B1+92B5+92C1+92C5 +92D1+92D5) + 0% van 71B1

Aan de hand van deze percentages en de Input-outputtabel 2007 werden de verschillende cellen in TSA-tabel 5 ingevuld. Het resultaat is hieronder af te lezen in tabel 91. Het belangrijkste cijfer in deze tabel is in het rood gemarkeerd. Dit cijfer geeft de totale toegevoegde waarde van toeristische industrie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest weer. Deze is gelijk aan 3,18 miljard euro of 5,46% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

Brengen we deze cijfers samen met de gegevens uit de TSA van het Vlaamse Gewest, dan bekomen we de totale toegevoegde waarde van toeristische industrie in beide gewesten samen. Deze is gelijk aan 12,6 miljard euro of 5,27% van de totale toegevoegde waarde in beide gewesten samen. Voor het Vlaamse Gewest alleen kwamen we eerder uit op 9,4 miljard euro of 5,21%.

Tabel 91 TSA-tabel 5: het aanbod van toeristische en andere producten in toeristische en andere bedrijfstakken in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008)

	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN								TOTAAL	ANDERE BEDRIJFSTAKKEN	ALGEMEEN TOTAAL (in basisprijzen)
	1a Accommo- datie	2 Voeding- en drank	3 Personen- vervoer te land	4 Personen- vervoer over water	5 Personen- vervoer door lucht	6 Huur van transport- uitrusting	7 Reisagent- schappen, touroperators + gidsen	8 Culturele, recreatie- en sport- bedrijven			
1 Accommodatie	537.465.520	87.061.380	0	0	0	0	0	0	624.526.900	9.672.594	634.199.495
2 Voeding- en drankverstrekking	90.594.362	1.116.755.967	700.441	0	0	0	0	25.791.192	1.233.841.963	831.660.449	2.065.502.412
3 Personenvervoer te land	0	0	1.089.077.993	0	0	0	0	0	1.089.077.993	34.971.029	1.124.049.022
4 Personenvervoer over water	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29.738.787	29.738.787
5 Personenvervoer door de lucht	0	0	0	0	185.304.508	0	0	0	185.304.508	14.935.459	200.239.966
6 Huur transportuitrusting	0	0	12.274.149	0	0	1.082.887.223	4.462.450	0	1.099.623.822	169.150.946	1.268.774.768
7 Reisagentschappen, touroperators en gidsen	0	0	9.762.755	0	0	0	561.471.727	0	571.234.482	220.179.385	791.413.867
8 Cultuur, recreatie en sportdiensten	4.133.020	0	0	0	0	0	0	973.175.784	977.308.804	815.366.724	1.792.675.528
9 Andere	54.927.881	662.864.745	61.849.390	0	8.592.505	76.921.205	102.876.851	241.091.549	1.209.124.126	129.666.345.360	130.875.469.486
TOTALE OUTPUT (basisprijzen)	687.120.783	1.866.682.093	1.173.664.728	0	193.897.012	1.159.808.428	668.811.028	1.240.058.525	6.990.042.596	131.792.020.733	138.782.063.330
INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	334.678.812	1.156.505.025	406.434.698	0	149.468.563	487.578.153	570.451.196	700.844.063	3.805.960.509	76.701.970.187	80.507.930.696
TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	352.441.971	710.177.067	767.230.03	0	44.428.450	672.230.275	98.359.832	539.214.462	3.184.082.087	55.090.050.547	58.274.132.634

4. TSA-tabel 6

In TSA-tabel 6 wordt het aanbod uit TSA-tabel 5 gekoppeld aan de consumptie uit TSA-tabel 4, om zo de directe toegevoegde waarde van toerisme voor een regio te kennen. Als we deze koppeling maken op basis van bovenstaande gegevens, dan zien we dat we voor sommige producten met redelijk lage toerismeratio's te maken hebben. Dat betekent dat het bedrag dat we als totale consumptie bekomen voor een bepaald product of dienst laag is, in vergelijking met het bedrag van het totale aanbod. Zo bekomen we voor accommodatie slechts 32% en voor diensten van cultuur, recreatie en ontspanning 6%. Deze percentages waren in het Vlaamse Gewest respectievelijk 73% en 21%. We vermoeden dan ook dat we door de manier van gegevensverzameling aan de consumptiezijde te maken hebben met een onderschatting aan uitgaven in deze categorieën. Ook bij de uitgaven in restaurants en cafés en aan vervoer bekomen we iets lagere ratio's in Brussel dan in het Vlaamse Gewest, maar de verschillen zijn niet zo groot: 17% tegen 23% in de RECA en 10% tegen 16% in het vervoer. In de categorie 'andere producten' komen we in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest aan een iets hogere ratio (6% tegenover 4%).

Om tot een cijfer te komen dat vermoedelijk dicht bij het werkelijke resultaat ligt, kunnen we de twee toerismeratio's die erg laag zijn optrekken. We doen dat door de Vlaamse ratio's in te voegen voor accommodatie (73%) en voor diensten van cultuur, recreatie en ontspanning (21%). We werken voor deze productgroepen dus niet met de werkelijk gemeten consumptieve bestedingen, maar passen ze in de hoogte aan. Concreet betekent dit dat we de bestedingen voor accommodatie optrekken van 217 miljoen euro tot 490 miljoen euro en deze aan diensten van cultuur, recreatie en ontspanning van 108 miljoen euro tot 396 miljoen euro.

Aan de hand van deze toerismeratio's kunnen we de toerismeaandelen van het aanbod in elke cel berekenen, zodat we ook de toerismeaandelen per sector bekomen (zie tabellen 92a en 92b). Op basis van deze aandelen bekomen we dan het toerismeaandeel van de intermediaire consumptie en van de toegevoegde waarde per sector. Om ervoor te zorgen dat de som van de toerismeaandelen van de toegevoegde waarde per sector gelijk is aan het toerismeaandeel van de toegevoegde waarde van de globale toeristische bedrijfstakken, corrigeren we opnieuw en analoog het toerismeaandeel van de toegevoegde waarde in elke sector.

Eens dat gedaan is kunnen we de directe toegevoegde waarde van toerisme in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest berekenen (zie gele cellen in tabel 92b). Deze is gelijk aan 1,40 miljard euro of 2,41% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (= 1.402.926.393 TW toerismegebruik Brussel/58.274.132.634 totale TW Brussel). Bijna 2/3 hiervan wordt gegenereerd door de toeristische bedrijfstakken, het andere derde door de andere bedrijfstakken.

Brengen we deze cijfers samen met de gegevens uit de TSA van het Vlaamse Gewest, dan bekomen we de directe toegevoegde waarde van toerisme in beide gewesten samen. Deze is gelijk aan 5,54 miljard euro of 2,32% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

Tabel 92a TSA-tabel 6 (linker deel): totaal aanbod en toeristische consumptie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008 in euro (prijzen 2008)

TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN															
		1a		1b		2		3		5		7		8	
		Accommodatie		Accommodatie		Voeding- en drankverstrekkers		Personenvervoer te land		Personenvervoer door de lucht		Reisagentschappen, touroperators en gidsen		Culturele, recreatie- en sportbedrijven	
		Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan
1a)	Accommodatie	537.465.520	393.421.637			87.061.380	63.728.424	0	0	0	0	0	0	0	0
1b)	Accommodatie m.b.t. tweede verblijven														
2	Voeding- en drankverstrekking	90.594.362	15.004.631			1.116.755.967	184.961.965	700.441	116.010	0	0	0	0	25.791.192	4.271.649
3	Personenvervoer (zonder door de lucht)	0	0			0	0	2.184.239.364	215.069.964	0	0	4.462.450	439.393	0	0
4	Personenvervoer door de lucht	0	0			0	0	0	0	185.304.508	185.304.508	0	0	0	0
5	Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen	0	0			0	0	9.762.755	9.762.755	0	0	561.471.727	561.471.727	0	0
6	Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	4.133.020	886.121			0	0	0	0	0	0	0	0	973.175.784	208.649.221
7	Andere	54.927.881	322.885			662.864.745	3.896.542	138.770.595	815.740	8.592.505	50.510	102.876.851	604.745	241.091.549	1.417.217
TOTALE OUTPUT (basisprijzen)		687.120.783	409.635.274			1.866.682.093	252.586.932	2.333.473.156	225.764.469	193.897.012	185.355.017	668.811.028	562.515.864	1.240.058.525	214.338.087
TOTAAL INTERMEDIAR VERBRUIK (aankoopprijzen)		334.678.812	199.522.777			1.156.505.025	156.490.522	894.012.851	86.496.104	149.468.563	142.883.831	570.451.196	479.788.511	700.844.063	121.137.489
TOTALE TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)		352.441.971	210.112.497			710.177.067	96.096.409	1.439.460.305	139.268.365	44.428.450	42.471.186	98.359.832	82.727.353	539.214.462	93.200.598
Totaal toerisme-aandeel in de sector (in %)			59,62				13,53		9,68		95,59		84,11		17,28
GECORRIGEERDE TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)		352.441.971	273.039.275			710.177.067	124.876.408	1.439.460.305	180.977.972	44.428.450	44.428.450	98.359.832	98.359.832	539.214.462	121.113.328
gecorrigeerd toerisme-aandeel in de sector (in %)			77,47				17,58		12,57		100,00		100,00		22,46

Tabel 92b TSA-tabel 6 (rechter deel): totaal aanbod en toeristische consumptie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008, in euro (prijzen 2008)

	TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN		ANDERE BEDRIJFSTAKKEN		ALGEMEEN TOTAAL (in basisprijzen)	IMPORT		BELASTINGEN - SUBSIDIES op producten (geproduceerd in Vlaanderen of import)		TOTALE VLAAMSE OUTPUT (in aankooprijzen)	TOTALE TOERISTISCHE CONSUMPTIE (TSA-tabel 4)	TOERISME- RATIO per product of dienst (in %)
	Output	Toe Aan	Output	Toe Aan		Output	Toe Aan	Output	Toe Aan			
1a) Accommodatie	624.526.900	457.150.062	9.672.594	7.080.283	634.199.495	0	0	36.467.726	26.694.163	670.667.220	217.348.064	0,73*
1b) Accommodatie voor tweede verblijven	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2 Voeding- en drinkverstre- king	1.233.841.963	204.354.256	831.660.449	137.743.210	2.065.502.412	0	0	175.447.446	29.058.367	2.240.949.858	371.155.832	0,17
3 Personenvervoer (zonder door de lucht)	2.188.701.815	215.509.357	233.860.762	23.026.975	2.422.562.577	0	0	-154.919.193	15.254.036	2.267.643.384	223.282.296	0,10
4 Personenvervoer door de lucht	185.304.508	185.304.508	14.935.459	14.935.459	200.239.966	0	0	6.109.431	6.109.431	206.349.397	206.349.397	1,00
5 Diensten van reisagentschap- pen, tour- operators en gidsen	571.234.482	571.234.482	220.179.385	220.179.385	791.413.867	0	0	6.040.174	6.040.174	797.454.041	797.454.041	1,00
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	977.308.804	209.535.342	815.366.724	174.814.904	1.792.675.528	0	0	56.507.229	12.115.169	1.849.182.757	108.022.949	0,21*
7 Andere	1.209.124.126	7.107.639	129.666.345.360	762.222.424	130.875.469.486	50.666.585.445	297.835.244	5.378.343.554	31.615.714	136.253.813.040	800.945.777	0,006
TOTAAL OUTPUT (basisprijzen)	6.990.042.596	1.850.195.643	131.792.020.733	1.340.002.640	138.782.063.330							
TOTAAL INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	3.805.960.509	1.007.400.378	76.701.970.187	779.871.513	80.507.930.696							
TOTAAL TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	3.184.082.087	842.795.265	55.090.050.547	560.131.128	58.274.132.634							

* Zelf ingevoegd (productratio uit
TSA Vlaams Gewest) gezien
gemeten ratio een te lage
waarde opleverde

DEEL III BENCHMARK ECONOMISCHE INDICATOREN TOERISME IN HET VLAAMSE EN BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJKE GEWEST

Om de waarde van de hierboven beschreven cijfers en percentages goed in te schatten is het belangrijk dat we ze kunnen vergelijken met cijfers uit andere bedrijfstakken en uit andere landen. In de eerste plaats komt de bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie aan bod, daarna de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme.

1. Bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie

De bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie in het Vlaamse Gewest is goed voor 9,4 miljard euro of 5,2% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kwamen we uit op 3,2 miljard euro of 5,5% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Tellen we deze cijfers uit beide gewesten op dan komen we in totaal uit op 12,6 miljard euro aan toegevoegde waarde van de toeristische industrie of 5,3% van de totale toegevoegde waarde in beide gewesten samen. Deze percentages vergelijken we met het aandeel van andere bedrijfstakken in de toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest en met het aandeel van toerisme in de toegevoegde waarde in andere landen.

De toeristische sector wordt volgens het RMF gedefinieerd als een groep van (delen van) verschillende bedrijfstakken. Vergelijken met andere bedrijfstakken is dus mogelijk, maar we moeten wel in het achterhoofd houden dat delen van die andere bedrijfstakken soms in het toerismetotaal zijn opgenomen. In tabel 93 wordt het aandeel van verschillende bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in beeld gebracht.

Het valt meteen op dat er vele bedrijfstakken een lager percentage halen dan de voormelde 5,2% voor de toeristische bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest. In de groep van de industriële activiteiten zijn er slechts twee bedrijfstakken die meer dan 2% halen als aandeel toegevoegde waarde in de totale toegevoegde waarde behalen: de voedings- en genotindustrie haalt 2,6%, de chemische industrie 3,2%. Alle andere industriële sectoren scoren dus lager dan 2% en dus veel lager dan de 5,2% van de toeristische sector. Ook de totale toegevoegde waarde van de sector met betrekking tot de productie en distributie van elektriciteit, gas en water (1,7%) of van de gehele financiële sector (2,9) is een stuk lager dan die van de toeristische sector. Het aandeel van de openbare besturen, defensie en sociale verzekeringen in de toegevoegde waarde (5,1%) is vergelijkbaar met dat van de toeristische sectoren. Het onderwijs (6,1%) en de bouwnijverheid (6,3%) scoren net iets hoger. De sectoren waarvan het aandeel in de toegevoegde waarde veel hoger ligt dan bij toerisme, groeperen vaak verschillende grotere deelsectoren. Het betreft alle diensten met betrekking tot de exploitatie van en handel in onroerend goed (9,7%), de zakelijke dienstverlening (14,4%) en de groot- en detailhandel (14,3%). Alle industriële sectoren samen (NACE 15 t/m 37), realiseren een totaal aandeel van 18,5% in de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest.

Tabel 93 Aandeel van de toegevoegde waarde van verschillende groepen van bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde van het Vlaamse Gewest in 2008, in %

Bedrijfstakken (Nace 2003)	Aandeel in toegevoegde waarde Vlaams Gewest 2008
Landbouw, jacht, bosbouw en visserij (01+02+05)	0,8
Winning van delfstoffen (14)	0,0
Industrie (15 t/m 37)	18,4
Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen (15+16)	2,6
Vervaardiging van textiel en textielproducten (17+18)	0,8
Vervaardiging van leer en producten van leer (19)	0,0
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout (20)	0,4
Vervaardiging van pulp, papier en papierwaren (21)	0,4
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media (22)	0,9
Vervaardiging van cokes, geraffineerde aardolieproducten en splijt- en kweekstoffen (23)	0,8
Vervaardiging van chemische producten (24)	3,2
Vervaardiging van producten van rubber en kunststof (25)	0,9
Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten (26)	0,7
Vervaardiging van metalen in primaire vorm (27)	1,2
Vervaardiging van producten van metaal, exclusief machines en apparaten (28)	1,7
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g. (29)	1,4
Vervaardiging van elektrische, elektronische en optische apparaten en instrumenten (30 t/m 33)	1,3
Vervaardiging van transportmiddelen (34+35)	1,5
Vervaardiging van meubelen, overige industrie (36+37)	0,6
Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en water (40)	1,7
Bouwnijverheid (45)	6,3
Groot- en detailhandel; reparatie van rijwielen en consumentenartikelen (50 t/m 52)	14,3
Verkoop, onderhoud en reparatie auto's en motorrijwielen, kleinhandel in motorbrandstoffen (50)	1,8
Groothandel en handelsbemiddeling, m.u.v. de handel in auto's en motorrijwielen (51)	8,2
Kleinhandel m.u.v. auto's en motorrijwielen, reparatie van consumentenartikelen (52)	4,3
Hotels en restaurants (55)	1,6
Vervoer, opslag en communicatie (60 t/m 64)	8,3
Vervoer te land, vervoer via pijpleidingen en vervoer over water (60+61)	3
Luchtvaart (62)	0,3
Vervoerondersteunende activiteiten, reisbureaus (63)	3,4
Post en telecommunicatie (64)	1,7
Financiële instellingen, het verzekeringswezen en pensioenfondsen (65 t/m 67)	2,9
Onroerende goederen; verhuur en diensten aan bedrijven (70 t/m 74)	25,0
Exploitatie van en handel in onroerend goed (70)	9,7
Verhuur van roerende goederen (71)	1,0
Zakelijke dienstverlening (72 t/m 74) ⁴⁹	14,4
Openbaar bestuur en defensie, verplichte sociale verzekeringen (75)	5,1
Onderwijs (80)	6,1
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (85)	7,2
Overige gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten (90t/m93)	2,1
Particuliere huishoudens met werknemers (95)	0,2
Totaal	100

Bron: NBB, eigen bewerking.

Een tweede manier om de bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie te beoordelen, is door te kijken naar de andere landen waar reeds een TSA werd opgesteld. Ook bij deze vergelijking moeten we enige voorzichtigheid aan de dag leggen, want hoewel het theoretisch raamwerk voor de TSA in het RMF werd vastgesteld, verschilt de gebruikte methode in

⁴⁹ Zakelijke dienstverlening omvat onder andere diensten in verband met computers, rechtskundig advies, boekhouders, adviesbureaus in verband met bedrijfsvoering en -beheer, management van holdings, architecten, ingenieurs, technisch advies, reclamewezen, arbeidsbemiddeling, beveiligingsdiensten en industriële reiniging.

verschillende landen. Bij de vergelijking van de bruto toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken, zijn de verschillen in interpretatie echter niet zo heel groot.

Met een percentage van 5,2% is het Vlaamse Gewest een goede middenmoter en scoren we hoger dan Litouwen, Finland, Letland en Tsjechië. We scoren daarnaast even sterk als Denemarken, Hongarije en Duitsland. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest scoort iets hoger, waardoor ook het totaal voor beide gewesten wat hoger uitkomt. Landen die nog een hoger aandeel in de toegevoegde waarde hebben, zijn vooral typische toerismelanden zoals Portugal, Oostenrijk, Cyprus en Spanje. Ook Estland en Ierland scoren opvallend hoog.

Tabel 94 Aandeel van de toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde, berekend op basis van TSA-tabel 6 in verschillende Europese lidstaten

Landen met een volledige TSA, die op regelmatige basis wordt geüpdatet			Landen waar een eerste pilootstudie van de TSA werd opgebouwd		
	Aandeel toeristische bedrijfstakken in de bruto toegevoegde waarde	Jaartal TSA		Aandeel toeristische bedrijfstakken in de bruto toegevoegde waarde	Jaartal TSA
Litouwen	2,8	2006	Letland	4,4	2004
Finland	3,9	2001	Duitsland	5,2	2000
Tsjechië	4,6	2006	Vlaams Gewest	5,2	2008
Denemarken	5,2	2006	Vlaams + Brussels H.G.	5,3	2008
Hongarije	5,2	2005	Brussels H. Gewest	5,5	2008
Vlaams Gewest	5,2	2008	Ierland	19,6	2000
Vlaams + Brussels H.G.	5,3	2008	Slovakije	/	2006
Brussels H. Gewest	5,5	2008	V. Koninkrijk	/	2000
Polen	6,2	2002	Slovenië	/	2003
Portugal	8,1	2004	Frankrijk	/	2005
Oostenrijk	8,2	2007			
Estland	17,7	2004			
Cyprus	20,5	2007			
Spanje	22,3	2004			
Nederland	/				

Bron: Eurostat manual volume 2, 2009, eigen bewerking.

2. Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme

De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest is gelijk aan 4,1 miljard euro of 2,3% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kwamen we uit op 1,4 miljard euro of 2,4% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Tellen we cijfers uit beide gewesten op dan komen we in totaal uit op 5,5 miljard euro aan toegevoegde waarde van toerisme of 2,3% van de totale toegevoegde waarde in beide gewesten samen.

Een vergelijking met andere sectoren of bedrijfstakken is voor deze indicator niet zinvol. De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme brengt immers enkel dat deel van het aanbod (en van de toegevoegde waarde) in beeld dat ook daadwerkelijk door toeristen wordt geconsumeerd. Van de andere sectoren beschikken we enkel over informatie met betrekking tot de toegevoegde waarde van het totale aanbod. Als voorbeeld nemen we de horecasector. Zoals te zien is in tabel 93 is de toegevoegde waarde van de horecasector (NACE 55) gelijk aan 1,6% van de totale bruto toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. De toegevoegde waarde van het toeristisch verbruik in de horecasector (als deel van de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme) is gelijk aan 0,76% van de totale bruto toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Het zou dan ook vreemd zijn dit laatste percentage te vergelijken met de percentages in tabel 93, aangezien daar geen rekening wordt gehouden met de consumptie.

Als we de Vlaamse en Brusselse percentages vergelijken met andere landen, moeten we opnieuw enig voorbehoud in acht nemen. Bij de berekening van de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme kan een klein verschil in methode immers een groot verschil in het uiteindelijke percentage teweegbrengen. Ondanks deze verschillen toont tabel 95 dat de percentages voor de meeste landen schommelen tussen de 1,5% en 2,9%, met uitzonderingen in de hoogte voor toerismelanden zoals Cyprus (8,7%), Spanje (6,5%), Oostenrijk (5,4%) en Portugal (4,6%). Ook Estland scoort relatief hoog met 4%. Het Vlaamse cijfer van 2,3% en het Brusselse van 2,4% sluiten dicht aan bij de percentages uit Tsjechië (2,6%), Denemarken (2,5%), Nederland (2,9%) en Zweden (2,9%). Landen met een lager aandeel zijn Finland (1,8%), Polen (1,8%) en Litouwen (1,5%).

Tabel 95 Aandeel van toerisme in de bruto toegevoegde waarde, berekend op basis van TSA-tabel 6 in verschillende Europese lidstaten

Landen met een volledige TSA, die op regelmatige basis wordt geüpdatet			Landen waar een eerste pilootstudie van de TSA werd opgebouwd		
	Aandeel van toerisme in de bruto toegevoegde waarde	Jaartal TSA		Aandeel van toerisme in de bruto toegevoegde waarde	Jaartal TSA
Litouwen	1,5	2006	Slovakije	2,1	2006
Finland	1,8	2001	Vlaams Gewest	2,3	2008
Polen	1,8	2002	Vlaams + Brussels H.G.	2,3	2008
Vlaams Gewest	2,3	2008	Brussels H. Gewest	2,4	2008
Vlaams + Brussels H.G.	2,3	2008	Letland	2,6	2004
Brussels H. Gewest	2,4	2008	Ierland	2,9	2000
Denemarken	2,5	2006	Duitsland	3,2	2000
Tsjechië	2,6	2006	Ver. Koninkrijk	3,8	2000
Nederland	2,9	2006	Slovenië	3,9	2003
Zweden	2,9*	2006	Letland	2,6	2004
Estland	4,0	2004	Frankrijk	4*	2005
Portugal	4,6	2004			
Oostenrijk	5,4	2007			
Spanje	6,5	2004			
Cyprus	8,7	2007			

*Deze percentages betreffen de TDGDP in plaats van het TDGVA.

Bron: Eurostat manual volume 2, 2009, p.81.

In dit laatste deel wordt per TSA-tabel aangegeven welke taken er nodig zijn om de TSA te actualiseren. Er wordt daarbij telkens een onderscheid gemaakt tussen een beperkte update en een meer grondige update. Een beperkte update kan in principe jaarlijks gebeuren, een meer grondige (afhankelijk van de beschikbaarheid van de bepaalde gegevens) in principe elke drie jaar.

1. TSA-tabellen 1 en 2

In TSA-tabellen 1 en 2 moeten we voor 24 groepen van toeristen steeds het volume en de bestedingen trachten te achterhalen. Zoals aangegeven bij de bespreking van TSA-tabellen 1 en 2 gebruiken we kleuren-codes om de kwaliteit van het bronnenmateriaal te beoordelen.

Wat de volumes betreft, kunnen we op dit moment 10 groene codes geven. De volumes in deze zijn gebaseerd op de onderzoeken 'Toerisme in Cijfers' (TIC) van Toerisme Vlaanderen, 'Reisgedrag van de Belgen' van WES, de onderzoeken naar dagtoerisme aan de kust door Westtoer en het Daguitstappenonderzoek van de hierboven genoemde partners samen. Het eerste onderzoek biedt de meeste basiscijfers, verschijnt jaarlijks en deze cijfers kunnen dus jaarlijks geüpdatet worden. Het WES-onderzoek wordt vooral gebruikt om de Belgische cijfers op te splitsen naar gewest en verschijnt tweejaarlijks. We zullen dus telkens twee jaar na elkaar dezelfde sleutels moeten gebruiken. Zowel TIC als Reisgedrag verschijnen in de zomer van het jaar volgend op het onderzoeksjaar. Voor het dagtoerisme doen we ook deels beroep op de onderzoeken aan de kust van Westtoer. In het kader van het KiTS-onderzoek is er voorlopig jaarlijks nieuwe informatie beschikbaar en daarnaast was er in 2009 ook een meer gedetailleerd onderzoek naar dagtoerisme aan de kust, maar of en wanneer dit herhaald wordt is nog niet duidelijk. Het Daguitstappenonderzoek uit 2010-2011 levert recente en uitgebreide data, maar ook hier zal er waarschijnlijk niet snel een nieuw onderzoek volgen. Toch kunnen we stellen dat we de volumes toeristen in deze tien groene codes jaarlijks en binnen het jaar na het referentiejaar kunnen updaten.

Daarnaast zijn er 10 oranje codes die allen betrekking hebben op het zakentoeisme. We berekenen deze volumes in eerste instantie op basis van het TIC-onderzoek dat zoals gezegd jaarlijks geüpdatet wordt. Omdat het hier enkel Belgische cijfers betreft, splitsen we deze op naar gewest op basis van het MICE-onderzoek van Toerisme Vlaanderen en WES. De jongste versie van dit onderzoek dateert van 2004. Hoewel het de bedoeling was dit onderzoek elke vijf jaar te herhalen, is er tot op vandaag nog geen nieuw onderzoek verschenen. We kunnen de cijfers in deze groepen toeristen jaarlijks updaten, maar we werken dan wel met een verouderde verdeelsleutel om de toeristen over de verschillende gewesten te verdelen. Ook voor de dagzakentoeeristen beschikken we niet over accurate informatie. Tenslotte zijn er vier rode codes die betrekking hebben op de Vlaamse zakentoeeristen die naar bestemmingen buiten het Vlaamse Gewest vertrekken. Over deze groep is tot vandaag geen informatie te vinden en zal ook in de nabije toekomst niet te vinden zijn.

Wat de bestedingen betreft, zijn er zes groene codes, waarbij de resultaten grotendeels afhankelijk zijn van het tweejaarlijks WES-onderzoek en van het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek van Toerisme Vlaanderen. Dit laatste onderzoek vindt in principe elke vijf jaar plaats: er was een versie in 2000, één in 2005 en een volgende in 2011. Deze bestedingen kunnen we dus elke vijf jaar echt aanpassen. In de tussenliggende jaren kunnen we de cijfers uiteraard wel indexereren. Ook voor de daguitstappen kunnen we niet elk jaar recente cijfers leveren, gezien we geen idee hebben of het Daguitstappenonderzoek herhaald zal worden. Voor de buitenlandse daguitstappen hebben we driejaarlijks nieuwe info voor de Nederlanders en jaarlijks voor de Britten.

Verder zijn er 14 oranje codes bij de bestedingen. Het betreft alle vormen van zakentoeisme plus de twee groepen Vlaamse ontspanningstoeristen die vertrekken naar een bestemming buiten het Vlaamse Gewest. Voor de zakentoeeristen beschikken we slechts over de MICE-dataset uit 2004, waaruit we na vele bewerkingen de verschillende bestedingen voor de verschillende groepen

toeristen kunnen halen. Deze cijfers zouden in principe ook elke vijf jaar hernieuwd kunnen worden maar zoals gezegd, is er na de oefening van 2004-2005 nog geen nieuwe oefening gepland. Wat de Vlamingen die vertrekken betreft, kunnen we aan de hand van een 100%-ratio van het aanbod van personenvervoer door de lucht en diensten van reisorganisators, touroperators en gidsen een bedrag voor deze uitgaven inbrengen. Ook voor de vervoerkosten die ze nog maken in het Vlaamse Gewest kunnen we de bedragen schatten aan de hand van verschillende data. Aangezien we ons dus vooral op aanbodata concentreren, kunnen deze gegevens niet jaarlijks hernieuwd worden (zie verder), tenzij met een indexering. Tenslotte zien we dezelfde vier rode codes bij de bestedingen en bij de volumes. Hierover is geen informatie beschikbaar.

Samengevat is het voor TSA-tabellen 1 en 2 dus mogelijk om jaarlijks een update van de volumes te maken. Voor de bestedingen is dit gezien de beschikbaarheid van de data niet mogelijk. De meeste onderzoeken kennen een vernieuwingstermijn van vijf jaar. Het voorstel in het strategisch beleidsplan toerisme, is echter om elke drie jaar een uitgebreide update van de TSA te maken. Gezien de vernieuwde versies van de verschillende onderzoeken niet steeds in dezelfde jaren vallen, lijkt het vanuit dit perspectief toch relevant elke drie jaar een grondige update van de volledige TSA (inclusief bestedingen) te doen.

2. TSA-tabel 4

Wat de toeristische consumptie betreft, worden in TSA-tabel 4 in eerste instantie de totalen van de TSA-tabellen 1 en 2 overgenomen. Een deel van deze bestedingen kunnen we niet in deze tabellen plaatsen, maar kunnen we wel in één groep opnemen in TSA-tabel 4. Het betreft de bestedingen van dagzaktoeristen en van de eigenaars die gratis in hun tweede verblijf op vakantie gaan plus hun vrienden, familie en kennissen (VFK).

- Voor de dagzaktoeristen kunnen we jaarlijks een update doen, maar die is beperkt tot het aanpassen van één van de bronnen. Uit het MICE-onderzoek leiden we de verhouding af tussen het aantal dagzaken- en verblijfszaktoeristen. Deze verhouding kennen we voorlopig enkel in 2004. Deze verhouding passen we vervolgens toe op het aantal zakelijke overnachtingen dat we kennen via TIC. Dit cijfer kennen we jaarlijks en kunnen we dus updaten. De bestedingen van deze groep toeristen kennen we op basis van het MICE-onderzoek en kunnen slechts vijfjaarlijks (indien er een nieuw onderzoek komt uiteraard) geüpdatet worden. We kunnen jaarlijks wel de bestedingscijfers indexeren.
- De volumes en bestedingen door tweede verblijvers en VFK's kunnen we niet jaarlijks updaten. Nu werken we met de cijfers uit het KiTS-onderzoek en een onderzoek naar tweede verblijven door IDEA en WES. We wachten ook nog het onderzoek van Westtoer over deze groep toeristen af. Een update van de cijfers kan enkel wanneer gelijkaardig onderzoek verschijnt. Bij de jaarlijkse update kunnen we enkel een indexering van de bestedingscijfers uitvoeren.

Wat de waarde van de accommodatie van eigen vakantiehuizen betreft, werken we voor de volumes op basis van het KiTS-onderzoek. Voor de potentiële huurwaarde doen we een beroep op het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek. Dit onderzoek wordt in principe elke vijf jaar herhaald. Voor de volumes weten we niet wanneer er nieuw onderzoek zal worden uitgevoerd. Dit heeft tot gevolg dat we ook hier geen jaarlijkse update kunnen doen. Enige optie is om bij de jaarlijkse update de huurwaarde te indexeren.

De sociale overdrachten vormen een volgende groep in TSA-tabel 4. Deze groep bevat onder andere de subsidies aan bijvoorbeeld cultuur of aan het openbaar vervoer, die maken dat toeristen zelf maar een deel van de kosten moeten dragen. Het verzamelen van al deze informatie kan in principe jaarlijks gebeuren omdat alles op basis van de begrotingsdocumenten gebeurt. Daarnaast hebben we ook informatie uit andere onderzoeken nodig over de ratio's voor toeristisch verbruik van het openbaar vervoer en dergelijke. Aangezien we hiervoor vaak een beroep doen op jaarverslagen en andere documenten, is het mogelijk deze ratio's jaarlijks te hernieuwen. De sociale overdrachten kunnen dus jaarlijks geüpdatet worden.

Een laatste grote groep bestedingen die in TSA-tabel 4 wordt opgenomen, zijn de zogenaamde 'tourism durables'. Hieronder worden duurzame goederen verstaan die worden aangekocht met het oog op toerisme. We doen dat door de omzet van de bedrijven in enkele bedrijfspgroepen te

berekenen. We kennen een deel van de informatie en aan de hand van de Verrijkte Kruispuntbank Ondernemingen (VKBO) en de Belfirstdatabank kunnen we de totale omzet schatten. Daarnaast doen we een beroep op de huishoudbudgetenquête. Aangezien deze informatie jaarlijks beschikbaar is, kan een jaarlijkse update gebeuren.

3. TSA-tabel 5

Voor het invullen van TSA-tabel 5 werken we steeds met de gegevens uit de regionale Input-Outputtabellen (IOT). De cijfers worden ons aangeleverd op A-118 bedrijfstakniveau door het Federaal Planbureau. Voorlopig beschikken we over de IOT 2003 en IOT 2007. De cijfers aan de aanbodzijde zijn dus niet jaarlijks hernieuwbaar. De kans is wel groot dat er bij een driejaarlijkse update wel nieuwe gegevens beschikbaar kunnen zijn, gezien we ervan uitgaan dat het Planbureau deze oefening (in opdracht van OVAM) om de paar jaar zal herhalen. Toch dienen we hier aan te geven dat we afhankelijk zijn van deze opdrachtgever om over een regionale IOT te kunnen beschikken. Bijkomend probleem is wel dat deze IO-Tabellen niet meteen een jaar na het referentiejaar beschikbaar zijn, maar we er enkele jaren op moeten wachten. Een jaarlijkse update van TSA-tabel 5 is buiten een gewone indexering van de cijfers dus niet mogelijk.

4. TSA-tabel 6

TSA-tabel 6 brengt de informatie uit de voorgaande TSA-tabellen samen. Ze wordt opgemaakt door de samenvattende tabel van de consumptie, met name TSA-tabel 4 te koppelen aan TSA-tabel 5 die het aanbod meet. Daarenboven wordt informatie over import, belastingen, subsidies en handels- en transportmarges toegevoegd om de overgang te kunnen maken tussen de output aan basisprijzen (in TSA-tabel 5) en de consumptie tegen aankooprijzen (in TSA-tabel 4). Het bronnenmateriaal is alles wat hiervoor werd genoemd en nog wat extra informatie uit de IOT.

NABESCHOUWINGEN

Hoewel we een TSA of satellietrekening toerisme kunnen opstellen voor het Vlaamse Gewest, zijn er vier zwakheden die maken dat deze oefening niet de ideale TSA is, zoals door het RMF werd beoogd. De tekortkomingen hebben allemaal te maken met een gebrek aan 'correcte' informatie aan de consumptiezijde. Door het feit dat we over onvoldoende informatie beschikken, hebben we voor de TSA voor het Vlaamse Gewest moeten werken met (1) veel assumpties en (2) weinig details. Daarenboven is slechts in beperkte mate een (3) crosscheck of controle van de informatie kunnen gebeuren. Verder kan de TSA voor het Vlaamse Gewest niet erg actueel zijn en moeten we (4) rekening houden met een redelijk grote vertraging. We bespreken deze zwakheden hierna iets uitgebreider.

1. Veel assumpties

Bij de berekening van de TSA voor het Vlaamse Gewest moeten we voor meerdere tabellen werken met assumpties en veronderstellingen.

Enkele voorbeelden:

- Bij het opsplitsen van NACE-codes op basis van RSZ-cijfers gaan we uit van de assumptie dat de verhouding tussen het aantal werknemers in verschillende subsectoren overeenkomt met de verhouding in productie in deze subsectoren.
- We gaan uit van de assumptie dat de marge van de touroperators gelijk is aan 18% op de prijs van pakketreizen, aangezien de BTW-wetgeving deze sleutel hanteert.
- We veronderstellen dat de bestedingen door zakentoeeristen 'voor andere beroepsdoeleinden' gelijk zijn aan 2/3 van de bestedingen door MICE-zakentoeeristen.
- Om de bestedingen van toeristen over verschillende categorieën te kennen, gaan we informatie over de gemiddelde uitgaven in één onderzoek linken aan informatie over de verschillende uitgavenposten uit een ander onderzoek. We werken met de assumptie dat beide cijfers zomaar gekoppeld kunnen worden. Hetzelfde gebeurt bij de opsplitsing van Vlaamse, Waalse en Brusselse toeristen uit het 'Toerisme in Cijfers' onderzoek: hier gebruiken we een verdeelsleutel op basis van het onderzoek 'Reisgedrag van de Belgen' van WES.
- Bij het berekenen van de toerismeaandelen gaan we uit van de assumptie dat het toerismeaandeel van een bepaald product in elke sector dezelfde is.

2. Weinig details

Gezien de beperkte overeenkomsten tussen de beschikbare informatie en de gevraagde gegevens, zullen we in de Vlaamse TSA regelmatig moeten inboeten op de detailinformatie.

Aan de aanbodzijde hebben we bijvoorbeeld één categorie moeten maken voor alle informatie met betrekking tot diensten voor cultuur, voor sport en voor recreatie, terwijl het RMF 2008 hiervoor twee verschillende categorieën aanbeveelt. Zowel aan de aanbod- als aan de consumptiezijde hebben we ook geen informatie over de landspecifieke toerismegoederen of -bedrijven. Aan de consumptiezijde hebben we daarnaast vaak informatie over de bestedingen aan vervoer, maar worden deze bestedingen niet opgesplitst naar vervoermiddel. Ook de kosten voor de verschillende onderdelen van pakketreizen kunnen we bijvoorbeeld niet opsplitsen. In TSA-tabel 6 beschikken we daarenboven niet over de 'juiste' toerismeaandelen per sector, gezien we werken vanuit de gemiddelde toerismesratio per product.

3. Beperkte controle van de informatie

Gezien we vaak maar over één bron beschikken en nog vaker verschillende bronnen moeten samenleggen om één cel in de TSA-tabellen in te vullen, behoeft het weinig betoog dat we onze cijfers slechts zelden kunnen controleren. Nochtans raadt het RMF aan om zoveel mogelijk cross-checks en double-checks te doen. Dat kan zowel via verschillende informatiebronnen aan de consumptiezijde, maar ook door informatie uit bijvoorbeeld surveys te linken aan informatie afkomstig van de bedrijven. Ook voor dit laatste beschikken we echter over onvoldoende informatie.

4. Vertraging

Zowel aan de aanbod- als aan de consumptiezijde moeten we vaststellen dat we niet met heel recente informatie zullen kunnen werken.

- Aan de aanbodzijde werken we in deze TSA-oefening 2008 met de Input-Outputtabel van 2007.
- Aan de consumptiezijde beschikken we over een aantal recentere onderzoeken of kunnen we een recente versie van het onderzoek gebruiken. Toch zijn er ook daar onderzoeken (bijvoorbeeld MICE-onderzoek of Vlaanderen Vakantieganger), waarbij we een beroep zullen moeten doen op cijfers uit een verder verleden (in casu 2004 en 2005).

REFERENTIELIJST

- Bilzen, V. & Jans, G. (2007). *De opmaak van TSA-R tabellen 1, 2 en 4 en de integratie met het toerisme aanbod voor Vlaanderen*. Brussel: IDEA-consult.
- Brunello, I., Goethals, M. & Vergeynst, T. (2005). De economische slagkracht van de ondernemingen in Vlaanderen: Economic Decision Power, evolutie en ruimtelijk spreidingspatroon, in *Stativaria*, 35, 1-56.
- ContinuVakantieonderzoek (2005). *ContinuVrijeTijdsOnderzoek CVTO 2004-2005*. CVO: ContinuVakantieonderzoek.
- Eurostat, Statistical Office of the European Communities (2000). *Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts*. Luxembourg.
- Eurostat, Methodologies and working papers (2009). *Tourism Satellite Accounts in the European Union, Volume 1-4*. Luxembourg.
- NBTC (2010). *Onderzoek Inkomend Toerisme 2009: de buitenlandse toerist uitgelicht*. Leidschendam: Nationaal Bureau voor Toerisme en congressen.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (1991). *Manual on Tourism Economic Accounts*.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2000). *Measuring the Role of Tourism in OECD Economies: the OECD Manual on Tourism Satellite Accounts and Employment*.
- Office for National Statistics (2009). *Travelpac 2008*. Office for National Statistics.
- Pirinen, O. (2004). *Final report of the Tourism Satellite Account Project*. Statistics Finland.
- Steunpunt Toerisme en Recreatie (2011). *Pilootonderzoek naar daguitstappen van de Belg: Finale rapportage 01/07/2010 - 30/06/2011*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Toerisme Vlaanderen (2009). *Toerisme in cijfers 2008*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Toerisme Vlaanderen (2007). *De Vlaanderen-vakantieganger anno 2005: toerismecahiers*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Toerisme Vlaanderen (2006). *Reizen met kennis van zaken. Mice-onderzoek in Vlaanderen en Brussel: Toerismecahiers*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- UNSD, United Nations Statistics Division & WTO, World Tourism Organization (2008). *2008 International Recommendations for Tourism Statistics (IRTS 2008)*.
- UNSD, United Nations Statistics Division, WTO, World Tourism Organization, OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development & Eurostat, Statistical Office of the European Communities (2001). *Tourism Satellite Account (TSA): Recommended Methodological Framework*.
- UNSD, United Nations Statistics Division, WTO, World Tourism Organization, OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development & Eurostat, Statistical Office of the European Communities (2008). *2008 Tourism Satellite Account (TSA): Recommended Methodological Framework*.
- WES (2009). *Reisgedrag van de Belgen in 2008. Commerciële reizen in Vlaanderen, naar macroproduct*. Brugge: WES.
- WES (2009). *Reisgedrag van de Belgen in 2008. Eindrapport*. Brugge: WES.

WES (2009). *Reisgedrag van de Belgen in 2008. Tabellenboek*. Brugge: WES.

WES (2008). *Reisomnibusenquête voorjaar 2008. Exclusieve vragen voor Toerisme Vlaanderen en OPT*. Brugge: WES.

WES (2009). *Reisomnibusenquête najaar 2008. Exclusieve vragen voor Toerisme Vlaanderen en OPT*. Brugge: WES.

Westtoer (2008). *Tendrapport KiTS Kust 2003–2008*. Brugge: Westtoer.

Westtoer (2008). *Onderzoek naar gebruikers van vaste standplaatsen op kustcampings 2008*. Brugge: Westtoer.

Westtoer (2010). *Dagtoerisme aan de kust 2009, een stabiele pijler van het kusttoerisme*. Brugge: Westtoer.

WTO, World Tourism Organization (1983). *Determination of the importance of tourism as an economic activity within the framework of the national accounting system*, report submitted to the General Assembly of the World Tourism Organization, New Delhi, 3 to 14 October 1983.

WTO, World Tourism Organization (1999). *Tourism satellite account (TSA): the conceptual framework*, document submitted to the Enzo Paci World Conference on the Measurement of the Economic Impact of Tourism, Nice, 15 to 18 June 1999.

